

İKİNCİ MEŞRUTİYET'TEN MİLLİ MÜCADELEYE

Mehmet Akif

2

Yayına Hazırlayan
Necmettin TURİNAY

100*

İSTİKLAL MARŞI'NIN
KABULÜNÜN YÜZÜNCÜ YILI

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN
YÜZÜNCÜ YILINA ARMAĞAN

ARKAMDA SERİLMİŞ YERE BİR MAZİ

İKİNCİ MEŞRUTİYET'TEN MİLLÎ MÜCADELEYE

MEHMET AKİF

(1908-1920)

2

Yayına Hazırlayan
Necmettin TURINAY

**ARKAMDA SERİLMİŞ YERE BİR MAZİ
MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E
MEHMET AKİF (1908-1920)**

YAYIN SAHİBİ

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

YAYINA HAZIRLAYAN

Necmettin TURİNAY

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Mehmet Ali KUMBUZOĞLU
Genel Sekreter

YAYIN YÖNETMENİ

Dr. Necati SUNGUR
Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanı

EDİTÖR

Selçuk KARAKILIÇ

GRAFİK TASARIM BİRİM SORUMLUSU

Müjgan ÜNSAL

GRAFİK TASARIM

Yeşim SEL

BASKI

Aralık 2021

ISBN

978-605-2089-60-6 (2.c)

BASKI ADEDİ

1000

Bu kitap, bir TBMM yayını olup tüm hakları TBMM'ye aittir.
© Eserdeki yazı, fotoğraf ve resimlerin tamamı veya bir bölümü izin alınmadan optik, elektronik veya mekanik yolla basılamaz, çoğaltılamaz.

قراييف

محمد

Halim
HELVAN

قراييف

MEHMET AKİF ERSOY

(20 Aralık 1873-27 Aralık 1936)

Yirminci yüzyıl Türk şiirinin önde gelen temsilcilerinden. Türk milleti için milli mutabakat metni niteliği taşıyan *İstiklal Marşımızın* yazarı. Edebiyat ve düşünce hayatımızın önemli dergilerinden *Sıratı Müstakim* (27 ağustos 1908-mart 1912) ile *Sebilürreşat*'ın (8 mart 1912-5 mart 1926) başyazarı ve bir anlamda da asıl kurucusu. Düşünce hayatımızın etkili isimlerinden biri. İstanbul Üniversitesi/Darülfünun (11 kasım 1908 - 11 mayıs 1913) ile, Mısır'da Câmîâtü'l Mısıriyye'de (1929-1936) Türk Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi. Türk edebiyatında en çok baskı yapan eserlerin başında gelen *Safahat*, Akif'in şiirlerinin bir araya getirildiği eser olarak çok tanındı. Aslında birbirinden bağımsız ve ayrı tarihlerde yayınlanmış eserler olmakla birlikte, *Safahat*'ı teşkil eden eserlerden her birinin müstakil hüviyetleri bulunduğu çoğu zaman göz ardı edildi. Bunlar sırası ile *Safahat* (1911), *Süleymaniye Kürsüsünde* (1912), *Hakkın Sesleri* (1913), *Fatih Kürsüsünde* (1914), *Hatıralar* (1917), *Asım* (1924) ve *Gölgeler* (1933) adlı eserlerdir. *Gölgeler* hariç diğer altı eseri, kendisi Mısır'da bulunduğu bir sırada ve harf devriminden hemen önce (1928) eski harflerle tek cilt halinde toplandı. Bu toplu yayında ilk defa olarak *Safahat* adı kullanıldı.

Sayırsız şiirleri ezberlerde dolaşan ve bestelenmiş olan Mehmet Akif'in öğrencilik yıllarında başladığı şiir hayatı, ömrünün sonuna kadar devam etti. Gençlik yıllarında Mevlâna'yı, Hafız'ı ve Sadi'yi iyi okuyan Akif, Batılı romantikler, realistleri ve naturalistleri de aynı şekilde inceledi ve okudu. Onun şiirinde, imparatorluğun yıkım yıllarından kuvvet alan toplumcu bir taraf ile Mevlâna'yı ve Fuzuli'yi çağırıştıran vecidli, istigraklı bir söyleyiş hep yan yana seyretti. Ya da insanî-toplumsal sorunlardan yola çıktığı şiirlerinde bile, ani sıçramalarla cezbeli bir söyleyişe erdi. Dolayısıyla Akif şiirinin asıl merkez noktası burada aransa yeridir.

İstanbul Fatih'te, bugünkü Vatan Caddesi civarında Sarıgül Mahallesi'nde dünyaya gelen Akif (aralık 1873) gene doğduğu ay içinde, 63 yaşında vefat etti (27 aralık 1936). Babası Tahir Efendi, Fatih Medresesi müderrislerindendir (1826-1888) ve ikinci Mahmut döneminde Balkanlar'dan (Kosova) İstanbul'a hicret etmiş bir ailenin çocuğudur. Annesi Şerife Hanım ise (1836-1926) Orta Asya'dan (Özbekistan/Buhara) önce Tokat'a, oradan İstanbul'a gelip yerleşen bir başka ailenin kızıdır. Dolayısıyla Akif'in ailesi Türk-İslam âleminin uzak doğusunun ve batısının kesiştiği bir noktada teşekkül etmişti. Akif'in Balkanlar/Rumeli sorunlarına yönelik ilgisi ile Orta Asyalı ve Rusyalı fikir ve politika öncülerine gösterdiği alâkanın temelinde bu aile yapısı yatmaktadır.

Dört yaşında mahalle mektebine başlayan Akif (1877), yedi yaşında Emir Buhari İlkokuluna (1879), dokuz yaşında Rüştüye (1882), on iki yaşında Mektebi Mülkiye'nin lise kısmına (1885), on dört yaşında aynı okulun yüksek bölümüne kaydoldu (1887). Bir yıl sonra babasının vefatı (1888) ve ailesinin içine düştüğü fukaralık yüzünden, yenice açılmış Veteriner Fakültesine geçiş yaptı. Bu okuldan yirmi yaşında mezun oldu (22 aralık 1893). Mezuniyetini müteakip "mübarek belde" olarak nitelediği Edirne'de göreve başladı (26 aralık 1894). Akif'i 1896 yazından itibaren Halep, Şam ve Adana taraflarında görüyoruz.

1905'te Ziraat Orman ve Madenler Bakanlığında müfettiş muavinliği ve Halkalı Ziraat Lisesinde kompozisyon hocalığı (1906) yaptı. Edirne'de bulunduğu sırada bütün Balkanlar'ı, Şam ve Adana'da iken de bazı Ortadoğu şehirlerini dolaştı. Vazifesi dolayısıyla doğrudan insan ve toplumla yüz yüze oldu. İnsanı ve toplumsal her sorun onu ilgilendirdi. "Adam aldırma da geç git" diyemeyen bir sorumluluk şuuruna erdi. "Kanayan bir yara gördüm mü, yanar ta ciğerim" diyen bir şuura.

İttihat ve Terakki iktidarı ile yakın ilişki içinde bulunan Akif, Meşrutiyet'in ilânının (24 temmuz 1908) ardından Darülfünun'a edebiyat müderrisi olarak atandı. 11 mayıs 1913'te bu görevi bırakması üzerine yerine Ferit Kam tayin edildi. Basın ve sanat hayatındaki iş yoğunluğu ve savaş içindeki vazifeleri dolayısıyla bir daha resmi görev almayan Akif'i, son olarak Darül Hikmetil İslamiye adını taşıyan bir akademide genel sekreter ve üye olarak görüyoruz.

İttihatçılar tarafından 13 ağustos 1918'de teşkil edilen akademi, Akif gibi bazı üyelerin Milli Mücadele'ye destek vermesi ve Ankara'ya geçişleri sebebiyle bir süre sonra feshedildi (1922). Evrensel bir tasfiye niteliği taşıyan savaş ortasında İngiliz, Fransız ve Rusların zorla savaşa soktuğu, fakat sonunda Almanlara esir düşen Hintli, Endonezyalı, Afrikalı, Orta Asyalı ve Sibiryalı müslüman askerlerle temas etmek ve onlara İngiltere'nin sömürgeci politikalarını anlatmak üzere Almanya'ya gitti (1914). Buradan Berlin Hatıraları adlı eseri doğdu. Bu dönemde ayrıca İngilizlerin ayaklandığı Arap kabilelerini yatıştırmak amacıyla Arabistan'a gitti (1915) En büyük korkusu, Hicaz'ın (Mekke-Medine) İngilizler tarafından işgali idi. *Necid Çölllerinden Medine'ye* adlı şaheseri de bu topraklarda doğdu.

Mehmet Akif, İstanbul'un işgal edilip koca bir İmparatorluğun tasfiye edildiği yıllarda, işgali göğüsleyen en ruhlı eserleri kaleme alan iki isimden biridir. Bu öncü ve yürekli isimlerden biri Mehmet Akif ise, diğeri de Süleyman Nazif'tir. Süleyman Nazif, *Batarya ile Ateş* (1917), *Firak-ı Irak* (1918), *Asitan-ı Tarihte* (1919), *Hitabe* (1920) ve *Malta Geceleri* (1924) gibi eserlerinde ve *Daussıla*, *Dicle* ve *Ben* gibi şiirlerinde hep bu acıyı dile getirdi. Aynı şekilde Akif de *Şark*, *Hüsran*, *Umar mıydın* ve *Yeis Yok* gibi şiirlerini bu yıllarda yazdı. Mehmet Akif ve Süleyman Nazif'in başlatıcısı olduğu işgal karşıtı edebiyata bilâhare Falih Rıfkı, Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi Hisar, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri ve Ruşen Eşref gibi isimler katıldı.

Mütareke karanlığında birer yıldız gibi parlayan ve dillerde dolaşan şiirler yazan Akif, işgal karşıtı tutumu dolayısıyla Ankara'ya özellikle davet edildi. Milleti toplu bir ideal etrafında birleştirmek ve Milli Mücadele'yi ruh cephesinden kuvvetlendirmek amacıyla açılan *İstiklâl Marşı* yarışmasında onun eseri birinci oldu. Bu eserini, *Safahat*'ına dahil etmedi ve onu milletine armağan etti. Böylece adı da eseri de ebedileşmiş oldu. Bu arada Burdur milletvekilliğinde bulundu (1920-1923). Bilahare Mısır'a gitti ve oraya yerleşti (Kasım 1926-1936). 1936'da hasta ve bitkin bir surette yurda döndü ve 27 aralık 1936'da vefat etti.

Mehmet Akif'in *Safahat* dışında *Edebi Makaleler*'i ve Ferit Vecdi, Muhammed Abduh, Sait Halim Paşa ve Abdülaziz Çaviş'ten bazı tercümeleleri bulunmaktadır.

İçindekiler

- 1 • MUSTAFA ŞENTOP / Takdim
- 9 • NECMETTİN TURİNAV - İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadeleye Mehmet Akif

ÖNCESİ VE SONRASIYLA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARI

- 41 • **Birinci Dünya Savaşı İle İlgili Fetva Örnekleri Kâffe-i Müslîmin Üzerine Cihâdın Farzıyeti Hakkında Fetva-yı Şerife**
- 43 • Fetva-yı Şerife İçin Fatih Camiinde Düzenlenen Törene Dair Notlar
- 49 • **Sultan Reşat'ın Savaş Beyan-namesi Cihâd-ı Ekber Hakkında Beyânnâme-i Hazret-i Hilâfet-Penâhî**
- 53 • Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın Beyân-nâmesi
- 55 • **Sebilürreşat'ın Birinci Dünya Savaşı Karşısındaki Tutumu**
- 61 • Mehmet Akif'in Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Almanya'ya Gidişi ve Dönüşü
- 63 • **Mehmet Akif Almanya'da [Martin Hartmann'dan Karl Emil Schabinger Von Schabinger'e]**
- 65 • Tunuslu Şeyh Salih'in Âlem-i İslama Mühim Bir Hitabe
- 69 • **Berlin'de Üç Osmanlı Mehmet Akif, Tunuslu Şeyh, Mehmet Sadi Cihât Mebâhisi**
- 75 • Almanya'da Yeni Bir Türk Heyeti Abdürreşit İbrahim ile Ahmet Ağaoğlu'nun Berlin Konferansları
- 81 • **Mehmet Akif'in Necd'e Gidişi**
- 83 • Mehmet Akif'in Ceziretü'l Arap Seyahatinden Dönüş Haberi
- 85 • **Rıza Tevfik'in Tevfik Fikret Konferansı**
- 87 • Hususi Bir Ziyaret
- 89 • **Tevfik Fikret Abidesi Cemiyeti**
- 91 • Dilimiz Edebiyatımıza Dair
- 97 • **Arapça Sözlük Yazımı İçin Mehmet Akif Hakkında Bir Kararname**
- 99 • Almanya'da Müslüman Esirler Ordugâhında Kurban Bayramı

- 103 • **Mehmet Akif Tedkikat-ı Lisaniye Heyetinde**
- 105 • Lise Edebiyat Ders Kitapları için Oluşturulan Komisyon
- 107 • **Safahat'ın Beşinci Kısmı (Hatıralar) Münasebetiyle Din Edebiyatı**
- 115 • Safahat
- 117 • **Aşçıyan'da Bir Konferans**
- 121 • Fikret'in Ruhuna
- 123 • **Ömer Seyfettin'in Ruznamesi'nde**
- 127 • Sana Şair Diyemem
- 129 • **Mehmet Akif'in Dârülhikmeti'l-İslâmiyye Başkıtabetine Tayini**
- 131 • Dârül-Hikmeti'l İslâmiyye'de Başkâtibin Görevi
- 133 • **Doktor Abdullah Cevdet Adlı Bir Hâsirin**
- 137 • Tefik Fikret'e Dair
- 157 • **Sebilürreşat Ceride-i İslamiyyesine**
- 161 • Hafta Musahabesi Diyorlar Ki
- 165 • **Mehmet Akif Bey'in Gayzı [Rıza Tefik'ten Darülfünun Müderrislerinden Ahmet Naim Bey'e]**
- 173 • Aramızdaki Nizâ Bertaraf Olmuş Demektir
- 175 • **Gideceğimiz Yol Ses Gazetesinin İlk Sayısındaki Baş Makale**
- 179 • "Amerikalıların Fikrini Düzeltmek için"
- 181 • **Edebî Cereyanlar**
- 185 • Tedkikat-ı Edebiye Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asârı Hakkında Bazı Malûmat Ve Tedkikatı I
- 195 • **Tedkikat-I Edebiye Mehmet Akif Şairin Zâtı Ve Asârı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikatı II**
- 201 • Tedkikat-I Edebiye Mehmet Akif Şairin Zâtı Ve Asârı Hakkında Bazı Malûmat Ve Tedkikatı III
- 207 • **Tedkikat-I Edebiye Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asârı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikatı IV**
- 221 • Millî Şairimiz
- 225 • **Tedkikat-I Edebiye Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asârı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikatı V**
- 243 • Mehmet Akif'i Albalâ'dan, Tolstoy'dan Değil, Yine Mehmet Akif'ten Sorunuz
- 249 • **Mehmet Akif'e Hücum**
- 251 • Tedkikat-i Edebiye Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asârı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikatı VI
- 259 • **Tedkikat-ı Edebiye Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asârı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikatı VII**

- 265 • Deha-yı Üstâdâne Karşısında Mantık Bile Kuvvetinden Fedakârlık Ediyor
- 271 • Akif'e Olan Meveddetsizliğiniz**
- 279 • Hafta Musahabesi Bugünkü Şairlerimiz I
- 285 • Tetkikat-ı Edebiye Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asârı Hakkında Bazı Malûmat ve Tetkikatı VIII**
- 293 • Akif Bey'e Karşı Meveddetsizliği Kabulde Mazurum
- 301 • Hafta Musahabesi Bugünkü Şairlerimiz 2**
- 305 • Hafta Musahabesi Bugünkü Şairlerimiz 3
- 309 • Akif Beyefendi Bendeniz İçin Neden Bir Şair-i Mübdi Değildir?**
- 317 • Aruz Öldü Mü? 1
- 321 • Aruz Öldü Mü? 2**
- 327 • Akif, Milli Bir Şair Değildir (V)
- 335 • Aruz Öldü Mü? 3**
- 341 • Aruz Öldü Mü? 4
- 347 • Akif Şair Olduğu Kadar Sanatkârdır**
- 353 • Akif Avam Ruhunu Her Nevi Besatetiyle Anlamıştır
- 361 • Aruz Öldü Mü? 5**
- 371 • Aruz Öldü Mü? 6
- 379 • Türk Şairlerinin Nazarı Dikkatine**
- 381 • Milli Marş Konusundaki İlk Yazı Vatan Türküsü
- 385 • Mehmet Akif'i Başkâtiplikten Âzâlığa Tâyin Eden İrade-i Seniyye**
- 387 • Mehmet Akif Balıkesir'de Mevize
- 389 • Mehmet Akif'in Balıkesir Zağnos Paşa Hitabesi**
- 401 • Numan Bin Mukarrin
- 405 • Mustafa Kemal Paşa'nın Telgrafı
Şair Mehmet Akif'in İstanbul'dan Ankara'ya Daveti**
- 407 • Mehmet Akif Ankara'ya Davet Ediliyor
- 409 • İslâm Şairi Akif Bey Ankara'da**
- 411 • Kaynakça
- 417 • İndeks**

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

TAKDİM

2021 yılı, İstiklâl Marşı'mızın kabulünün 100'üncü yılı olması sebebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda temsil edilen bütün partilerin ortak kararıyla "İstiklâl Marşı Yılı" olarak kabul edilmiştir. Farklı siyasi görüşten ve gelenekten gelen bütün siyasi partilerimizin ittifakla aldıkları bu karar göstermektedir ki, İstiklâl Marşı'mız kabul edilmesinin üzerinden bir asır geçmiş olmasına rağmen milletimizin birliğini, dirliğini ve ortak yaşam arzusu- nu ifade etmeye devam etmektedir. İstiklâl Marşı'mız sadece bir şiir metni değil bu milletin deruni ruhu ve ortak mutabakatıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini temellendiren İstiklâl Marşı'mızı yazmasının yanı sıra birinci dönem milletve- killerinden olması hasebiyle de merhum Mehmet Âkif'e karşı mesuliyeti olan kurumların başında Türkiye Büyük Millet Meclisi gelmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 2021 yılını İstiklâl Marşı Yılı olarak ilan etmesine binaen aziz milletimizin ahde ve- fasının bir gereği olarak Milli Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'u her yönüyle gelecek nesillere tanıtacak ve onu eserleriyle yaşatacak bir külliyatı hazırlamayı vazife addettik. İstiklâl Marşı'mızın kabul edilmesinin 100'üncü yılında hazırlanan bu külliyat; Milli Şairin, Türk milletinin gönlünde hak ettiği mutena yeri göstermesi, milletimi- zin ona şükran duygularını ifade etmesi ve ahde vefasının nişane- si olması arzusuyla oluşturulmuştur. Elinizde tuttuğunuz bu eser, çok tafsilatlı bir araştırma ve incelemenin neticesinde vücuda ge- tirilmiş ve Mehmet Âkif Ersoy'a dair her türlü bilgi ve belgeye yer verilmeye çalışılmıştır.

Mehmet Âkif Ersoy'un hayatını, kişilik özelliklerini ve elbette İstiklâl Marşı'mızın yazıldığı dönemin şartlarını her Türk gencinin çok iyi tahlil etmesi ve anlaması gerektiğine inanıyorum. Milli Şa- irimizin hayatı ve eserleri özelinde, aslında aziz milletimizin sahip olduğu yüksek hasletlerine ve yokluk içinde verdiği ölüm kalım mücadelesine hep birlikte şahitlik edeceğiz. Mehmet Âkif Er- soy'un akla gelen ilk eseri elbette İstiklâl Marşı'mızdır. Millî Müca-

dele döneminin "Manevi Komutanı" olarak anılan Milli Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'un kahraman ordumuza ithaf ettiği bu marş, İstiklâl Harbi'mizin manifestosudur. Tek dişi kalmış Batı medeniyetinin sömürgeci düzenine bu mazlum milletin haklı isyanıdır. Hiç bitmeyen ve bitmeyecek milli mücadelemizin, dağılmaması gereken milli birlik ve beraberliğimizin âdeta sözle inşa edilmiş kalesidir. Milli Marşımız, varlık - yokluk davamızın her bir yorgun neferinin ruhunda yeniden ayağa kalkma, mücadeleye devam etme azminin uyanmasına vesile olan son derece güçlü bir şiir olmanın ötesinde Milli Mücadele döneminin tarihi vesikasıdır. Büyük şair ve vatan aşığı Mehmet Âkif, Mehmetçiğe hitaben İstiklâl Marşı'na "Korkma!" diye başlarken işgalcilere ve dünyaya meydan okuyan direnişin destanını yazıyordu. Bu abidevi marşın ortaya çıkması Anadolu insanının emsali görülmemiş vatan savunmasının kelimelelere dökülmüş hâliydi. Onun "Çanakkale Şehitlerine" şiiriyle milletimizin ruhunda yaktığı bağımsızlık ateşi, İstiklâl Marşı ile yangına dönüşmüş, bu yangın, aziz milletimizin bağımsızlığına kast eden herkesi yakıp küle çevirmiştir. "Allah bir daha bu millete İstiklâl Marşı yazdırmasın!" diyen Mehmet Âkif'in bu duası dahi Milli Mücadele döneminin vahim koşullarını ifade etmeye yetmektedir. 12 Mart'ta herkesin ayakta dinlediği İstiklâl Marşı'mızın resmen kabulü de Meclisimizde gerçekleşir.

İstiklâl Marşı'nın okunacağı gün arkadaşı Şefik Kolaylı'nın paltosunu ödünç alacak kadar ihtiyaç sahibi olan bu asil şahsiyet, verilen ödülü çocuklara ve kadınlara meslek öğretene Dâr'ül Mesâi adlı hayır kuruluşuna bağışlar. İstiklâl Marşı için "Bu marş milletin öz malıdır ve benden çıkmıştır ve şiir olarak bir kıymeti yoktur ancak tarihi değeri vardır" diyen şair, yedi eserden mürekkep şiir kitabı Safahat'a İstiklâl Marşı'nı dahil etmez. Mehmet Âkif ismi anıldığında herkesin aklına "İstiklâl Marşı" gelir. Ancak Âkif şair ve edip kimliğinin yanında öncelikle mesleğinde çok çalışkan ve başarılı bir veteriner hekim, toplumun sorunlarıyla ilgilenip dile getirmekten çekinmeyen cesur bir kalem ve sadece Anadolu'yla sınırlı kalmayan ünü Rumeli, Asya ve Orta Asya coğrafyalarına taşan saygın bir âlimdir. Arapça, Farsça ve Fransızcaya anadili ka-

dar hakimdir. Yorulmadan, usanmadan 45 yıl baytar hekim olarak Rumeli, Anadolu ve Arabistan'da bulaşıcı hastalıklar konusunda halkı aydınlatmak üzere dolaşmıştır. Baytar olarak görev yaptığı yıllarda Edirne merkezli olarak Rumeli'yi, Adana merkezli olarak Anadolu'yu, Şam ve civarını dolaşmış ve halkı yakinen tanıma fırsatı bulmuştur.

Devletin ve milletin güvenine mazhar olmuş bu yüksek şahsiyet, aynı zamanda savaş çıkınca hizmete koşan er gibi "Teşkilatı Mahsusa" emrine girmiş, Almanya'ya gitmiş orada İngilizlerle birlikte Osmanlıya karşı savaşırken Almanlara esir düşen Müslüman kamplarında incelemelerde bulunmuş, Fransız ve İngiliz sömür-gelerinden getirilip farkında olmadan Osmanlıya karşı savaşan Müslüman esirleri aydınlatmaya çalışmıştır.

Çok yönlü gerçek bir münevver olan Âkif'in eğitimci yönü belki de en önde vurgulanması gereken hasletidir. Veteriner hekim olarak pozitif bilim tahsili yapan Âkif, derdi millet olan ve kendinden çok milletin mutluluğunu kendisine gaye edinmiş bir aydın, mütefekkir, vaiz, hatip ve öğretmendir. Edebiyatı, milletine hizmet etmek ve onları eğitmek için bir vasıta olarak kullanır. İleri sürdüğü düşünceler, her devirde geçerliliğini koruyan rasyonel fikirlerdir. Minberden minbere koşarken oğlunu okula devam etmesi için kaydettirmesi ve sürekli okuldaki hocalarıyla görüşmesi onun için çok ehemmiyetlidir. Gerek aile, okul, çocuk eğitimi hakkında şiir ve nesirlerinde dile getirdiği görüşleriyle gerekse Millî Mücadele dönemindeki hutbe ve vaazlarıyla gerçek bir "halk eğitimcisi" olduğunu göstermiştir. Ona göre bu millet cehaleti yenersen, hatta tüm İslam toplumları cehaleti yenersen kurtuluş kendiliğinden gerçekleşecektir.

"Maarif, maarif!... Bizim için başka çare yok; eğer yaşamak istersek her şeyden evvel maarife sarılmamızdır. Dünya da maarifle, din de maarifle, ahiret de maarifle... Hepsi, her şey maarifle kaim. (...) Bizi kurtaracak yegâne çare, (...) maariftir; sağlam maariftir, hakiki maariftir. Memleketi buna sokarsak kurtuluruz, fakat maarif-i nâfia hâlâ memlekete girmedi. Avam kısmı hiç okumuyor, yazmıyor. Okuyup yazanlar ise ne dünyaya, ne ahirete yarar bir

yığın nazariyat ile uğraşıyorlar. Eğer el birliğiyle bu cehaletin izalesine çalışmazsak mahvımız muhakkaktır.” der.

Mehmet Âkif’in bütün eserlerinde aydınlanma ve kurtuluş reçetesi olarak eğitim ve eğitimciler gösterilir. Memleketin içinde bulunduğu çöküşün ancak marifet ve faziletle donanmış çalışkan, cesur ve fedakâr bireylerle aşılabileceğine inanır. Bu nesil, şiirlerinde idealize ettiği Âsım’ın neslidir. Gençleri önce kuvvetli bir bünyeye sahip olmaya sonra da kafalarını geliştirmeye teşvik ederdi. Kendisi de güreş yapar, Boğaz’ı yüzerek geçer ve daima yürürdü. Musikiyle ilgilenir, ney üflerdi.

Şiirlerinde, içinde yaşadığı halkın eğitim sorunlarına, toplumun yaşadığı maddi ve manevi sıkıntılara; zalim, serkeş erkeklerin elinde aç sefil kadınların ve çocukların kaderine; har vurup harman savuran müsriflere; haddini bilmeyen mirasyedilerin şımarıklıklarına; üretmeden tüketenlere ve en çok da aklını kullanmayanlara dikkat çeker. Hatta toplum problemlerini dile getirmekle kalmaz “Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek” diyerek, bu sorunların temellerine inerek çözümler üretmeye de çalışan hakiki bir dile ve kaleme sahip keskin bir ediptir.

15 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaliyle vatan sathında yer yer direniş cepheleri açılmaya ve milletimiz mahalli kongrelerle örgütlenmeye başlar. Mütareke süreci ve işgaller bazı aydınlarda “manda ve himaye” fikri oluşturunca Mehmet Âkif; “Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları, tarihi olarak müspet bir hakikattir. Türkler istiklâlsiz yaşayamaz!” diye haykırır. Milli egemenlikte öyle kararlıdır ki Milli Mücadele dönemi başlar başlamaz emperyalizme ve işgallere karşı harekete geçer. Akif, memleketin İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve diğer düşman devletler tarafından işgal edildiği yıllarda Anadolu’ya geçip, çok zor ve tehlikeli şartlarda Anadolu illerini dolaşarak gönüllerdeki din, vatan, millet ve hürriyet ateşini tutuşturmaya çalışır.

Ailesini geride bırakarak, 10 Nisan 1920’de Milli Mücadele’ye katılmak üzere gizlice Ankara’ya doğru yola çıkar. Bundan sonra vatan savunması daima ailesinden ve evlatlarından önce

gelecektir. Bir gün sonra Sadrazam Damat Ferit hükümetinin şeyhülislamı Dürrizade Abdullah'ın Kuvayı Milliyecileri öldürmeyi caiz gören fetvası 11 Nisan 1920 günü gazetelerde yayımlanır. 13 Nisan'da Düzce'de başlayan isyan hemen Bolu Gerede yöresine yayılmıştır. Mehmet Âkif, tehlikelerle dolu bu isyan bölgelerinden geçerek Büyük Millet Meclisinin açılışının ertesi günü, 24 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın davetiyle yola çıktığı Ankara'ya ulaşır. Milli Mücadele saflarında, ülke müdafaasında Mustafa Kemal'in yanında yerini alır, artık Kuvayı Milliye Hareketi içindedir.

Mehmet Âkif, vatanın ve egemenliğin savunulmasını, ülkenin tam bağımsızlığını bir iman meselesi olarak ele alır. Minberden minbere koşarak vaazları, yazıları ve şiirleriyle 'ordu millet'in bu zaferi mutlaka kazanacağına olan inancını haykırarak cephede Mehmetçiğe, camide milletimize sürekli cesaret, ümit ve moral desteği sağlamaya gayret etmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve sonrası Milli Mücadele yılları Türk milletinin ateş çemberinden geçtiği yıllarda aslında neredeyse tüm İslam memleketleri sömürge idareleri altında aciz, mazlum, yoksul ve perişan durumdadır. Mehmet Âkif 'İslâmî bakış açısı' ile milletimize, İslam ümmetini içinde bulunduğu hazin durumdan kurtarma sorumluluğunu yükler. Onun sahip olduğu bu 'İslami bakış açısı' Türk milleti ile yoğurulmuş tam bir insanîyetçiliktir. Mehmet Âkif'teki söz konusu Türk ve İslam terkiğini, Nurettin Topçu'nun "Türk'ün Müslümanlıktan, milliyetçiliğimizin İslam'dan ayrılmayacağını bize öğreten Akif oldu." ifadesiyle izah etmek de mümkündür.

Mehmet Âkif'in Türklük ve İslamiyet'i ele alış tarzı ve eserlerindeki şekillenen boyutu sadece Anadolu'da değil ortak değerleri ihtiva eden bütün coğrafyalarda takip edilmesine yol açmıştır. Mehmet Âkif hem Balkanlardaki hem de Rus coğrafyasındaki Türk dünyası ve edebiyatları bağlamında zengin münasebetleri olan daima ziyaret edilen bir rol modeldir. Tabiri caizse çağının Dede Korkut'u aksakallı Türk bilgesidir. Türk dünyasındaki tesiri Sıratı Müstakim'le artarak yayılmış ve Âkif'in etki alanı, geniş bir aksiyon adamına dönüşmesine sebep olmuştur. Aslında Âkif, Bu-

haralı Türk bir annenin ve Rumelili Arnavut bir babanın çocuğu olarak iki coğrafyanın da genetik ve kültürel mirasçısıdır.

Şair Sezai Karakoç onun için "Baba soyu Rumelili, ana soyu Buharalı, doğuş yeri Fatih. Yani tam bir Doğu İslamlığının, Batı İslamlığının ve merkez İslamlığının sentezi bir çocuk" diyecektir. Âkif'i anlatmak için önce yakın tarihi bilmek, sosyolojiden, ekonomi ve politikadan anlamak, siyasi gelişmeleri tahlil etmek, bedîî, edebî sanatlara vakıf olmak ve hepsinden önemlisi kültür ve inancımız konusunda donanımlı olmak gerekir. O sebeple Âkif'i anlatırken Âkif'e müracaat etmek en isabetli yöntemdir.

Biz de bu bakış açısıyla yola çıkarak; hayatı başlı başına bir eser niteliğinde olan Âkif'ten geriye kalan hatıralar başta olmak üzere, çeşitli gazete ve dergilerde hakkında yazılmış, yayınlanmış makaleleri, geniş bir hacim teşkil eden kendi yazılarını, yakınları ve dostlarına yazdığı mektupları ve özellikle Millî Mücadele sürecinde Türk milletini istiklâl ve hürriyet uğruna mücadele etmeye teşvik ve teşci etmek için yaptığı konuşmaları derledik. Bu külliyyatın neşredilmesiyle, onun şanına uygun bir görevi yerine getirdiğimize inanıyorum.

Aziz milletimizin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Milli Şair'imize teveccühü, minneti, derin sevgisi ve saygısının nişanesi olarak oluşturulan bu külliyyatı hazırlayan Necmettin Turinay ve Selçuk Karakılıç'a aziz milletim ve gelecek nesiller adına teşekkür ediyorum. İstiklâl Marşımızın kabulünün 100'üncü yılında Mehmet Âkif gibi iman timsali bir ruhu, ömrü boyunca hemhâl olduğu ilmi bir çalışmayla ona yakışır şekilde ancak 'kitaplarla' yâd edebildik. Mekânı cennet, ruhu şâd olsun.

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mehmet Akif bahçede.
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

İKİNCİ MEŞRUTİYET'TEN MİLLİ MÜCADELEYE MEHMET AKİF

Necmettin TURİNAY

Mehmet Akif'in şiirine ve sanatına vakıf olanlar onun yerine göre bir haykırışı andıran, yerine göre gözyaşlarını içine akıtan bir yanı bulunduğunu iyi bilirler. Nitekim şairin Büyük Meclis için yayına hazırladığımız *Safahat*'ı bu tür şiirlerle doludur. O büyük eseri *Safahat*'ı teşkil eden yedi müstakil kitabında olsun, ilk cildi 1911 yılında yayınlanan *Safahat*'tan daha önce kaleme aldığı ve sayısı şimdiden 200'e varmış gençlik dönemi şiirlerinde olsun, onun bazan Fuzuli bazan da büyük vatan şairi Namık Kemal tarzında iki farklı dil ile yazdığı ve konuştuğu hepimizin malûmudur.

Büyük Şair-Büyük Nâsir Mehmet Akif İçin Yeni Bir Yol, Yeni Bir Dönem

Fakat şair Mehmet Akif'in şiirinin yanı sıra kuvvetli bir nesir yazarı olduğu gerçeği, nedense hep ihmal edilir. İhmal bir tarafa onun nesri ve nesirde takip ettiği usûl, yani nesir üslûbu hakkında şimdiye kadar tatmin edici bir değerlendirme yapılmış değildir. Ayrıca büyük şairin şimdiye kadar yayınlanmış ve yayınlanmamış nesirlerinin toplamına bakılırsa, onun şiiri kadar önem verdiği bir nesir tarafı bulunduğunu kavramak hiç de zor olmamaktadır. Fakat şairin nesir tarafı hakkında çalışanların azlığı, varsa bile onların da kayda değer sonuçlara ulaşamamaları yüzünden, Mehmet Akif'in nesir yazıcılığı ve üslûbu hakkında zihinlerde yer tutmuş herhangi bir algılamadan maalesef söz edilemez.

Kuşkusuz bu husustaki kanaat boşluğunun üzerinde durmak, ayrıca bunun altında yatan sebeplerin de ayrı ayrı izahı gerekir. Ne var ki burada ilk elde söylenmesi gereken, roman ve hikâye türleri dışında kalan metinlerin nasıl değerlendirileceği hususunda yaşanan bir tıkanmadır. Nitekim okuyucular da bu tür metinleri tematik olarak kavrar, onların nasıl yazıldığı ve inşa edildiği hususunda bir soru sormazlar. Daha doğrusu da ilgili yazıcının düşüncelerini oluştururken nasıl bir zihin sürecinden geçtiği ve buradan ne tür sonuçlara ulaştığı kolay kolay fark edilemez. Kal-

dı ki bunlar bile yetmez. Aynı dönemin diğer yazarları ile Akif'in nesrinin karşılaştırılması, varsa benzerlik ve farklılıkların izahı icap eder ki, biz ilgili yazarın üslup ve ifadesi hakkında ancak o zaman bir fikir sahibi olabiliriz.

Fakat bunun için bile bazı yan desteklere ihtiyaç yok değildir. O da üzerinde durduğumuz yazarın kendi nesri, nesir anlayışı hakkında yapmış olabileceği bazı açıklamalardır. Akif nesirden ne anlıyor, ne gibi bir nesir düşünüyor? Ya da dönemin hakim nesir ustaları hakkındaki kanaatleri gibi! İşte bu hususlarda şair ne düşünüyor, kendi nesrini nasıl yorumluyor gibi bazı açıklamalara ihtiyaç duyulur ki, maalesef Mehmet Akif'in bu yoldaki düşüncesinin ne olduğuna dair herhangi bir açıklamasına şahit olamıyoruz. Dolayısıyla büyük şair kendi nesri hakkında bize yardımcı olmadığı için, onun nesrini değerlendirmek ve iyi kötü sonuçlara ulaşmak, ister istemez onu sevenlere ve inceleyenlere düşen bir vazife olmaktadır. Ancak Akif'i seven ve tetkik eden çevrelerin, onun nesri hakkında fazla bir şey söylemedikleri de meydanda!

Bu hususa işaret ederken, şu noktanın da hatırdan çıkarılmaması icap eder. Edebiyatımızda kuvvetli ve büyük kabul edilen şairlerden her birinin, nesirleriyle de büyük birer sanatçı oldukları gerçeği!.. Kuşkusuz her büyük şair için geçerli olmayabilir bu tespitimiz. Fakat Namık Kemal'i, Cenap Şahabettin'i, Süleyman Nazif'i, Yahya Kemal'i, Ahmet Haşim'i ve Necip Fazıl'ı hatırladıkça, ister istemez böyle düşünmek durumunda kalıyoruz. Dolayısıyla biz Mehmet Akif'i nesri itibarıyla de büyük bir sanatkâr olarak değerlendirmek istiyoruz ki, o bunu rahatlıkla hak etmektedir.

Ne var ki bu bölümde yapacağımız değerlendirmeler Akif'in nesri ve nesir anlayışı istikametinde devam edip gitmeyecek. Burada yaptığımız sadece Akif'in nesrine bir vurgu ve bu nesirin üzerinde şimdiye kadar yeteri derecede çalışılmadığı gerçeğidir. Yani şiirinde olduğu gibi onun kuvvetli bir nesir sanatkârı olduğu hususu! Dediğimiz gibi Akif'in bu yanına işaretle yetineceğiz. Onun nesir tarafına dair asıl değerlendirmelerimizi ise, bundan sonra çıkacak olan ciltlere tehir edeceğiz. Çünkü o ciltlerde Mehmet Akif'in yazdığı bütün metinler topluca masaya yatırılacak, en geniş

şekilde ele alınmaya çalışılacaktır. Orada görülecektir ki Mehmet Akif, şiirlerinden aşağı düşmeyen büyük bir nesir ustasıdır. Fakat o noktada karşımıza çıkan, şiirlerinden daha farklı bir çizgide ilerleyen bir başka Mehmet Akif'tir. Nedir bu farklılık ve nereden ileri gelmektedir? İşte bu tür soruların köküne inmek isteyenlerin, ister istemez Mehmet Akif'in nesirlerini bir araya getirdiğimiz müteakip ciltleri gözden geçirmeleri faydadandır.

Yukarıdan beri söylediklerimizi toparlayacak olursak, büyük sanatkârın edebi verimleri olarak elimizin altında; koca bir divan teşkil eden şiirleri (*Safahat*); iki büyük cilt olarak yayına hazırladığımız *Mehmet Akif'in Mektupları*'ı hacim olarak önemli bir yekûn tutan nesirleri; fikri ve tarihi bir değer ihtiva eden vaaz konferansları ve bütün bunlardan ayrı olarak, Doğu ve Batı edebiyatlarından yaptığı sayısız tercümeleri bulunmaktadır. Dolayısıyla Mehmet Akif şiiri dışında, bu yanları ile de ayrı ayrı değerlendirmeyi hak eden bir sanatkârdır. İşte Akif hakkında yapılan çalışmalar sanatkârın bu yanlarını da kapsamalı ki, onun Türk edebiyatında ve Türk düşünce tarihinde hayatında işgal ettiği yer iyice vuzuha kavuşturulabilsin!

Kendi Döneminde Farklı Farklı Akif Algılamaları

Fakat bütün bunlar bir tarafa, Mehmet Akif'in bir de kendi döneminde ürettiği zengin bir algılama mevcuttur ki o da, o kadar önemlidir. Kendi istikametinde dosdoğru ilerleyen bir hayat, bu hayata paralel seyreden bir şiir ve nesir, bunun altında da kesif bir düşünme faaliyeti!.. İşte Akif gerek kendisi ve sanatı, gerekse yöneticiliğini üstlendiği *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* dergilerinde ürettiği fikirleri itibarıyla, öyle yakından takip edilen bir isimdir ki tahmin edemezsiniz. Dolayısıyla Akif bu yönüyle, İkinci Meşrutiyet'in dalgalı konjonktüründe farklı farklı algılamalara muhatap olmaktadır denilebilir. Kendi şahsi hayatında şahidi olduğumuz ahlâki tutarlılık bir yanda, sanat anlayışındaki tutarlılık öbür yanda!.. Bu hususta vuzûhlu bir durum söz konusu iken, buna rağmen de farklı farklı Akif algılamaları söz konusu. Buna bir de Akif'in temsilcisi olduğu "yeni İslâmcılık" düşüncesi eklenirse bu algılamaların daha bir çeşitlenmesini ve farklılaşmasını tabii karşılamak gerekir?

İşte bu yüzdendir ki Akif'in dalgalı seyreden hayatı boyunca, kendisi ile ilgili yazı ve değerlendirmelerin ardı arkası kesilmemektedir. Mehmet Akif ne kadar susarsa sussun, isterse de yazılıp söylenenlere cevap vermek ihtiyacını duymasın!.. Onunla ilgili itirazlar, suçlamalar, bazan da şair düşünürün kendi gıyabında yapılan savunmaların ardı arkası gelmemektedir. Bu bakımdan şairin edebiyat ve sanat, bilim ve düşünce, İslâm ve milliyet, yerine göre de dönem politikalarına dair görüşlerinin sürekli takip edildiğini söylemek yanlış olmamalıdır.

Şunu ifade edelim ki elinizin altındaki ciltte yer alan metinler, sanatçının İstanbul'dan Ankara'ya geçtiği bir tarihe kadar devam etmektedir. Şairin Milli Mücadele'ye katılmak üzere gittiği Ankara dönemi ve arkasından gelen Mısır dönemine dair yazı, yorum ve haberler ise, çokluğu dolayısıyla ayrı ciltlere vücut verecek bir hacim teşkil etmektedir. Yani siz düşünün ki Mehmet Akif kendi yurduna sığmıyor, uzun yıllar vatanından ayrı kalarak Mısır'da yaşamak mecburiyetinde kalıyor. Fakat buna rağmen de hakkındaki değerlendirmelerin sonu gelmiyor. Dolayısıyla bu durum nasıl yorumlanmalı? Bunu takdirinize arzetmeyi, aynı hususun çeşitli bakış açıları ile tekrar tekrar yorumlanması gerektiğini hatırlatmak mecburiyetini hissediyoruz. Fakat şunu da ifadeden geri kalmamak icap eder. Mehmet Akif, sevenleri ve sevmeyenleri bir yana, o Türk milletinin maşeri vicdanında kendine mutena bir yer edinmiş, bu yönüyle de Mevlâna, Yunus Emre, Süleyman Çelebi ve Fuzûli ayarında büyük bir sanatçı olarak addedilmektedir. Daha doğrusu da o milletimizin hem şuur planında, hem de şuur altı düzleminde her an yeni dalgalanmalara yol açıp durmaktadır.

Dolayısıyla 1908 Meşrutiyeti ile 1920 nisanı arasında kaleme alınmış metinlerde olduğu gibi, bundan sonra gelecek ciltlerin her biri için de ayrı ayrı giriş bölümleri hazırladığımızı burada ifade etmiş olalım.

Bir de bu ciltlere ve yazılara bakarak, büyük şair ve ahlâk adamı Akif hakkında ne kadar çok yazı kaleme alındığını göreceksiniz ve buna şaşıracaksınız. Nitekim yıllardan beri tetkik ettiğimiz dergi ve gazetelerde gözümüze çarpanlar ancak bunlar oldu. Fakat

bizim görmediğimiz, atladığımız yazı ve makalelerin bulunması ihtimali de oldukça yüksektir. Bu alandaki noksanlığımızı itiraf ile, ömrünü Akif'e adanmış nice gönül dostunun katkılarına şimdiden hazır olduğumuzu ifade etmemiz gerekiyor.

Fakat yıllardan beri ikmal edilmeye gayret edilen bu çalışma sırasında, şunun farkına vardık ki hiçbir Türk şairi, romancısı ve düşünürü hakkında bu kadar çok yazı yayınlanmış değildir. Ne Yahya Kemal ve Tanpınar, ne Necip Fazıl ve Peyami Safa, ne de son yıllarda popüler hale getirilmeye çalışılan Nazım Hikmet!.. Dolayısıyla Mehmet Akif bu yönüyle de emsalsiz bir sanatçı ve düşünür olarak karşımızda durmaktadır denilebilir.

Bu arada, hiç olmazsa elinizin altındaki ciltlerde yer alan bunca yazı ve yorumun, neden bu kadar fazla olduğunun da iyi kötü bir izahının yapılması gerekir diye düşünüyoruz. Bunun altında da kuşkusuz Mehmet Akif adının yavaş yavaş öne çıktığı dalgalı Meşrutiyet yıllarının, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı şartlarının, daha ötede de uğursuz Mütareke karanlığının görünmez bazı tesirleri söz konusudur. Fakat bu şartlar, Akif'le aynı dönemde yaşayan nice şair ve düşünür için de geçerli değil midir? İşte Akif'in farkı da burada ortaya çıkıyor. Onun sanatı ve şiiri; yıkım yıllarının tarihi krizlerini, millet olarak içinden geçtiğimiz bâdireleri yansıtan bir ayna rolü oynuyor ve biz bütün bu acılı gelişmeleri, sanata dönüşmüş olarak onun şiirleri üzerinden okuma imkânı buluyoruz.

Akif'in Dergi Yöneticiliği ve Hocalığı

Bundan ayrı olarak Mehmet Akif'in, bir de kendi döneminde algılanma biçimi vardır ki bu hepsinden önemlidir. Nitekim Mehmet Akif İkinci Meşrutiyet'in ilânının hemen ardından bir grup arkadaşı ile birlikte *Sıratı Müstakim* dergisi ile nasıl bir intiba uyandırıyor? Orada birbiri peşi sıra yayınladığı şiirleri, edebi çevrelerce nasıl karşılanıyor? Bilindiği gibi dergiyi çıkarır ve yönetirken, Akif'in iki sıfatı birden öne çıkıyordu. Bunlardan biri, *Sıratı Müstakim*'in başyazarı oluşu! Fakat dikkat edilirse, bu başyazarlık sıfatına rağmen Akif'in makaleleri, hiç olmazsa ilk sıralarda derginin ön sayfalarında yayınlanmazlar. Bunun sebebinin izahı o ka-

dar uzun ve karmaşık bir meseledir ki, o hususa şimdilik girmeye imkân bulunmamaktadır. Aynı sıralarda onun öne çıkan diğer bir tarafı da Darülfünun'da Ahmet Mithat Efendi, Şehbender-zade Filibeli Hilmi, Tevfik Fikret, Hüseyin Cahit (Yalçın), Ali Ekrem (Bölçayır), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), İzmirli İsmail Hakkı, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Şevket ve Fehmi Beyler'le birlikte yürüttüğü öğretim üyeliği görevidir.

Dolayısıyla 1908 yılı ile şiirlerini topladığı *Safahat*'ın yayını arasında (nisan 1911) Akif, gerek Darülfünun'daki hocalık görevi, gerekse *Sıratı Müstakim*'deki başyazarlığı ve dergi yöneticiliği sıfatı ile, dönemin ismi bilinen, tanınan, geniş bir çevrenin hakkını da fikir sahibi olduğu bir isim durumundadır. Ayrıca *Sıratı Müstakim*'in, İkinci Meşrutiyet'in ilk yıllarında çok basılan, çok dağıtılan ve dolayısıyla ilgi ile takip edilen haftalık bir yayının organı olduğunun bilinmesi icap eder.

Nitekim *Sıratı Müstakim*'in ilgi ile takip edilmesinin altında yatan sebeplerden biri, onun kuşatıcı yayın politikası ile doğrudan bağlantılıdır. Derginin her sayısında, *Sıratı Müstakim* başlığının altına yerleştirilen "Din, Felsefe (yani düşünce), Edebiyat, Hukuk ve Ulûmdan bâhis Haftalık Risaledir" logosundan da bunu çıkarmak mümkündür. Hem dergiyi çıkaran Eşref Edip, Mardinizâde Ebulûlâ ile Mehmet Akif'in düşüncesini biçimi, hem de Meşrutiyet'in ilânı yıllarında *Osmanlılık* dışında diğer fikir akımlarının henüz netleşmemesi dolayısıyla, *Sıratı Müstakim*'in İslâmî yayın anlayışının büyük bir dikkatle takip edilmesini normal karşılamak gerekir. Derginin bu dönem yayınlarında ve daha ileriki yıllarında, çağdaş İslâm düşüncesinin büyük temsilcileri Musa Kâzım Efendi, Manastırlı İsmail Hakkı, Halim Sabit, Bereket-zade İsmail Hakkı, büyük İslâm tarihçisi ve Harbiye'de hoca Mahmut Esat Efendi, Baban-zade Ahmet Naim gibi isimler bilhassa dikkati çekmekte idiler. Mehmet Akif ise derginin bu ilk yıllarında, düşünce yazılarından ziyade şairliği ve tercümeleriyle öne çıkmış görüyor. Onun 1898'de *Resimli Gazete* döneminden beri yazdığı, fakat yayınlama imkânı da bulamadığı yeni anlayı-

şa dayalı şiirlerinin, *Sıratı Müstakim*'in bu döneminden itibaren parça parça neşredildiği bilinmektedir.

Akif'in diğer bir yanı olan mütercimliğine gelince, onun *Sıratı Müstakim*'in ilk sayılarından itibaren her sayıda mutlaka bir tercümesine yer verilmektedir. Bu tercümelemlerin ilki, Mısırlı bir Türk olan fakat Arapça yazan Ferit Vecdi'den *Müslüman Kadını* adlı eserdir. Sonra bunlara Akif, Muhammed Abduh ile Sait Halim Paşa'dan yaptığı tercümelemlerle devam eder. Burada şunu da unutmamak icap eder: Mehmet Akif, *Sıratı Müstakim*'in İstanbul dışında, çeşitli Doğu ve Batı ülkelerindeki fikir faaliyetlerini takip eden tek isim değildir. Fakat Akif gerek özel ilgisi, gerekse başyazarı (genel yayın yönetmeni) olması sebebiyle, bir yandan İslâm dünyasını, öbür yandan da Avrupa ülkelerindeki her türlü bilimsel ve İslâmi gelişmeleri takiple kendini vazifeli hissetmektedir. Dolayısıyla *Sıratı Müstakim*'in sayfalarına aksettirilen bu tür haber ve yorumların ekseriyetinin, imzalı veya imzasız doğrudan Akif'e ait olduklarının bilinmesi iktiza eder. Dolayısıyla *Sıratı Müstakim*'in düşünür kadrosunu teşkil eden bu büyük âlimler, derginin başyazarı Mehmet Akif de bunlara dâhil olmak üzere, çağdaş yeni bir İslâmi anlayışı merkez alan yayın gerçekleştirmekte idiler.

Ahmet Mithat Efendi ile Sıratı Müstakim Arasında Görünmez, Bilinmez Bazı İlişkiler

İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadeleye Mehmet Akif adını verdiğimiz bu ciltte ilk makalenin Ahmet Mithat Efendi'ye ait olduğu dikkatinizi çekmiş olmalıdır. Nitekim Mithat Efendi *Sıratı Müstakim*'i önemsiyor ve hakkında da ilk yazıyı o yazıyor. Bildiğiniz gibi İkinci Meşrutiyet'in ilânının üzerinden daha bir ay bile geçmeden, *Sıratı Müstakim* dergi olarak ilk sayısını çıkarıyordu (27 ağustos 1908). İşte Ahmet Mithat Efendi sanki derginin çıkışını bekliyormuş gibi, aradan üç gün bile geçmeden sözünü ettiğimiz yazısını yayımlıyor. Dolayısıyla ilgili yazının *Sıratı Müstakim* hakkında ilk yazı olması, hem de Ahmet Mithat Efendi gibi büyük üstat tarafından kaleme alınması her bakımdan önem arz etmektedir.

Ahmet Mithat Efendi anladığımız kadarıyla, *Sıratı Müstakim* yazı kadrosuyla şöyle veya böyle ilişkili birisidir. Onları böyle bir dergi çıkardıkları için hem takdir ediyor, hem de *Sıratı Müstakim*'in uzun vadeli tesirlerinden söz ediyor. Elinizin altındaki çalışmada Ahmet Mithat'ın yazısına düştüğümüz bir dipnotta da izah ettiğimiz gibi, dergi muhtevasının oluşumunda Mithat Efendi'nin önemli bazı tesirleri söz konusu. Hem *Sıratı Müstakim*'in muhtevası, hem de dergi yazı kadrosunun Şimal Türklerine ve Orta Asya'ya dönük ilgilerinde olduğu gibi!

Çünkü onun romanları ve diğer bazı fikir eserleri Abdülhamit döneminden beri Kazan'da yayımlanır, Mithat Efendi adı da oralarda çok tanınır ve bilinirdi. Türk edebiyatını ve önemli bazı fikir mahsullerini oralara taşıyanların başında da Rızaeddin Fahrettin gelirdi. Sizin anlayacağınız Ahmet Mithat Efendi'nin, daha *Sıratı Müstakim* dergi olarak çıkmadan evvel o bölgelerle yoğun ilişkileri bulunuyordu. Ahmet Mithat'la *Sıratı Müstakim* arasındaki ilişkinin bir başka göstergesi de, gene o sıralarda kurulan Türk Derneği adlı ilmi bir enstitüdür (25 Aralık 1908). İlgili enstitünün kurucuları arasında, başta Ahmet Mithat Efendi olmak üzere Necip Asım Bey, Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Bursalı Mehmet Tahir, Velet Çelebi ve Yusuf Akçura gibi isimler bulunuyordu. Mehmet Akif'in Darülfünun'a hoca olarak atamasının 9 Aralık 1908'de yapıldığı hatırlanacak olursa, orada ilgili heyetle teşriki mesai de bulunması çok tabiidir. Nitekim ilgili heyette yer alan Bursalı Mehmet Tahir Beyin, Velet Çelebi'nin, Yusuf Akçura'nın ve diğer bazılarının *Sıratı Müstakim* yazı kadrosunda bulunmaları, Türk Derneği ile olan ilişkileri açıklamaya yeter de artar bile.

İşte bu ilişkilerin sonucu olmalı, Türk Derneği'nin tüzüğü ilk olarak ve sadece *Sıratı Müstakim* dergisinde yayımlanıyor. Dahası bu ilişki biraz daha ileri boyutlara taşınır ve *Sıratı Müstakim*, ilgili bilimsel kuruluşun görüşlerinin yansıtıldığı bir yayın organ havası verir. Türk Derneği kurucuları bu hususta dergi yönetimine başvurmuş, onlar da bunu aralarında müzakere ederek uygun görmüşlerdir. Dolayısıyla Türk Derneği ile *Sıratı Müstakim* arasında kurulan ilişkilerde, Ahmet Mithat Efendi'nin katalizör bir rol

oynamış olabileceği rahatlıkla düşünülebilir. Haliyle uzaktan uzağa gibi görünen bu ilişkiler bilinmeden, Ahmet Mithat Efendi ile *Sıratı Müstakim* arasındaki yakınlığın derecesi hakkında herhangi bir fikir edinilemez.

Şimdiye kadar Mehmet Akif'in ve *Sıratı Müstakim*'in fikir kökleri hakkında herhangi bir araştırma yapılmadığı için, bu söylediklerimiz bazıları için şaşırtıcı gelebilir. Gene şaşırtıcı gelebilir, Akif'in şiir ve makalelerinde sık sık dile getirdiği "çalışmanın önemi", "iş bölümü", "mesailerin birleştirilmesi" gibi fikirlerin kaynağı da gene Ahmet Mithat Efendi ile ilgilidir. Yani bu düşünme biçiminin Akif'e, Ahmet Mithat'tan geçtiğinin farkında olmak gerekir. Dahası *Sıratı Müstakim*'in İslam ve Türk dünyalarına, ayrıca gelişmiş Batı'ya dönük yüzü de, ister istemez gene Ahmet Mithat'ı hatıra getiriyor. Dolayısıyla *Sıratı Müstakim* üzerindeki Ahmet Mithat tesirini, içe kapalı din anlayışından kademe kademe açılarak, ihâtalı ve evrensel bir İslam tefekkürüne yükselmek biçiminde özetleyebiliriz. Başlangıcı itibariyle Ahmet Mithat'tan, Akif'in hocası Musa Kâzım Efendi'ye ve Manastırlı İsmail Hakkı'ya, oradan da bizzat Mehmet Akif'e intikal eden bu yeni perspektif, büyük şairin Abdürreşit İbrahim'le veya Mısırlı düşünürlerle kurduğu ilişkilerin anahtarı mesabesinde. Nitekim Abdürreşit İbrahim'e *Âlem-i İslâm*'ı yazdıran Akif olduğu gibi, onun Orta Asya Türk dünyası ile ilgili tecrübelerini *Süleymaniye Kürsüsünde*'ye taşıyan da gene Akif'ten başkası değildir.

Bir başka husus da Mehmet Akif ile Mithat Efendi'nin, Darülfünun'da uzun yıllar birlikte hocalık yaptıkları gerçeğidir. İşte bu ikili arasındaki yakın dostluk bilinirse, büyük kelâmcı Musa Kâzım Efendi ile büyük müfessir Manastırlı İsmail Hakkı'nın, Abdülhamit döneminden beri Ahmet Mithat Efendi'nin haftalık sohbetlerinin müdavimi oldukları hatırlanırsa, üzerinde durduğumuz hususun daha iyi anlaşılacağı ümidindeyiz. Yoksa bu ilişkiler iyi bilinmez de, şimdiye kadar yapıldığı gibi *Sıratı Müstakim*, Eşref Edip ile Ebulûla adlı iki genç hukuk talebesinin omuzlarına yıkılırsa buradan bir yere varılamaz.

Kaldı ki Akif o iki gence göre hem daha iyi yetişmiş, hem de şiiri ile kendini kabul ettirmiş birisi olsa bile, Akif'in geride bıraktığı müktesebatı ile *Sıratı Müstakim*'in izahı gene de mümkün olamazdı. O bakımdan şiiri dışında Akif'in fikir muhtevası olarak, dergiye olan katkılarının biraz daha zamana ihtiyaç gösterdiğini, kendini yeterli hissettikten sonradır ki fikir yazılarına ancak o zaman başlayabildiğini bilmek ve kabul etmek gerekir.

Bütün bunları kuşkusuz hem Ahmet Mithat Efendi'nin *Sıratı Müstakim* başlıklı yazısına bir vurgu, hem de ilgili derginin "yerden mantar biter gibi" bitmediğini, onun kendinden önceye dayalı bazı fikir kökleri bulunduğunu ifade etmek için özellikle kaydediyoruz.

Bu Çalışma Neden Kronolojik Bir Yol İzlemektedir?

Elinizin altındaki cildi tetkik ederken göreceksiniz, oradaki yazı, makale ve belgeler kronolojik bir sıra takip etmektedir. Bunu özellikle tercih ettik ve yazı sahiplerine göre özel bir gruplandırmaya kalkışmadık. Aynı şekilde ilgili metinlerin muhtevalarına bakarak, onları tematik başlıklar altında da toplamadık. Böyle yapmamızın sebebi, Mehmet Akif'in ve yöneticiliğini yaptığı dergilerin dönemler halinde nasıl algılandığını olabildiğince netleştirmeye çalışmaktır. Yani Mehmet Akif çalışmalarında çoğu zaman ihmal edildiğini gördüğümüz kronolojik seyir fikrinden kopmamak, arada kalan boşlukların ve karanlık bazı noktaların fark edilmesine imkân sağlamak gibi bir arayış!

Fakat dikkat ederseniz ilk başlarda, ilgili prensibin dışına biz-zat kendimiz çıkıyoruz. Neyzen Tevfik'in 1919'da yayımladığı *Ter-ceme-i Halim*'den alınmış bazı bölümleri, çalışmanın başlarında kullanıyoruz. Bunun sebebi, Neyzen Tevfik'in Akif'e dair hatıralarının dönemi ve derinliğidir. O parçalar Akif'in hem Abdülhamit dönemine, hem de Meşrutiyet'in ilânı yıllarına dair önemli atıflar barındırmaktadır. Aynı uygulamaya Falih Rıfkı, Reşat Nuri ve Ruşen Eşref'in, Akif'in Darülfünun hocalığına dair hatıralarında da başvuruyoruz. Nitekim ilgili yazarların hatıralarının talebelik dönemlerinde değil de, 1939 ve 1940 yıllarında kaleme alındıkları bilinen bir husustur. Buradaki amacımızın Akif'in Darülfünun'daki

hocalık zamanlarına ışık tutmak ihtiyacından kaynaklandığının bilinmesi icap eder.

O bakımdan Akif'in ilgili dönemleri hakkında daha çok bilgiye, daha çok belge ve hatıraya ihtiyaç duyulduğunu hatırlatmak isteriz. Daha doğrusu da Akif'in 1908 ile 1911 arasına dair ciddi bir bilgi açlığı ile yüz yüze bulunduğumuz gerçeğidir. Fakat 1911'de sonrası öyle değil. Çünkü 1911 nisanında *Safahat*'in kitap olarak çıkışından sonradır ki, Akif de meydana çıkıyor! İlgili eser üzerine yapılan tartışmalar dolayısıyla ülke çapında tanınan bir isim haline geliyor. Nitekim bu ciltte, *Safahat* ve Mehmet Akif'in şiiri üzerine yapılan tartışmaların oldukça geniş bir bölüm teşkil ettiğini siz de göreceksiniz, farklı farklı Akif algılamalarının birbirine paralel bir seyir takip ettiğini siz de kavrayacaksınız.

Edebiyatımızda Esen Mehmet Akif ve Safahat Fırtınaları

Burada fırtına tabirini kullanmamız, *Safahat*'in sırf olumlu değerlendirildiği anlamına gelmemelidir. Çünkü eser üzerine olumlu yazılar yazıldığı gibi, onu eleştirenler de az değildir. Bir de bunlara *Safahat*'in çıkışı ile ilgili haber ve duyuruların çokluğunu ve çeşitliliğini eklerseniz, 1911 yılının edebiyatımızda *Safahat* ve Mehmet Akif tartışmaları ile dopdolu geçtiğine rahatlıkla hükmedilebilir.

Nitekim *Safahat*'in ilk çıkış haberleri bir yana bırakılsa bile, ilgili esere dair *Tanin* gazetesinde yayımlanan güzel bir değerlendirmeden başlayarak, *Safahat* şairi hakkındaki yorumlar artar da artar. O yılların önde gelen edebiyatçıları şöyle veya böyle, Akif'in şiiri ve *Safahat* hakkında bir şeyler söylemek, yazmak mecburiyetinde hissederler kendilerini. İşte *Safahat* ve Akif etrafında oluşan bu yaygın havaya bakarak, yukarıdaki fırtına tabirini özellikle kullanmaktayız. Size bir fikir vermek için, ilgili hususta yapılan yayınların yüz sayfayı çoktan aştığı rahatlıkla söylenebilir. Edebiyatımızda bu kadar sevilen, takdir edilen, ayrıca eleştirilen başka bir eserin varlığından haberdar değiliz bugün.

Nisan 1911'de *Safahat* ortaya çıktığında, onun hakkında kimlerin yazdığı ve neler yazdığı kuşkusuz önemlidir. Aynı şekilde Akif'in şiirini beğenen ve takdir edenler kadar, onu eleştiren

ve kendi şiir anlayışına uygun bulmayanların kimler olduğu da önemlidir. Bunları merak edenlerin ilgili cildi gözden geçirirken dönemin şiir zevki, farklı farklı şiir anlayışları varlığı hakkında fikir edinmeleri imkânı yok değildir.

Hal böyle olmakla beraber gene de bazı *Safahat* değerlendirmelerinden ve onların yazıcılarından söz etmemek olmaz. Çünkü *Safahat* yorumları arasından öyleleri vardır ki onların mutlaka bilinmesi, edebiyat hayatımıza ve tenkit birikimimize katkısı dolayısıyla takdir edilmeleri gerekir. O tür yazılardan biri, *Tanin*'de yapılan *Safahat* kritiğidir. İlgili yazı imzasız yayınlansa bile, yazış tarzına ve üslubuna bakarak biz onun Hüseyin Cahit'e ait olduğu kanaatine ulaştık. Çünkü o metinde edebi eseri ruhu ile, bir bütün olarak kavrama kabiliyeti bulunduğunu gördük. Yani onu yazan kişi de, birikim sahibi bir tenkitçi yeteneği hemen kendini hissettirmektedir.

Hüseyin Cahit ve Âsâr-ı Münteşire'si

Hüseyin Cahit *Âsâr-ı Münteşire/Safahat* başlıklı değerlendirmesinde, *Safahat*'ta yer alan şiirlerin "ulvî, lâhûti, bazan da debdebesiz" *hayat-ı hakikiye* sahnelerinden müteşekkil olduğunu; fakat bu şiirin insana ürpertiler veren üryâni hisler de barındırdığına özellikle işaret eder. Onun Akif'te yakaladığı diğer bir husus da, *hudûd-u şiiri* genişletilmesi, şiirin *hudûd-u garâmiyatla* sınırlı olmadığını ortaya koymasıdır.

Bir de Hüseyin Cahit, Akif'in şiirini özellikle yerli ve milli bulmaktadır. Serveti Fünun'un şiir anlayışına vakıf olan Hüseyin Cahit'in, geldiği nokta doğrusu dikkat çekicidir. Nitekim bu hususta kendisi şöyle bir tespitte bulunmaktadır:

Her kavmin eş'ârı an'anât-ı milliye ile ruhlarda terâküm etmiş olan hazine-i hissiyâttan nebeân etmek itibariyle bir hususiyeti hâizdir. Bu cihetle her kavmin edebiyatı, mensup olduğu milletin ruhuna tercüman olur. *Safahat*'ta nazar-ı memnuniyeti celb eden mehâsinin bir kısmı da bu noktadır. Yani *Safahat* Türk ruhundan, Türk kalbinden nebeân etmiş bir Osmanlı şiiridir. Bu nefise-i sanatı müştâkin-i edebe tavsiye ederiz. (*Tanin*, 11 nisan 1911, s. 5)

Görüldüğü gibi Hüseyin Cahit *Safahat'a*, bugün moda olan görüşlere göre yaklaşmamaktadır. Sadece *Safahat'ta* sergilenen dış hayat göstergelerine bakarak değerlendirmiyor eseri. Yani dış tezahürlere takılarak yüzeysel kalmıyor. Eserin derin magma-sına inmeye çalışıyor. Onda o kadar derin, üryâni hisler yakalıyor, Akif'in şiirine öyle yaklaşmaya çalışıyor. Dolayısıyla Hüseyin Cahit'te gördüğümüz edebi esere nüfuz kabiliyeti, kendindeki eleştirel derinliği de ortaya koymaktadır. Herkesin ama herkesin Akif'in şiirini *tahkiyeye* indirgediği bir dönemde, Hüseyin Cahit'in söyledikleri her bakımdan önemli gözükmektedir.

Aynı sıralarda *Safahat* hakkında, bu kalitede veya değil sayısız eleştiri yayınlanır: Onların arasında İkinci Meşrutiyet döneminin önemli eleştirmeni Raif Necdî, *Akif ve Sanat* yazısıyla Ispartalı Hakkı, Mithat Cemal'in sayısız Akif ve *Safahat* yazıları, o sıralarda Akif gibi Darülfünun'da hoca olan ve *Hikmet-i Bedâyi* dersleri veren Hamdullah Suphi'nin *Safahat* konulu *Musahabe-i Edebiye'si* vs.

Kuşkusuz bunların üzerinde geniş geniş durmak gerekir. Fakat onların arasında iki *Safahat* kritiği vardır ki, doğrusu üzerinde durulmayı hak ediyorlar. Onlardan ilki Raif Necdî'ye ait olanıdır. Fakat Mithat Cemal, Raif Necdî'nin *Musahabe-i Edebiyesi'*nden memnun olmuyor. Raif Necdî'nin eleştirisi ön yargılı bir metin olmadığı halde, Akif sevgisi dolayısıyla Mithat Cemal, Raif Necdî'ye yükleniyor da yükleniyor. Tahminlerin ötesinde müstehzi bir dil kullanıyor. Ayrıca Raif Necdî'nin temsil ettiği edebiyat tutumunu kavrayamadığı da anlaşılıyor. Raif Necdî'ye, dönemin Fecri Âtici'leri gibi bakıyor. Hâlbuki ileride görülebileceği gibi, Akif şiirinin asıl muhalifi Fecri Âtici'ler olduğu halde, o bunu fark edemiyor ve Akif'i savunayım derken Akif'e ters düşüyor. Bu yüzden de Raif Necdî'le Mithat Cemal arasında lüzumsuz tartışmalar cereyan ediyor. Yapılan tartışmalara bakarak, o noktada Raif Necdî'yi daha olgun bulduğumuzu ifade etmek ihtiyacı duyuyoruz.

Diğer yazıya gelince, o da ileride Türk Ocakları başkanlığı yapacak olan Hamdullah Suphi'nin *Safahat* yorumudur. Neresinden bakarsanız bakın, Hamdullah Suphi'nin metni, şimdiye kadar

Safahat hakkında yapılmış değerlendirmelerin en derini ve en güzelidir demek gerekiyor.

Hamdullah Suphi'nin *Safahat*'ta Bulduğu Yenilik

Hamdullah Suphi yazısında diyor ki, "Edebiyat-ı Milliye"nin gençler arasında en ziyade mevzû bahis olduğu bir zamanda *Safahat*'ın intişarı gerçekleşmiş ve bu başlı başına mesut bir hadisedir." Yani İkinci Meşrutiyet'in ardından gelen yeni nesillerin duyduğu ihtiyacın farkında olarak konuşan Tanrıöver, *Safahat*'a bu yönden büyük bir değer biçmektedir. Bu öncülük vasfı dolayısıyla edebiyat çevrelerinin ona gerekli ilgiyi göstermeleri, hak ettiği "velvele-i sitâyîşi" ondan esirgememeleri gerekir diyor. Kendisi o sıralarda Fecr-i Âtici olarak bilinen Hamdullah Suphi'nin dönem edebiyatına dönük tespitinin ardından, sözü Akif'e ve sanatına getirerek, onun "eş'ârının başlıca meziyetinin tasannusuz ve çok samimi" oluşunda buluyor. Ayrıca Mehmet Akif'in kişiliği ile şiiri arasında büyük bir çakışmadan söz ediyor ve bunu bilhassa önemsiyor. Diğer dönem şairlerinde bu uyumu göremediğine işaretlerle de, sonradan sonraya takınılmış şair zırlarının saçmalığına vurguluyor. Dahası Akif'in bazı şiirlerinden hareketle, sanatçının "kavmin sunûf-u fakr-u sefaleti de dahil olmak üzere, bütün bir kavmin muhibbi" olduğu sonucuna ulaşıyor.

Tanrıöver'i Akif'in en çok çarpan yanının onda bulunduğu derin bir samimiyet olduğu anlaşılıyor. Gerek sanatkâr olarak kendinde, gerekse şiirine dahil ettiği toplumsal kesimleri yazarken!.. Kendi döneminin sanatında bu derin samimiyeti bulamayan Tanrıöver, çoğu sanatçıyı ve şiirlerini suni ve yapmacık buluyor. Hamdullah Suphi daha da ileri giderek, *Safahat* şairi için şunları söylemek durumunda kalıyor:

Safahat nâzımının en büyük kıymeti, mütehasir olduğumuz benliğimizi, bize parça parça göstermeye muvaffak olmasıdır. Onda İstanbul'un en eski, yani en Türk kısmı, Türklük ve İslâmlık ne ibâdi, ne sahih bir şekilde ahz-ı mevki etmiş duruyor.

Yazdığı cümlelere bakarak, 1909'dan Fecri Ati akımına mensup bildiğimiz ve bir ara başkanlığını da yapan Tanrıöver'in, ilgili edebi akımın yavaş yavaş dışına taşıdığı, yeni arayışların peşine düştüğü sonucuna ulaşılabilir. *Serveti Fünun'un* ve içinde bulunduğu Fecri Âti akımının insandan ve toplumdan ziyade, nazariye ve kuramlardan yola çıkan anlayışına karşı derinden duyulan bir rahatsızlık denilebilir buna. İşte Hamdullah Suphi ihtiyacını duyduğu o yeni sanatın ilk mübeşşiri olarak görüyor Akif'i ve eseri *Safahat'ı*!.. Bir de bunun yanı sıra Akif'in ve eserinin edebiyatımızın geleceğinde, uzun vadeli tesirler meydana gelineceğini öngörüyor ki, bu hepsinden önemli gözükte bize.

Bilindiği gibi Hamdullah Suphi eleştirisini yayımladığı sırada, Darülfünun'da Akif gibi hocalık yapıyor ve *Hikmet-i Bedâyi* dersleri veriyordu. Halit Ziya'nın Sultan Reşat'ın özel kalem müdürlüğüne atanmasının ardından boşalan kadroya, gene Halit Ziya'nın tavsiyesiyle Hamdullah Suphi getirilmişti (1909). Fakat o, selefi Halit Ziya'nın verdiği *Hikmet-i Bedâyi* derslerinin muhtevasını değiştirmiş, dersi Eugen Veron'un *Estetik* kitabının dışına taşıyarak, ona Türk-İslâm rengi vermek başarısını göstermişti. İşte Hamdullah Suphi Darülfünun'da verdiği dersler sırasında, kademe kademe Fecri Ati'den uzaklaşarak kendine akacak yeni kanallar ararken, karşısına Mehmet Akif'in *Safahat'ı* çıkmıştı. Dolayısıyla ilgili *Safahat* değerlendirmesine, *Safahat'ı* fırsat bilen Hamdullah Suphi'nin bir tür patlaması nazarıyla bakılabilir gözükmektedir.

Bu söylediklerimize bakarak Hamdullah Suphi'nin metnini, sırf Fecri Ati muhalefetine bağladığımız sonucuna da ulaşılmamalıdır. Çünkü o yazı *Safahat'ı* nasıl bir dikkatle okuduğu ve kavradığına dair özel bir nitelik arz ediyor. Ayrıca edebi eserin bir bütün olarak nasıl kavrandığı, ruhuna nasıl nüfuz edildiğinin başarılı bir örneği olduğu için üzerinde özellikle duruyoruz.

Nitekim böyle bir vukufu, dönemin *Safahat* eleştirmenleri olarak kabul etmemiz gereken Celal Sahir'de, Mithat Cemal'de, Akif'in kendine üstad kabul ettiği Ali Ekrem'de ve Fuat Köprülü'de dahi görmüyoruz. Onlar kocaman eserden veya bir şiirden bir lâfzı, bir terkibi veya tahayyülü cimbızla çekerek, onunla ile-

ri-geri oynayıp duruyorlar. Onun üzerinden ilgili sanatçıyı veya eserini ya göklere çıkarıyor, ya da yerin dibine batırmaya çalışıyorlar. Daha doğrusu da onların edebi eseri, kendi içinde bütünlüğü haiz bir yapı olarak kavrayamadıkları anlaşılıyor.

Bütün bunları kaydederken insanın hatırına, Akif ile Hamdullah Suphi'nin Darülfünun'da, birbiri ile tanışıp tanışmadıkları geliyor. Kuşkusuz aynı kurumda beraber çalışmaları dolayısıyla, bu soru yersiz de kaçabilir. Fakat ilgili soru neresinden bakarsanız bakın önemli gözüküyor. Çünkü *İstiklal Marşı* yarışması sıralarında Tanrıöver'in hatırına birden bire Mehmet Akif'in gelmesi, böyle bir şiiri ancak Mehmet Akif'in yazabileceğini hatırlayarak, düşüncesini Hasan Basri Çantay'a ifadesi ziyadesiyle önemlidir. Ancak ne olursa olsun, Tanrıöver'in Darülfünun'da hocalık yaptığı bir sırada okuduğu *Safahat*'in kendi üzerinde bıraktığı uzun vadeli bir tesirin, Milli Mücadele yıllarında su yüzüne çıkması gibi bir durumla karşı karşıyayız. Kendisi Akif'in ve eserinin edebiyatımızda, uzun vadeli tesirleri olacağını öngörmemiş miydi zaten? İşte o uzun vadeli tesirlerden biri ile karşı karşıya kalmıştık *İstiklal Marşı* yıllarında.

Mehmet Akif'in Şiiri ve Fecri Âti

Bu arada Hamdullah Suphi'nin Musâhebe-i Edebiye'sinin kendi sınırları dâhilinde kalmadığını, edebiyatımızda ardı arkası kesilmeyecek *Safahat* tartışmalarının bu yazı ile başladığının da ifade edilmesi gerekir. Hamdullah Suphi gibi kendisi de Fecri Ati'ci olan Celâl Sahir (Erozan) sözünü ettiğimiz metne aşırı bir tepki gösterir ve Akif'in şiire soktuğu "kaba veya müstehcen" kelimeler dolayısıyla onu yerden yere vurmaya kalkışır. Tanrıöver'in Fecri Ati'den arkadaşı Celâl Sahir'e verdiği cevap ise daha enteresandır: Sen Akif'te müstehcenlik arayacağın yerde, önce kendi şiirine bak! *Beyaz Gölgeler*'de, kadın bacaklarını şiire sokan sen değil miydin? Edebiyatımızın şimdikiye kadar alışık olmadığı müstehcenliği şiire dahil eden ve sanat-edebiyat çevrelerinde böyle algılanan senden başkası mıdır? Bunu düşünmen gerekmez mi idi her şeyden önce?

Fakat Hamdullah Suphi ile Celâl Sahir arasında vuku bulan Akif ve *Safahat* tartışmalarına, biraz daha farklı bakmak da gerekebilir. Çünkü o tartışmalar ne kadar Akif ve *Safahat* üzerine olursa olsun, ikili arasında yaşanmış eski bir rövanşlaşmayı da hatıra getirmiyor değil. Dolayısıyla bu noktada Fecri Âti'ciler arasında yaşanmış bazı anlaşmazlıkların, başkanlık yarışlarının, yerine göre de alttan alta devam eden eski hizipleşmelerin yattığı dahi düşünülebilir. Ama ne olursa olsun, bu tartışmalar arasında, Fecri Âti akımının dağılıp gittiğini unutmamak icap eder.

Dolayısıyla buradan şöyle bir sonuca ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Akif'in *Safahat*'ı edebiyat tarihimizde, önemli bir kırılma anına tesadüf etmektedir. Bu eser milli ve islâmi edebiyatın ilk müjdecisi olmasının yanı sıra, dönemin yaygın şiir anlayışını temsil eden Fecri Âtici gruplar tarafından bayağı yadırganmış bir eserdir. Dolayısıyla, eserin doğduğu şartlarda olduğu gibi, ileriki yıllarda da sevenlerinin ve muhaliflerinin çok fazla oluşunu normal karşılamak gerekmektedir.

Ancak bunca tartışmalar arasında, *Safahat* şairi ne düşünmüş olabilir? *Safahat*'ı yerine göre tenkit eden, Akif şiirinin en özgün yanlarını keşfe çalışan onca yazının yanı sıra, bir de kendisine ve eserine haksız yere saldırılar yapıldığının kuşkusuz Akif de farkında olmalıdır. İşte o tür önyargılı eleştirilerin hareket noktası nedir? Ayrıca bunlar ortak bir paydada toplanabilir mi, diye düşünülmesi gerekmez mi? Yani bu soruları Akif adına soruyor, herhangi bir tepkisinin bulunup bulunmadığını yoklamak ihtiyacını duyuyoruz.

Şeb-i Rihlet Gibi Muzlim Görünen Fecri Âti

Fakat Akif'in ilgili eleştirilerin cereyan ettiği safhada, herhangi bir cevabına veya açıklamasına şahit olmasak bile, *Süleymaniye Kürsüsünde* adlı eseri *Sıratı Müstakim*'de tefrika edilirken, orada kullandığı bir beyit dikkati çekmekten geri kalmıyor. Sanki Akif o beyitinde bir yandan Fecri Âti'nin sanat anlayışını eleştirir gözükürken, öbür yandan da kendine yönelik sistematik eleştirilerin merkez noktası olarak Fecri Âti zeminlerine işaret eder gibidir. Ne var ki tefrika sırasında *Süleymaniye Kürsüsünde*'de yer alan o beytin, daha sonra eser kitaba dönüştürülürken çıkarıldığı, kitaba

dahil edilmediği fark edilmektedir. Bu yüzden ki yapılan çıkarımayı okuyucuların çoğu fark etmemiş, Mehmet Akif ve *Safahat* üzerine çalışanlar da Akif'in Fecri Âtinin sanat anlayışı hakkında ne düşünmüş olabileceğini kendi kendilerine sormamışlardır. Dolayısı ile aşağıdaki beyitler, Mehmet Akif'in Fecri Âti hakkındaki düşüncelerine açıklık getirmesi bakımından manidar bulunmaktadır.

Yerin üstünde ne bulduysa devirsin, kırsın
Hakkı son sadme-i kahıryla bitirsin isyan
Yakasından tutarak ismet'i çeksın hüsrân
Fecri-Âti denilip, millet-i merhûme için
Şeb-i rihlet gibi muzlim görünen bir neslin
Kalmasın, hâsılı, altüst olarak hissiyyât
Ne yüreklerde şehâmet, ne şehâmette hayat

Görüldüğü gibi Akif bu beyitlerinde, Fecri Âti'ye ağır eleştiriler yapıyor. Ölüm gecesi gibi, insanın üzerinde karanlık tesirler bırakan bir nesil!.. Bir de kendi kendine hareket kabiliyeti bile kalmamış *millet-i merhûme* için, sanki istiskal edermiş gibi Fecri Âti'den söz edilmektedir. Burada görüldüğü gibi Akif kuvvetli bir tezada başvuruyor. Çünkü Fecri Âti'nin toplum, millet nâmına hiçbir sözü ve düşüncesi bulunmuyordu. Tam tersine onlar milleti uyandırmak veya onun ruhunu kavramak yolunda bir sanat düşünmüyorlardı. Dolayısıyla Akif'in *millet-i merhume* olarak vasıflandırdığı o günkü topluma, Fecri Âti doğrultusunda bir sanat vaat etmek, onu ikinci bir ölüme daha sevk etmekten başka bir anlama gelemezdi.

Sıratı Müstakim'de Öne Çıkan Meşrutiyet Yorumları

Bu yeniliği birkaç başlık altında toplamak mümkündür. Bunların ilki yeni ilân edilmiş bulunan Meşrutiyet'in anlamı ve bunun din açısından yorumu etrafında toplanabilir. Daha açığı da Meşrutiyet hakkında, dinin ne dediği hususunun netleştirilmeye çalışılması! Onlara göre Meşrutiyet kavramı ve yönetimi orijini itibariyle Batılı bile olsa, istişareyi (şûrayı) esas alması cihetiyle islâmidir. Onlar bu düşünceden hareketle saltanat yönetimi ile, parlamenter sistemin bir arada uygulanabileceğini savunurlar.

Dolayısıyla parlamento ile takviye edilmemiş bir saltanat idaresini, imparatorluğun o günkü şartları ile kabili telif bulmamaktadırlar. Bu yüzden de basın yaygınlaştığı, iletişimin büyük mesafeler katettiği, olumlu veya olumsuz çeşitli kamuoylarının süratle teşekkül edebildiği, ticaretin ve her türlü mal mübadelesinin ülke ve dünya çapında hız kazandığı, kapalı ekonomi dönemlerinin çoktan sona erdiği, ayrıca eğitim seviyesinin bayağı yükseldiği ve bu yüzden de toplumun dünyadaki türlü gelişmelerden anında haberdar olabildiği bir çağda, merkezinde sultanın yer aldığı mutlakiyetçi yönetim biçimlerinin ülke için yeterli olamayacağını düşünürler. Dolayısıyla *Sıratı Müstakim* yazı kadrosu, doğrudan doğruya Meşrutiyet taraftarı ve onun sözcülüğünü üstlenmiş bir yayın gerçekleştirirler.

Diğer bir husus da onlara göre yönetim biçimlerinin, din açısından herhangi bir mutlaklığının söz konusu olmamasıdır. Yönetim tarzları, insanlığın sosyal ve kültürel tekâmülüne bağlı olarak çağdan çağa değişiklik gösterebilir. Yani eski yüzyılların Hanlık, Hakanlık, Krallık, Çarlık, Şahlık, Kayzerlik ya da Emeviler döneminde olduğu gibi tek adam yönetimine dayalı sistemler, ancak kendi dönemlerinin yankısı kabul edilebilirler. Burada asıl aranması gereken, eski veya yeni yönetim biçiminin şûraya veya istişareye dayanıp dayanmamasıdır. Dolayısıyla bu görüşleri ile *Sıratı Müstakim* yazı kadrosu, Tanzimat'tan beri Türk aydınlarının ruhunda bir ukde teşkil eden Batılı Meşrutiyet sistemine, İslâmi bir temel oluşturma gayreti içinde görünmektedirler. Bu yüzden de parlamentoyu ziyadesiyle önemsemekte, ilgili kuruma bir tür şûra, istişare organı nazarıyla bakmaktadırlar. Ayrıca icra kuvvetinin denetlenebilir olmasının da ancak bu yoldan mümkün olabileceği kanaatini taşımaktadırlar.

Ne var ki Akif'in ve *Sıratı Müstakim* yazı kadrosunun bu tür düşünceleri, sırf nazari planla da sınırlandırılmaz. Çünkü meşrutiyet meselesi o yıllarda herhangi bir fikir tercihi olmaktan çıkmış, imparatorluğu teşkil eden ve kendilerini fiili birer güce dönmüş azınlıkların devlete ve ülkeye bağlılığının muhafazası için zaruri bir hal almıştı. İkinci Abdülhamit yönetiminin son yıllarında,

Balkanlarda vuku bulan Rum, Bulgar, Makedon ve Sırp isyanları, ayrıca 1878'den beri devam eden Ermeni ayaklanmaları ne yapılırsa yapılsın bastırılmıyor, imparatorluk günden güne kan kaybediyor ve parçalanmaya doğru hızla evriliyordu.

Dolayısıyla İkinci Meşrutiyet dönemi aydınları arasında, ilgili sisteme bu derecede ehemmiyet verilmesinin altında bu tür sebeplerin yattığını unutmamak gerekir. Gerekir fakat bundan umulan faydanın hâsıl olmadığı da meydandadır. Bu yüzden de kendi içinde müttehit bir merkez (ortak cephe) oluşturamayan İttihat Terakki kadroları her geçen gün dağılmaya, parçalanmaya ve farklı farklı siyasi partilere dönüşmeye doğru hızla ilerler. Buradan da büyük bir kaos doğar ve imparatorluğun muhafazası yolunda, Meşrutiyet'in sanıldığı gibi bir çare üretmediği sonucuna ulaşılr.

Peki geriye dönüş mümkün müdür? Hayır, o da mümkün değildir. İster önceki rejim yani İkinci Abdülhamit yönetimi, isterse büyük ümitlerle ilân edilen Meşrutiyet sistemi!.. Her ikisi de imparatorluğu tehdit eden azınlık isyanlarına maruzdu ve bu alanda büyük bir açmaz yaşıyordu. Dolayısıyla bu tür trajik durumların çözümü hususunda farklı rejimlere ve sistemlere, çağdaş siyasi modalara ümit bağlamak, problemin kendisi ile yüzleşmekten kaçınmak, o yıllardan beri sürüp gelen bir aydın ve siyaset hastalığımızdır.

Nitekim İkinci Meşrutiyet döneminde, İttihatçıların çıkardığı *Tanin* gazetesinin başyazarlığını yapan Hüseyin Cahit, sonradan kaleme aldığı hatıralarının bir yerinde, 1908 sonrasının fiili ve siyasi karmaşasına bakarak şunları söylemek durumunda kalmaktadır:

Açıkça görülüyordu ki ülkeyi kurtaracak biricik yol diye, yıllardan beri arkasından çıldırmış olduğumuz Meşrutiyet, memleket için önemli bir tehlike doğuruyordu (s. 41). İşte Meşrutiyet bu çözümsüz sorunla karşılaştı. (Azınlık ayaklanmalarını ve taleplerini kastediyor.) İşte İttihat Terakki bu kayaya çarparak parçalandı, yıkıldı. Meşrutiyet tarihi, bu tehlikeyi anlayan Türk'ün, unsurlar tufanı içinde boğulmamak için çırpınmasının tarihidir. *Siyasi Anılar*, İş Bankası yay., Ankara, 1976, s. 42

Dolayısıyla hem ülkenin bütünlüğü adına yüreği sızlayan Akif'i anlamak, hem de *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* yazı kadrolarının tutumuna belirginlik kazandırmak, ayrıca da üzerinde durduğumuz kaos ortamının biraz olsun aydınlığa kavuşturulması amacıyla bu izahların yapılmasına lüzum görüldü. Çünkü ilgili yıllarda, bir yandan azınlıkların ayrı ayrı baş çekmeleri, diğer yandan da İttihat Terakki'den kopmuş sayısız siyasi partinin doğurduğu kaos yüzünden ortam ziyadesiyle gerilmiş, 1908'den 1913'e kadar inip çıkan iktidarlardan geçilmez olmuştu. Ayrıca ülkenin maruz kaldığı bu duruma bakarak, 1908 ile 1913 arasında kalan yıllara, doğrudan doğruya *fetret yılları* adını vermek hiç de yanlış olmayacaktır. İşte bu noktada en çok ihtiyaç duyulan, ülkenin istikrara kavuşması ve mevcut sorunları göğüsleyebilecek istikrarlı hükümet yapılarına vücut verebilmektir.

31 Mart Ayaklanması ve Hürriyet ve İtilâf Partisi Karşısında Mehmet Akif

Elinizin altındaki ciltte, Mehmet Akif hakkında kaleme alınmış sayısız yazının altı kurcalandığında, hep bu siyasi karmaşanın ve bu noktada Akif ve arkadaşlarının geliştirdiği tercihlerin yattığı sonucuna ulaşmak zor olmamaktadır. Yani ilgili *fetret yılları*'nda *Sıratı Müstakim* belirli bir tutum sergilemekte ve siyasi anarşiye, kaosa, önyargılı İttihat Terakki muhalefetine prim vermemekte, bu yüzden de Akif'e ve arkadaşlarına karşı dış bileyen muhalif sınıflar oluşmakta idi.

Bu noktada hem ülke siyasi tarihi, hem de İttihat Terakki muhalefeti bakımından iki önemli gelişmenin üzerinde durulması icap eder. Bunlardan birincisi, Meşrutiyet yönetimine ve İttihat Terakkiye son vermek amacını güden, görünüşte de dinî bir nitelik arz eden 31 mart ayaklanmasıdır. Nitekim Mehmet Akif'in yayın yönetmenliğini yaptığı *Sıratı Müstakim* dergisi, Kıbrıslı ve karanlık bir kişiliğe sahip Derviş Vahdeti'nin öncülüğünü yaptığı bu ayaklanmaya asla sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır.

Bu büyük tarihi ayaklanma, Memduh Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu vasıtası ile bastırılabilir. Fakat bu arada İkinci Abdülhamit de tahttan indirilmiş, ülkenin yaşadığı kaos daha

da derinleşmiştir. Bu arada Memduh Şevket'in kurduğu yeni kabinede, Akif'in fikir üstadı Sait Halim Paşa'nın önemli bir görev üstlendiğinin bilinmesi icap eder. Fakat 31 mart ayaklanmasının ardından bu sefer birbirini takip eden siyasi suikastlar dönemine girilir. Nitekim 31 mart 1909 ayaklanması ve bastırılmasının üzerinden bir hafta bile geçmeden *Serbesti* gazetesi yazarı Hasan Fehmi, iki ay sonra da Rum Kozmidî'nin sahibi olduğu *Sada-yı Millet* gazetesinin başyazarı Ahmet Samim suikastla öldürülür (9 haziran 1910). Bu ölüm hadiseleri o yıllarda, İttihat Terakki iktidarının basın hürriyetine karşı tutumu ile izah edilse bile; her iki kalemin Arnavut orijinli oluşu nazarı dikkate alınarak, asıl maksadın yerli Arnavut nüfusları ve Balkanlar'da Osmanlıya halen bağlı bulunan Arnavutluk halkını harekete geçirmek, merkeze muhalefetini tahrik etmek, yerine göre de isyanlara sevk etmek olduğu kuşkusuz düşünülmelidir.

Bütün bu gelişmelerin ardından, daha yeni bir muhalefet hareketi ile karşılaşılmaktadır. O da, muhalif nitelikteki üç beş partinin birleşmesi ile kurulan Hürriyet ve İtilâf Partisi'dir (21 Kasım 1911). Nitekim bu siyasi parti Mütareke yıllarında hangi görüşleri savunuyorsa, dış politika çizgisi neyi gösteriyorsa, kurulduğu yıllardaki tutumu da bundan farklı değildir. İlgili partinin savunduğu ilkelere bakılarak da, muhalefet anlayışı hakkında iyi kötü bir fikir edinilebilir. Bunlardan ilki "ittihâd-ı anâsır" taraftarı olmaları, ikincisi de sınırsız bir hürriyet taraftarlığı ve ekonomi politikaları bakımından da *liberalizme* büyük önem vermeleridir. Daha enteresanı da, devletin geleceği adına İngiliz dostluğunu ve onlarla aynı doğrultuda bir dış politika takibini esas almaları, bunu bağıra çağıra ilân etmeleridir. Hürriyet ve İtilâf'ın dış politika tutumu ve azınlık gruplarının sözcülüğü rolünü üstlenmesi, onların muhalefet gerekçelerini tanımak bakımından önemli bir gösterge niteliğindedir.

Dolayısıyla o günlerin ortamında çoğu Ermeni, Rum ve yerine göre de sermayesi bakımından karanlık bazı gazeteler elbirliği etmişler gibi, Hürriyet ve İtilâf Partisinin destekçileri olup çıkmıştı. Temel tezleri de adı geçen gruplara, en geniş manasıyla özerklik hakkı tanımaktı. İlgili partinin kurucuları ve ileri gelenleri de

Mütareke yıllarının meşhur sadrazamı Damat Ferit Paşa, Miralay Sadık, dönemin meşhur filozofu (!) Rıza Tevfik her devrin muhalifi Rıza Nur ve Lütfi Fikri (Düşünsel) ikilisi, ayrıca edebiyatçılardan Ali Kemal ve Refik Halit gibi bazı isimler! İlgili grubun ileri gelenleri bilâhare partileri dağılsa veya kapatılsa bile, Birinci Dünya Savaşı yılları boyunca İngilizler ile dayanışmalarını sürdürürler. Savaş içinde de dahi lâik ve liberal tezlerin temsilciliğine devam ederler. Bu sıralarda Hürriyet ve İtilafçıların en popüler isminin Rıza Tevfik olduğunun unutulmaması gerekir. Bu yüzden olmalı ki Hürriyet ve İtilâfçılar daha ilk yıllarında, Rıza Tevfik ile ilgili bir kitap bile yayınlamışlardı (1328).

Rıza Tevfik'in Tevfik Fikret ve Mehmet Akif Kampanyaları

Rıza Tevfik üzerinde duruşumuzun sebebi, gerek ilk Meşrutiyet yıllarında, gerekse Hürriyet ve İtilâf'ın 1911-1913 döneminde gerçekten çok cerbezeli ve etkili muhalefet dili sebebiyledir. Şiiri ve sanatı ile o kadar ince ve lirik bir sanatkâr olan Rıza Tevfik, fikirleri itibariyle ise o kadar karmaşık ve bir o kadar da eklektik birisi idi. Yani kendine mahsus fikirlerini bir tez seviyesine yükseltmez, onun etrafında bir cazibe meydana getiremezdi. Kuşkusuz bilgili ve zeki idi Rıza Tevfik. Ancak bu yüksek zekâ, kendini muhalefet yollarında heba etti gitti. Öyle keskin, demagojik bir muhalefet dili vardı ki kelimelerle oynar, konuştuğu mekânları birer tuluat sahnesine çevirir, ama mutlaka etkili olurdu.

İşte o Rıza Tevfik, Babiâli Baskını'nın (23 ocak 1913) ardından Hürriyet ve İtilâf'ın kapatılması üzerine, siyasete ara verir gibi oldu. Daha doğrusu da ülkenin reel şartları dolayısıyla, siyasi ihtiraslarını içine gömmek mecburiyetinde kaldı. Fakat ne zamana kadar dersiniz? O da 19 ağustos 1915'te, Tevfik Fikret'in vefatına kadar!.. Daha doğrusu da şairin vefatının ardından Türk Ocağı'nda verdiği "Tevfik Fikret Konferansı"na kadar!.. Kuşkusuz Tevfik Fikret'in vefatı üzerine böyle bir tören düzenlenmesi çok tabii idi. Fakat ilgili konuşmasını Rıza Tevfik'in, Tevfik Fikret'le birlikte Mehmet Akif üzerine, ikili arasında cereyan eden karşılıklı çatışmalar üzerine bina etmesi ise her bakımdan önemlidir. Dahası yaptığı konuşmayı Tevfik Fikret'in Tarih-i Kadim'ini ve ardından

yazdığı *Tarih-i Kadim Zeyli*'ni esas alarak, tahripkâr bir Mehmet Akif eleştirisine dönüştürmesidir. Yazık ki Rıza Tevfik'in o konuşması, tam metin olarak elimizin altında bulunmamaktadır. Çünkü o konferansın metnine, Rıza Tevfik'in konuşma yaptığı Türk Ocakları'nın yayın organı *Türk Yurdu* bile sayfalarında yer vermek istememiştir. Ne var ki o konuşmanın muhtevasına, sağda solda çıkmış bazı yazılar vasıtasıyla vakıf olma imkânı bulabiliriz.

Tevfik Fikret'in inanmış biri olduğu, Fikret'e karşılık Mehmet Akif'in ham yobaz kaba softa kaldığı, kuvvetli bir şair de sayılamayacağı yolunda sayısız isnatlar! O konuşmadan sonra yapılan her Tevfik Fikret anmasının, burada olduğu gibi, Mehmet Akif'in bilindik kişiliği ile oynamaya varıp dayandığı açıkça görülmektedir. Dolayısıyla Rıza Tevfik'in yol açıcılığı ile, 1915 yılında başlatılan Mehmet Akif yargılamalarının yıllar boyu devam edip gittiğini söylemek durumundayız. Nitekim elinizin altında ki ciltlerde bu tür metinleri, kronolojik bir sıra dâhilinde okuma imkânı bulacaksınız.

Fakat bu sıralarda Akif ne yapıyordu, bu acımasız saldırılar karşısında ne düşünüyordu dersiniz? *Sebilürreşat*'ın sayfalarını karıştırırken, Akif'in bu tür eleştirileri ciddiye almadığı ve herhangi bir cevap da vermediği görülüyor. Çünkü o, içinde bulunduğumuz Cihan Savaşı dolayısıyla, bir bakmışsınız Almanya'da müslüman esirlerle konuşmaya gitmiş, aynı anda da yüreğinin yarısı Çanakkale cephesinin tarihi kahramanları ile meşgul!.. Edebiyatımızda Cihan Savaşı'nın ve Çanakkale cephesinin en iyi anlatıldığı *Berlin Hatıraları*'nın yazımı ile uğraşılıyor, yazdığı bölümleri de peyderpey dergisinde yayınlıyor. Dahası o eser yazılırken, Almanya dönüşü ayağının tozu ile, kendisini Necid çöllerinde bulmamış mı? Gördüğünüz gibi Akif vatani ve milleti için, dini için oradan oraya koşuşturup duruyor.

Kuşkusuz Rıza Tevfik'in bu gelişmelerden haberdar olması gerekirdi. Çünkü ülke olarak kendimizi evrensel bir kapışmanın içinde bulmuştuk. Ayrıca o şartlarda Tevfik Fikret'in anılması o kadar tabii iken, ülkesi için Şark'ta Garp'ta koşuşturup duran, yüreği Çanakkale kahramanlarıyla beraber atan birisi için ne anlama

geliyordu o konuşmalar, eleştiriler? Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, yaptığı muhalefet ve eleştirilerinde şartlara uygunluk bulunmuyordu Rıza Tevfik'in!

Tabii ki bu noktada Rıza Tevfik'in yalnız olmadığı da bir gerçektir. Birikmiş fakat açıktan açığa da, savaş şartlarında siyasal muhalefeti göze alamamış liberal ve pozitivist kesimler, Akif tarzı bir edebiyatı içlerine sindiremeyenler, 1915'ten itibaren aynı teraneyi Mütareke yıllarına kadar sürdürdü gittiler. O günkü savaş kabinesinin Başbakanının, *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* ekolünün önemli temsilcilerinden Sait Halim Paşa olduğu, aynı kabinelerde Abbas Halim Paşa'nın bakanlık görevleri üstlendiği hatırlanır ve Mehmet Akif'in yönetimindeki dergilerin de ilgili kabineyi desteklediği, evrensel savaş karşısında yerli kamuoyunu moral olarak beslemeyi amaçladığı, bu yönde yayınlar yaptığı bilirse, Hürriyet ve İtilafçı Rıza Tevfik ile çevresinin bundan rahatsızlık duyması kadar tabii bir şey olamazdı.

Bu konuda söylediklerimizi toparlayacak olursak, şöyle bir sonuca ulaşmak mümkün gözüküyor. Büyük şair Tevfik Fikret'in yıldan yıla sürdürülen anma törenlerinin altında, kutuplaşmacı bir tutumun yattığı açıkça tesbit edilebilmektedir. Nitekim Harbi Umûmi'nin seyrinin değiştiği, müttefik kuvvetlerin zaferinin yaklaştığı, Osmanlı hükümetinin elinin ayağının birbirine karıştığı savaşın son yıllarında, bu kutuplaşmacı tutumun daha da artış kaydettiği bilinmektedir. Özellikle de Mütareke döneminde, Robert Kolej'de yapılan anma törenlerinde, Mehmet Akif'e açıktan açığa sataşılması bunun bir göstergesidir. Dolayısıyla Hürriyet ve İtilaf Partisi çevrelerinin, yaygın manasıyla İttihat ve Terakki muhalefetine yanı sıra, Mehmet Akif'in yayın yönetmenliğini yaptığı *Sebilürreşat* dergisinin takip ettiği politikarlardan rahatsız olanların, ilgili kutuplaşmanın bir yanını teşkil ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Mehmet Akif'in En Yalnız Zamanları

Dahası bu hava savaşının son yıllarına doğru öyle bir artış kaydetmişti ki, neredeyse Mehmet Akif'i savunmak zora girmişti. Elinizin altındaki cildi kronolojik sıra dâhilinde okuma imkânı bulursanız, bunu siz de kolayca fark edebilirsiniz Dikkat edin, Akif'in çıkmış kitapları, sanatı, doğrudan şiiri ile ilgili yazılarda nasıl bir azalma söz konusudur? Daha önemlisi de Akif'e bunca saldırılar yapılır, ileri-geri sataşılırken kimler cevap veriyor o yazılara? Rıza Tevfik'le aynı görüşü serdedenlere karşı kimler ne diyor? Dolayısıyla o tür yazıları ve sataşmaları okurken, Akif'in ne kadar yalnız bırakıldığını düşünmeden yapamıyor insan! Bunları söylerken de, diğer bazı gazete ve dergileri değil, Akif'in yönettiği *Sebilürreşat*'ta yazı yayınlayanları kastediyoruz. Daha açığı da bizzat Mehmet Akif'in en yakın dostlarını!..

Akif'in kendini en yalnız hissettiği sıralarda onu savunmak, ileri sürülen iddialara ve iddia sahiplerine cevap vermek bu kadar güç mü olmalıydı? Burada dikkat ederseniz, herhangi bir isim vermemeye dikkat ediyoruz. İlgili dönemlerin dergi yazı kadrosuna ve yazdıkları metinlere bakarak bunu siz de kolayca tesbit edebilirsiniz.

Ne var ki bu söylediklerimizin bir istisnası da olmadı değil. O da Rıza Tevfik'in 1918 yılı anmalarında yaptığı Tevfik Fikret konuşmasına verilen bir cevaptır. Rıza Tevfik gene konuşuyor, Tevfik Fikret'in hasbi dindarlığından dem vuruyor. Yaptığı konuşmanın dinleyici çoğunluğu da Robert Kolej'den taşınmış kalabalıklar. Rıza Tevfik konuşmakla kalmıyor, *Sebilürreşat*'a ve yazı kadrosuna ulu orta sataşıyor, onların aleyhine öğrencilere sloganlar attırıyor.

İşte bu konuşmaya cevap veriyor Akif'in en yakın dostu, Ahmet Naim Efendi! Tevfik Fikret'in dindarlığı hususunda, Rıza Tevfik'i zora sokacak uzun uzun izahlar yapıyor. Ahmet Naim'in Rıza Tevfik'e verdiği mufassal cevabı *Sebilürreşat*, genişliğini de dikkate alarak derginin eki olarak sunuyor okuyucularına.

Tevfik Fikret'e Dair (Sebilürreşat Neşriyatı, 12 Eylül 1918) başlığını ilgili metni okuyup bitirdiğimizde ne görelim? Yazıda sadece Fikret var, Fikret'in din hakkındaki görüşlerinin eleştirisi var.

Fakat Rıza Tevfik'in Mehmet Akif'e ve temsil ettiği düşünceye yönelik ulu orta suçlamalarına dair hiçbir atıf yok! Yani Akif'in bu en yakın dostu bile ilgili bu tartışmaya girmiyor, girmek istemiyor sizin anlayacağınız! Dolayısıyla nedir bu yılgınlık diye hayıflanıyor insan! Ayrıca Akif'in en yakın dostları arasında bile duyduğu yalnızlığının derecesini ve derinliğini fark ederek buna üzülmüyoruz.

Yani Akif savaşın son yılında ve Mütareke döneminde hem bu sataşmalar, hem de Büyük Savaş'ın şimdiden belli olmaya başlamış acı sonuçları karşısında derin hüsranslar içindedir. Artık "Hani sahipleri yurdun?" diye kendi kendine sorular soruyor, hiç çağlamadan inen gözyaşlarını kendi içine akıtıyordu. "Umar mıydın? Umar mıydın?" diye kendi kendine dövünüyor, Balkan Savaşı yıllarında yazdığı *Hakkın Sesleri*'nde olduğu gibi, zâde-i tab'ının icat ettiği "meçhul yolcu"lardan başka etrafında kimseler görünmüyordu. Dolayısıyla *Hakkın Sesleri* dönemi, karanlık mütareke yılları ve Mısır'da maruz kaldığı büyük ve derin yalnızlık girdabı!.. Unutmayalım ki asıl Akif, bu yalnızlık zamanlarında karşımıza çıkıyordu.

Akif'in Kara Gün Dostu: Süleyman Nazif!..

İşte o büyük ruha, o zor zamanlarında uzaklardan bir el uzandı. "Ey şair!.. Seni kimseler duymasa, anlamak istemese bile, seni ben duyuyor ve sana hak veriyorum" demek istedi. Savaşın başından itibaren başa kakılıp durulan Tevfik Fikret meselesi, inkâr edilen şiiri ve sanatı karşısında, ona hak veren tek isim Süleyman Nazif'ten başkası değildi. Dolayısıyla Süleyman Nazif'in *Serveti Fünun* mecmuasında periyodik olarak yayınlanan *Mehmet Akif Zâtı ve Âsârı* başlıklı yazıları her bakımdan önemlidir. Sanatın ağır başlı diliyle kaleme alınan ve lâzım gelen bir vukufu da desteklenen yazılarda, çok köklü Akif-Fikret mukayeselerine başvuruluyor, Rıza Tevfik'in mugalâtacı tutumuna asla tenezzül edilmiyordu. Mehmet Akif'in *Asım*'ı ile aynı yıl içinde kitap olarak yayınlanan (1924) metinler, şimdiye kadar maalesef hak ettiği bir tenkide muhatap olmamışlardır.

Bu arada Akif ve yakın çevresinin, dahası muhalif bazı çevrelerin Süleyman Nazif'in tahlillerini büyük bir dikkatle takip ettiklerinden elbette şüphe yoktur. Şüphe yoktur ki ilgili metinle-

rin, 31 temmuz ile 18 eylül 1919 tarihleri arasındaki yayınından sonra, Akif hakkındaki inkârcı tutumlara fazlaca tesadüf edilmektedir. Nitekim Süleyman Nazif'in doyurucu Akif tahlillerinin akisleri, yavaş yavaş meydana çıkmaya da başladı. Bunlardan ilki, büyük şair Cenap Şahabettin'in *Peyam-ı Edebi* gazetesinde çıkan *Mili Şairimiz* adlı değerlendirmesidir (21 ağustos 1919). Dolayısıyla Cenap Şahabettin'in yazısı *Safahat*'in ilk çıktığı sıralarda Hamdullah Suphi'nin yaptığı *Safahat* değerlendirmesinin ardından bir yıldız gibi parlamaktadır. Burada şunu da hatırlatalım ki Cenap Şahabettin'in ilgili yazısını, tam metin olarak ilk defa bu kitapta okuma imkânı bulacaksınız.

Süleyman Nazif'in medeni cesaretini ortaya koyarak yaptığı, gerçekçi Akif tahlillerinin ardından gelen bir başka örnek de Mithat Cemal'e aittir. Akif hakkında çok yazan, fakat bu son yıllarda suskunluğa çekilmiş gördüğümüz Mithat Cemal'in yazısı bir makale değil, şiir olmaktadır: "*Mehmet Akif'e Hücum!*" İlgili şiirin bir özelliği de *Sebilürreşat*'ta değil, Süleyman Nazif'in Akif tahlillerinin yayınlandığı *Serveti Fünun*'da çıkmış olmasıdır. (27 ağustos 1919, nr. 1424, s.295)

Asıl meselemize gelirse, savaş sonunda Akif içine düştüğü hüsrani çabucak atlatmış, toplumu ve aydınları uyarmaya tekrar hız vermiştir. Onun Mütareke yıllarında üzerinde en çok durduğu husus, toplumu ve aydınları birliğe ve bütünlüğe davet etmek, işgal şartlarından kurtuluş ihtiyacını öne çıkarmak ve geleceğimiz adına "alınları terletmek" vurgusudur. Şiirleri dışında, İslâm dünyasının ve ülkemizin geleceği hususunda düşünmek, düşündürmek, Ortadoğu ve genel İslâm dünyasına yönelik gelişmeler hakkında okuyucularını bilgi ve düşünce olarak beslemektir.

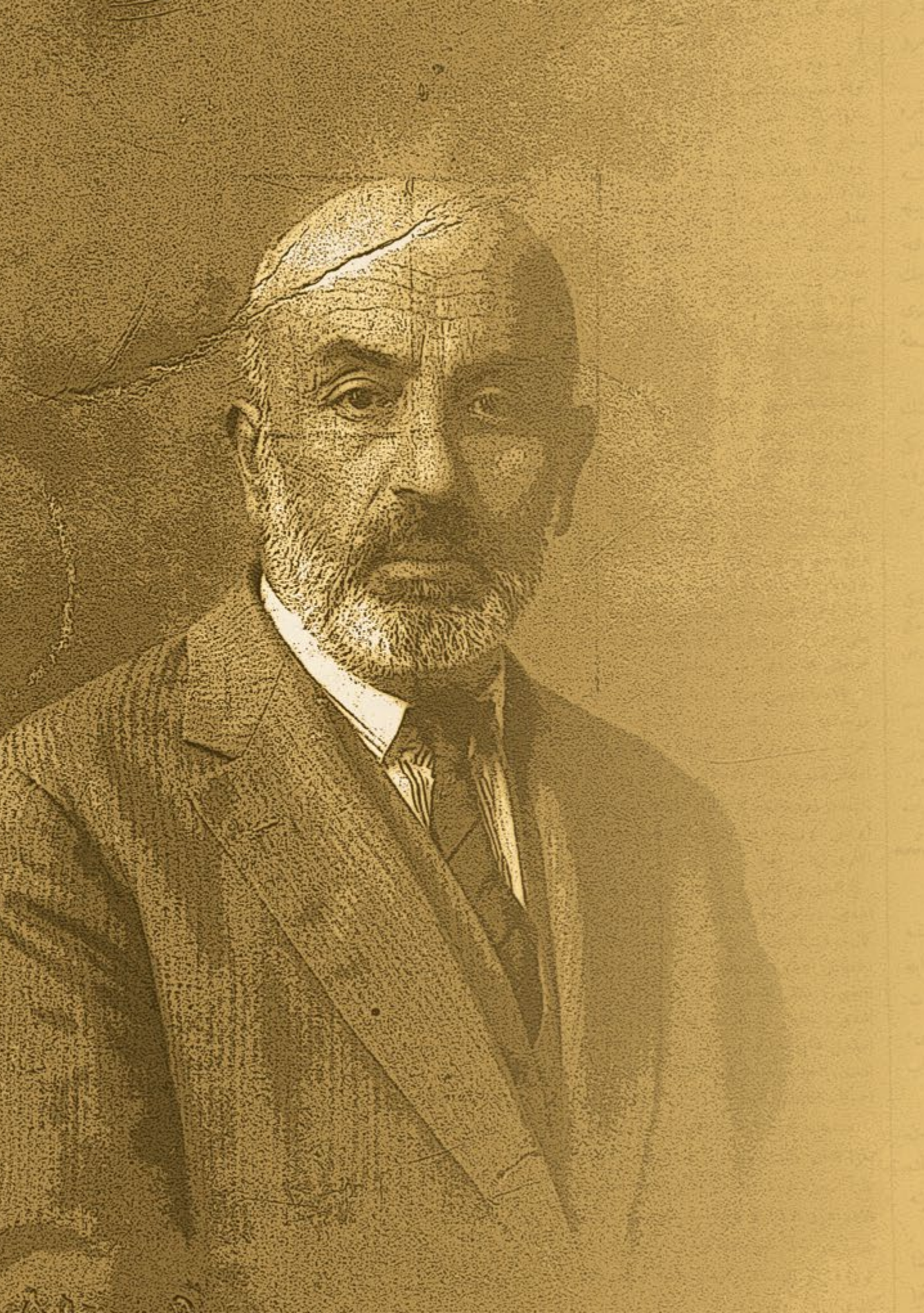
Akif'in üzerinde en çok durduğu hususlardan bir diğeri de şudur:

Mağlûp veya mağdur, Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilmiş ya da Malta adasına sürgün edilmiş İttihatçılarla, Mütareke döneminde iktidara geçmiş Hürriyet ve İtilafçılar arasındaki çekişmelerle fazla vakit kaybetmemektir. Dolayısıyla önümüzdeki en önemli iş, iş-

galin nasıl sona erdirileceği ve ülkemizin geleceği meselesidir. O yüzden Akif ve dergisi, o sıralarda düzenlenen *Saltanat Şuraları*'na ve Sultan Ahmet'te ve diğer bazı merkezlerde düzenlenen tarihi mitinglere büyük bir önem atfeder, onları dergisinde aksettirir.

Bu bakımdan onun Mütareke yıllarında kaleme aldığı şiirleri ile aynı sıralarda Hürriyet ve İtilâf Partisi iktidarına karşı takındığı mesafeli yayıncılığın, Ankara cenahından dikkatle takip edildiği anlaşılmaktadır. 23 nisan 1920'de açılacağı duyurulan Büyük Millet Meclis'inin ilk içtimasına katılması ricasıyla yapılan davete icabet eder ve Ankara'ya geçer.

Böylece Akif için yepyeni bir dönem başlamış olur.

ÖNCESİ VE SONRASIYLA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARI

تذکرات خرابله

ماشیده خلوت ا - اولتی آقشام
بک اوتاندن اسکندر پلاس برا خاستند
رومن تبعیتدن شقولا و قرا نو سکی اوطور -
مشفه ایکن اولجه عداوتی اولان دیندن
اوزنده کولمک عدله اوزونته هجوم و ضرب
ورولون تشهیر ایتدیکندن دروست ایدلند.
بته ضرب اید اوزنه کوی ساکت اولدین
عقد کال افسدی ای عرب مسعود صرب
ایندیکندن دروست ایدلند.

پانشار و عالیشانرا - ییلدیزده ایشلر
قتله سنک قلایه آرایقندمکی دینلری بیکل
طاشده ساکن حین، سلیمان، حسن، محرم
سرفت ایشلر مسعود دروست ایدلند.

قویسبو کیمی تشهیر کیمی ا - اوزنه

کوشه ن بقیه - ایدلند کوشه ن بقیه

تو کونکه دار
۴۰ - بر اولورالی
دیوکر آریسده ۳۰ عارت جوار
کولی انسانی بالار حمیت خیر
روسیلی اسلام و قریم مله جمنلری
اداره نده دوات محترمه طرفدن آری
قور قورالی وریله چکی بالوم
مراه اعلانی وچیدن عیالری
۱ - یوسف آخوورا بک طرف
قوز و قرا تخانه شه ما نام اول میان قورالی
مایدی اولوق، ترک کراسکیمن
ایشلری خدمت حقه
۲ - اوزنه مسعود ختمی دیوکر
توقیق بک طرفدن ترک کراسکیمن، ایتورالی

Birinci Dünya Savaşı ile İlgili KÂFFE-İ MÜSLİMİN ÜZERİNE CİHÂDIN FARZİYETİ HAKKINDA FETEVÂ-YI ŞERİFE*

İslâmiyet aleyhine tehâcüm-ü a'dâ vâki ve memâlik-i İslâmiye'nin gasb ve nüfus-u İslâmiye'nin seby ve esir edilmeleri müte-hakkık olunca padişah-ı İslâm hazretleri nefir-i âm suretiyle cihadi emrettikte (...) ayet-i celilesi hükm-ü münifince kâffe-i müslimin üzerine cihat farz olup genç ve ihtiyar, piyade ve süvari olarak bil-cümle aktârdaki müslimînin mâlen ve bedenen cihada müsâ-raat eylemeleri farz-ı ayn olur mu?

El-cevap: Olur.

* * *

Bu surette el-yevm makam-ı Hilâfet-i İslâmiye ve memâlik-i mahrûse-i şâhâneye sefain-i harbiyye ve asakir-i berriyyesiyle hü-cum etmek suretiyle Hilâfet-i İslâmiyeye adüv ve -neuzubillâhi teala- nûr-ı âlî-i İslâmiyet'in itfa ve imhasına saî buldukları mu-hakkak olan Rusya ve İngiltere ve Fransa ile onlara muin ve zâhir olan hükümetlerin taht-ı idarelerinde bulunan kâffe-i müsliminin dahi mezkûr hükümetlerin aleyhine ilan-ı cihat ederek bilfiil gazâ-ya müsaraat eylemeleri farz olur mu?

El-cevap: Olur.

* * *

Bu surette maksûdun husûlü cemî'-i müslimînin cihada müsâraat etmelerine mütevakıf iken bazıları -neuzubillâhi teâla- tehâllûf etseler tehâllûfleri ma'siyet-i azîme olup gazab-ı İlâhîye ve bu masiyet-i şeni'anın cezasına müstahık olurlar mı?

El-cevap: Olurlar.

* *Sebilürreşat*, 19 Kasım 1914, c. 13, nr. 314, s. 12-14

* * *

Bu surette hükümet-i İslâmiye ile muharebe eden hükümet-i mezkûre ahali-i İslâmiyesinin kendilerini katl ve hatta cemi'-i ailelerini mahv ile ikrah ve icbar edilmiş olsalar bile hükümet-i İslâmiye asâkiriyle muharebe etmeleri şer'an haram-ı kat'î ile haram olup katil olmalarıyla nâr-ı cahîme müstahık olurlar mı?

El-cevap: Olurlar.

* * *

Bu surette harb-i hâzırda İngiltere ve Fransa ve Rusya ve Sırbıye ve Karadağ hükümetleriyle zahirlerinin idarelerinde olan müslümanların Hükümet-i Seniyye-i İslâmiye'ye muîn bulunan Almanya ve Avusturya aleyhine harp etmeleri Hilâfet-i İslâmiye'nin mazarratını mucip olacağından ism-i azîm olmakla azâb-ı elîme müstahık olurlar mı?

El-cevap: Olurlar.

Şeyhülislam Hayri

FETVA-YI ŞERİFE İÇİN FATİH CAMİİNDE DÜZENLENEN TÖRENE DAİR NOTLAR*

Bu fetava-yı şerife 1332 Zilhicce-i şerife'nin 25'nci/14 kasım 1914 cumartesi günü merasim-i mahsûsa-i diniye ile Fatih Cami-i Şerifi'nde yüz bine yakın bir cemaat-i müslimîn huzurunda okundu. İlk defa olmak üzere böyle büyük bir günü idrak eden müslümanların sürûr ve heyecanı tarif olunamayacak bir hâlde idi. Daha sabahtan erkek, kadın, genç, ihtiyar bütün müslümanlar Dârü'l-hilâfe sokaklarına dökülmüşlerdi. Her taraf donanmış, bütün cemiyetler, bütün esnaf bayraklarla, tekbirlerle Fatih'e şitâbân oluyorlardı. Makarr-ı Hilâfet-i uzmâ, bu derece samimi, bu derece heyecanlı bir ictimayı diniyi belki asırlardan beri görmemişti. Bugün bütün ehl-i iman kıyam etmiş, cûş u hurûşa gelmişti. Bugün bütün sesler susmuş, bütün cereyanlar durmuş; yerler, gökler yalnız bir sada ile inliyordu. Allahuekber Allahuekber!.. İslâm'ın celâlet ve azameti karşısında herkes titriyordu.

* *Sebilürreşat*, 19 kasım 1914, c. 13, nr. 314, s. 12-14

Başkan Savaşları'nın Akif'i ne derece yaraladığı bilinmektedir. Nitekim *Hakkın Sesleri* (1913) Balkan felaketi, daha doğrusu da Balkanların tamamen kaybedilmesine bestelenmiş ağıtlardan oluşmakta idi. 1913'ten bir yıl sonra da İmparatorluk büyük bir savaşa daha giriyordu. O savaş sırasında Mehmet Akif, Almanya'ya gidecek, orada da savaş edebiyatının en başarılı örneklerinden birini daha kaleme alacaktır: *Berlin Hatıraları!*

Kendi yönetiminde çıkan *Sebilürreşat* dergisi olsun, dergide yazdığı imzalı-imzasız yazılar olsun, Akif'in ülkenin kaderine taalluk eden meselelere ne derece ilgi duyduğu bilinmektedir. İşte imparatorluğun Birinci Dünya Savaşı'na dâhil oluşu ile ilgili verilmiş fetvalar ve bunları dergisinde olduğu gibi yayınlayan Akif'in, savaş karşısında takındığı tutum hakkında fikir edinilebilmesi için önemli bazı metinlerin buraya aktarılması lüzumlu görüldü.

İlgili fetva örneklerinin yanında Fatih Camiinde düzenlenen fetva töreni, Sultan Reşat ve Sadrazam Sait Halim Paşa'nın törene iştirakleri, savaş konusunda Sultan'ın ve Başkumandan Vekili Enver'in beyannameleri gibi!..

Müteessir olmak, ağlamak nedir bilmeyen en katı yürekliler bile gözyaşlarını zabt edemiyorlardı. Bu muazzam günü idrak ettiğinden dolayı her taraftan bin nida-yı mahmidet yükseliyor, Fatih'in heybetli kubbelerini raşeler içinde bırakıyordu. *Kur'an-ı Azim*'in dağları, taşları titreten o hitab-ı izzeti karşısında, her mümin kemâl-i huşû ve huzû ile "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" diyordu.

Fatih'in minber-i muallâsından tebliğ edilen bu emr-i celil ne azametli idi ki, aktar-ı cihana yayılan üç yüz küsur milyona hitap ediyordu.

Artık İslâm'ın yevm-i felÂhı gelmişti. Pâ-yi rıfatine takılan esaret zincirlerini kırıp atmak zamanı hulûl etmişti.

Nûr-U âlî-i İslâmiyet'i itfaya cüret eden müttefikîn-i Ehl-i Sali-b'e karşı genç, ihtiyar kâffe-i müslimînin ayaklanarak sell-i seyf etmeleri ferman buyuruluyordu. Hangi mümin vardır ki din-i mübinin bu ferman-ı azameti karşısında vücudu lerzeler içinde kalmaz? Asırlardan beri zalâm-ı istibdat içinde inleyen âlem-i İslâm için hürriyet güneşinin tulû' etmek üzere olduğu tebşir olunuyordu!

Hangi müslüman vardır ki bu müjde-i saadet karşısında sevincinden, sürûrundan titremez?

İşte o gün teberrüken ve teyemmünen yirmi dört saat Hırka-i Saadet-i Hazret-i Fahr-i Kâinat aleyhi efdalü's salavâtı ve ekmelü't tahiyât şebeke-i mübarekesinde bırakılan o fetâva-yı şerife bâlâyı minberden üç yüz küsur milyon ümmet-i İslâmiye'ye hitaben okunduğu zaman, bütün kalpler böyle sürur ve neşat mevceleri içinde çırpınıyordu. Bütün âlem-i İslâm'da inikaslar husule getirecek olan bu muazzam ihtifal-i diniyi hülâsaten kaydetmeyi münasip görüyoruz:

* * *

Sure-i Feth tilâveti hitam bulduktan sonra cemaat-i kübra ile öğle namazı kılındı. Müteakiben binlerce Müslüman tarafından tekbirler alınmaya başladı. O esnada Fetva Emîni hazretleri fetâva-yı şerifeyi başının üstünde tutarak minbere çıkmaya başladı ve

cuma namazında hatibin durduğu kademedede tevakkuf etti. Gür bir sada ile atideki hitabeyi irat etti:

“Ey ihvan-ı müslimîn! Bugün düşmanlarımız, İslâmiyet aleyhine müthiş ve azim tehâcümde bulunuyorlar. Binaenaleyh İslâmiyet tehlikede bulunuyor. Cümle Müslümanlar üzerine farz olan cihat için, böyle zamanlarda şer'-i şerifin ehl-i İslâm'a tahmil buyurmuş olduğu vazife-i mukaddeseyi mübeyyin beş adet fetva-yı şerife okuyacağım.

Aksa-yı Şark'ta bir müslüman kadını esir edilse, Aksa-yı Garp'ta bulunanlar onu tahlîse şitâban olmaları ahkâm-ı şer'îye icabât-ı aliyyesindendir. Rical, mukavemete muktedir olamazsa, nisânın dahi harbe iştirakleri farz-ı ayn olur. Her zamanda olduğu gibi bilhassa böyle zamanlarda, bilumum müslümanların Hükümet-i Seniyye'ye muin ve zahir olmaları lâzımdır.

Fetva Emîni efendi hazretleri bu beyânâttan sonra (...) âyet-i celîlelerini ve sûret-i münîfeleri bâlâyâ münderiç beş adet fetvâ-yı şerifeyi ve bunun hitamında da muharebatta taraf-ı âlî-i Risalet-penahi'den kıraat buyurulan ed'îye-i mesureden bazılarını kıraat eylediler. Kaimen dinleyen cemaat-i müslîmin büyük bir teessür ve galeyân içinde idi. Lisan-ı şeriatten vuku bulan bu tebliğ-i âlî kulûb-ı mûmînine dehşetler ilka etmişti. Bütün simalar heyecanlı sürurlarla, iman nurlarıyla parlıyordu.

Fetva Emîni hazretleri minberden iner inmez, evvela minberin yanında huşû ve huzû üzere bulunan Dâhiliye Nazırı Talat Beyefendiyle musafaha ettiler. Bu musafaha-yı diniyeyi gören cemaat-i müslimîn kendilerini zapt edemeyerek, sevinç gözyaşlarıyla her ikisini kucaklıyor ve arkalarını sıvıyorlardı. Diğer taraftan cami-i şerifin istiap edemeyip bütün Fatih meydanlarını dolduran binlerce müslüman dışarıda, bu ahkâm-ı münife-i diniyeyi istimâ için sabırsızlanıyorlardı.

Nihayet Fetva Emîni muâvini efendi cami'-i şeriften çıkarak, dest-i ihtiramlarında tuttıkları fetva-yı şerifeyi oradaki cemaat-i müslimine de bâlâ-yı kürsüden tebliğ buyurdular. Esna-yı tebliğde bir bölük asker tarafından merasim-i ihtirâmiyye icra olundu. Herkes heyecanından ağlıyordu. Asâkir-i mansûre-i İslamiye'nin

muzafferiyeti, ehl-i İslâm'ın refah ve saadeti için edilen duaya elli, altmış bin ehl-i imanın hep birden can ü yürekten "amin"leri bütün Fatih kubbelerini inletiyordu.

Duadan sonra İzmir Mebusu Seyyid Beyefendi tarafından cihad-ı İslâm hakkında beliğ bir nutuk irat buyuruldu. Müteakiben bütün o cemaat-i kübra-yı müslimîn Harbiye Nezaretine doğru tekbirlerle yürüyerek sokakları doldurdular. Harbiye Nezareti önünde en meşhur hutabâ-yı İslâm'dan *Tunuslu Şeyh Salih Efendi hazretleri* tarafından lisan-ı azbü'l beyan-ı Arabla gayet fasih ve beliğ bir hutbe-i diniye irat, bir dua-yı nusret kıraat buyuruldu. İttihad-ı İslâm rüesasından Şeyh Salih Efendi hazretleri, esna-yı hitabette heyecanından titriyordu.

O fesahat ve belâgate herkes hayran oldu. Aminlerle, tekbirlerle bütün o kabile-i İslâm Babialî'ye doğru teveccüh etti.

Heyet-i Vükela, önde Sadrazam Sait Halim Paşa hazretleri olduğu hâlde, binek taşına çıkarak gelen heyet-i muazzamayı selamladılar. Bir heyet-i mahsûsa tarafından milletin hükümetle beraber olduğu, sadrazam paşa tarafından da milletin bu müzaheretinden dolayı heyet-i hükümetin müteşekkir kaldığı beyan olundu.

Oradan Topkapı Saray-ı Hümayûnu'na gidildi. Saray-ı Hümayûn'a muvasalat olduğu zaman keyfiyet arz-ı atebe-i ulyâ kılınmış ve bunun üzerine Halife hazretleri maiyet-i şehriyarilerinde mehâdim-i mülûkaneleri ve Sadrazam paşa ve Şeyhülislâm efendi ve Harbiye ve Bahriye nazırları ve Hırka-i Şerif Daire-i fahiresinde Ordu ve Donanma-yı İslâm'ın tevali-i nusreti için Buhari-i Şerif kıraat eylemekte bulunan dersiâm efendiler bulunduğu hâlde, daire-i fahire-i mezkure pişgâhında ahz-ı mevki buyurmuşlardı. Bir heyet-i mebuse tarafından zat-ı hazret-i Hilâfet-penahîye arz-ı tazimat ve teyid-i sadakat olunması üzerine Halife-i azam hazretleri suret-i münifesi atide münderiç nutk-u hümayûnu irat buyurdular: "Milletim tarafından şu suretle vukua gelen tezahürat-ı dindarane ve vatan-perveraneyi muhafaza-i vatan uğrunda gösterecekleri sebat ve metanete en bahir bir bürhan addederim. Müdafaa-i hak ve adl için üç büyük düşmana karşı ihtiyar-

na mecbur olduğumuz bu harpte, Allâhu azîmü'ş-şâna hakkıyla tevekkül ve sahib-i şeriatimiz Efendimiz hazretlerinin rûhaniyet-i risalet- penâhilerine tevessül ettiğimiz hâlde tevfikat-ı İlahiyyeye mazhar olacağımıza kalbim mutmaindir. Evlatlarım!

Vatanımızı a'dâya çiğnetmemek ve bir zamandan beri her tarafta dûcâr-ı tecavüz olan millet-i İslâmiyeyi şu beliyeden tahlis etmek, sizin göstereceğiniz gayret ve metanete muallaktır. Bu makam-ı mukaddesde vaki olan da'avâtımızın nezd-i İlâhîde karîn-i kabul olacağını eltâf-ı Sübhâniyeden ümit ederim."

Nutk-u Hümayünü müteakip *Buhari-i Şerif* tilâvetine memur ulemâ-yı kirâmdan Abdüllatif Efendi hazretleri tarafından belîğ ve müessir bir dua okundu. Hırka-i Saadet Daire-i fahiresinin pişgâh-ı mübarekinde Halife-i müslimîn hazretleri de bizzat "amin" hân oldular. Bütün o kitle-i İslâm hep birden, "Padişahım çok yaşa" avazeleriyle saray-ı Hümayundan müfârakat ettiler.

Müteakiben o muazzam alay tekbirlerle, musikalarla, davullarla Almanya ve Avusturya sefarethanelerine gittiler. Orada da mütekabil samimi nutuklar irad olundu.

Badehu bütün cemiyetler, esnafklar tekbirlerle katile katile avdet ettiler.

Sultan Reşad
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

Sultan Reşat'ın Savaş Beyan-namesi CİHÂD-I EKBER HAKKINDA BEYÂNNÂME-İ HAZRET-İ HİLÂFET-PENÂHÎ*

Ordu ve donanma

Düvel-i muazzama arasında harp ilan edilmesi üzerine her daim nâgehâni ve haksız tecavüzlere uğrayan devlet ve memleketimizin hukuk ve mevcudiyetini fırsatçı düşmanlara karşı icabında müdafaa edebilmek üzere sizleri silah altına çağırıştım. Bu suretle müsellâh bir bî-tarafılık içinde yaşamakta iken Karadeniz Boğazı'na torpil koymak üzere yola çıkan Rus donanması, talim ile meşgul olan donanmamızın bir kısmı üzerine ansızın ateş açtı. Hukuk-U beynelmilele mugayir olan bu haksız tecavüzün Rusya canibinden tashihine intizar olunurken, gerek mezkûr devlet ve gerek müttetikleri İngiltere ve Fransa devletleri sefirlerini geri çağırarak suretiyle devletimizle münasebât-ı siyasiyelerini kat' ettiler.

* *Sebilürreşat*, 19 kasım 1914, c. 13, nr. 314, s. 14-15

Sebilürreşat'ta, Birinci Dünya Savaşı'na katılımımızın zaruretine dair verilmiş üç fetvadan sonra, Fatih Camiine toplanmış yüz bini aşkın cemaatin huzurunda fetvaların okunması, edilen dualar ve oradan sırası ile Harbiye Nezareti'ne doğru savaş kabinesinin ve önde bulunan Sadrazam Sait Halim Paşa'nın yürüyüşleri, oradan Topkapı Sarayı'na uzanmaları, okunan Buhari-i Şerifler, Hırka-i Saadet Dairesi'nde Halife-i Müslimin Hazretlerinin duâ-hân oluşları geniş geniş anlatılmaktadır.

İlgili fetva törenlerinin anlatımı ve ihtiva ettiği mana, *Sebilürreşat* dergisinin meseleye ne kadar içten yaklaştığını ortaya koyacak cinstendir. Bunun yanı sıra Almanya ile birlikte girdiğimiz savaşın sadrazamı Sait Halim Paşa'nın, Mehmet Akif ve *Sebilürreşat* yazı kadrolarının yakın dostu olduğu unutulamaz. Mehmet Akif'in en yakınlarından Tunuslu Şeyh Salih'in fetva töreninde önemli bir rolü bulunduğu anlaşılmaktadır. Bütün bunlar, Mehmet Akif'in ve yöneticisi olduğu derginin, savaş stratejisine sonuna kadar bağlı kalmalarının sebepleri arasındadır.

Savaş döneminde (1914-1918) Mehmet Akif ve *Sebilürreşat* kadrolarının tutumunda herhangi bir değişme görülmeyecektir. Dolayısıyla Akif ilgili stratejinin başarısı için var gücü ile çalışacaktır.

Müteakiben Rusya askeri Şark hududumuza tecavüz etti. Fransa ve İngiltere donanmaları müştereken Çanakkale Boğazı'na, İngiltere gemileri Akabe'ye top attılar. Böyle yekdiğerini vely eden hainane düşmanlık âsârı üzerine, öteden beri arzu ettiğimiz sulhu terk ederek, Almanya ve Avusturya ve Macaristan devletleriyle müttefikan menâfi'-i meşrûamızı müdafaa için silaha sarılmaya mecbur olduk. Rusya Devleti üç asırdan beri Devlet-i Aliyyemizi mülken pek çok zararlara uğratmış, şevket ve kudret-i milliyemizi arttıracak intibah ve teceddüt âsârını harp ile ve bin türlü hiyel ve desâis ile her defasında mahva çalışmıştır.

Rusya, İngiltere ve Fransa devletleri zalimane bir idare altında inlettikleri milyonlarla ehl-i İslâm'ın diyaneten ve kalben merbut oldukları Hilâfet-i muazzamamıza karşı, hiçbir vakit sûi-fikir beslemekten fâriğ olmamışlar ve bize müteveccih olan her musibet ve felâkete müsebbip ve muharrik bulunmuşlardır. İşte bu defa tevessül ettiğimiz cihâd-ı ekber ile bir taraftan şân-ı Hilafetimize, bir taraftan hukuk-u saltanatımıza karşı ika' edilegelmekte olan taarruzlara inşallâhu Tealâ ilelebet nihâyet vereceğiz. Avn ü inâyet-i Bârî ve meded-i ruhaniyyet-i Peygamberî ile donanmamızın Karadeniz'de ve cesur askerlerimin Çanakkale ve Akabe ile Kafkas hududunda düşmanlara vurdukları ilk darbeler, hak yolundaki gazâmızın zaferle tetevvüc edeceği hakkındaki kanaatimizi tezyit eylemiştir.

Bugün düşmanlarımızın memleket ve ordularının müttefiklerimizimiz pâyı celâdeti altında ezilmekte bulunması bu kanaatimizi tezyit eden ahvâldendir.

Kahraman askerlerim, din-i mübinimize ve vatan-ı azîzimize kasteden düşmanlara açtığımız bu mübarek gazâ ve cihat yolunda, bir an azm ü sebat ve fedakârlıktan ayrılmayınız. Düşmana arslanlar gibi savlet ediniz. Zira hem devletimizin, hem fetevâ-yı şerîfe ile cihâd-ı ekbere davet ettiğim üç yüz milyon ehl-i İslâm'ın hayat ve bekası sizlerin muzafferiyetinize bağlıdır. Mescitlerde, camilerde, Kabetullâh'da huzûr-ı Rabbü'l-âlemîn'e kemâl-i vecd ve istiğrak ile müteveccih üç yüz milyon masum ve mazlum mümin kalbinin dua ve temenniyâtı sizinle beraberdir.

Asker evlâtlarım; bugün uhdenize terettüp eden vazife şimdiye kadar dünyada hiçbir orduya nasip olmamıştır. Bu vazifeyi ifa ederken bir vakitler dünyayı titretmiş olan Osmanlı ordularının hayru'l halefleri olduğunuzu gösteriniz ki, düşman-ı din ve devlet bir daha mukaddes topraklarımıza ayak atmaya, Kâbetullah'ı ve merkad-ı münevver-i Nebevî'yi ihtiva eden arazi-i mübareke-i Hizaziye'nin istirahatını ihlâlâle cüret edemesin.

Dinini, vatanını, namus-u askerîsini silahıyla müdafaa etmeyi, padişah uğrunda ölümü istihkar eylemeyi bilir bir Osmanlı ordu ve donanması mevcut olduğunu düşmanlara müessir bir surette gösteriniz. Hakk ve adl bizde zulüm ve udvân düşmanlarımızda olduğundan, düşmanlarımızı kahretmek için Cenâb-ı Âdil-i Mutlakın inâyet-i samedâniyyesi ve Peygamber-i zî-şânımızın imdâd-ı manevîsi bize yâr ve yaver olacağında şüphe yoktur. Bu cihattan mazisinin zararlarını telâfi etmiş şanlı ve kavi bir devlet olarak çıkacağımıza eminim. Bugünkü harpte birlikte hareket ettiğimiz dünyanın en cesur ve muhteşem iki ordusuyla silah arkadaşlığı ettiğinizi unutmayınız. Şehitleriniz şühedâyı sâlifeye müjde-i zafer götürsün, sağ kalanlarınızın gazâsı mübarek ve kılıncı keskin olsun.

Sultan Mehmet Reşat
29 teşrinievvel 1330/11 kasım 1914

BAŞKUMANDAN VEKİLİ ENVER PAŞA'NIN BEYÂN-NÂMESİ*

Arkadaşlar!

Sevgili başkumandanımız, Halife-i zî-şân efendimiz hazretlerinin irade-i seniyelerini tebliğ ediyorum. Allah'ın inayeti, peygamberimizin imdad-ı ruhânisi ve mübarek padişahımızın hayır-duasıyla ordumuz düşmanlarımızı kahredecektir. Bugüne kadar karada ve denizde zabıt ve asker kardeşlerimin gösterdikleri kahramanlıklar, düşmanlarımızın perişan olacaklarına en büyük delildir. Ancak her zabıt, her asker unutmamalıdır ki harp meydanı fedakârlık meydanıdır. Orada hangi asker daha ileri atılır, hangi asker düşmanın şarapnel ve kurşunlarından yılmayarak ayak direr, sonuna kadar sebat ederse o asker kazanır. Tarih şahittir ki Osmanlı askerinden sebatlı, Osmanlı askerinden fedakâr hiçbir asker yoktur. Hepimiz düşünmeliyiz ki başımızın ucunda, Peygamber'imizin ve Sahâbe-i güzîn efendilerimizin ruhları uçuyor. Şanlı babalarımız, başlarımızın ucunda bizim ne yapacağımıza bakıyor. Eğer onların hakiki evlâdı olduğumuzu göstermek, bizden sonra geleceğimizin lânetlerinden kurtulmak istersek çalışalım.

Zincirler altında inleyen üç yüz milyon İslâm ve eski vatandaşlarımız hep bizim muzafferiyetimize dua ediyor. Ölümden kimse kurtulmayacaktır. Ne mutlu ileri gidenlere, ne mutlu din ve vatan yolunda şehit olanlara!..

İleri! Daima ileri ki zafer, şân, şehadet, cennet hep ileride, ölüm ve zillet geridedir. Mübarek ve mukaddes şehitlerimizin ruhuna Fâtîha."

Padişahım çok yaşa!..

Başkumandan Vekili
Enver

* *Sebilürreşat*, 19 Kasım 1914, c. 13, nr. 314, s. 15

SEBİLÜRREŞAT'IN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KARŞISINDAKİ TUTUMU*

Hüccet-i kâti'a-i necâtımız olan Kitab-ı Semâvi'nin emrine imtisalen cihad-ı umûmi ilan edildi. Kelime-i tayyibe-i tevhid ile habl-i metîn-i İslâm'a mu'tasım olan dört yüz milyona karib kitle-i muvahhidîn (...) hadis-i nebevisi müfad-ı alisince seyf-i sârime sarılıp mevcudiyetleriyle onun icabât-ı tabiiyesinden bulunan hukuk-u sarihalarının muhafazasına davet edildi. Yaşamak için ölmek lâzım geldiği hakikatinin bir hakikat-i ictimaiye, bir zaruret-i diniye olduğu amme-i muvahhîdine tebliğ olundu. Acaba sebebi

* *Sebilürreşat*, 19 Kasım 1914, c. 13, nr. 314, s. 16-17

Sebilürreşat dergisinin savaş konusuna geniş bir yer ayırdığı görülüyor. Savaşa katılmamızla ilgili fetva örnekleri, Fetva'nın kamuoyuna mal edilmesi için düzenlenen törenler, Halife-i rû-yu zemin Sultan Reşat'ın beyannamesi, sonunda da *Sebilürreşat* imzasıyla yayınlanan işbu değerlendirme!..

İlgili metnin en önemli yanı son bölümünde saklı:

"Hani bu cihadın ulviyetini ümmetin her tabakasına anlatmak için ateşin nutuklar, müessir hutbeler, belîğ makaleler? Gazetelere ne oldu? Hepsi talaş ateşi gibi birden bire parladılar, birden bire söndüler!"

Dolayısıyla nedir bu parlayıp sönuşün ardında yatan? Bunun altında yatan, savaş boyunca Osmanlı kamuoyunun birlik, bütünlük içinde hareket edememesidir. Balkan Savaşları sırasında da durum aynı idi. İttihatçılarla, Hürriyet ve İtilafçılar, Prens Sabahattin taraftarları savaş şartlarında dahi beraber hareket edemiyorlardı. Daha ötede İmparatorluğun Almanya ile ortaklaşa hareketi kabul görmüyor ve buna muhalefet ediyorlardı.

Osmanlı-Alman ittifakı, Ruslara yönelik Asya Türklüğünü (Turancılık), İngilizlere yönelik olarak da Hint ve Mısır müslümanlarını (İslamcılık), Fransızlara karşı da Afrika halklarını ayaklandırmaya çalışıyor, sömürge durumundaki halklara bağımsızlık vaat ediyordu.

İngiliz-Fransız ittifakı ise, Çanakkale Boğazı'nı aşarak İstanbul'u işgal ve Ruslara yardım yanında özellikle Ermenileri ve Vahhabi önderlerinin tesir edebildiği Arapları ayaklandırmaya davet ediyordu. Nitekim 1915'te vuku bulan Ermeni ayaklanmasının ve tehcirin sebebi budur. Bu arada İngilizlerin Araplara, Halifeliğin Türklerden alınarak asıl sahiplerine verileceği taahhüde de hatırlanmalıdır.

Mehmet Akif'in savaş sırasında, 1915 yılı mayısında Arabistan'a gidişinin sebebi işte bu ayaklanmadır.

ne idi? Niçin bu son tedbire müracaata lüzum görüldü? Evet, bu son tedbirdir. Zira bundan sonra yapılacak bir şey yoktur.

Bundan sonra yapılacak bir şey varsa, o da bu farîzanın ifası için hayata veda ederek silaha sarılmak. Dini, namusu taarruz-ı a'dadan muhafaza azm-i merdânesiyle meydan-ı hamiiyete atılmaktır.

Bu dakikadan itibaren bütün müslümanlar hayat-ı atiyeye-i milleti muhafaza için cihad fariza-i mukaddesininin bilâ-teallül, bilâ-tereddüt ifasıyla mükelleftirler. Zira din-i İslâm'ın, şanı bülendine lâyük bir surette pâydâr olabilmesi ümidi zevale yüz tuttu. Ribka-i İslâm'a fekki nÂ-kabil bir esaret zinciri vurulup kıyam-ı haşre kadar ehl-i tevhidi zillet-i esaret altında zebun etmek azm-i mel'unânesininin meydan aldığı kat'iyen sabit oldu.

Bunun bir mukaddime-i meş'ume ve melûnesi olmak üzere cihan-ı İslâm'ın bâdi-i felâhı, şu haysiyetle en kavi bir istinatgâhı demek olan makam-ı mualla-yı Hilâfet'e taarruza başlandı. İslâm'ın intibaha yüz tuttuğu şu sırada onun re's-i mütefekkirine bir darbe-i kâhire indirilmek istendi. Bunun neticesi ise pek bariz: Kitle-i muvahhîdini yek-diğerine rabteden habl-i metin kesilecek, bütün müslümanlar şîrâzesi kopmuş bir kitabın sahâif-i perâkendesini gibi sarsar-ı küfr ü dalâlin önünde darmadağın olup gidecek, bu perişanlık kıyam-ı haşre kadar cemiyet yüzü görmeyecek!... Bir kere bu maksad hâsil olduktan, yani İslâm'ın re's-i mütefekkirini ezilip kolu kanadı kırıldıktan sonra, İslâm namını taşıyan her fert zillet ve sefalet derekâtının en son derekesine indirilecek. Onu müteakip bugün Kuran'a, yarın imana, öbür gün vicdana taarruza kıyam edilerek, maazallah âlem-i İslâm pek mühlik, pek feci bir istihaleye uğrıtılacak!...

İşte Cihad-ı Ekber denilen davet-i kübra, bu rezaile mani olmak, bu fecâyie meydan vermemek için ilân edildi. Mevzuu bu kadar mühim, maksadı bu derece âlî olan bir şeyin fikr-i ulûhiyyet, hiss-i diyanetle çarpan yürekler üzerinde nasıl bir tesir icra edeceğini beyana kalkışmaya hacet yoktur. Bundan müteessir olmayan kulûba ne insan denir, ne de sahib-i iman! Onların hayvan-

dan demeyelim -çünkü o da muhafaza-i mevcudiyeti için hayatını feda etmekten çekinmez- cemattan farkı yoktur.

Biz eminiz ki bu *davet-i kübra* âlem-i İslâm'da muntazar olan tesiri icra etti. Daha da edecektir. Şayet zuhûr-u âsârında biraz teehhur görülecek olursa bunun için başka sebep aramamalıdır. Çünkü müsliminin bu davete icabette tereddüt edeceklerine ihtimal verilemez. Bu halin başlıca sebebi ümmet-i Muhammed'in pek baid, pek müteferrik kıtaatta bulunmaları, beyne'l-İslâm tahaddüs eden şuûn-u mühimmenin ilâmını temin edecek vesait malik olmamalarıdır. İşte melhuz olan teehhurun en kavi, en tabii sebebi budur. Bizim afvı gayr-ı kabil seyyiâtımızdan biri de silm ü sükûn zamanlarında rabita-i İslâm'ı tevsik edecek vesâitin istikmaline ehemmiyet vermemekliğimizdir.

Bunun ne kadar azim bir günah olduğu bugün anlaşılıyor! Bakınız muhâtaraya baş gösterince her şey unutuldu. Vâesefâ ki İslâm birbirine el uzatmak, birbiriyle yek-vücut olmak istediği hâlde aralarında aşılmaz dağlar, geçilmez denizler olduğunu gördü. Bu hâl âtî-i İslâm için, bir ders-i ibret olmak lâzım gelir!

Gelelim asıl maksada: *Sabah* gazetesinin bâlâyâ naklolunan makalesinde münderiç mülâhazât-ı muhikkaya tamamıyla *Sebilürreşat* iştirak eder. Bir maksat ne kadar âlî, onun husulü emrinde arzu ne derece şedit olursa, ulviyet ve ehemmiyetiyle mütenasip bir surette takip edilmedikçe dakika be-dakika kuvvetini kaybeder.

Kendi hâline terk edilmiş olan bir ateş gibi yavaş yavaş mün-tafi olur. Ateşi idame için mahrûkatı eksik etmemeli, maksattan muntazar olan neticeyi elde etmek için de onun husulü esbabına tevessülden bir an hali kalmamalı.

Asırlardan beri nüas ile dem-güzâr olan kalpleri uyutmamak için ne yapmak lâzım gelirse yapmalı. Hani, bu cihadın ulviyetini ümmetin her tabakasına anlatmak için ateşin nutuklar, müessir hutbeler, belîğ makaleler? Gazetelere ne oldu? Hepsi talaş ateşi gibi birden bire parladılar, birden bire söndüler! İşte *Sabah* gazetesini bu makale ile gerek rüfekasını, gerek amme-i müslimini ifa-yı vazifeye davet ediyor. Buna min cihetin teşekkür, min-ci-

hetin teessüf olunur. Filhakika bu emr-i azîmin neticesi bir güne münhasır kalmış olsa idi, bir günlük neşriyat, bir günlük tezahürat husul-u maksat için belki kâfi gelirdi. Halbuki asıl mesele bundan sonradır.

Mevsiminde söylenen bir söz dünyayı yerinden oynatır. Tab'-ı beşerin sözden teessürü hiçbir şeye makis değildir. Bu maksad-ı ulvî, lââyık olduğu ehemmiyetle takip edilmeli. Bir de garip bir hâl vardır: Söz lâzım olmayan yerde, sabahtan akşama kadar israf-ı kelâm ederiz. Söz söylenecek yerde de bilakis iltizam-ı sükût eyleriz. İşte bunun misal-i sarîhi de bugünkü hâlimizdir.

MEHMET AKİF'İN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ALMANYA'YA GİDİŞİ VE DÖNÜŞÜ*

Başmuharririmiz Mehmet Akif Beyefendi ile fâzıl-ı muhterem Şeyh Şerif Salih Efendi hazretleri Almanya'dan avdet burmuşlardır.

* *Sebilürreşat*, 5 mart 1331/18 mart 1915, c. 12, nr. 331, s. 150

1915 yılı 18 martında *Sebilürreşat*'ta çıkan yukarıdaki haber vasıtasıyla Akif ile yol arkadaşı Tunuslu şeyhin İstanbul'a ne zaman döndükleri hakkında bilgi edinebilmek bile, onların Berlin'de kalış süreleri hakkında maalesef bir fikir edinememekteyiz. Çünkü *Sebilürreşat* dergisi, ikilinin Almanya'ya hareketi ile ilgili herhangi bir haber vermemişti. Fakat bir süre sonra Akif'i İstanbul ve taşradan arayıp soranların çokluğu karşısında Eşref Edip şöyle bir açıklama yapmak zorunda kalmıştı:

“Başmuharririmiz Mehmet Akif Beyefendiyi telgraf ve mektuplarla soran zevata: Mumaileyh İstanbul'da değildir.” *Sebilürreşat*, 24 aralık 1914, c. 13, nr. 319, s. 56

Ancak bu açıklama Akif'in Berlin'e hareketi hususunu gene de netleştirmiş sayılmaz. Ne var ki Martin Hartmann'ın, Mehmet Akif ve Salih Şerif'le Berlin'de yaptığı mülakatın tarihini biliyoruz. Çünkü Hartmann yaptığı mülakatın tarihini de koymuş: 5 aralık 1914. Bu durumda da Akif ile Tunuslu'nun İstanbul'dan ayrılışı 1914 aralık başı olarak kabul edilebilir gözükmektedir.

Fakat burada asıl söylenmesi gereken, Mehmet Akif'in *Berlin Hatıraları* adlı eserini orada iken yazmaya başlamış olmasıdır (5 mart 1914). Ayrıca Berlin Hatıraları edebiyatımızda, Birinci Dünya Savaşını anlatan en orijinal savaş romanı denemesidir. Küçük hacmine rağmen en büyük savaş romanımızdır o!.

MEHMET AKİF ALMANYA'DA

[Martin Hartmann'dan Karl Emil Schabinger Von Schabinger'e]*

“Bugün, sıra dışı enteresan bir karşılaşma oldu: Size her iki adamı bana getirdiğiniz için teşekkür ederim. Şeyh Salih aslında sıradan birisi değil; zavallı Türk ise (Akif) onun tam tersi. Salih ne istediğini biliyor ve istediği şeyi başarılı şekilde anlatmasını da! Böyle bir adamla çalışılabilir. Şeriatın doğruluğuna olan inanmışlığına rağmen, onunla bir anlaşma zemini sağlanabilir.

* Karl Emil Schabinger von Schovvingen, *Weltgeschichtliche Mosaiksplitter*, Erlebnisse und Erinnerungen eines kaiserlichen Dragomansi Baden-Baden 1967
Kadir Kon, *Toplumsal Tarih*, ocak 2012, nr. 217, s. 86

Alman müsteşirli Martin Hartmann'ın yukarıdaki kısa notunu anlamlandırmak için şu izahın yapılması lüzumlu bulunmaktadır. Tevfik Fikret'in *Tarih-i Kadime Zeyl*, Ahmet Naim ve Ağaoğlu Ahmet'in *İslâmda Dava-yı Kavmiyet* gibi meselelerle meşgul olduğu, iç tartışmalara kendilerini ziyadesiyle kaptırdıkları bir sırada Birinci Dünya Savaşı başlamış (28 ekim 1914) ve ne yazık ki onlar bunun farkında bile değillerdi. Nitekim o günün Türkiye'si 1908'den beri böyle yaşıyordu denilebilir.

Fakat savaşın başında Almanlar çoğu cephelerde başarılı sonuçlar almış, Rusya'nın cepheye sürdüğü Orta Asyalı Türklerden ve İngilizlerin iç cephelere taşıdığı Hintli Müslümanlardan bir hayli esir toplamışlardı. Bunun üzerine Almanlar, müttefiki Osmanlı hükümetinden ilgili esirlere savaşı ve işin gerçeğini anlatacak eğitici irşat heyetleri talep etmişti. İşte bu amaçla Mehmet Akif ile Tunuslu Şeyh Salih, Türk hükümeti tarafından Almanya'ya gönderilmişlerdi. Kaldı ki Almanya'ya gönderilen Türk heyetleri bu ikiliden de ibaret değildir. Farklı farklı tarihlerde buna benzer heyetlerin Almanya'ya gönderildiğini biliyoruz. İleriki sayfalarda bu amaçla gönderilmiş heyetlerin çalışmaları ile karşılaşma imkânı bulabileceksiniz.

İkinci mesele ise Martin Hartmann (1851-1918) ile Mehmet Akif'in görüşmeleri olmaktadır. Türk heyeti Berlin'e vardığı sırada Alman Doğu politikasının oluşturucusu müsteşirlerle bir araya getiriliyorlar. Ayrıca aynı akşam “Ön Asya Topluluğu” adıyla oryantalizm çalışmaları yapan bir enstitünün de misafiri olacaklardır. Hartmann'ın ifadesi ile son derece tatsız geçtiği anlaşılabilir buluşma hakkında Mehmet Akif'in neler düşünmüş olabileceği de kuşkusuz önemlidir. Fakat Akif'in o husustaki değerlendirmesine bu ciltte yer veremeyeceğiz. Hadisenin o cephesi ile, Mehmet Akif'in kendi yazı ve konuşmalarının bir araya getirildiği ciltlerin ilkinde karşılaşma imkânı bulabileceksiniz.

... Müslüman hocalara eğitim verecek, Almanya'da İslâmî bir üniversite kurulması düşüncesi hoştu! Bilim konusundaki bu idraksizliğe daha sert bir tepki göstermediğim için, sabrım hayran kalmışlardır herhalde! Bilimin ne olduğu konusunu bu sınıflara açıklamanın tabii ki hiçbir faydası yok ve bir süre daha bu böyle geçecektir. Almanya'da da ondan, "bilimden" anlayan pek yok ya. Şayet bizim topluluk (Ön Asya Topluluğu Derneği) düzenleyeceği akşamda, bu her iki seçkin yabancıyı misafir ederse, mükemmel bir etkide bulunurlar düşüncesindeyim. Bugün seminerde beni ziyaret eden Mehmet Akif'le, Mehmet Emin (Yurdakul) üzerine öğretici bir görüşme yaptım. O yeni zamana ayak uyduramamış Türk, dar kafalılığın bir temsilcisi olarak, eski usullere göre verimsizce çalışmak istemekte. Ne mutlu ki bana oldukça sakin kaldım, sonuçta böyle insanlarla kavga etmenin getireceği hiçbir şey yok."

Martin Hartmann

5 aralık 1914

TUNUSLU ŞEYH SALİH'İN ÂLEM-İ İSLAMA MÜHİM BİR HİTABE*

Mehmet Sadi

Âlem-i İslâm'ın halâs ve rehâsı için Almanlarla teşrik-i me-sâî eden müslüman gençlerine, Berlin'in şu ve bu mecmalarında rast geliyorum. Mısır'dan, Hint'ten, İran ve Turan'dan vesair memalik-i İslâmiye'den gelerek, memleketlerinin kitle-i kesîfe-i mazlumesini vesâit-i müteaddit ile ikaza çalışan İslâm'ın bu münevver gençlerini birçok defalarda fazıl ve hatib-i bî-nazîr Şeyh Salih Efendi'nin Berlin'deki ikametgâhında gördüm. Şeyh Salih Efendi Hazretleri, İstanbullumuzun müstesna bir müslüman şairi olan "*Sebilürreşat* ceride-i İslâmiyesi sermuharriri Hazret-i Akif'le beraber bu mühim cihada başlamış olduklarından, ara sıra bu muhterem Müslüman simalarını ziyaretle şeref-yâb oluyorum. Hazret-i Şeyh Tunus libası altında ferih ve mesut bir çehre gösteriyor, koca şair-i İslâm da büyük Alman terakkiyatının temâşâsıyla müstağrak-ı takdir ve hayret gözüküyordu.

* Mehmet Sadi, *İkdam*, 24 kanunusani 1330/ 6 şubat 1915, nr. 6453, s. 1
İbrahim Öztürkçü, Berlin Caddelerinden *Necid Çölllerine Mehmet Akif*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2016, s. 66-67

1914 aralık ayı başlarında Mehmet Akif ile birlikte Almanya'ya gönderilen Tunuslu Şeyh Efendi'nin çalışmaları konusunda dönemin *İkdam* gazetesinde çıkmış geniş bir haber ve değerlendirme.

Mehmet Akif ve Tunuslu Şeyh Şerif Salih'in Almanya çalışmaları hakkında şimdiye kadar fazla bir bilgimiz bulunmuyordu. *İkdam* gazetesinin Almanya muhabiri olan Mehmet Sadi'nin ilgili seyahate dair geçtiği haber bu bakımdan büyük bir önem arz etmektedir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Türk heyetinin Almanya'daki faaliyetlerini İstanbul kamuoyuna yansıtmakla görevli Mehmet Sadi'nin, Mehmet Akif'in Darülfünun'dan öğrencisi olması ihtimali çok yüksektir. Fakat ona burada girme imkânı bulunmamaktadır. Bundan ayrı olarak Ahmet Cevdet'in *İkdam* gazetesinin bu alanda gösterdiği katkılar da unutulacak cinsten değildir.

Temas ettiğimiz bütün mefâhil, Şeyh Salih Efendi'nin Berlin'de ikameti müddetince İslâm ve Alman davasında gösterdiği kudreti pek büyük senalarla yad ediyorlar. Alman *müsteşrikîni* ise müşarünileyhin fazl u kemal ü fesahatine hayran oluyorlar. Şeyh Hazretlerini bu cuma ziyarete gittim. Kendilerini bermutat memâlik-i İslâmiye'nin bilâd-ı muhtelifesine mensup misafirlerle meşverette buldum. Şeyh Efendi Hazretleri şu yolda beyân-ı mü-talea ediyorlardı:

“Ey evlâdı müslimin, bugün hakikatte hepiniz birer yetimsiniz. Zira sizi zalim Ruslar, İngilizler ve Fransızlar reşit addetmeyerek, adeta esir gibi kullanıyorlar. Ecdadınızın hür yaşadığı bu topraklarda bu melunlar bugün hakim kesilerek, (sizi yerli...) namıyla yad ediyor ve nazarı hakaretle görüyorlar. Mesmûâtıma göre Hint ya da İngiliz ekâbiri yerli eşrafı bile, boyalı yüzlü diye Meclis-i meşveretlerine dahil etmiyorlarmış. Cemiyet itibariyle böyle zilletlere mahkûm olduktan başka, memleketinizin mukadderatından da başkaları mesul!.. Bu hayat mıdır? Bugün, Cenabı Hakk'ın bahşettiği büyük bir fırsattır. Bundan istifade ederek müstebitlerin elinden kendimizi kurtarmalıyız. Bugün, belki bir kere daha tarih, âlemde tekerrür etmeyecek kadar büyük bir gündür. Yevmi halâstır, yevm-i rehâdir. İnsan, müslümanların bu zahir ve celî olan davayı anlayamayacak kadar geri kalmış olduklarına ihtimal veremez. Bugün İngilizlerle, Fransızlarla hareket eden bir kısım müslümanlar, acaba kendi hürriyetlerini kendi elleriyle selb etmeye çalıştıklarını da bilmiyorlar mı?

Vallahu'l azîm bu anlaşılır bir keyfiyet değildir. Evet bazı efradı biliyoruz. Onlar namuslarını, hürriyetlerini, hürriyet-i milliyelerini para için satmışlardır. Lakin bunlar vicdanı kararmış, imanı tefessüh etmiş insanlardır. İşte *Ağa Han!*.. Ağa Hana soruyorum: Ey kara kalpli cahil, esareti neden hürriyete tercih ediyorsun? İngiliz me-câlisinde güzel bir hüsn-ü kabul görmek için neden vicdanını karalıyorsun? İngiltere'nin Hindistan'daki mü-savi-i idaresini, Hint gençlerinin uğradığı tazibât-ı şedi-deyi bilmiyor musun?

Lakin elhamdülillah ümidim büyüktür. Müslümanlar üzerinde cihadın tesirini 'Leyl'de bizzat tetkik eyledim. Cihâd-ı fisebilillah diye müstamirât" askerinin içine koşan müslüman fedailerinin sözleri bir saika gibi tesir eyledi. Ey müslüman diyarının muhtelif aktârından gelen gençler! Biliniz ki bugün çalışmak zamanıdır. İğfal edilmiş dindaşlarımızın, gözlerini açmak anıdır. Peygamberin emrine iktifafen Halife-i Müslimîn tarafından ilan olunan Cihad-ı fisebilillaha icabette kusur edecek bir müslüman tasavvur etmiyorum. Haber-i cihad, yıldırım gibi aktâr-ı âleme yayılıyor. Onu yapmak, esbabı mücibesini anlatmak, hepimizin üzerine farzdır. Cihadi duyan müslüman, esbâb-ı hikmetini de anlayınca derhâl cûşa geliyor.

İşte Alman orduları tarafından esir edilen müslüman müstamirât askerleri, Halife-i zî-şân tarafından gönderilen memûr-u mahsûsun kendilerine haber-i cihâdî, fevâ-yı şerife ile beraber tebliğ etmesi üzerine adeta vecde geldiler. Ve kemâl-i huzu' ve huşu ile kendilerinin Darülhilâfe'ye şevki ile cihada iştirak ettirilmesine ve bu suretle uhrevî ve dünyevî ecr ü sevâbâta nailiyetlerine delâlet edilmesi ricasında bulundular. Muhterem İmparator Hazretleri "Siz müslümanlar, Fransızların ve İngilizlerine değil, müttelik ve muhibb-i azizim olan Halife-i Müslimîn hazretlerinin tebaasisınız. Bu fikrini nakşetmiştir. İkincisi bütün dünya zalimleri tarafından genç Almanya'ya vuku bulan bu taarruza, Alman milletinin bütün manasıyla mükemmel ve mücehhez olarak karşı çıkabilmesi ve karada ve denizde kazandığı muzafferiyetlerle azamet ve şevketini düşman nazarında ispat eyleyebilmesidir. İnşallah İmparator hazretlerinin mehîb orduları, hak, adalet ve hürriyet-i milele karşı vuku bulan bu dünya muharebesini de parlak muzafferiyetlerle bitirecek ve kahraman İslâm orduları da zaferler kazanarak, gerek İslâm ve gerek Alman ve Avusturya âlemleri medîd ve mesud bir sulhun semerâtını iktitâf eyleyecektir."

Şeyh Hazretlerinin bu belîğ sözleri, sâmi'nin üzerinde pek büyük bir tesir hâsil eylemişti.

BERLİN'DE ÜÇ OSMANLI MEHMET AKİF, TUNUSLU ŞEYH, MEHMET SADI CİHÂT MEBÂHİSİ*

Mehmet Sadi

Dostlarımdan bir Amerikalı gazeteci delaletiyle bir akşam Alman üdeba ve muharriirinin mecma'ı olan bir mahfile davet olundum. Bu heyet-i fâzıla, Almanya'nın en güzide sımalarından mürekkep idi. Heyetin azâ-yı fâhriyesinin kısm-ı azamini, intisap ettikleri meslek ve sanatta nam ve şöhret kazanmış olanlar teşkil eyliyordu. Alem-i İslâm ve alel-husûs cihat hakkında malûmat almak isteyen bu zümre-i mütefekkirinin ictimâ'ına, Şeyh Şerif Salih Efendi ve Akif Bey'le gitmeyi ve bu suretle şeyhin cihat hakkındaki efkâr-ı mahsûsasından da bu heyeti haberdar etmeyi faydalı buldum. Cuma akşamı idi. Otomobilimiz bizi saat dokuza doğru (Königsdamm) mevkiindeki ıçtimâgâha getirmişti. Şeyh Salih Efendi Tunus libâsı altında, halkın pek ziyade nazar-ı dikkatini celb ediyordu. Geçen kadınlar, gezinen erkekler takdirkarâne nazarlarla şeyhi seyrediyorlardı.

Salona girdiğimiz zaman, pek büyük bir hüsn-ü kabul gördük. "Yaşasın Türkler!" nidâ-yı samimânesini yükselten bu büyük Alman nâsiyeleri, bizi meclisin en mutena mevkiine oturtuyor-

* Mehmet Sadi, *İkdam*, 13 mart 1331/ 26 mart 1915, s. 3
İbrahim Öztürkçü, *Berlin Caddelerinden Necid Çöllerine Mehmet Akif*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2016, s. 179-183

İkdam muhabiri Mehmet Sadi'nin ilgili haber yazısı, Cihan Savaşı yıllarında İslâm-Alman ittifakının ruhunu kavrama bakımından büyük önem arz etmektedir. Almanya'nın *Doğu politikası* uzmanları yapılan bir akşam toplantısında, İstanbul'dan gelmiş üç büyük Osmanlı temsilcisini büyük bir dikkatle dinliyorlar. Bu konuşmalarda yatan en önemli husus, İstanbul aydınlarının kendilerini Alman kamuoyuna nasıl anlattıkları ve nasıl bir strateji takip ettikleridir. Yapılan konuşmaların muhtevaları bu açıdan dikkatle değerlendirilmeyi hak ediyorlar.

Bu haberde dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da şudur: Mehmet Akif ve iki arkadaşının konuşmacı olduğu toplantı haberi, *İkdam*'ın 26 mart 1915 tarihli nüshasında yayınlanıyor. Halbuki Mehmet Akif, 18 mart 1915 günü İstanbul'a dönmüş bulunuyordu. Bu durum, ilgili haberin *İkdam*'daki yayının gecikmesi ile izah edilebilir.

lar ve bize şerbetler ikram ediyorlardı. Heyet reisi, bu içtimada bulunmayan arkadaşlarının telgraflarla mazeret dilediklerini serd etti. Ve ondan sonra misafirîn-i Osmaniyeye meclis namına beyanı teşekkür eyledi.

Meclis, hakikaten pek mütehayyiz simalardan mürekkep idi. Alel-husûs ahvâl-ı İslâmiye hakkında tettebbularda bulunarak bu hengâmelerde kitap yazmakla meşgul olan ve mesâil-i Şarkiyeye ve İslâmiye’de mütehasıs bulunan muhterem birçok zevatı tanıdık. Herkes, tarafımızdan söz istiyorlardı. Biz evvelâ Şeyh Efendi’nin heyete hitaben irat ettiği Arapça hutbeyi, tercüme etmek suretiyle söze başladık. Şeyh Efendi’nin bu hutbesi pek müessir idi. İslâm nokta-i nazarını, cihadın fezâilini izah ediyordu.

Bu izahtan anlaşılıyordu ki cihat, mevcudiyet-i İslâm’ı temin için açılan bir hayat muharebesidir ve gayet medenî ve mantikidir. İslâmiyet, her hususta takip ettiği hikmet esası üzerine mübtenîdir, a’dâ-yı İslâm’a karşı temin-i hürriyet ve hayat için ilân olunur. Hıristiyanlara vesâir edyâna karşı İslâmiyet’in emrettiği bir şey varsa, o da hüsn-ü muamele ve muâşeredir. Kezâlik müslümanlar, tarihin birçok devresinde olduğu gibi hükümât-ı Hıristiyaniyeye ile tabî tevhid-i mesai edebilirler, dünya üzerindeki müslümanların Halifesi, maslahat-ı âmme mülâhazasıyla hayr-ı İslâm için her hususta ittihadı tedâbir edebilir.

Bu sözler, sâmi’în üzerinde pek güzel tesir hâsil eyledi. Cihadın bu suretle tafsilini her muharrir not ediyordu. Şeyh Elendi, sözlerini alkışlar arasında şu suretle bitirdi: “Bu hususu izahen yazdığım kitap almancaya terceme edilmiştir. Orada her noktayı bulabilir ve o tarz ile müşkilatınızı halledebilirsiniz” dedi. Şeyh Efendi Hazretlerine mukabele eden reis-i meclis, büyük teşekkürde bulundu ve bu hutbenin nef’-i aziminden bahseyledi.

Bundan sonra meclise, Hazret-i Akif’i takdim ettim ve edebiyat vadisinde açtığı çığırda bahis eyledim. Âyât-ı Kur’aniyeyi tefsiren yazdığı rûh-nevâz eş’arın İslâm’ı terakki ve ittihadı sevk ettiğini ve bu şiirleri ezberleyen İslâm çocuklarının fedakâr, faal birer müslüman vatanperveri olarak yetiştiklerini söyledim. Bunun üzerine heyet, şairin Türkçe bir şiirini duymak istediler. Haz-

ret-ı Akif, güzel bir şiir okudu. Pek ahenktar olan bu sözler, şairin ruhundan kopup geldiği için pek büyük zevk ve sürür ile dinlendi.

Bundan sonra reis-i meclis benden söz istiyordu. Ben de şu suretle irad-ı kelâma başladım:

“Bu akşam için size iki muhterem Şarklı siması getirdim ki, belki şimdiye kadar Avrupa’da görmemişsinizdir.

Gerek size takdim ettiğim arkadaşlarım ve gerek ben müslümanlıkla, Türklükle iftihar ederiz ve din-i İslâm’ın, her türlü terakki ve inkişaf için müsait olduğunu, berâhîn-i ‘adîde ile daima ispata hazırız (Yaşasın İslâmiyet sadâları). Böyle oluşumuz birçok nokta-i nazardan mûcib-i istifadedir. Zira dine sahip olan adam sözünü tutar, taahhüdâtını ifa eder, vazife hisleriyle mütehasis olur, israf ve sefahatten teberrî eder. Ve kezalik dünyanın bütün içtimaiyat alemlerinde, sair edyan saliklerinden hiçbir suretle fazla tahdîd-i hürriyete uğramaz. Ben bu dava ile Londra’da senelerce uğraşım. *Yirminci Asırda İslâmiyet* namıyla yüzlerce makaleler yazdım. Din-i İslâm’ın fennî, içtimaî, tıbbî menâfî’-i mahsûsasını İngiliz efkâr-ı umumiyesine izah ettim. Yüzlerce papazlarla müşavereler eyledim. Hepsi İslâmiyet’in takdîrî görünürlüğüdür. Bununla beraber ben mutaassıp değilim. Şeriat-ı Muhammediye’nin elfâzıyla değil, ruh ve manasıyla amel olunması taraftarıyım (Alkış sadâları). Peygamberimiz Hazret-i Muhammet, cemiyeti sever bir zat idi. Hususıyla hayat-ı aileye fevkalâde hürmet ederlerdi, zamanı saadetlerinde yetişen fakihler, allâmeler, fâzıllar cevâmi-i şerîfede erkeklere vaaz ve nasihat ederlerdi (Yaşasın İslâm kadını sadâları). İşte hep bu tarihî delâil gösterir ki İslâmiyet, hiçbir vakit akıl ve mantık haricinde bir şey emretmemiştir.

Zat-ı Hazret-i Fahr-i kâinat “Makul olmayan şey, meşrû da değildir” buyurmuşlardır (Sürekli alkışlar). O hâlde, âlem-i İslam neden böyle husûf halindedir? Bunu bana sorabilirsiniz... Bu husûfun esası, bugün âlem-i İslâm’ın hürriyet-i hakikiyeye sahip olamamasındandır. Bugün müslümanlar, İngiliz ve Fransız ve Rus gibi üç müthiş

müstebitin elinde nefes bile alamıyorlar. Bu hükümetler, ellerindeki müslümanları, buldukları hâlde muhafaza etmek için her tedbiri ittihâz ediyorlar. Faraza genç bir Hintli müslüman memleketine avdet edip de ahâli ile temas etmek isterse, konferans vermeye kalkıştırsa anarşist diye derhâl tevkif olunuyor. Kezalik Türkistan ahvâli, rûh-u insaniyeti dağdâr edecek kadar müthiş, hazindir. Mektep yok!.. Maarif yok!.. Hariçle temas yok... Oraya bir Türk gidip de "Yahu müslümanlar, ne yapıyorsunuz?" diyemiyor. Bu sözlerle şunu izah etmek isterim ki İstanbul'dan bir ses yükselip "Ey dünya müslümanları, Peygamber-i zîşânımızın, Kuran-ı Azimü's-şânımızın emrettiği din, bizi dünya ve ahrette mesut etmek esaslarını ihtivâ ediyor. Ulemanızı yollayınız. Şurada toplanalım da derdimize derman arayalım..." diyemiyor. Daha bu kadar değil, Londra'da İslâm'a dair birkaç konferans verseniz etrafınızı polis hafiyeleri alıyor. Kezalik Hindistan'da iseniz derhâl tevkif oluyorsunuz. İttihâd-ı İslâm sözleri ağza bile alınmıyor. Elhâsıl Müslümanlar, zalim ve gaddar ellerin taht-ı esaretinde kalarak, dimağ ve cismanî her türlü inşirahtan bırakılırlar. Her biri diğerinin mevcudiyetinden haberdar olmayan yetimler gibi birer köşede sıkılıp kaldılar. İşte onun için bu harbin İslâm dünyası üzerinde hâsıl edeceği tesir-i nâfi' pek büyük olacaktır. Bugün bu hâlde bulunan müslümanlar üzerinde cihâdın tesiri bu kadar oldu, lakin istirdâd-ı hürriyetten sonra ruhen ve bedenen gıda alarak kuvvetlenecek olan âlem-i İslâm üzerinde büsbütün başka türlü olacaktır. O vakit müttefiki olan Almanya'ya, âlem-i İslâm daha feyizli, daha kıymetli bir dost olacaktır (Yaşasın âlem-i İslâm sadaları). Aynı zamanda bugünkü âlem-i İslâm, iyi bir karaktere sahip olan müterakki Almanya'dan fûnûna, sanata, ticarete vesair geri kaldığı husûsata dair malûmatlar edinenek müterakki bir âlem olacak ve bunlarla beraber pek hakşinas ve kadirşinas olan Müslümanlar, Almanların ebedi bir dostu olup kalacaklardır (yaşasın ittifak sadaları).

Şimdiye kadar tesadüf ettiğim bir takım müsteşrikler, Şark ve Şarklılar hakkında bazan yanlış fikirlere zâhip olmuş görünüyordular. Bu gibi efkâr-ı hatırayı red ve cerh etmek içindir ki bu izahatı veriyorum ve aynı zamanda söylüyorum ki Almanlar, yanlarında müterakki bir âlem-i İslâm göreceklerdir. Londra'da rast geldiğim müslümanlar bana büyük bir ümit verdiler. Dinlerine pek sadık olan bu müslüman gençlerinden her birinin fikir ve nazarını pek faydalı gördüm. Kezalik Türkiye ricâl-i hükümeti büyük bir iman ve itikat ile Türkiye'nin bekası, müterakki ve mütemeddin bir millet-i İslâmiye olarak yaşamasına vâbestedir fikir ve kanaatine maliktir. Onun için istikbale karşı büyük bir ümit, bir inşirah besleyerek ve silahlarımızın muvaffakiyetine dualar ederek hatm-i kelâm ediyorum”.

Bundan sonra Berlin Darülfünunu profesörlerinden bir zat bana pek nazikâne bir mukabelede bulundu. İslâm âleminde istikbalen pek büyük ümitler beslediğini söyledi. Felsefe-i İslâmiye'nin en esaslı ve mantıkî hikmetleri ihtiva etmiş ve daima müslümanların müttefiklerine sadık kalması, münevver bir İslâm âlemi teşkiline sarf-ı hizmet edeceği gibi Türkiye ile Almanya arasında da ebedi bir rabita-i ittifak hâsıl edeceğini söyledi ve bu sözler de hararetli alkışlara nail oldu.”

Daha birçok zevat söz aldılar. Artık vakit nısfu'lleyli geçmiş, saat ikiye geliyordu. Heyete veda ettik, samimi musafahalarla ayrıldık. Misafirîn-i İslâmiye, Alman misafirperverliğinin en hâr ve samimi bir levhasını temaşa eyliyordu.

Abdürreşit İbrahim
[Neslihan Aksoy Arşivi]

Almanya'da Yeni Bir Türk Heyeti ABDÜRREŞİT İBRAHİM İLE AHMET AĞAOĞLU'NUN BERLİN KONFERANSLARI*

Mehmet Sadi

Cumartesi akşamı idi... Almanya Hariciye Nezareti *Mesâil-i Şarkıyye* müşavirlerinden ve Almanya asîlzâdegânından Her Vizendonk'un muhteşem hanesinde bir içtima hazırlanmıştı. Diyebilirim ki İslâm dünyasının her tarafından bu içtimada bir iki azâ bulunuyordu. Hanenin orta katındaki büyük salonda mükemmel bir büfe hazırlanmış idi. Her Vizendonk, râsime-i misafir-perverîyi ifâ ederken muhterem zevce, hemşire ve validesi de misafirlere hürmetler, samimiyetler gösteriyorlardı. Saat ona doğru salonun ahengi pek yükselmişti. Med'uvvîni Türkler, Gürcüler, Tatarlar, Arablar, Mısırlılar, Hindular teşkil ediyorlardı. Aralarında da Almanya'nın profesörlerinden ve ediplerinden en maruf zevat ile refîk-ı muhteremimiz Profesör Vitvoh hazır idiler.

Meclis ruh-nevâz idi. Fesli, sarıklı misafirler meclise birer revnak ve şetaret daha veriyorlardı.

Meclisi, seyyâh-ı şehîr Abdürreşid Efendi, kısa bir nutuk ile açtı. Hatibin başındaki beyaz sarık, aksakal ve sevimli çehresine başka bir mehabet veriyor ve sözleri büyük bir zevkle dinleniyordu. Hutbesini, lisân-ı belîğ-i Arabi ile irâd eden Hâce Abdurre-

* Mehmet Sadi, *İkdam*, 1 Mayıs 1331/ 14 Mayıs 1915, nr. 6550, s. 3
İbrahim Öztürkçü, *Berlin Caddelerinden Necid Çöllerine Mehmet Akif*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2016, s. 184-188

İkdam muhabiri Mehmet Sadi'nin Berlin'den İstanbul'a geçtiği bu haber de enteresan!.. Bu sefer Almanya'ya yeni bir Türk heyeti daha gelmiş, onlar da Osmanlı'nın yani İttihat ve Terakki iktidarının İslâm politikasını anlatıyorlar. Dönem iktidarının İslâm politikasını Almanlara anlatmakla görevli iki temsilciden biri Ağaoglu Ahmet! Onun daha önce Ahmet Naim Bey'e cevap olarak verdiği yorumunu okumuştuk. Diğer konuşmacı ise Abdürreşit İbrahim!.. O, Çinli Müslümanlara yaptığı konuşmalardan ve meydana getirdiği tesirlerden söz ediyor. Bütün bunlar Mehmet Akif'in arkadaşı, *Süleymaniye Kürsüsünde* konuşturduğu kişi, *Âlem-i İslâm* yazarı Abdürreşit İbrahim'e götürüyor mu bizi?

şid'in sözlerini, Mısır'ın zeki bir evlâdı olan Doktor Mansur Rifat tercüme ile hazırûna iblâğ ederken meclis cûşâna geliyor ve hatibi hararetle alkışlıyordu. **Abdürreşit Efendi** diyordu ki:

"Almanca bilmediğime müteessifim. Bu geceyi bir leyle-i mübâreke add ve telakki ederim, çünkü Şarkın nûr-u hürriyetle münevver nice evladları birleşmiş, ittihâd etmiş bulunuyor. Bu benim en büyük ve en hâs bir emelim idi. Bu akşam burada küçük mikyasta olsun, bunu görmekle bilseniz ne kadar memnun ve mes'ûd oluyorum. Bu suretle bu geceyi (**Leyle-tu -ferec**) diye tesmiye etmek isterim.

Bugün müslüman ve Alman davası birleşmiştir. Bu muharebeden evvel müslümanlar, bir çok şeylere teşebbüs etmişlerdi. Lakin menhus Fransa, İngiltere ve Rusya hükümetleri daima bir kabûs-ı zulüm ve istibdâd gibi perdenin arkasından görünerek, bu teşebbüsleri "İttihâd-ı İslâm" bahanesiyle mene ve hatta mahva çalışıyorlardı. İnşallah bundan sonra hür ve mesut bir hayatın temellerini atabileceğiz. Bu tarihe kadar müslüman hukukunun itisâfa uğramış olmasından dolayı muhârebe-i hâzırâyı hakikaten adalet ve hürriyet muharebesi diye tevsîm edebilirim. Bütün ruh-ı İslâm'da vahdete doğru bir incizâb, bir meylan vardır. Bunun hayyiz-i fiile vüsülü ise vesâite ve vesâitin en başlıcası olan hidayete muncelîdir. Çin'de Çin müslümanlarıyla saireye, ittihâd hakkında söylediğim sözlerin tesirini müşâhade etseydiniz sizler de fikrime iştirak ederdiniz. Bu güzel müsâmerenin mürettibine teşekkürler ederek ve bu güzel akşamı tes'îd ederek sözümü bitiriyorum (Alkışlar)."

Bu nutuk Doktor Mansur Rifat Efendi tarafından daha etraflıca bir surette izah ve tercüme edildi ve sâmi'în üzerinde gayet iyi bir tesir bıraktı. Bunu müteakib Ağaoğlu Ahmet Bey, Fransızca bir nutuk söyledi. Dedi ki:

"Maatteessüf dünyada tahrîf-i hakikat edenler çoktur, lakin İtilâf devletleri kadar hakikati hiçbir kimse tağyir ve tebdile çalışmamıştır. İtilâf devletleri, milletlerin hür-

riyeti için muharebe etmeye mecbur olduklarını ilan etmişlerdi. Hâlbuki yüz milyonlarca nüfûs-u beşere malik olan Asya kıtasında bulunan bütün halk bugün Alman muzafferiyetine dua ediyor. Bu hâl gösterir ki İtilafçıların "hürriyet için muharebe ediyoruz" sözleri yalandır. Otuz milyon İngiliz, yüz elli milyon nüfûs-u beşeri hâkimiyeti altında tutmak istiyor... Kezâlik 38 milyon Fransız, 30 milyondan ziyade müslümana kendisini metbu tanıtmak istiyor. Rusya'nın yarısı da böyledir. Bu milyonlarca insanlar tabii hürriyetlerini esarete tercih edeceklerdir. Bu adamlar hürriyetleri için kendi lisanlarında, kendi mabedlerinde Almanların muzafferiyetini temenni ediyorlar. Binâenaleyh asıl hürriyet için muharebe edenler Almanlardır. Muharebenin bidayetinde hakâyık-ı ahvâl vâkıf her Şarklı gördü ki milletin müttefikleri Almanlarla beraber gidiyor, Alman galip gelirse milliyeti yaşayacak ve bu suretle Şark'ın hürriyeti kısmen istirdâd ve kısmen payidar olabilecektir.

Allahu Teâla, bu nasibi halk etmezse biliniz ki hürriyet-i âlem ölecektir ve bütün beşeriyet, neûzubillâh Rus, İngiliz esiri olacaktır. Bir de deniyor ki Türkleri bu muharebeye sevk eden yegâne âmil Alman nüfûzudur. Asla!.. Biz Türkler meseleyi, sebebi, keyfiyeti, ihtiyacı bütün vuzûhuyla bilerek bu harbe girdik. *Eğer mün-tehâsına kadar bî-taraf kalsa idik Türkiye kalmayacaktı.* Alman ve Avusturya mağlup olsaydı ve biz harbe girmeseydik, coğrafya kitaplarından, harîta-i âlemden ismimiz silinecekti. Bu suretle biz bu muharebeye bile bile girdik. Bu muharebe, hem Türkiye'nin hem bütün dünya müslümanlarının hürriyet muharebesidir.

Almanya Şark'ı kültürüyle, sanatıyla, ticaretiyle anladı. Ve istedi ki fikir ve fenîyle Şark'a girsin... Bunu İngiltere pekiyi gördü. Ve bu suretle Almanların bir gün Şark'ı kuvvetlendireceğini teyakkun ederek ve bunu âtisi için tehlikeli addederek bu harp galesini başına açtı. İngiltere ne kadar gayret etti ise, fikir ve fen ile Almanya'yı mahvedemedi. Türklerin Padişahı ve müslümanların Halifesi bu muharebeyi harb-i mukaddes addetti ve

bu suretle cihâd-ı ekberi ilan buyurdu. Çünkü bu muharebe, bütün Şark ile müslümanların hayatına taalluk ediyordu.

Müttefikimiz Almanlar emin olsunlar ki Türkler son adımlarına kadar bu muharebede devam edecekler ve bu sürede feyyaz bir istikbâli temine çalışacaklardır. Galip de çıksak mağlup da olsak insanca yaşamak için liyakate sahip olduğumuzu bütün dünyaya göstermiş olacağız. Hürriyetin kıymetini takdir eden bütün müslümanların Halife-i İslâmiye'nin ordusuna iştirak edecekleri tabiidir. Müslüman âleminde şimdiye kadar İtilâf devletlerinin müslümanları rıbka-i esaretinde tutarak, ahvâl-i âlemden bile haberdar olmamaları için bütün kuvvetleriyle sarf-ı gayret ettiklerine rağmen fevkalade te'sîrâtı müşahede olundu. Bu kıymettar nutuk da alkışlar arasında bitti.

Bir zaman evvel Londra'da bulunduğumuz bu şark sosyetelelerini, şimdi daha mutarra tarzda Berlin'de buluyoruz. İngiltere'nin Sir George Grey'in eser-i bâlaheti olarak Rus eteğine yapışması, zaten muharebeden evvel de Şarklılar üzerinde tesirini bırakmıştı. Değil birçok Şarklıları hatta birçok İngiliz *müsteşrikîni* bile radikallerin, Şark'ı ve İslâmiyet'i tahrip için açtığı siyasetin, İngiltere'nin menâfiine muvafık olmayacağı mülâhazasını der-miyân ediyorlardı... Hiç unutmam ki bir gün Londra'da ikametim esnasında, Mısır mecmuasının sahip ve başmuharriri Mister Wilgart Blanet'ten bir davetname almış ve işin ehemmiyetine mebni otuz millik bir şimendifer seyahatine katlanarak mumaileyhin Saskas'daki şatosuna gitmiştim. Mister Wilgart Blanet, beyaz, uzun sakalıyla ocak başında oturuyordu. İngiltere hükümet-i hâzırasının ve Rus istibdadının en keskin düşmanlarından olup İngiltere'nin en asil ve zengin bir ailesine mensup olan Wilgart Blanet bana demişti ki:

"Söylediklerimi yazacak kadar cesaretin var mı? Memleketine yaz!.. İngiltere'den asla dostluk beklemesinler... İngiltere, Ruslarla birleşerek en büyük hasm-ı İslâm oldu. Herhangi bir Türk hükümeti ondan bir dostluk beklerse milletine ihanet etmiş olur. Yapacağınız bir

mesele varsa o da yolunu bulduğunuz hâlde, Almanlarla bir ittifak akd ederek, vaziyetinize bir vuzûh ve bir sarahat vermek ve aynı zamanda bütün şuûbât-ı hayatiyede canlanarak kendi ayaklarınız üzerinde durmanız için iktisâb-ı kuvvete çalışmaktır.

Edirne'nin gürültülü günlerinde bu sözleri Mister Wilgart Blanet bana söylemişti ve ben de o zaman bu mülakata dair *İkdam*'a bir mektup yollamıştım.

Muhatabımız Mister Blanet, İngiliz siyasetini izah ederken: "İngiliz olduğuma utanıyorum" diyordu. Müslümanlar için "Egypte" namındaki mecmuasıyla senelerce mücadele eden bu muhterem zâtın, radikaller mecmuasını kapatmışlar, onu siyasetle iştiğalden men etmişlerdi.

Mister Blanet, Rus-İngiltere itilâfının bütün hafâyâsına vâkif olduğu için, Edirne için kalplerimizin çarptığı o günlerde, büyük bir meyusiyetle "İngilizlerden istimdâd boştur" diye bağıyor, bade "Alman ittifakına muvaffak olabilirsiniz" dedikten sonra, "Aynı zamanda kendi ayaklarınız üzerinde durmak için iktisâb-ı kuvvete çalışmalısınız" yolunda ihtarda bulundu.

Mister Blanet'in birinci temennisi hâsıl oldu. Almanlarla ittifak ve silah arkadaşlığı tesis eyledik. Bu suretle tesis olunan Şark cemiyetleri, kulüpleri memleketeyn arasında meveddet ve musafâtın esaslarını teşkil edecektir. Bu hususlarla meşgul olmakla beraber kendi elimizle de mes'ûd bir Türkiye için, mesut bir vatan krokisi çizebilmeliyiz ve her hususta çalışırken bu ideali unutmamalıyız.

Mehmet Akif
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

MEHMET AKİF'İN NECİD'E GİDİŞİ*

Başmuharririmiz Mehmet Akif Beyefendi Ceziret'ül-Arab'a azimet etmiştir.

* Sıratı Müstakim, 14 mayıs 1331/27 mayıs 1915, c. 14. nr. 340. s. 16

18 mart 1915'te döndüğü Berlin seyahatinin ardından Mehmet Akif'i bu sefer de Arabistan yarımadasına doğru yönelmiş görüyoruz. Cihan Savaşı'nın en hararetli yıllarında, İstanbul'da ancak iki ay on gün kalabilen Mehmet Akif'in bu seferki vazifesi savaş içinde Osmanlı'ya isyan eden Arap, Vahhabi kabileleri ile temasa geçmek ve onları yatıştırmaktır. Teşkilât-ı Mahsûsa reisi Kuşçubaşı Eşref, Enver Paşa'nın özel yaveri Tunuslu Şeyh Salih ve Zenci Musa ile birlikte yola çıkan heyetin görevi 7 ekim 1915'e kadar devam etti. Dört buçuk ay süren seyahat Riyad bölgesinde Osmanlı'ya isyan eden ve İngilizlerle işbirliği yapan Şerif Hüseyin'i ikna çabaları etrafında dolaştı. Bilindiği gibi savaş içinde Osmanlı-Alman stratejisi, Rus sömürgesi altında yaşayan Türk ülkelerinin ve İngiliz sömürgesi durumundaki Hint Müslümanlarının bağımsızlığını esas alıyordu. Buna karşılık İngilizler de Osmanlı tebaası Araplara ve Ermenilere bağımsızlık vaat ediyor ve onları isyana teşvik ediyordu. İşte bu yüzden İngilizlerin vaadine kapılan Şerif Hüseyin Osmanlı'ya isyan etmiş, Anadolu'da yaşayan Ermeniler ayaklanmış, Talat Paşa hükümeti de yerinde bir karar ile onları tehçire tabi tutmuştu. Dolayısıyla savaş sırasında Mehmet Akif'in sürdürdüğü bu tür görevleri alelâde bir istihbarat çalışması ve kurum bağlılığı ile izah son derece yanlış bir yorum olacaktır. Tam tersine o, savaş içinde devletin ve İttihatçı iktidarın talep ettiği stratejinin doğruluğuna inanarak bu hizmetlere katılıyordu. Ayrıca *Sebilürreşat* yayınları dikkatle izlenecek olursa, Akif'in bu yıllarda takip ettiği yolun doğruluğu daha iyi anlaşılacaktır düşüncesindeyiz.

MEHMET AKİF'İN CEZİRET-ÜL ARAP SEYAHATİNDEN DÖNÜŞ HABERİ*

Başmuharririmiz Mehmet Akif Beyefendi dört beş ay kadar devam eden Ceziret'ül-Arab seyahatinden geçen hafta avdet buyurmuşlardır.

* *Sebilürreşat*, 24 eylül 1331/ 7 ekim 1915, c. 14. nr. 349. s. 88

Mehmet Akif'in Arabistan görevinden dönüşü, Abdülhamit döneminde inşa edilen Medine-İstanbul tren hattı ile gerçekleşir. Dönüş sırasında heyetin El-muazzam istasyonunda mola verdiğini, Beyrut ve Şam'a uğradığını biliyoruz. Beyrut'ta *Sebilürreşat* yazarlarından Abdüllatif Nevzat'ın evinde misafir kalmış, orada son Mekke Emiri Şerif Ali Haydar Paşa ile görüşmüştür. Şam'da ise Damaskus Otelinde ikamet etmiş, orada bulunan öğrencisi Baha Kahyaoglu'nun anlattığına göre, yüz kadar Suriyeli âlim ve şairler Akif ile buluşup onu dinleme fırsatı bulmuşlardır. Yaygın kanaatlerin aksine devamlı tasavvufi bir neşve içinde bulduğumuz Akif'in aynı sırada Şam Mevlevihanesi ziyareti de ayrıca önemlidir.

Heyetin El-muazzam istasyonunda bulunduğu bir sırada, İngilizler Çanakkale'den geri çekilmişler, böylece de İstanbul'un düşmesi tehlikesi ortadan kalkmıştır. Bu haberi alan Akif o anda, acılı-sevinçli bir teessür içinde ve yere diz çökmüş bir vaziyette şöyle dua eder: "Allah'ım! Şu Çanakkale'de dövüşen kahramanları yazmadan canımı alma! Sonra gözüm arkada kalır". Dolayısıyla büyük Akif'in *Çanakkale Destanı*'ni yazma fikrinin, El-muazzam istasyonunda doğduğu rahatlıkla söylenebilir.

Bütün bunlar bir tarafa Mehmet Akif'in Arabistan ziyaretinin en büyük meyvesi kuşkusuz *Necid Çöllerinden Medine'ye* şiirine vücut vermesidir. Tam bir çöl destanını andıran bu eser Akif'in peygamber aşkının derecesini göstermesi bakımından emsalsiz bir şaheserdir.

Rıza Tevfik
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

RIZA TEVFİK'İN TEVFİK FİKRET KONFERANSI*

* Rıza Tevfik, *Turan gazetesi*, 16 şevval 1333/ 27 ağustos 1915

Tevfik Fikret 'in 19 ağustos 1915 tarihinde vuku bulan vefatının ardından, İstanbul Türk Ocağı salonunda Rıza Tevfik tarafından verilen konferans metni.

Döneminde akisler bıraktığımız sandığımız vefat-hatıra konuşmasının metni ile herhangi bir yerde maalesef karşılaşma imkânı bulamadık. Ancak ilgili konuşmanın *Turan* adlı bir gazete tarafından yayımlandığını öğrendik ki, o yayına henüz ulaşabilmiş değiliz.

Rıza Tevfik'in kendini Tevfik Fikret'e yakın hissetmesi, Fikret hakkında bazı hatıralarını yad etmesi kuşkusuz normaldir. Ancak ilgili konuşmasını Rıza Tevfik'in Akif-Fikret kapışmasını canlı tutmak ve sürdürmek istediği de bilinmektedir. Dolayısıyla yaptığı konuşmanın içeriği düşünülerek onu burada anmak lüzumlu hale gelmektedir.

Rıza Tevfik'in konuşmasının bir başka yanı da şudur:

Bu konuşma bir başlangıç olmak üzere, Akif-Fikret tartışması bundan böyle her yıl yenilenecek, her yılın ağustos aylarında Tevfik Fikret'i anma bahanesi ile Akif'e yönelik yeni bir husumet cephesi inşa edilmek istenecektir.

Dönemin İttihat ve Terakki iktidarından kopmuş, muhalefete geçmiş sınıflar, Fikret'in şiir ve sanatı ile yetinmeyecek, onu çağdaş pozitivist anlayışın sembolü olarak kullanacaklardır. Fakat sanat ve düşünce hayatımız adına derin bir ayrışmaya işaret eden bu kampaşmanın uzun vadede Mehmet Akif'in aleyhine sonuç verdiğini söyleyebiliriz.

Akif'in çevresi bu boykotu zamanında iyi okuyamamış, onun ve sanatının anlamı yolunda ciddi bir emek sarf etmekten hep geri durmuşlardır. Bunun sebebi de Akif'in çevresinde güçlü sanatçı grupların bulunmamasıdır. Nitekim bunu şuradan da çıkarabiliyoruz: Akif'in bu sıralarda yayımlanan ve yayınlanacak olan eserleri hakkında yakın çevrenin bile yazdığı görülmemektedir.

Tevfik Fikret
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

HUSUSİ BİR ZİYARET*

Tevfik Fikret'in necip ruhuna

Dediler ki ıssız kalan türbende
Vahşi güller açmış; görmeye geldim!
O bağ-ı cennetin hâkine ben de
Hasretle yüzümü sürmeye geldim!

Şu hicran yılının sonbaharında
Jaleler titrerken çemen-zârında
Gün doğmazdan evvel ben mezarında
Matem çiçekleri dermeye geldim

- * Rıza Tevfik, *Türk Yurdu*, 19 Mayıs 1332/ 1 Haziran 1916, c. 10, nr. 6-110, s. 3034
Düşünce (Nüsha-i Mahsusa), 1334/ 1918 s. 15-16
Şebâb, 20 Ağustos 1336/ 20 Ağustos 1920, nr. 5, s. 99
Rıza Tevfik, *Serab-ı Ömrüm*, Lefkoşe 1934, s. 8-9
Rıza Tevfik, *Serab-ı Ömrüm*, (Haz. Abdullah Uçman), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 62'de "Fikret'in Necip Ruhuna" başlığı ile verilmektedir.

Rıza Tevfik'in, 'in vefatının ardından yazdığı bir şiiri.
Tevfik Fikret konulu konuşmasının ardından sıcağı sıcağına yazıldığı anlaşılıyor. Şiirin altındaki 7 Eylül 1915 tarihi de bunu ortaya koyuyor. Fakat ilgili şiirin bir yıl sonra, Fikret'in vefat yıldönümünün hemen ardından yaymlandığı da bilinmektedir. Ne var ki, Tevfik Fikret'in kabrini ziyareti anlattığı için Hususi Bir Ziyaret adı ile yaymlanan şiirin, bilâhère *Serab-ı Ömrüm'e* (1934) girerken adının değiştiği ve Fikret'in Necip Ruhuna şekline çevrildiği görülmektedir.
Bu arada Rıza Tevfik'in şiirinin son derece duygulu, tesirli ve samimi olduğu da bir gerçek. Onun şiirleri hep böyle güzel ve samimânedir. Ayrıca dönemin şiir anlayışından tamamen farklı, tekke ve tasavvuf geleneği yolunda âşıkane bir hava taşırlar. Dolayısıyla ilgili şiirin yaymlandığı sıralarda, Tevfik Fikret sevgisine süreklilik kazandırdığı bir gerçektir.

Dediler ki, sana emel bağlayan
Kabrinde diz çöküp bir dem ağlayan
Ber-murad olurmuş! Ben de bir zaman
Ağlayıp murada ermeye geldim!..

Seni andım bütün gam çekenlerle,
Aşk-ı Hak uğruna yaş dökenlerle
Sarı gonca veren şu dikenlerle
Taşına bir çelenk örmeye geldim!

Yâdın, ölüm gibi bir sırr-ı mübhem!
Neşe-i sevda mı bu hiss-i elem?
Ruhumda ne füsûn eyledin bilmem?
Bugün sana gönül vermeye geldim

25 ağustos 1331/ 7 eylül 1915
Rıza Tevfik

TEVFİK FİKRET ABİDESİ CEMİYETİ*

Tevfik Fikret'in hatırasını teyit kasdıyla bir abide vücuda getirmek üzere Abdülhak Hamit Beyin riyaseti altında, merhum şairin eski arkadaşları ve ihtiramkârları Mehmet Cavit, Hüseyin Cahit Yalçın, Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Ahmet İhsan Tokgöz, Sâti (eğitimi), Adnan, Hâmid, Celâl Sahir (Erozan) ve Yahya Kemal (Beyatlı) Beylerden mürekkep bir cemiyet teşkil etmiştir. Bu teşebbüs hükümetimizin müsaade-i tesmiyesine iktiran etmiştir. Her nevi kadirşinaslığın takdirkârı olan Türk Yurdu bu güzel teşebbüsü samimiyetle tebrik eder.

Muhterem *Tanin* arkadaşımızdan cemiyetin beyannamesini aynen naklediyoruz.

Tevfik Fikret'in Abidesi Cemiyeti'nin Beyannamesi

Uhrevî rahmete kavuşan Tevfik Fikret, Şarkta başlı başına bir sanat âlemi yaratan *Osmanlı Türk milletinin* en şanlı evlâtlarından bir şair, bir sanatkâr, bedî bir inkılâpçı idi. Şiirimizin nazmında, lisanında, ruhiyeti altında, hatlarında ika ettiği inkılâpla en büyük bir merhale ve şahsiyetle de imanlı, hayata güzellik, iyilik ve doğruluk için geldiğine kani bir vatandaş nümunesi tecelli ettiren bu büyük insan, Tevfik Fikret namına mefahirimizin kahramanlarını abidelerle andırmak ananesinden olan büyük milletimizin payitahtında bir abide dikmek için

* *Türk Yurdu*, 19 Mayıs 1332/ 1 Haziran 1916, c. 10, nr. 6-110, s. 3034

Tevfik Fikret'in vefatından (19 Ağustos 1915) bir yıl sonra, onun için bir abide yapılmak istendiği ve bunun için de bir cemiyet kurulduğu anlaşılmaktadır. Cemiyetin kurucu üyelerine dikkat edilirse, onların arasında Rıza Tevfik ile Celâl Sahir'in bulunması dikkat çekicidir. Cemiyetin kurucu üyelerinden Yahya Kemal ise bu yıllarda Nev-Yunani bir şiirin peşinde olup, asıl şiirini henüz bulmuştur denilemez. Nitekim Mütareke döneminden itibaren fikirleri de, şiiri de değişecek, Tevfik Fikret şiirinin ciddi eleştirilenlerinden biri olacaktır.

teşekkül eden cemiyetimiz, merhumun hatırasını takdis eden *meftunlarına, tilmizlerine, arkadaşlarına* müracaatla, bugünden itibaren iâne cem'ine başladığını beyan eder. *Tevfik Fikret Abidesi Cemiyeti'*ne iânât irsali için merci, İstanbul'da Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umimîsinde Hilâl-ı Ahmer fahri muhasebecisi ve *Tevfik Fikret Abidesi Cemiyeti* veznedarı Hâmid Bey.

DİLİMİZ EDEBİYATIMIZA DAİR*

Hüseyin Cahit Yalçın

Ottomanischer Lloyd gazetesinin 7-8 temmuz 1332/ 20 temmuz 1916 tarihli nüshalarında Hüseyin Cahit Bey'in Türk edebiyatının hâli hazırına dair bazı mütalealarının Almanca ve Fransızca tercümelemleri intişar etmişti. *Tanin* gazetesi 9 temmuz nüshasında Cahit Bey'in beyanatından bazı kısımlarını Fransızcadan Türkçeye tekrar tercüme etmek suretiyle derc ettiği gibi o beyanata kendi tarafından bir hayli mütalealar da ilâve eylemişti. Cahit Bey, okur-yazar gençlerimizin en ziyade alâkadarlık gösterdiği bir meseleden, edebiyat meselesinden bahsettiği için *Tanin*'in makalesi gençlerimizi epey harekete getirdi. Onlar toplandılar, konuştuılar. Bahse dair nokta-i nazarlarını izah eden bazı makaleler yazmaya da karar verdiler. Bu makalelerden bir ikisi *Türk Yurdu*'nun gelecek sayılarında çıkacaktır. Fakat kısmen Cahit Beye cevap mahiyetinde olacak olan bu makalelerin neşrinden evvel, Kavgalarım muharrir-i muhtereminin neler dediğini tercümeden tercüme ederek değil, kendisinin Türkçe yazdığı metinden alarak karilerimize bildirmek istedik.

Ottomanischer Lloyd'un tercümelerine asıl olan Türkçe metni, Hüseyin Cahit Beyefendiden aldığımız müsaade ile işte aşağıya derc ediyoruz:

Türk Yurdu

* Hüseyin Cahit, *Tanin*, 9 temmuz 1916
Hüseyin Cahit Yalçın, *Türk Yurdu*, 18 ağustos 1332/ 31 ağustos 1916, c. 10, nr. 16, s. 173-175

Eski dönemde Servet-i Fünun'cu, Meşrutiyet sonrasında İttihatçı ve *Tanin* gazetesi başyazarı olan Hüseyin Cahit'in, dönem edebiyatı hakkında görüşleri. *Ottomanischer Lloyd* gazetesinin sorularını cevaplandıran Hüseyin Cahit'in dönem edebiyatını topluca kavraması dikkat çekici. Hiçbir hizbi, edebi akımı ve yönetimi öne çıkarmıyor; sadece durumu özetlemeye çalışıyor. Dönem edebiyatı hakkında toplu fikir edinmek bakımından Hüseyin Cahit'in cevaplarına burada yer vermek lüzumu görüldü.

1. Türk edebiyatı bugün gayet durgun bir halde... Şu sırada memlekette canlı bir hareket-i edebiyeden bahsetmek hiç doğru olamaz. Bunu ahvâl-i hâzıranın tesirine atfetmek haklı değildir. Maatteessüf edebiyatımız Meşrutiyet ile, hürriyet-i matbuatın iadesinden sonra ümit edilen inkişafı gösterememiştir.

1312/ 1896-1897 seneleri ibtidasında bir Edebiyat-ı Cedide hareketi oldu. Bu bir inkılâp, bir Avrupalılaşıma idi. Bu hareketi yapanlar Avrupa'yı doğrudan doğruya taklit değil, Avrupa usullerini edebiyatımıza tatbik ile, cihanın bu köşesinde de millî bir edebiyat uyandırmak istiyorlardı. İlk defa olarak hikmet-i bedâyi ve tenkit bahisleri ciddi bir surette ortaya atılıyor, Avrupa edebiyatının künhüne, mahiyetine dair tetkikat neşrediliyor, nümuneler veriliyordu. Ve aynı zamanda şiirler, millî küçük hikâyeler ve romanlar yazılıyordu. Aynı zamanda gerek şiir gerek nesir lisanı yeni fikirleri ifade edebilecek bir genişlik alıyor, sadeleşiyor, sanatkârâne işlenmiş bir hale giriyordu.

Fakat bu 1896-1897 hareket-i edebiyesi milletin ruhunun derinliklerinden taşan berrak ve mebzûl bir nehr-i zî-hayat olmaktan çok uzaktı. Biraz suni bir edebiyat idi. Hayat-ı milliye ile alâkası pek azdı. Çünkü sansür vardı. O zamana yetişmemiş olanlar, hele Avrupalılar edebiyata da şâmil olan bu müthiş sansürü kabil değil zihinlerde lâyıkıyla tasavvur edemezler. Hatta edebiyatın efkâr ve ahlâka tesirini düşünerek, esas itibariyle alelittlak edebiyat aleyhinde olan sansürün nasıl olup da birkaç sene için bu kadar lütûfkâr davrandığına hayret etmek lazım gelir. 1312/1896-1897 edebiyatı vatanperverâne olamazdı. 1312/1896-1897 edebiyatı mesâil-i ictimaiyeye, fecayi-i ahlâkiyeye temas edemezdi. Onun için yalnız âşıkane ve hayal-perverâne olmak mecburiyetinde idi. Şair "bahar olsa" temenniyatı ile, hürriyet ve Meşrutiyete bir imada bulunduğunu zannettiği gün kendisini bahtiyar addedebilirdi. *Serveti Fünun* ile meşgul olan sansürün hususi müsaadekârlığı semeresi olarak bu kadarcık meydana çıkan edebiyat, Fransızca'dan tercüme ettiğim bir makalenin jurnal edilmesi üzerine günün birinde sureti kat'iyede mahvolundu. Artık ondan sonra ne şiir

yazıldı, ne hikâye ne roman. Zaten evvelden de tiyatro için bir teşebbüs bile olmamıştı.

Bu derin sükût Meşrutiyete kadar devam etti. Eğer *idaredeki inkılâp* ile *edebiyattaki inkılâbın* tarihleri birbirine tesadüf etse idi, hiç şüphem yok, *Edebiyat-ı Cedide* hareketi pek derin, köklü ve canlı bir şekil alırdı. Sekiz on senelik atalet ve sükûn 1312 şairlerinin, romancılarının ruhunu adeta kurutmuş idi. Hepsi bir tarafa dağılmış, gençlik hülyalarına veda etmiş, ümitlerinin birer birer sükûtunu görmüştü.

Meşrutiyet'in şu ölü topraklara düşen ilk hararetinden yalnız siyasiyat tohumları filizlendi. Ve bu birden bire o kadar kuvvet ve mebzuliyet ile tenebbüh etti ki sanatı, edebiyatı boğdu. Halit Ziya'yı bile o güzel kalemini, *Sabah* gazetesinin yevmî makalelerine esir etmiş bir halde görürüz.

Edebiyat-ı Cedide hareketiyle fikirleri ve ruhları beslenen gençler, bu edebiyatı takip eden nesil vardı. Meşrutiyet edebiyatının bütün ümidi bunlarda idi. Bunlar şimdi gaye-i hayal ile sarhoş olacak bir yaşta, memleket için açılan geniş ve hür ufuklar karşısında bize hülyalarını, ümitlerini, elemelerini, aşklarını terennüm edeceklerdi.

Onlar buna mukabil kendilerinden evvelki nesle sövmeyi tercih ettiler. Mevcut, nâ-tamam binayı genç ve hür sa'yleriyle itmandan ziyade yıkmaya çalışmayı münasip gördüler, bütün ma-ziyi inkâr eylediler. Siyasiyatın gürültüleri arasında pek kulağa ve göze çarpmayan bu teşebbüs-ü edebînin telâşı içinde de edebiyatta nazariyeden, nutuktan, makalelerden ziyade, bir eser-i edebî meydana çıkarmak lâzım geleceğini unutuyordular. Bu gençler arasında sanatkâr mizacına malik şahsiyetler vardır. Ötede beride şâyân-ı dikkat şiirler, hikâyeler ve hicviyeler intişar etmiştir. Fakat bunlar birer vaatten başka bir şey değildir. Bu vaatleri tutmak icap ederdi: Yaşayan bir eser, velûd bir muharrir... Bunu maatte-essüf pek göremiyorum. Fakat *şiirsiz şairler, romansız muharrirler, tilmizsiz üstatlar*, bunlardan az çok meşhurları var.

Fakat Türklük izzeti nefsi nâmına çok teşekkür ki, bütün bu gürültülerden hariç ve uzak olarak, şu çorak ve karanlık edebi-

yat sahasının üstünde sanatkâr bir sima az vakit içinde yükselmeye ve parlamaya başladı: Halide Hanım. Bugün Türk edebiyatı, daha doğrusu Türk romanı Halide Hanım'ın edebiyatıdır. Bu yalnız Türk'ün edebiyatı değil, bütün cihanın da edebiyatı olabilir. Halide Hanım'ı ortadan kaldırırsanız, son zamanlarda Türk edebiyatından bahsedemezsiniz.

2. Edebiyatı tefrik eden Türklük ve İslâmlık cereyanı yoktur. Bu bahis edebiyatımıza, âsâr-ı edebiyemize girmemiştir. Yalnız ortada Türkçeyi eskisi gibi yazmak veya İstanbul Türkçesi denilen şekilde kabul etmek taraftarı olanlar arasında bir ihtilâf vardır. Bu ihtilâfın zâil olacağına dair de hiçbir alâmet görmüyorum. Esasen bu ihtilâfı Türklük, İslâmlık cereyanları namı altında toplamak doğru değildir.

Türkçe yazı lisanımız ile konuşma lisanımız arasında pek derin bir uçurum var. Edebiyatın sırf havâssa hitap eder bir nevi oyuncak halinden çıkması için, bu uçurumu mümkün olduğu kadar doldurmak lüzumu vardır. Zaten bu lüzum kendisini hissettiriyor. *Lisan-ı tahrir* sadeliğe doğru hızlı adımlarla ilerliyordu.

Edebiyatı herkese hitap edebilir bir hale getirmek, lisanı sadeleştirmek isteyenlerden bir kısmı, her teşebbüs ve harekette görülebilecek bir ifrata, bir sade-bînliğe kapılarak Türkçeden Arapça ve Farisî kelimeleri çıkarmaya, eski Türkçe kelimeleri ihya etmeye kalkıştılar.

Aruz veznini bırakarak, parmak hesabını vezn-i millî diye tercih ettiler. Esas itibarıyla pek doğru ve zaruri olan bu hareket taraftarlarının beceriksiz ve lüzumundan fazla olan gayretkeşliği bittabi bir aksülamel tevhit etti. Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif gibi sanatkârların temsil ettiği bu aks-i amele İslâmlık cereyanı namı verilmekte hiçbir hikmet yoktur. Onlar Arabî ve Farisî kelimeleri bırakmıyorlar, parmak hesabından zevk almıyorlarsa, bu İslâmlık taassubundan değil sanat ve güzellik endişesindedir. Mamafih zannetmiyorum ki, mahirane istemeleriyle fikri ve hayali eğlendiren bu güzel yazılar da istikbalin lisanı olabilsin. Bu lisan şu iki ucun ortasını takip edecek ve bu mücadele şüphe yoktur ki sadelik cereyanını teshil eleyecektir. Her halde Türkçülük namı-

le hülâsa edilebilen hareket, teklif edilen yenilikleri sevdirecek ve o türlü yazılardan zevk husule getirecek bir şaire ve sanatkâra sahip oluncaya kadar pek sönük ve ehemmiyetsiz kalacaktır.

3. Türk lisanının hâli hâzırından size uzun uzadıya bahse şurada imkân görmüyorum. Şimdi lisanımız faraza Edebiyat-ı Cedide lisanına nazaran şâyân-ı hayret bir surette sadeleşmiştir. Bu sade şeklinde her türlü efkârı ifade edebilecek bir kabiliyete de maliktir. Üdebamız makaleleriyle değil, yaşayan eserleriyle bu lisanı ne kadar çok işlerlerse bu kabiliyetin de o kadar artacağı şüphesizdir.

Resmî kitabet ile edebiyat arasındaki farka gelince, pek büyüktür. Fakat her memlekette resmî üslup ile edebiyat arasında bir fark yok mudur? Bir tüccar mektubu, bir mahkeme ilâmı ile bir gazete makalesi arasında fark görmez misiniz? Resmî kitabet islahâ muhtaçtır. Fakat kendi nevi dairesinde.

4. Şimdiki harbin edebiyatımız üzerinde ne iyi, ne fena hiçbir tesiri olmamıştır. Zaten memleketimiz yedi seneden beri hep harp içinde yaşıyor. Şu buhranlı devre geçer de, memleket bir sükûn ve refah devresine nail olursa, belki o zaman bir edebiyat inkişaf eder.

ARAPÇA SÖZLÜK YAZIMI İÇİN MEHMET AKİF HAKKINDA BİR KARARNAME**

Maarif-i Umumiye Nezareti Telif ve Tercüme Dairesi

Emsal ve şevahidi cami olmak ve merbut pusulada gösterilen ta'rifat dairesinde tertib edilmek üzere mükemmel bir kamus-ı Arabi vücuda getirilmesi için Telif ve Tercüme Dairesi azasından İsmail el-Hafız Efendi'nin taht-ı riyasetinde Darülfünun Felsefe Müderrisi Ahmet Naim ve lisan-ı Arabi muallimi Şevket Beylerle Darülfünun muallimin-i sabıkasından Mehmet Akif Efendi'den müteşekkil bir encümen teşkil ve tensib edilmişti. Encüman haftada iki defa içtima edecek ve reis ile azasına beher içtima için birer lira ita edilecektir, ilk içtima tarihinden itibaren altı ay müddetle encümen tarz-ı mesainin tayini, mehzaların takdir ve tetkiki ve kamusun tertibine müteallik esasatın ihzar ve tetebbuu ile iştilal edecek ve bu müddetin hitamını müteakip kamusun tabına mübaşeret edilmek üzere şehri ikişer forma ihzar ve tevdiine bezli gayret eyleyecektir.

30 teşrinisani 1332/ 3 aralık 1916

Telif ve Tercüme Dairesi
Reis-i Umumisi
Nazırı Şevket

* *Türk Edebiyatı*, aralık 2006, nr. 398, s. 20

ALMANYA'DA MÜSLÜMAN ESİRLER ORDUGÂHINDA KURBAN BAYRAMI*

Almanların Rus ordusundan aldıkları yüz binlerce esirler arasında birçok dindaş ve nesildaşlarımızın da bulduklarını bilmeyen yok gibidir. Bunlardan bir kısmı memâlik-i Osmaniye'de tavattun etmeyi istediklerinden, bir hayli zamandan beri kabile kabile dârül-Hilâfete gelmektedirler. Alman hükümeti Ruslardan, İngilizlerden, Fransızlardan alınan müslüman esirleri, gayr-ı müslimlerden ayırıp ayrıca ordugâhlara yerleştirmiş ve bunlara *Hilâl Ordugâhları* namını vermiştir. *Hilâl Ordugâhları*'nda müslümanların evâmir-i diniyeleri dairesinde hayat geçirebilmeleri için muktezi şeraitin mevcut olmasına çok çalışılmıştır. Bu ordugâhlarda iki cami-i şerif ile birkaç imam ve muallim vardır. Beş vakit namaz cemaatle eda edilebildiği gibi, cuma ve bilhassa bayram namazlarının büyük bir şaşaa ile ifa olunmasına itina edilmektedir. Her taburda bir dersane açılmıştır; Bu dershaneler *Kur'an-ı Kerim*, *İlmihâl*, *Türkçe* okuyup yazmak ve Alman lisanı öğretilmekte, bazı el sanatları da gösterilmektedir. Yemekler, müslüman esirlerin kendi aralarında seçilmiş aşçılar marifetiyle, Şeriat-ı İslâmiyeye muvâfık tarzda hazırlanmaktadır.

Şimalli Türk esirlerinin ordugâhında imamlık ve muallimlik etmekte bulunan yazı arkadaşlarımızdan Alimcan Efendi'den, geçen Kurban Bayramı'nın ordugâhta nasıl geçtiğini hikâye eden bir mektup aldık. Türk dünyası fikir ve hayat cereyanlarınınca ehemmiyetli vakia ve düşünceleri bildirdiği cihetle, mektubun bazı kısımlarını aşağıı derc ediyoruz:

Türk Yurdu

* *Türk Yurdu*, 5 kanunusani 1332/ 18 ocak 1917, c. II, nr. 126, s. 320-321

“7 teşrinievvel-i efrenci’ye müsadif cumartesi günü Kurban Bayramı olduğundan, üserâ ordugâhında ayrı bir hazırlık vardı. La Grecque saat kulesinde Osmanlı-Alman bayrakları temevvüç ediyordu. Saat ondan sonra misafirler gelmeye başladılar. Osmanlı Sefiri Hakkı Paşa Hazretleri, Hariciye Nazırı Halil Bey Efendi, müsteşar Ethem Bey, iki Alman generalı, pek çok Alman ve Osmanlı zabitanı ve talebeleri, ataşemiliter Şükrü Bey, baş-şehbenderimiz Lütfi Bey, *Abdülaziz Çaviş Efendi* ve bilhassa Hanedân-ı saltanat azasından sevgili şehzadelerimiz Osman Fuad, Şerefettin ve *Abbas Halim Efendiler* hazerâtı teşrif buyurdular. Bayram namazına iştirak için Araplar ordugâhından iki bin kadar Arap kardeşlerimiz de geldiler. Bayram namazı sefaret imamı Hafız Şükrü Efendi tarafından eda olunduktan sonra, Abdülaziz Çaviş Efendi tarafından kurban kesmenin tarihi hakkında Arapça bir nutuk irat olunup Alimcan Efendi tarafından şimal Türkçesine tercüme olundu. Sonra Alimcan Efendi kendisi bir nutuk irad etti.* Zat-ı Şahane namına kurbanlar kesilerek zuafa ve malûlîne atâyâ-yı Şâhâne tevzi olundu. Cemaat-ı müslimin pek memnun olarak Halife-i azâmları ile Hanedân-ı âlileri

* Bu mühim nutkun bazı kısımları ber-vech-i âtidir:

“Arkadaşlar! İslâm âleminin asırlardan beri başlayıp devam eden zaafının pek çok avâmili varsa da, bence onların arasında en mühimi, bizim Hazret-i peygamberimizin pek çok faydalı buyurdıkları arasında hiç olmazsa *Haccü'l-Veda*'da emrettiklerinin, velev bazılarını da olsa ifa eylemekliğimizdir. Onların Haccül-Veda'da “*Arafat*” ve “*Mina*”da hitap edip, maatteessüf pek az bir kısmı zabt edilen hutbesinde, aşağıki pek mühim buyrukları bulunuyor.

Daha önceki sayfalarda Mehmet Akif, Tunuslu Şeyh Salih, Ahmet Ağaoğlu ve *Âlem-i İslâm* yazarı Abdürreşit İbrahim gibi önemli bazı kişilerin, Almanya'da bulunan esir Türk ve Hintli askerlerle görüşmek, onlara savaşın mahiyeti hakkında aydınlatıcı bilgiler vermek üzere Berlin'e gönderildikleri bilgisini vermiştik. İşte görülüyor ki, aynı faaliyet, aynı ciddiyetle halen daha sürdürülmeye çalışılmaktadır.

18 ocak 1917 tarihli sayısında *Türk Yurdu*'nun verdiği habere göre, yeni gönderilmiş heyetin *Sebilürreşat* dergisi yazı kadrosundan Abdülaziz Çaviş'in bulunması dikkat çekicidir. Ayrıca Alimcan Efendi'nin de *Sebilürreşat*'ta yazıları çıktığı bilinmektedir. Fakat dikkat çeken bir başka husus ise Abbas Halim Efendi adında birinin daha orada bulunmasıdır. Öyle tahmin olunur ki, ilgili kişi savaşın ilk yıllarında kabine üyeliği yapan, *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* dergilerine maddi katkıları bulunan, ayrıca Mehmet Akif'i Mısır yıllarında misafir eden Abbas Halim Paşa'dan başkası olmamalıdır.

ve ordu-yu Hümâyunları hakkında tekrar tekrar edilen dualara bir ağızdan "âmin!" eylediler."

Rusyalı üseradan birinin zat-ı Şahaneye ve misafirîn-i kiram hazeratına karşı pek samimi ve kalbî teşekkürlerine, sefir paşa hazretleri aşağıdaki cümlelerle mukabelede bulundu:

"Efendiler! Zat-ı Şahane yalnız Türkiyeli müslümanların Halifesi değil, nasıl Türkiyeli bir Türk'ün, bir Kürt'ün ilh. padişahı ise Rusyalı bir Türk'ün, Hindistanlı bir Hindî'nin, Mısırlı ve Afrikalı bir Arap'ın ilh. da Halifesi ve şefkatli babasıdır. Evlâtlarının hepsi de nazarında muhterem ve sevgili, hepsine de şefkat etmek ve merhamet elini uzatmak ister. Fakat istediği derecede babalık vazifesini ifa eylemelerine, âlem-i İslâm'ın bu derece dağınık olması büyük bir mâni teşkil ettiğinden, bazan arzu ettikleri tarzda muâvenet eylemeye muvafak olamazlar. Takdir mi diyelim, ne diyelim? Her nasılsa âlem-i İslâm hepimizin de gördüğümüz, genç hoca efendinin de şimdi hutbesinde söylediği gibi bu hâle düşmüş. Cenab-ı Hak'tan diler ve ümit ederiz ki, birkaç sene sonra şimdiki hâlde esir ve mahkûm olan birçok İslâm milletleri yerine, müteaddid *İslâm hükümetleri* görürüz. Onlar hepsi de büyük ve müşfik babaları Hakanımızın cenâh-ı himayelerinde mesut ve hür yaşarlar. İşte o zaman tekmil müslümanların halifeleri olan sevgili Hakanımız hazretleri arzu buyurdıkları tarzda evlâtlarına babalık edebilirler".

Saf Türkçe söylenen bu cümleler, evvelâ Alimcan Efendi tarafından daha sadeleştirilerek, şimal Türklerinden Abdülaziz Çaviş Efendi tarafından Arapçaya tercüme olunup, Araplara anlattıktan sonra "*Yaşasın sevgili Hakanımız!*.. Muzaffer olsun onun bahadır ordusu! Allah "yensuru's Sultan" sadaları arasında merasime hitam verildi.

MEHMET AKİF TEDKİKAT-I LİSANİYE HEYETİNDE*

Tetkikat-ı Lisaniye Heyetini Teşkil Edecek Zevâtın Esâmisi

Sarf ve İmla Encümeni

Ali Ekrem (Bolayır) Bey, Cudi Efendi, İhsan Bey, Ali Kâmi Bey, Ahmet Cevat Bey, Hüseyin Ragıp (Baydur) Bey, İstanbul Sultanisi Türkçe muallimi Hakkı Tarık (Us) Bey, Darülfünun müderris muavinlerinden Necmi (Dilmen) Bey.

Lügat Encümeni

Cenap Şahabettin Bey, Ahmet Naim Bey, Necip Asım Bey, Darülfünun müderrislerinden Ferit Kam Bey, Mithat Cemal Kuntay Bey, muharrir-i meşhur Ahmet Rasim Bey, Ali Canip Yöntem Bey, Nimet Bey.

Edebiyat Encümeni

Halit Ziya Uşaklıgil Bey, Darülfünun müderrislerinden Yahya Kemal (Beyatlı) Bey, şair-i meşhur Mehmet Akif (Ersoy) Bey, İnas Darülfünunu kitabet muallimi Macit Bey, Fazıl Ahmet (Aykaç) Bey, Darülfünun müderrislerinden Köprülü Fuat Bey, Darülfünun müderrislerinden Gökalp Ziya Bey.

* BOA, MF.MKT, 1223/16-2, 14 şubat 1917
Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 76-77

Maarif Vekâletince oluşturulan Tedkikat-ı Lisaniye Heyeti bünyesinde teşkil edilen üç encümen ve bu encümenlerde görevlendirilen bilim, sanat ve düşünce adamları hâvi listeler.

İşbu cetvelde görüleceği veçhile *Sarf ve İmla Şubesine* bir zat ve *Lügat Şubesine* iki zat ilâve edilmiş ve Edebiyat şubesi için altı zatın ismi yazılarak yedinci olan Fazıl Ahmet Bey Lügat Encümeninden Edebiyat şubesine nakil olunmuştur. İsmi ayrıca yazılan Nimet Bey reis-i umumi hangi şubeden intihap olunursa o şubede açılacak azalık mahalline tayin olunacaktır. Edebiyat şubesi için gösterilen zevattan *Halit Ziya* ve *Ferit* ve *Mehmet Akif* ve *Yahya Kemal* beyler en maruf simalarımız olup, Macit Bey'in mezeyat-ı edebiyesi nezd-i âlî-i nezâret-penahîlerinde dahi malûmdur. Sadi Bey ise Darülfünun'da ve rahle-i tedris-i acizanemde yetişerek ve pek parlak imtihan vererek yetişmiş bir gençtir ki bu şubenin en ağır yüklerini tahammül edecektir. Fazıl Ahmet Bey'in Edebiyat şubesine nakli ihtisasına mebnîdir. Ahmet Rasim Bey malûm olup *Lügat Şubesi* için intihap olunan Taib ve münhal olacak bir azalık için gösterilen Nimet beyler dahi aynen Sadi Bey gibi yetişmiş güzîde-sıfât gençlerdendir. *Sarf ve İmlâ Encümenine* ilâve olunan Hakkı Tarık Bey de usûl-u imla risalesi üzerine en musîb mütaleâtı dermiyân etmiştir, ferman.

Ali Ekrem

1 şubat 1332/ 14 şubat 1917

LİSE EDEBİYAT DERS KİTAPLARI İÇİN OLUŞTURULAN KOMİSYON*

Maarif-i Umûmiye Nezaretinden

Darülfünun müderrislerinden Gökalp Ziya Beyefendi'ye,
Darülfünun müderrislerinden Halit Ziya Beyefendi'ye,
Darülfünun müderrislerinden Yahya Kemal Beyefendi'ye,
Şuara-yı Osmaniye'den Mehmet Akif Beyefendi'ye,
İnâs Darülfünunu kitâbet muallimi Macit Beyefendi'ye,

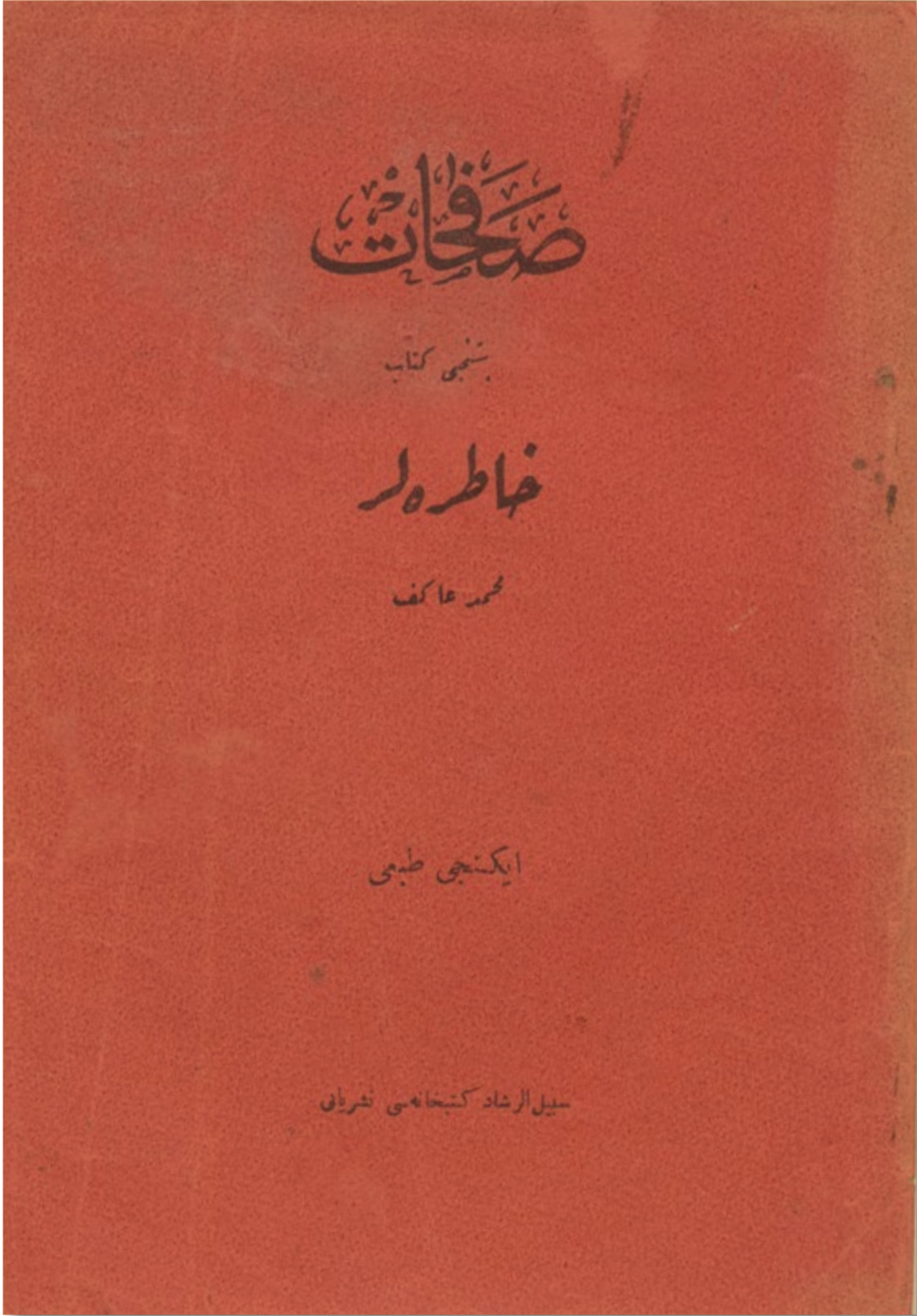
Mekâtib-i Sultaniye edebiyat dersleri için bir kitapla bir mecmua-i müntehâbât telif etmek üzere Ali Ekrem Beyefendi'nin riyaseti altındaki Sarf ve İmlâ [Encümeni] ve Lügat Encümeni'ne zamîmeten bu kere bir de *Edebiyat Encümeni*'nin teşkili takarrür ederek zat-ı alîleri de merbût pusulada esâmisi muharrer zevat ile birlikte encümen-i mezkûr azalığına intihap edilmiş olduğunuzdan Darülfünun'da beher hafta iki gün bil-içtima ifa-yı vazife-ye mübâşeret ve bu emelin tesrî-i husûlüne bezl-i himmet buyurulması rica olunur efendim.

13 şubat sene 1332/26 şubat 1917

* BOA, TS.MA.e, 1425/103-2, 26 şubat 1917

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 81

Dönem liseleri olan Sultanilerde okutulacak ders kitaplarının ve bu kitaplar dışında, örnek metinlerinden oluşacak ve metin seçkilerini ihtiva edecek *Mecmua-i Müntehâbat* adlı eserin hazırlanması için görevlendirilen komisyon üyelerine gönderilmiş bir yazı örneği. Savaşın son yılında teşkil edilen komisyon üyelerinin isimlerine bakılırsa, Bakanlığın meseleye ne kadar önem verdiği anlaşılabilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, Rıza Tevfik cinsinden şair ve yazarlara görev verilmemesidir.

Mehmet Akif'in *Hatıralar*'ı
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

SAFAHAT'IN BEŞİNCİ KISMI (HATIRALAR) MÜNASEBETİYLE DİN EDEBİYATI*

Mehmet Emin Erişirgil

Memleketimizde hissiyat-ı diniyenin bilhassa münevver kı-
sımda zayıflamasının en büyük günahı kısmen terbiye ve tedri-
sat-ı diniye ile mükellef olanlara ait ise, kısmen de tarz-ı irşadâtta-
dır. Her din mürşidi sadece dindar değil, dini hissiyat yaşatabilen
kimseler olmalıdır. Bir çok adamlar tanıyorum. Dini, dinin fıkıh ve
akaidini biliyorlar. Senelerce bunlara çalışmış oldukları için, bir
nevi ulûma karşı fart-ı muhabbetleri var. Hayatta hiç vaki olma-
yacak meseleleri bile sorsanız, derhal netice-i şer'iyesini size söy-
lerler. Meslekleri, hayat-ı maişetleri böyle dinî kisvede bulunmayı

* Mehmet Emin Erişirgil, *Muallim*, (Nüsha-i Mahsûsa), 1 Eylül 1333/ 1 Eylül 1917, c. 2, nr. 14,

Mehmet Akif'in 1911 yılında Baytarlık dairesi müdür muavini olarak vazife yaptığı bir sırada göreve alınan Mehmet Emin Erişirgil'in (1891-1965) "Din Edebiyatı" başlıklı yazısı.

Bu vesile ile yanında çalıştığı Mehmet Akif'i tanıma fırsatı bulan Erişirgil, zekâ ve kabiliyeti dolayısıyla bilâhère Darülfünun'a müderris yardımcısı olarak istihdam olunmuş bir hocadır. Alanı sosyoloji ve felsefe olan Erişirgil, orada da Ziya Gökalp'le çalışma imkânı bulmuştur. Erişirgil'in bu güzel makalesinin, Tefik Fikret'in vefatının ikinci yılında *nüsha-i mümtaze* olarak hazırlanan Muallim mecmuasında yayımlandığının bilinmesi gerekir. O sayıda Tefik Fikret'in yakın arkadaşlarının, Galatasaray ve Robert Kolejinden öğrencilerinin yazı, hatıra ve şiirleri bulunmaktadır. Tefik Fikret'in idole dönüştürülmesinde ilgili derginin önemli bir rol oynamıştır. Fakat buna rağmen de Erişirgil'in Akif'i ve din edebiyatını yazması her bakımdan önemli gözükmektedir. Bu arada Mehmet Emin Erişirgil'in, Mehmet Akif ile ilgili önemli bir eser kaleme aldığına da bilinmesi icap eder: *İslâmcı Bir Şairin Romanı: Mehmet Akif* (1956). Aynı yazarın Ziya Gökalp'e karşı duyduğu vefa sonunda yazdığı, *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp* (1954) de aynı derecede önemlidir.

Yukarıdaki makalede sözü edilen *Necid Çölllerinden Medine'ye* şiirini okuduğu ve çok beğendiği anlaşılan Mehmet Emin Erişirgil'in dini edebiyatın bu merkezde teşekkül edebileceğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Mehmet Akif'in *Hatıralar*'la ilgili edebiyatımızda yeteri derecede değerlendirme ile karşılaşılması, bu eserin büyük talihsizliklerinden birini teşkil eder.

icap ettiği için dinin müdafii görünürler. Hatta ibadetlerinde de hiç kusur yok. Yalnız bir de ruhlarını yoklayınız, hislerini tahlil ediniz. Göreceksiniz ki dinî hayatın istilzam ettiği ulviyet-i ruhiyeye hiç malik değiller. Dini, zihinlerinde mevcut mefhûmat zannediyorlar. Dini telkin ederken, müdafaa eylerken düşünceleri, mesleklerinin menâfii, nihayet icabatıdır.

Maaşlı bir müezzin ezan okurken ekseriya onun manasıyla hiç alâkadar olmadığı gibi, bu gibi adamlar irşatta bulunurken yalnız vazifelerini mihaniki bir tarzda yapmış olmayı düşünürler. Maaşlarını veriniz. Kendi mesleklerinin silsile ve meratibine hallel gelmeyeceğini temin eyleyiniz. Dünya kendi mefkûrelerinin aleyhine dönse, dinî mübâlatızsızlık son derece ilerlerse yine seslerini çıkarmazlar. Bu adamlara adi manasıyla belki dindar denilebilir. Bunlar mürşit, vaiz olamazlar. Din telkin edemezler. Hele münevver kısım üzerinde hiçbir tesir yapamazlar. Çünkü nihayet onların vaaz ve irşatları bilgilerini tamimden ibaret kalacaktır. O bilgilerin birçok kısmı skolastik mantıkla vücuda gelmiş şeylerdir. Bugün yaşayamaz, yaşayabilecek kısımlarına da kıymet verecek hissimizin mantığıdır. Karşınızdaki ruhlara evvelâ din mefkûresini duyurmalısınız ki, sonra söyleyeceğiniz ilimlere kıymet versinler. Kalbinizde hiç hissiyat-ı diniye yoksa, emin olunuz, büyük cami karşısında yüksek hisler duyamazsınız. Çünkü o camiye kıymet verecek sizin ruhunuzdur. Karşınızdaki insanlar dinin esas olan ulvi hislere karşı lâkayt ise, caminin faziletini istediğiniz kadar sayınız. Burası mekân-ı ilâhidir, her feyiz buradadır, cemaatle kılınan namazın ecri namütenahidir, ilâahiri deyiniz. Karşınızdakiler ya bunlara inanırlar, dinin felsefî hakikatine vakıf olmayanlar yahut hiss-i diniyeyi nef'i ve maddi hislerle karıştıranlar da camii hakikaten bir Allah evi zanneder, bir namazla bilmem ne kadar fezâyih-in af olup gideceğini hesap eyler. Bu suretle ibadeti, fezâyih-i ahlâkiyesini silecek birer vasıta addeder. Ahlâkî her fenalığı yapar. Sonra bir namazla onları ortadan kaldırır. Çünkü hakikat-i diniye anlaşılmayınca, evâmir-i diniyeyi ifade eden kelimeler lügat manalarıyla alındıkça din maddileşir, dinin maddileşmesi, nef'îleşmesi onun mahvı demektir.

Dini mefhumatı ifade eden kelimelere lügavî ve maddi manalar izafe edilince din maddileşir. Çünkü o mefhumat, dünyevî ve nef'î mevcudatı ifade için vücuda gelmiştir. Dinin bu kelimeleri kullanması birer zarureti ifade neticesi olduğunu kabul etmedikçe, o kelimeler de "sembol" telâkki edilerek hissiyat-ı diniyenin ifade eylediği vecihle tefsir olunmadıkça hakikat-i diniye anlaşılabilir.

Kim bu tefsiri yapabilir? Bu tefsiri yapabilecek olanlar bir kere alelittlak edyânın kıymet-i felsefiye ve ruhuyesine vâkıf olmalı, din ihtiyacını ruhunda hissetmeli yani dinî hayat yaşamalıdır. Hâlbuki bizim mürşit ve vaizlerimiz, terbiye-i diniye hocalarımız ne edyânın kıymet-i felsefiyesinin müdrikidirler, ne de hakiki ve ulvi bir dinî hayat yaşıyorlar. Onlar yalnız kavâid-i diniyeyi biliyorlar. Din ilim değildir ki kavâidini öğrenmekle, karşımızdakileri dindar yapivermiş olalım. Din hisle, hareketle alâkadardır. Din, bilgi değil vicdan meselesidir. Ancak bir terbiye-i hissiye ile mümkündür. Hakiki dindar olanlar, ruhlarında dini mefkûreleri duyanlardır. Bu mefkûreler insanı ulviyete, faaliyete sevk eder. Ruha kuvvet, bazen fevkalade bir kuvvet bahşeder. İşte dinin feyzi bu noktadadır. Sırf manevi olan yüksek hissiyat-ı diniyeyi, zannetmeyiniz ki ahret için istiyorum. Bilakis ben bunu dünya için lâzım görüyorum. Ruha azîm ve kuvvet, sükûnet ve adalet veren büyük bir âmil olduğu için arzu ediyorum. İstiyorum ki fertler, gençler, bilhassa pek yükselememiş gençler bu kuvvetten mahrum olmasınlar. Bu yüksek mefkûrenin vereceği azîm ve celâdeti istihkâr etmesinler.

Dini yalnız ahiret için zanneden dindarlar, hakikat-i diniyenin gafilidirler. Maatteessüf tasavvuf birçok zaman hep bu suretle farz ettiği için, faaliyeti harekât-ı dünyeviyeye makus bir istikamet verdirmiştir. Din, dünya için lâzımdır. Dinî mefkûreleri ruhumuzu takviye için doğurur, onun için takdis ederiz.

Dinî hayat yaşamaya sâik esbâb ve avâmilin en başında âsâr-ı sanatı, edebiyatı görmek lâzımdır. Ne için bizde hissiyat-ı diniye zayıflıyor diye teessür ve teessüf ediyoruz? Din kuru cümleler şekline girer, onu öğretmekle vazifemizi yaptığımızı zannederiz de onun için!.. Bunun böyle olduğunu anlamak için yalnız tedri-

sat-ı diniyemizin bugünkü şekline, vaaz ve irşadın tarz-ı hâzırına bakmak kâfi. Mekteplerde yalnız ilim şeklinde meseleler öğreniyoruz. En muktedir vaizlerimiz bile muhataplarının duygularına değil, en çok akıllarına hitap ediyorlar. Gençlik üzerinde büyük bir tesir yapacağı ümidiyle mesela Kopernik'in, Nevton'un, Galile'nin keşfiyatını, buldukları hakikatleri, bundan bin bu kadar sene evvel bilmem hangi Arapça kitapta mevcut olmasını din lehinde serd edebilecek en mühim bir delil zannediyorlar. Hayır efendim, din ulûm-u müsbetenin yerini tutmak için gelmemiştir. Ulûm-u müsbete, faaliyet-i maddiyenin tensiki gibi nefî bir ihtiyaçtan doğmuştur.

Din, bilhassa yüksek ve münzel edyân, bir mefkûre-i ulviye aramaktan vücuda gelmiştir. Eğer o iki gayeyi yekdiğerine karıştırırsak, din aleyhine netice çıkarmayı teshil etmiş oluruz. Newton'un, Galile'nin keşfiyatını Kur'anı azîmüştanda aramak abestir, manasızdır. Kelamullah'da arayacağımız şey ruhumuzun istediği ulvî mefkûreler, bizi maddiyatın fevkine isad edecek yüksek emellerdir. İşte bunu bul(unca), yol buluruz. Fakat ötekini birtakım indî tefsirlere istinat ederek ispat edebileceğiz ki, bundan bir şey çıkarmaya imkân yok... Eğer sırf hadsî bir tarzda bu gibi hakayık-ı ilmiyeyi bulmak kafi bir mucize olsaydı, Yunan-ı kadim feylesoflarından her birini fevkalbeşer yükseltmek lâzım gelirdi. Çünkü Yunan hükemasının eserlerini tetkik ediniz, bir parça onları tefsir eyleyiniz neler, hem de bugün ilmen pek makbul nazariyeler bulursunuz. Bunlardan ne çıkar? Din mürşit ve vaizleri, muhataplarının hissiyatına hitap etmeyi bilmelidirler. Bunu yapmadığımızın en büyük delili, bir kısm-ı kaile hitap eden tasavvufî manzumeleri bir tarafa bırakırsak, hakiki din edebiyatı denecek parçaların pek az olmasıdır.

Safahat şairi Mehmet Akif Bey'de, öteden beri din edebiyatı yapabilecek kabiliyet-i ruhiye görüyoruz. Ve kalben bu maneviyatlı şairin, bu yolda yazı yazmasını çok istiyordum. *Safahat*'ın beşinci kısmındaki bazı parçalar, Akif Bey'in dinî duygular ilham edecek çok güzel eserler vücuda getirebileceğine işaret ediyor. *Necid Çöllerinden Medine*'ye manzumesinin mesela şu kısımları, bu itibarla ne güzeldir!..

Minareler yeniden “Lâ-ilâhe illâ'llâh”
Teranesiyle coşarken ayaklanıp nâgâh,
Göründü yerdeki saflar huzûr-u Mevlâ'da;
Yayıldı velvelesiz bir inilti eb'âda.
Önümde ümmet-i mazlûmesiyle peygamber;
Gözümde sel gibi yaşlar, içimde titremeler;
Ne ihtiyarıma sahib, ne itiyâdîma râm,
Bu girdibâd-ı ibâd ortasında bî-ârâm;
Sularla engine düşmüş sefîne-pâre gibi,
Ki şimdi üste çıkar, şimdi bulmak üzre dibi,
İner iner silinir, şimdi tâ uzaklarda,
Yavaş yavaş kabaran dalgalarla kalkar da,
Ayân olur yeniden öyle çalkalanıp durarak;
Zemin-i acze kapandım sonunda müstağrak!
Ayılmışım ki: O dehşetli girdibâd, o hurûş,
Sükûna münkalib olmuş da, bekliyor medhûş.
İnince yerlere mahfilden akıbet bir enîn,
Boşandı gitti o binlerce sîneden “âmîn!”
Boyun bükük, kol açık âsumâne, göz kapanık;
Ne inliyor o cemâat, ne inliyor artık!
Fezayı dolduran eller ki Hakk'a yalvarıyor;
Yarıp da loşluğu bir müttekâ-yı nûr arıyor!
Bu başka başka lisanlar, bu herc ü merc âvâz,
Birer niyâz idi Mevlâ'ya... Hem de aynı niyâz!
Evet, şu önde duran ihtiyar Serendibli,
Ya arka saflara düşmüş zavallı Mağribli;
Dalıp dalıp gidiyorken sema-yı merhamete,
Gerek bu âleme ait gerekse ahirete,
Ne istesin ki beraberce ben de istemeyim?
Şu ben ki... Her birinin ayrı ayrı kardeşiyim.
Ezelde kaynaşan ervâha ayrılık var mı?
Cihan yıkılsa bu vahdet yerinden oynar mı?

Olunca minberimiz, Arş'ımız, Hüda'mız bir;
Benim de beklediğim nûr, onun da gâyesidir.
O nûru gönder İlâhî, asırlar oldu yeter!
Bunaldı milletin âfâkı bir sabah ister.

.....

Bu secde-gâha kapanmış yanan yürekler için;
Bütün solukları feryâd olan şu mahşer için;

.....

Biraz ufukları gülsün cihân-ı İslâm'ın!
Hududu yok mu bu bitmez tükenmez âlâmın?
O çünkü, âleme hâkim yegâne kudret iken,
Bir inkılâb ile mahrûm olunca azminden,
Esaretin ne kadar şekli varsa katlandı...
Vatanlarında garib oldu kendi evlâdı!
O azmi sen vereceksin ki eylesin sereyan,
Soluk benizlere kan, inleyen göğüslere can.

Sudanlının *Babüsselâm* önündeki tazarru ve şahadeti de pek dinî ve ulvi bir manzaradır. O manzara bize dinin, aşk ve mefkûrenin ne fedakârlık yaptırabileceğini öğretir. Sudanlının merkad-i Nebvî yanında duyduğu heyecan, İslâmiyet'in, maneviyatın halâsı için şehit olan bir neferin kalbindeki aşkın aynıdır. Ben beşeriyetin hakiki mürebbiliğini, herhangi bir suretle tecelli ederse etsin bu aşkta, bu heyecanda görüyorum.

Akif Beyefendi'nin bu vadide kıymetli eserlerine intizar etmekte kendimi haklı bulurken, buna mani olabilecek bir iki nokta hakkında nazarı dikkati celb etmek isterim. Hayat-ı diniye telkin etmek isteyenler daima müspet çalışmalı. Şu veya bu cereyanı yıkmaya değil, gayelerini tamime uğraşmalıdır. Hissiyat-ı diniyeyi zayıflatan esbâb arasında, mesela yalnız millî cereyanı görmek, yahut bunu birkaç kişinin dini istifsar yolunda yazdığı birkaç kитаba atfeylemek doğru değildir. Bence din mürşit ve vaizleri, dinin bir kısım ruhlarda yer tutmamasının sebebini bilhassa telâkkiyat-ı

diniyenin aldığı şekilde aramalıdır. Bunun içindir ki din vaiz ve mürşitlerinin yapacağı şey, şu veya bu cereyanı yıkmak değil telkinatı düzeltmek, ruhlarda yaşayabilecek bir hale getirmek olmalıdır. Din mürşitleri hiçbir kimse hakkında kin duymayan, münhasıran kendi gayelerini vücuda getirmeye uğraşan şahsiyetlerdir. Onlar bu cereyanla dini kabil-i telif görmeli tabir-i aherle dini her cereyan-ı içtimaiyenin fevkinde bulmalıdır. Aksi halde, tabii olarak zuhur eden bazı içtimai cereyanlarla çarpışmak lâzım gelir ki, bu halde müsbet bir iş yapılmaya imkân kalmaz.

Din mürşitleri, din şairleri, dinî hayat yaşayan insanlar olacağı için, ilhamını yalnız vicdanlarından almalı, yalnız vicdanlarının sesini söylemeli, terennüm etmelidir. En kuvvetli bir vaaz, en kuvvetli bir şiir münhasıran bu suretle, dinî hayat yaşanan dakikalarda doğan sözler, yazılardır.

Necid Çölllerinden Medine'ye böyle bir eserdir. Fakat *Safahat'*ın diğer kısımları ancak bir ayet-i kerimenin yahut bir hadis-in tefsiri mahiyetinde kalıyor. Bu yüzden tesir kuvvetini çok kaybediyor. Ben eminim ki, Akif Bey gibi hakiki dinî hayat yaşayan bir şahısta *mefâtullah* değil *aşkullah*, muhabbetullah vardır. Akif Bey, *mefâtullahı* değil o aşkın ruhunda husule getireceği sükûneti, fedakârlığı pekiyi terennüm edebilir; ruh ve vicdanlar korkuyu değil sevmeyi isterler. Bütün faaliyetlerin tılsımını sevmekte görmelidirler. Din hudud-u nâmütenahiye varan bir mefkûrenin muhabbetidir. Bence İslâmiyet o muhabbetin isminden başka bir şey değildir.

Şurada burada parça parça kalan bu dinî parçalar, mekteplerimizde hakiki dinî terbiyenin vasıtalarıdır. Her muallim bu vasitalardan istifade edebilir ve etmelidir.

SAFAHAT*

Şair Mehmet Akif Bey'in *Safahat* unvanlı mecmua-ı eş'arının *Süleymaniye Kürsüsünde* namındaki ikinci kitabı üçüncü defa tab olunarak mevkii intişara vaz edilmiştir.

* *Zaman*, 27 nisan 1918, nr. 24, s. 4

Rıza Tevfik, Neyzen Tevfik'le birlikte
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

AŞIYAN'DA BİR KONFERANS*

Rıza Tevfik Bölükbaşı

Fikret'in ikinci sene-i vefatını idrak ederken her halde zamanca ondan uzaklaşıyoruz; fakat gittikçe artan hasreti bizi ona daha çok yaklaştırıyor. Büyük adamların en çok endişe ettikleri şey unutulmuş olmaktır; çünkü çırpınmaları, söylenmeleri bütün insaniyet için, vatandaşlar, millettaşlar içindir. Onların çok söylemeleri milletlerini çok sevdiklerinden dolayıdır.

Muhabbet için, gönülden gönüle giden bir aksi sadâdır, derler; Fikret'in asıl korkusu, diğerleri gibi nisyandı. Bu sebeple Fikret, ismi yâd olundukça kendinden aksi sadâ verecek gönüller istemekte haklı idi. Ben o gönülleri burada gördüğüm için bahtıyarım; benim günlüm de onun âşinâsı idi.

* Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Muallim*, (Nüsha-i Mahsûsa), 1 eylül 1333/ 1 eylül 1917, c. 2, nr. 14, s. 431-434.

Tevfik Fikret'in ikinci vefat yılında, Rumelihisarı'nın tepesindeki Aşiyân'ında (kendi evi) yapılan anma töreninde, Rıza Tevfik'in yaptığı konuşma metni.

Anma günü dolayısıyla Aşiyân'da, Fikret'i seven genişçe bir grubun bir araya geldiği anlaşılıyor. İşte bu duygulu ortamda hâsıl olan bir fikirle, eğitim alanıyla ilgili yazılar yayınlayan Muallim mecmuasının, hakkında özel bir sayı hazırlamayı düşündüğü anlaşılıyor. 1916-1918 arasında 25 sayı çıkabilen Muallim mecmuasının bu özel sayısı (nüsha-i mümtaze) dönem içinde bayağı etkili olmuş, Fikret'in sanatı, şiiri ve düşüncesi hakkında yazılan makalelerin sayısında önemli artışlara sebep olmuştur. Nitekim bu yayının hemen ardından Tevfik Fikret ile ilgili peyderpey hatıra kitapları neşredilmeye başlanacaktır.

Büyük bir şair olan Tevfik Fikret'le ilgili anma törenleri çok tabii olmakla beraber, bu anmaların altında bir tür kutuplaşmacı tutumun yattığı da düşünülmektedir. Nitekim Harbi Umumi'nin seyrinin değiştiği, müttefik kuvvetlerin zaferinin yaklaştığı, Osmanlı hükümetinin elinin ayağının birbirine girdiği harbin son yıllarında bu kutuplaşmacı tutum daha da artış gösterecektir. Özellikle de Mütareke döneminde, Robert Kolej'de yapılan anma törenlerinde Mehmet Akif'e açıktan açığa sataşılması bunun bir başka göstergesine dönüşecektir. Bu arada Hürriyet ve İtilaf Partisi çevrelerinin, İttihat ve Terakki muhalefetine yanı sıra, Mehmet Akif'in çıkardığı *Sebilürreşat* dergisinin politikalarından da rahatsız olduklarının bilinmesi icap eder. Nitekim Rıza Tevfik uzun zamandır Hürriyet ve İtilaf Partisine mensup biri olarak hareket ediyor, konuşuyordu. Dolayısıyla onun Akif muhalefetine altında, siyasi bazı sebepler de yatmıyor değildi.

Hanımfendiler, beyefendiler, Fikret'in samimi dostları; Fikret'in Aşiyân'ını huzurunuzla şenlendirdiğiniz için, size samîm-i kalbimden teşekkür ederim. Fikret unutulacak bir adam değildir. Çünkü o, bizim için kendisini unutmuş, hatta kendisini öldürmüştür; kendisini başkaları için sarf etmeyi pek iyi bilen bir adamdı.

Fikret hakikate âşıkı ve zannolunduğu kadar merdümگیرiz değildi. Ben merdüm-گیرizlikte belki ondan fazlayım. Fikret'in pek çok dostları bu Aşiyân'a gelir, giderlerdi. Burada pek samimi sohbetler olurdu. Pek iyi hatırlarım: Ekseriya şuraya otururdu. Sitem-kârane bir iki mukaddime yaparak söze başlamak âdeti idi. Sonra o gün, gönlünde câygâr olan ne varsa -ki bunlar ahlâkî hakikatlerdi- yavaş yavaş onlardan bahse başlar. Sesi bazen tedricen galeyan eder, titrer, sonra yavaş yavaş yatışırdı. İşte o zaman Fikret'i, karşınızda bütün samimiyet ve hulûsu ile açılmış görürdünüz. Bunu herkes bilmez; bunun için o, pek çoklarına muamma olarak kalmıştır. Biz, Fikret'in samimi dostları, kendisinin hal ve tabiatına dair müphem kalmış bu noktaları izaha çalışmalıyız ki, onu takdir etmek isteyenler takdirlerinde dalâlete uğramasınlar. Fikret'i haşın, mütekebbir zannederler, halbuki öyle değildi. Fikret belki biraz sitemkârdı. Bunu görenler, sathî nazarlarla kibirine kail olurlar. Ne kadar yanlış... Fikret bilmeyerek bir kimsenin kalbini kırsa kendini affettirmek için ona hizmet eder, paltosunu giydirirdi, bu kadar hassastı.

Fikret kimseden korkmamıştı. Bu korkusuzluğu kabadayılıktan değil, kimseye fenalık etmemiş olmasından ileri geliyordu. Vakia kabahat gördüğü zaman tenkit ederdi. Fikret eski tarihî adamlardan içimize düşmüş bir tipti; dilini ısırıp da karşısındakinin yüzüne tükürenlerden addedilmeye şâyândı.

İşte böyle yüksek bir haslet sahibi idi. Nazar boncuğu gibi en *noble*, en yüksek bir nümûne-i insaniyetti; hem adam olarak yüksek hem de dostluğun kadrini bilen bir adam olarak yüksekti.

Fikret'in edebiyattaki mevki, ahlâktaki mevkiinden aşağı değildir. Edebiyattaki üslûbu da ahlâkı gibi temiz ve münakkahtı. Üslûbu, sanatı ile mütevaziyen giderdi; bu kadar ahenktar idi. Beşeriyetin iyiliği hususundaki temayülâtı büyüktü. Bu itibar ile

Fikret *idealist* bir adamdır; eğer maddeten kudreti olsa idi "İnsanı melek, cihanı cennet" yapacak bir azm-i kavi ile her şeyi değiştirmek isterdi. Fikret fenalığa tahammül edemezdi; çirkinliğe karşı gözü rahatsız olurdu. Denilebilir ki şair, ahlâkî felsefesini bedîi felsefesinden iktibas etti. İhtimal ki, hakayık-ı tabiiyyeyi ve mâba'det-tabia hakayıkı Hamit kadar düşünmemiştir. Emellerinde *idealist*, fakat icraatında pratikti. Bunu gayet açık bir misal ile izah etmek isterim. Bilirsiniz ki insanıyet bidayetden beri yiyip içiyor, bu hal hiç de değişmemiştir; değişen bir şey varsa o da üslûptur; medenîleşen cihet yemek değil, fakat çatalla yemek, daha nazikâne yemek, daha medenî yemektir. Demek ki gittikçe incelen, zarafet kesbeden, üslûp ve tarzıdır.

Fikret bu tarzı pek iyi anlayan bir adamdı. O, insanın muamelât-ı ahlâkiyesinde nasıl olduğunu bakınca anlardı. Pek iyi efendim, üslûba bakanlar, muamelâta kıymet verenler pratik adamlardır. Fikret'in kimseye karşı kini, adaveti yoktu. Öyle gönüllerde kin tutmaz, bütün kâinatı kucaklayacak kadar aşk ile dolu olan bir kalpte kin bulunamaz. Eğer bulunsaydı bana karşı kin tutması lâzım gelirdi; çünkü hiç kimse, onu benim kadar darılmamıştır. Şimdi bile düşündükçe hicabımdan yerlere geçiyorum. Ben onu yeni tanıdığım zaman âdeta tezyif etmişim. Böyle iken sonraları, kendisini her ziyaret ettişimde uzak yollardan geliyormuşum gibi, elimi kalbinin temiz muhabbeti ile sıkardı. İşte Fikret darılacak bir adam olsaydı, bana, benim densizliklerime darılırdı. Fikret yalnız titiz bir adamdı. Kızmak, gücenmek demek değildir, efendim.

Fikret'te *lirizm* yoktur, dediler. Lirizm bir adamın heyecanla söz söylemesidir. Bu herkeste vardır ve insana hulûs ile kendi tevekkülünün heyecanına tercüman olduğu zaman gelir. Fikret her şeyde böyle idi. Hamid *metafizisyen* bir zekâyâ maliktir, daima şek ve tereddüt arasında... "Sis" müellifi ise öyle değildi. Fikret'in bütün filozofisi *içtimaî* ve *ahlâkîdir*. O, daima ahlâkî matbah-ı nazar ederd. İmanında kuvvetli idi; "Âmentü" der, inanır, dosdoğru giderdi; şek ve tereddüdü yoktu. Demek oluyor ki Fikret imanın son kuvvetini taşıyordu. Filvaki şüphe ve tereddüdün kıymetini bilmiyor değil. Biliyor ki vicdanında bir nur taşıyor,

orada sübjektif olan bir hakikat mevcuttu. İnanmak ihtiyacı, onun için en büyük bir ihtiyaç... Fikret bu *inanmak ihtiyacını* içimizde en çok fesahat ve belagatle eda edendir. Bütün etrafında bir şüphe görüyor; âlem-i hariciye bakıyor, görüyor ki o da *déconcertant*... Binaenaleyh kendi vicdanına çekiliyor ve nûr-u hakikiyi orada buluyor. Fikret kendisine çekilen "*un homme qui se recule*" bir adamdı. Bu çekilmek ihtiyacı ona bu Aşîyan'ı yaptırdı. Bu türlü düşünen bir adam, zannederim ki, hakâyık-ı tabiiyeyi, mâba'det-tabia hakâyıkı pek o kadar düşünemezdi. Ben Fikret'i hatırladıkça, niçin müteessir oluyorum bilir misiniz? Fikret'in kendisi için değil. Çünkü âlem fânidir. Herkes ölecek, zaten yaşamak, teebbüd demek değildir. Yarın belki küremiz bile ölecek. Bu itibarla insan hayatın tabîi zevalinden endişe etmez. Bizi hayata bağlayan bir şey varsa, o da iman ve muhabbettir. Ben kendi hesabıma, insanîyet için, dostlarımı, cemaati görmek için ölmek istemem, iman muhabbetten gelir derler. Fikret de bittabi herkes gibi ölecekti. Yalnız ölmek şekli var. Felsefesinde bedbin olan Schopenhauer "*Trajedi*" ile "*Trajik*" ne demek olduğunu anlatırken diyor ki:

"Trajik olan hisler saf değildir. Zaten dünya trajik bir şeydir. Fakat en trajik bir şey varsa, o da fevkalâde bir zekânın kadr-nâşinas bir halk elinde beyhude yere heder olmasıdır".

Fikret'i bu yüksek mazhariyete düşmüş gördüğüm için Schopenhauer'in bu sözlerini hatırladım. Büyük adamların gönlü bir *diapason* gibidir. En küçük hâdiseler bile orada derin ihtizazlar hâsıl eder, böyle bir adamın yâdı için toplanmak bize bir vazife olduğu kadar bir hazdır. Onun hatıratı ile beraber burada bir müddet yaşayışı bir muayede addederiz. Kalbimin teessürleri içinde buna iştirakinizden dolayı sûret-i mahsûsada arz-ı teşekkür ederim.

FİKRET'İN RUHUNA*

Bizi affet, dehâya nankör isek!
Mâbedin gamdı, girye-i dindi,
Yaşıyordun güneş kadar yüksek
Ölmedin, belki matem dindi.
Bizi affet, dehâya nankör isek!

Sen değildin bu asrın evlâdı.
Sana hemrâz olunca vadide
Hisli akşamların gümüş bâdı
Doğacaktır uzak bir âtide
Sen değildin bu asrın evlâdı.

Ağladın, çok zamanlar ağlattın
İnledin bir yetim için
Kevser içtin, fakat zehir tattın
Gezdi mısraların dudaklarında
Ağladın, çok zamanlar ağlattın.

* Rıza Tefkik Bölükbaşı, *Muallim*, (Nüsha-i Mahsûsa), 1 Eylül 1333/ 1 Eylül 1917, c. 2, nr. 14, s. 435-436

Rıza Tefkik'in *Muallim* mecmuası için kaleme aldığı yeni bir Tefkik Fikret şiiri. Şairin, her dördlüğün birinci ve dördüncü mısralarını tekrara dayalı şiiri, onun yeni bir tarz arayışı içine girdiğini göstermektedir.

Kalbe indikçe hıçkırın sesler,
Seni her gün biraz zehirledi
Hasta dullar, zavallı bîkesler
Coştı çılgın *Rûbabı*'nın derdi
Kalbe indikçe hıçkırın sesler.

Daima gamlı, daima bedbin
İçiyordun yavaş yavaş ölümü
Altı bin yıl beşerde yalnız kin
Buluyordun biraz düşündün mü
Daima gamlı, daima bedbin.

Şimdi artık mezardasın Fikret
Seni incittilerse biz sevdik,
Bari cennette derâgûş et
Doludur varlığın dikenle kemik
Şimdi artık mezardasın Fikret

ÖMER SEYFETTİN'İN RUZNAMESİ'NDE *

Bugün hava fena. Güneş yok. Dün yazdığım satırları okudum. Şuursuz bir hamle ile hissiyatımı yazmaya başlamışım. İnsan ne tuhaftır. Muharebeye girmeden muzaffariyeti düşünür. Hâlbuki iki hafta evvel, benim muvaffakiyetimden kuşkulanan edebiyatçılar, üzerime hücum vaziyeti aldılar bile... *Yeni Mecmua*'da birbiri arkasına on kadar tarihî hikâye yazdım. Bunları beğenenler çok. Beğendikleri yüzlerinden belli olup, "fena" diyenler daha çok. Şifahî itirazların yanında tahrirîler de var.

Bu tenkitler bence çok ehemmiyetlidir. Hepsini hemen ayıpla bu deftere geçireceğim. Her vakit gözümün önünde bulunsun. Unutmayayım.

Fakat bir kere edebiyat âleminin bu günkü vaziyetini kısaca yazmalıyım:

Edebiyat-ı Cedide azası ölmüş addolunabilir. Halit Ziya müderris, Hüseyin Cahit mebus, Mehmet Rauf artık hiç yazmayacağı gün vapurda bana söyledi. Şantajcı Süleyman Nazif ile kardeşi Faik Ali budalası zaten solda sıfır...

* Tahir Alangu, *Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul 1968, s. 333-337
Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (*Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler*), Haz. Nâzım Hikmet Polat, TDK, Ankara 2016, s. 1049-1050

Ömer Seyfettin'in Ruznâmesi'ne (günlük) düştüğü, 1918 başlarına ait özel bazı notları. Edebiyat-ı Cedide'nin artuk devrini tamamladığı, Yeni Lisan akımının dört beş sene içinde edebiyatımızda olan hâkimiyetinin kesinleştiği, bunun dışında sadeleşme cereyanının ve hece vezni tercihinin dışına düşen bir grup sanatçının bulunduğu, Mehmet Akif'in de aynı grup içinde yer aldığı yolunda bazı önemli tespitler. Ömer Seyfettin'in yaptığı tespitler bütünüyle doğru olmakla beraber, burada söylenmesi gereken asıl husus şudur: Bir edebiyatı sadece bir dil sadeleşmesine ve vezin tercihine indirgenebilir mi? Onun bir ruhu, dayandığı bir felsefe olmayacak mıdır? İşte özellikle 1917'den itibaren bizde Millî Edebiyat akımının en zayıf noktasını bu husus teşkil etmekte idi. Dolayısıyla bu fikri zafiyet, Mütareke yıllarında kendini daha ziyade hissettirecek, akıma mensup şairler İstanbul-Ankara tercihinde uzun dönem suskun kalacaklardır.

Yeni Lisan dört beş sene içinde hemen umumiyetle kabul olundu. Herkes terkipsiz, tabîî Türkçeyle yazmaya taraftar...

Millî vezin de Acem aruzuna galebe çaldı. Matbuat sahasında eski terkipli, Acemce, Arapça çeşnisindeki divan lisanına taraftar olup hâlâ vasf-ı terkibilerde ısrar edenler şunlar: Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Abdülhak Hamit, (Bunun edebiyatta mevkii yok), *Hoca Baytar Mehmet Akif*, çömezi Mithat Cemal, Ali Emiri, İsmail Müştak, Muhittin Birgen *Tanın'ci*, *Tasviri Efkârcılar*, falan... Göze çarpanlar bunlar işte... Öbür muharrirlerin hepsi terkipsiz, tabîî lisan taraftarı... Bugün çıkan mecmuaları *Serveti Fünun*, *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua*, *Edebiyatı Umumiye Mecmuası*, *Donanma Mecmuası*, *Darülfünun Mecmuaları*, *İçtimaiyat*, *Millî Tebbular Mecmuası*...

Serveti Fünun'da, görünüşe nazaran, şair Yusuf Ziya'nın riyaseti altında bir grup var. Hepsi genç. Hepsi millî, ibdaî edebiyatla, millî vezin taraftarı. Ama hepsi de kara cahil!

8 kanunusani/ocak 1918

Ömer Seyfettin
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

SANA ŞAİR DİYEMEM*

Akın Karaoğuz'a

Sana şâir diyemem; şiir senin pâyinde,
Alçalır hâke düşer; yükselir eflâki aşar!
Tac-ı şi'rindeki her rîze-i tarsi-i bedî,
O güneştir ki semâlarda parıldar, par par!
Sana şâir diyemem şi'r-i revânında senin,
Beşerin girye-i mâsûmu, hurûşân çağlar!
Arştan ferşe iner, nazlı melekler sâf sâf;
Sidre-i kâbına yükselmek için, el bağlar!
Sana şâir diyemem vahy-i ezeldir şi'rin;
Bahrinin mevcelerinden senin, Allah taşar!
Nurlar, penbe şafaklar, kelebekler, güller,
Dereler, meşcereler, zemzemeler, gamgamalar.
Sana şâir diyemem gizli enînler, boralar
Hepsi... ruhunda siner, sende doğar, sende yaşar!
Hiss ü idrâk ile örtünmüş olanlar, şemsin
Tâbîşinden fer alır, sinesi çıplaksa yanar,

* Hasan Basri Çantay, *Akıfname*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1966, s. 227
Hasan Basri Çantay, *Akıfname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 331

Hasan Basri Çantay'ın, yakın arkadaşı Mehmet Akif hakkında yazdığı bir şiiri. Çantay Akif'i hem şiirin, hem de şairlik gibi yüksek bir mesleğin daha ötesine taşıyor. Bu arada Çantay'ın çeşitli yazılarının yanı sıra, şiirleri de bir kitapta toplanarak yayınlanmıştır. Oğulluğu Mürşit Çantay tarafından bir araya getirilen şiirleri, *Babamın Şiirleri* adı ile yayınlanmışlardır. (Çantay yayınları, İstanbul 1964, 88 s.) Fakat ilgili eserde, yukarıdaki şiirin yer almadığı görülmektedir. *Akıfname*'nin ilk baskısında Çantay'ın, ilgili şiirin altına şöyle bir not düşüğü görülmektedir: "Kafiyeler mukayyet değildir."

Sana şâir diyemem, şi'rini kâzib fecrin
Nigeh-i hâsiri bir "hiç!" diye çiğner, yırtar!
Nâmı âsârı yarar, pîr Süleyman Dede'nin,
Okunur Mevlid'i dillerde bir âlem oynar!
Sana şâir diyemem, şanlı Süleymâniyye
Taşla bir sanat olur, şi'r ile olmaz ne çıkar!
Rafael, bunca havâriileri ibdâ eden
O dehâ, gökteki İsâ ile birlikte uçar!
Sana şâir diyemem râ'd ile berkında senin,
Izdirâbât-ı beşer sel gibi çağlar, ağlar!
Bahrinin mevcelerinden, senin Allah taşar!

1918

Hasan Basri Çantay

MEHMET AKİF'İN DÂRÜLHİKMETİ'L-İSLÂMÎYYE BAŞKİTABETİNE TAYİNİ*

Dârül-Hikmeti'l İslâmiyye azalığına medrese-i Süleymaniye ilm-i kelâm müderrisi dersiâmdan Arapkirli Hüseyin Avni ve tefsiri şerif müderrisi dersiâmdan Şevketi ve mantık müderrisi dersiamdan Hadi ve fudalâ-yı mütehayyizeden Halep mebusu Şeyh Beşir ve Şam ulemâsından Şeyh Bedrettin ve Senedât-ı Hâkâniye şer' memuru Haydarizâde İbrahim ve Amasya müftüsü Mustafa Tevfik ve Bediüzzaman Sait Efendiler ve başkitâbetine de Dârü'l Hilâfet'l Aliyye medresesi Edebiyatı Türkiye müderrisi Mehmet Akif Bey tayin olunmuştur.

Bu irâde-i seniyyenin icrasına Meşihat memurdur.

4 ağustos 1334/17 ağustos 1918

* *Ceride-i İlmiye*, zilhicce 1336/ eylül 1918, nr. 38, s. 1143-1144

Dârül-Hikmeti'l İslâmiyye, *Sebilürreşat*'ın eski dönem yazı kadrosu arasında bulunan, *Maziden Atiye* gibi önemli eserler kaleme almış Şemsettin Günaltay (eski başbakanlardan) ile felsefeci ve estetik uzmanı Suut Kemal Yetkin'in babası Şeyh Saffet tarafından düşünülüp teklif edilmiş (1918 yılı başları), Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi döneminde Sultan Reşat'ın iradesiyle (25 mart 1918) kurulmuş yüksek bir ilim heyetidir. Kurum, dokuz üye ve bir başkandan teşekkül ediyordu. *Ceride-i İlmiye* adlı dergi, kurumun yayın organı durumunda idi. Dârül-Hikmeti'l İslâmiyye, Mehmet Akif gibi bazı üyelerinin Millî Mücadele'ye destek vermeleri dolayısıyla 21 ekim 1922'de yapılan son toplantısının ardından lağv edilmiştir.

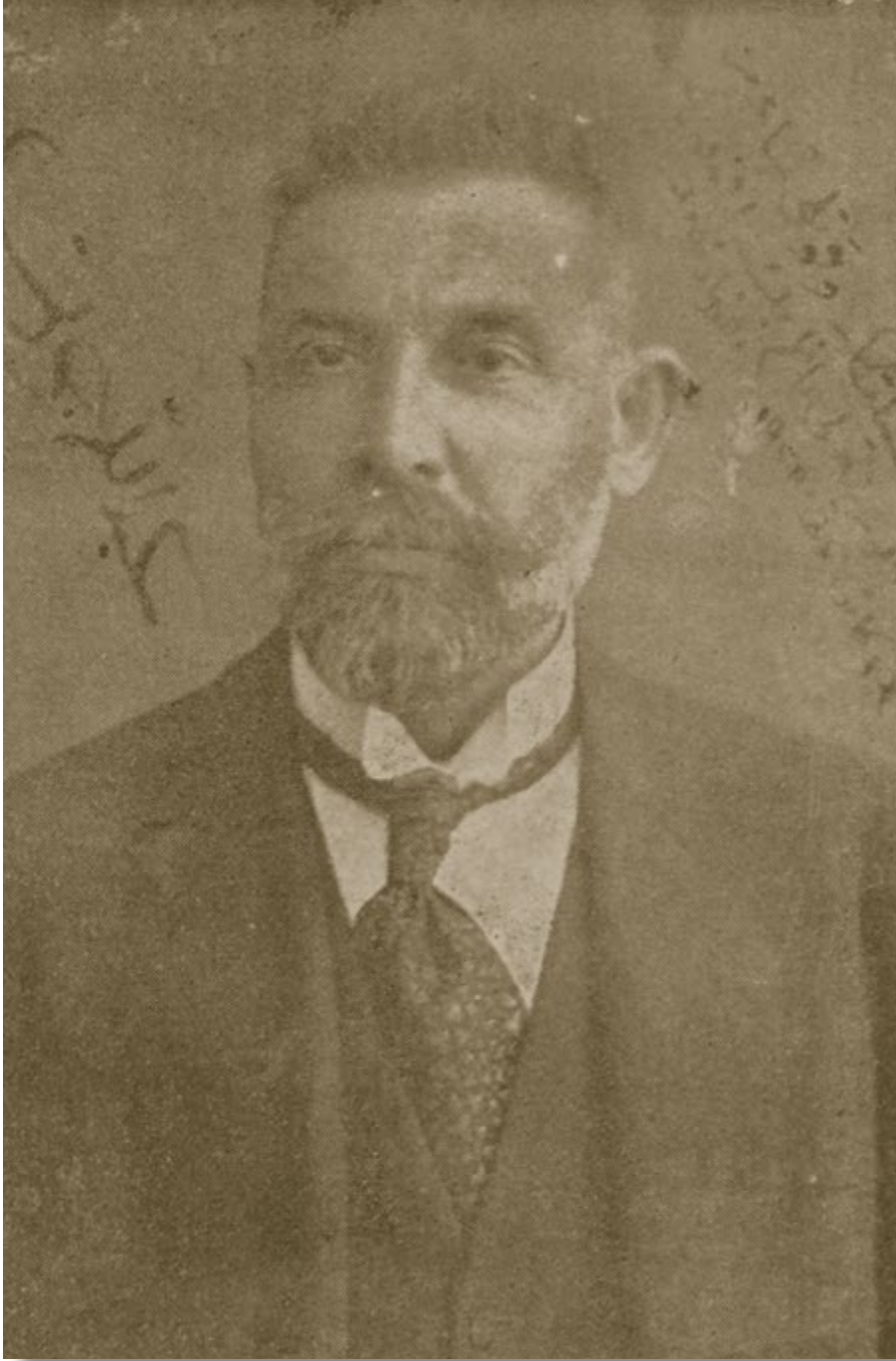
İsmi geçen Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi ise Mehmet Akif'in hocası olup, *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat*'ın temel tezlerinden "medreselerin ıslahı" düşüncesinin fikir babası mesabesinde büyük bir âlimdir.

Dârül-Hikmeti'l İslâmiyye'de BAŞKÂTİBİN GÖREVİ*

Teşkilat kanununun esbabı-ı mucibesinde, şu madde ile başkâtibin vasıfları tespit edilmektedir:

“Başkâtip Dârülhikme'nin ruh-u mukarrerâtını müdrük ve ihtiyacât-ı kalemiyesini temine muktedir, hüsn-i tahrîr ve beyana malik olacaktır.”

* *Ceride-i İlmiye*, şevval 1336/ temmuz 1918, nr. 36, s. 97

Doktor Abdullah Cevdet
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

DOKTOR ABDULLAH CEVDET ADLI BİR HÂSİRİN*

[Süleyman Nazif'ten Sebiliürreşat'a]

Sebilürreşat Mecmua-i Mükerreremesine,

Vakit gazetesi 22 ağustos nüshasında, Doktor Abdullah Cevdet adlı bir hâsirin iki sütunluk bir yazısını neşir, daha doğrusu teşhir etti. Sarih veya zımnî, dûçar-ı taarruz olanlar meyanında fakir de bulunuyorum. *Vakit* gazetesi yazdığım cevabı -galiba medar-ı mübâhâtı olan bîtarafliğa mugayir olmadığıyçün- neşretmeyerek, Abdullah Cevdet imzalı türrehâtı, mukaddema gafletle dercetmiş olduğuna nedâmet etmiş bulunduğunu itiraf gibi bir mazeret-i acibe ile meseleyi kapatmak istedi. Ben burada şahsıma ait sözlerle mecmua-i fâzılanızın kıymettar sahifelerine bâir olmayacağım. Fakat o hezeyanlar arasında ruh-u İslâm'ın mutaf-ı tebcili olan bir noktaya taarruz vardı. Cevabımın yalnız bu bahse ait satırlarını lûtfen neşir ile, heyet-i masume-i içtimaiyemizin ne gibi mahlûfat-ı alife veya ilel-hilkatle muhât ve alûde olduğunu âleme gösteriniz. Cüret-i mütekaddimesine rağmen, *Vakit* gaze-

* Süleyman Nazif, *Sebilürreşat*, 29 ağustos 1334/ 29 ağustos 1918, c. 15, nr. 367, s. 44-45

Bilindiği gibi Tevfik Fikret'in vefat yılı olan 19 ağustos 1915 tarihi, son birkaç yıldır annalara vesile teşkil etmekte idi. Nitekim 19 ağustos 1918 tarihinde *Aşiyân*'da şairi sevenler gene bir araya gelmişti. İşte o ziyareti anlatan Abdullah Cevdet'in bir yazısına da *Vakit* gazetesi sütunları arasında yer vermiş. Hem Tevfik Fikret'i seven hem de onu anmak için *Aşiyân* yokuşunu tırmanmak durumunda kalan Abdullah Cevdet'in yakın bir arkadaşının kullandığı galiz bir ifade: "Bu cenabet yerde, tam dağın tepesinde!.." Dolayısıyla Süleyman Nazif'in Tevfik Fikret sevgisiyle ilgili bu cümleler arasındaki tezdâd kafası almıyor ve Abdullah Cevdet'i haklı olarak eleştiriyor. Bu kadar normal belki! Fakat Abdullah Cevdet'in yazısında, *Aşiyân*'a çıkmanın güçlüğü ile, muhtemelen Hac yolculuğunun meşakkati arasında kurduğu ilişki ise, haklı olarak Süleyman Nazif'i küplere bindiriyor. Bunun üzerine Ahmet Emin Yalman'ın çıkardığı *Vakit* gazetesine gönderdiği metin yayımlanmayınca, bu sefer de *Sebilürreşat*'a yukarıdaki açıklamasını gönderiyor ve yayımlanmasını istiyor.

tesî tarafından neşir olunmak istenilmeyen sözlerimin son satırları bunlardır:

“Abdullah Cevdet Bey bir muharrir arkadaşıyla, beş gün evvelki bir macerasından o makalesinde dem-sâz oluyor, diyor ki:

‘Bugün Tevfik Fikret merhumun üçüncü sene-i devriye-i vefatı münasebetiyle Aşîyan’a gittik. Yolda, yanımda muharrirlerden biri bulundu. Yokuşu bittabi yayan çıkıyorduk. Hava sıcaktı, terliyorduk. Yol arkadaşım “bu cenabet yerde, tam dağın tepesinde” dedi.

Ahlâk-ı umumiye murakıbı Abdullah Cevdet Bey’in zaten bu kadarını bile nefret etmeksizin nakil edemediğim sözünün alt tarafıyla, sahâif-i matbuatı daha ziyade kirletmeyeceğim. *İçtihat* sahibi, muharrir arkadaşının o terbiyesizce sözünü, bir hamlede edepsizlik derecesine götürerek, zavallı Aşîyan’a sürülen vasf-ı mülevvesi bir kıyas-ı maal-farık ve küstah bir teşbih-i gayr-ı muhak ile, hâşâ sümme hâşâ Ravza-i mutahhare-i peygamberî’ye kadar bulaştırmak istiyor.

Burada câlib-i nazar ve isyan-âver bir nokta var:

Doksan üç muharebesinin diyarınıza getirdiği felâketlere Namık Kemal Bey merhum muhrik beyânı ve mübarek vicdaniyla ağlayarak:

Git vatan!.. Kâbe’de siyaha bürün
Bir kolun Ravza-i nebi’ye uzat
Birini Kerbelâ’da Meşhed’e at,
Kâinata bu heyetinle görün!..

demiş ve herkesi senelerce ağlatmıştı.

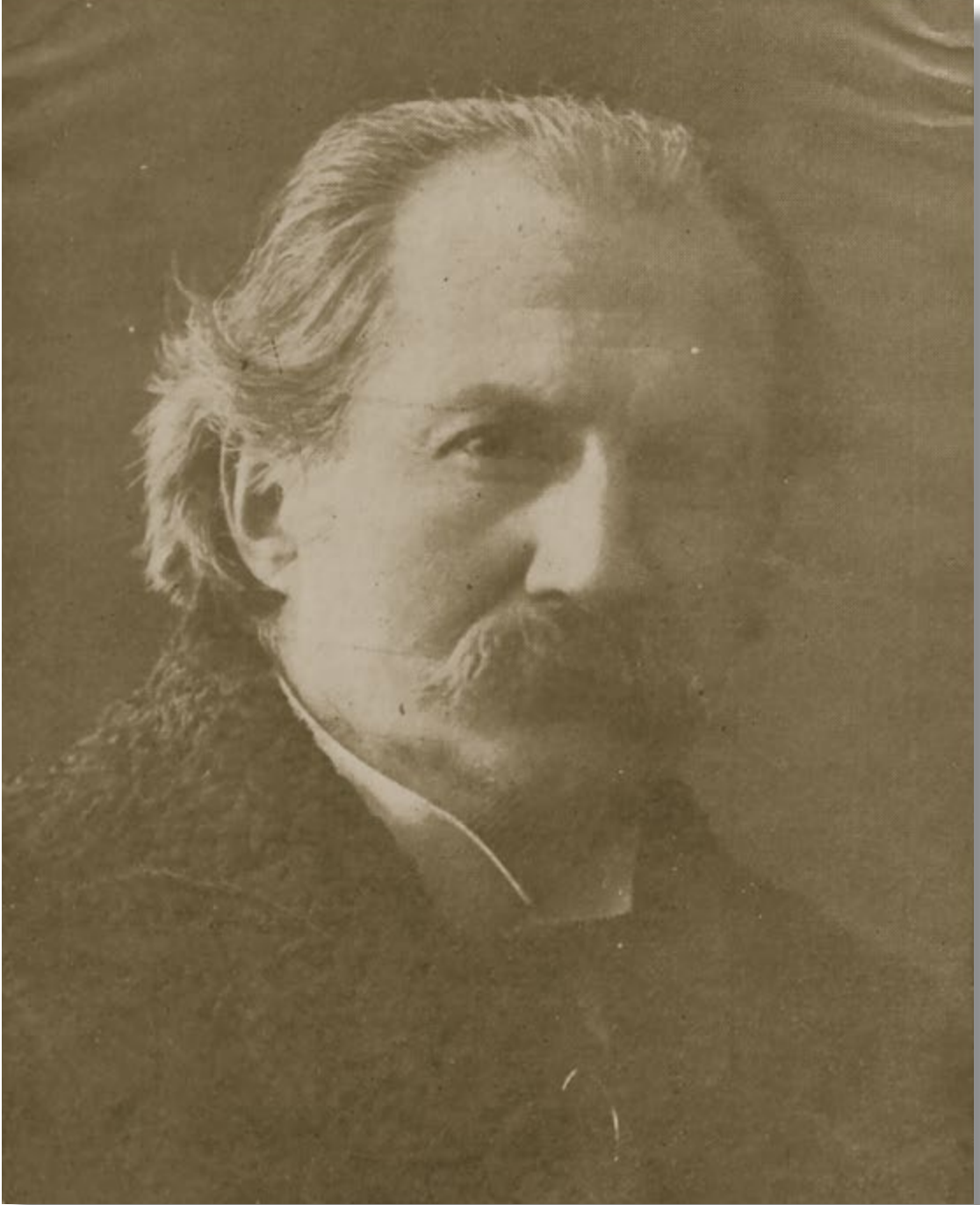
Aman Ya Rabbi!.. Kırk sene içinde ne kadar değişmiş ve ne kadar tereddi etmişiz!.. Kemal Bey mecrûh ve muazzez vatanın felâketlerine karşı -o zaman menâtık-ı harp ve cidalden pek uzak kalkmış olan- hâbgâh-ı Muhammedî’den gözyaşlarıyla imdat ve tesliyet dileniyor; şimdi ise hâkim olduğunu, şair olduğunu ilân eden bir madrabaz, bu dakikalarda en fedakâr göğüslerle ima-

nın mübarek sine-i azmiyle en hain düşman-ı dine karşı müdafaa olunmakta bulunan bir Merkad-i arş; mahiyeti en pis bir sıfatla ve adeta istihfaf ve istihkar eden bir pervasızlık ve hayasızlıkla ağzına ve kalemine dolamak edepsizliğinde bulunuyor.

Asitân-ı bülendi *üç yüz milyon* ehli İslâm'ın, on dört asırdan beri bûse-gâh-ı tebcili olan o Ravza-i mutahhara'yı bu dakikada kanları ve canlarıyla müdafaa eden kahramanlar, Doktor Abdullah Cevdet imzası üstüne yüklenmiş olan o mülevves satırları görürlerse ne derler?

Ahmet Emin Bey, Doktor Abdullah Cevdet imzasından gazetesine şeref ve ihtiyacı-ı tenkit ve teşhîrine medet bekliyorsan pek yanılıyor!..

29 ağustos 1918

Rıza Tevfik
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

TEVFİK FİKRET'E DAİR*

Filozof Doktor Rıza Tevfik Beyefendi'ye

Geçen cuma günü *Türk Ocağı*'nda bir mahfil-i şebâb karşısında Fikret'in din ve imanından, müslümanlığından bahsetmiş ve işittiğime göre *Sebilürreşat* heyet-i tahririyyesi hakkında gençleri pek fena hiddete getirmişsiniz. Şahsımız hakkında ileri geri söz sarf edilmiş ise, aramızda hukuk olmasa da cümlesini bağışlar, bizden yana helâl olsun, hoş olsun derim. Lâkin ortada nazik bir küfür ve iman meselesi, din-i İslâmca kime mümin, kime kâfir denileceği hakkında zât-ı hakîmânelerinin hakemliği deruhte etmesi var ki, aradaki hukuk ile beraber onu hoş görmek elimden gelmez. Zira ne yalan söyleyim dinimi, Allah'ımı, peygamberimi, hak ve hakikati sizden ziyade severim.

- * Ahmet Naim, *Tevfik Fikret'e Dair, Sebilürreşat* Neşriyatı, İstanbul, 1336/ 1918
Murat Kacıroğlu, *Babanzade Ahmet Naim'in Tevfik Fikret'le İlgili Risalesi*, Dergâh, nr. 264, s. 14-19
Tevfik Fikret'e Dair adlı bu risale, *Sebilürreşat* dergisinin 12 Eylül 1918 tarihli nüshasıyla birlikte yayımlanmış, derginin ilavesi olarak okuyuculara sunulmuştur. *Sebilürreşat*, 12 Eylül 1334/ 12 Eylül 1918, nr. 3369-Ek, s. 1-8

Ahmet Naim'in sözünü ettiği Tevfik Fikret toplantısı bir hafta on gün önce gerçekleşiyor. Yapılan toplantıda Rıza Tevfik, gene ileri geri konuşmuş ve Fikret'in kendine mahsus bir inancı olduğunu ileri sürmüştür. Fakat bununla da yetinmeyerek adeti veçhile Akif-Fikret tartışmasını tekrar gündeme taşımış, üniversiteden veya Robert Kolej'den gelmiş/getirilmiş genç dinleyicilere heyecan vererek, onlara *Sebilürreşat* yazı kadrosu aleyhine sloganlar attırmaktan geri durmamıştır. İşte Ahmet Naim bu yazısında, Tevfik Fikret'in *Tarih-i Kadim'e Zeyl* şiirini merkeze alarak Rıza Tevfik'e uzun uzun cevaplar veriyor. Fikret'le ilgili hatıralar naklediyor, ilgili şiire dayanarak onun inancının fotoğrafını çekiyor. Sonra da "savunduğun, inançlı olduğunu iddia ettiğin Fikret, işte budur" demeye getiriyor. Hadisenin bu yanı Ahmet Naim'in metninden takip etme imkânı bulunduğu için burada daha farklı bir hususa temas etmek gerekiyor.

Rıza Tevfik, *Türk Ocağı*'nda konuşsa bile onun konuşmasına *Türk Yurdu* dergisi bile yer vermek gereğini duymamıştır. İkincisi de bu yazıda Akif ve sanatı, düşüncesi değil, Fikret ve *Tarih-i Kadim'e Zeyl*'i merkez alınıyor. Hiç şüphesiz Ahmet Naim'in metni de, muhakemesi de çok sağlam. Onun yerine Ahmet Naim keşke Akif'i ve düşüncesini merkeze alsa, bu düşünceden hareketle onun sanatına ve şiirine yükselse daha iyi olmaz mıydı diye düşünüyoruz. Çünkü asıl noksan olan taraf, ona buna cevap vermek değil,

Bu kadar sevdiğiniz Fikret'in "fikir ve felsefesi", akide ve iman bahsine dair sizinle münakaşa etmek ıztırarı, emin olunuz sizin kadar bana da pek ağır geliyor. Onun hakkında söz söylemeyi gönlüm hiç de istemezken, "genç bir mütedeyyin" imzasıyla aldığım bir mektupta onun zîğ ü dalâline bürhân olan şiirleriyle bâtıla istidlâl edildiğini görünce, hakkında birkaç söz söylemek mecburiyetinde kaldım. Derken Abdullah Cevdet denilen kimenin yine onun nâmını vesile ederek sibbini, şenî'asını irtikâb etmesi *Sebilürreşat*'ı söyletti ve lisana getirdi. Fikret'in fikir ve akidesini, müminliğini, fezâil-i ahlâkta pîşrevliğini izah ve ispat vazife-i müşkilesini hasbe'l refaka zatiâtileri deruhte buyurdunuz. Malûm olan hüsn-ü beyânınızla beraber, ne dereceye kadar muvaffakiyet göstereceğinizi bilmiyorum. Fakat sorarım bu kadar zahmete, külfete hacet var mıydı?

Âsârı meydanda duran, etvârı mahfaza-ı hayâlimizden silinmeyen, tanîn-i savtı kulağımızda hâlâ çınlayan dünkü, daha doğrusu bugünkü Fikret'in imanını ispata muhtaç görmek, bi-nefsihî onun aleyhine beyyine değil midir? Halk nazarında maslûbü'l iman olmasa bile, nefsi davanız onun hiç olmazsa meşkûku'l iman olduğunu tasdik ve ilân demek değil midir? Ednâ mülâhaza gösterir ki sîret-i iman ve İslâm üzerinde olan bir kimsede muhtâc-ı isbât görünen din ve iman değil, küfür ve ilhâddır. Sizin yerinizde ben olsaydım bu kadar zahmetli, dostum hakkında bu kadar zararlı bir işe girmezdim. Her ne hâl ise bahsi ağzıma almak istemediğim o meyyit hakkında, maa'l kerâha ben de söze karışmış bulundum. Karışmak da zarurî idi. Ortalık nâmını anarken Allahü azîmüştâna ve rûsûlü kirama hakaret mânâsını da kast

bizzat Akif'in anlatılması idi. Nitekim bu açıdan düşünülünce Ahmet Naim'in Akif ve sanatına dair, vatana ve millete hürmetine dair herhangi bir metni ile karşılaşmıyoruz. Bu birincisi!.. Diğer bir husus da savaşı Müttefiklerin kazanacağı, Osmanlıların kaybedeceği ihtimali kesinleşince, Mehmet Akif- Tevfik Fikret çatışmasının daha fazla gündeme taşındığı gerçeğidir. Batıcı çevreler kadar, Hürriyet ve İtilaf çevreleri de hadîseye böyle yaklaşıyor, mevcut savaş stratejisinin sözcülerinden biri olarak kabul ettikleri Akif'in karizmasını bu vesile ile sarsmaya çalışıyorlardı. Maalesef Ahmet Naim de dâhil *Sebilürreşat* çevresi o yıllarda, bu karşı stratejinin farkına varamıyorlardı. Hem bunun farkına varamıyor, hem de lâzım gelen bu olduğu halde Akif'i, eserlerini, sanatını, şiirini gündemde tutmaktan geri duruyorlardı. Elinizin altındaki çalışmayı kronolojik olarak gözden geçirirseniz bu noksanlığı siz de fark edeceksinizdir.

etmeselerdi, "nemize lâzım fikriyle, felsefesiyle, akidesiyle, amelîyle haşrolsun!" deyip, kırk bin yıl daha sükût ederdik. Fakat ne çare? Sevk-i zaruret bizi bu vadilere kadar sürüklemiş bulundu.

Fikret ile benim Galatasaray Sultanîsi heyet-i tedrisiyesi içinde on beş senelik refakatim ve ahvaline epeyce ittîlâim vardır. Nükte-perdaz, hoş sohbet, savt-ı ahenktâr ve müessir, sâmiini meshûr edecek bir hüsn-ü beyana sahip, her nerede bulunsa etrafında bir halka-ı müstemi'in çevirtecek miknatisiyeti haiz bir zat idi. Bugünkü genç perestiş-kârlarının, üç dört sene evvelki manasız inkârları hilâfına olarak, büyük bir şair idi. Fakat bu kadar uzun süren sohbetlerimiz esnasında şahsına has bir felsefesi, hele iman ve İslâmı olduğuna hiç muttali olmadım dersem, ümit etmem ki taraf-ı âlîlerinden seyl-i tekzibe maruz kalayım. Sihri beyânı kendisine, akrana tefevvuk hissini, bu his de bir tasallub ve metanet meziyetini vermişti. Pek hırçın, pek mağrur olan bu şairin benliğini dünyada tatmin edecek bir saadet yoktu. Pek yüksek, pek bâlâ-pervâz idi. Dîde-i izdirâ ile bakmadığı, nîm-hande-i istihza ile bahsetmediği kimse tanıyıyorum.

Birçok kimseleri en ufak taksirlerinden dolayı gayet şenî bir surette zemmettiğini kulağımla duydumsa da, velev bir kimsenin medhini ağzından işittiğime dair edâ-yı şehadete imkân bulamam. Ağzında insanlığın vakıa kıymeti pek büyük idi. Fakat o vasfı haiz mevcut, henüz dünyaya gelmemişti. Daha doğrusu o mevcud-u yegâne kendisi idi. Halıkına hitaben:

Ben benim, sen de sen, ne Rab ne ibâd

diyen Fikret kendisini, hiçbir kimsenin elinden gelemeyecek bir sıhhat-ı edâ ile tarif ve tasvir etmiştir. Sizi bilmem, fakat ben bu ahlâk ve meşrebinden dolayı, dâire-i mahremiyetine dahil olmuş ciddi ve samimi yârânı a'dâdına girmedim. Maahazâ Mekteb-i Sultani müdüriyetinden infisâh gününe kadar kendisiyle de maruz kalmadım. Kalmayışımı da, birinci derecedeki samimi dostları sırasına girmekten ihtirazımın berekatındandır. Zira görüyordum ki vefalı yârânından dil-gîr etmedik, daha doğrusu dil-gîr olmadık kimse bırakmıyor. Konferansta buyurduğunuz gibi "sert bir çelik

gibi hiçbir vakit, hiçbir kuvvet karşısında eğilmedi; nihayet kırıldı." Lâkin tasviri itmam için söyleyeyim, bu çelik pek sert olmakla beraber, iki yüzüne geleni cerihadâr eden bir zehirli Acem kılıcı idi.

Tab'ındaki bu şeamet şevkiyle, uzlet ve itizâli ihtiyar ile, "irfanına tebdîl-i tâbiyyet" ettirdi. Amerika bandırası altında, Protestanların propaganda ocağında, vatan-perverlik makteli olan Robert Kolej'e vazife kabul ederek, şübbân-ı Müslimînin ihsâsâtı-ı diniyye ve vataniyesini ifsada hizmetkârlıkta karar kıldı. Ve en nihayet orada ve böyle şerefsiz bir hizmet ile can verdi. Bu müddet esnasında her şeyi istikbah eden fikr ü nazarından dolayı, doğru yanlış her hâl ü kaline karşı her taraftan hücumlar başladı. Hatta ne garip bir tezâd-ı hande-fezâ, cuma günü zîr-i sakfında konferans verdiğiniz *Türk Ocağı* Fikret'in şairliğini, fazilet-i ahlâkiyesini, vatanperverliğini bile inkâr edecek kadar ileri vardı. Vefatında ve hatta vefatından biraz sonraya kadar bu hücumları yapan -siz de bilirsiniz ki- *Sebilürreşat* değil idi. Bugün ona "fazilet peygamberi", "ahlâk peygamberi", "şair ilâhı" diyenler yine kendileridir.

Acaba bu tahavvülün sebebi ne idi? Yine bizim gibi sizin de şüpheniz yoktur ki sonradan şâyi olan "*Tarih-i Kadim'i* ile, o eseri hasbe'l diyâne tezyif eden Akif'e hitaben:

Ben ki bir kaç pulu tercihinden
Protestanlara zangoçluk eden
Şairim...

matlı, en son manzumesinin elsine-i nâsda deverâna başlamasıdır. Şairin Allah'a, Allah'ın gönderdiği resul-i kirâma savurduğu cüret-kârâne tahkirat o kadar makbule geçti ki, düşmanı din olan ne kadar kimse varsa cümlesinin mabudu mertebesine çıktı. Cesaret-i medeniyesi takdir edildi. Ne türlü görüneceğini bilmeyen şaşkın, zahiri, korkak ve nâpâk batnına uymayan diğer alemdârân-ı ilhâda benzememek meziyetini haiz olduğu sabit oldu da kendisine büyük adam denildi. Bütün nazarlardaki haklı

haksız siyasî, medenî, ahlâkî seyyiat ve taksiratı hasenata tebdil edildi. Yeni kurulmak istenilen bir din-i ilhâda onun namı alem ittihaz edilerek, hanesi Kabe gibi tavaf edildi. Kabri başında ibadetler yapıldı, matemler tutuldu. Bununla da kanaat edilmedi, peygamberimiz sallallahu aleyhi vesellem ile hem-mertebe tutuldu ve ruhuna bir cizye-i tazim vermek için- namı vesile ittihaz edilerek *beni âhir-i zamana* sebbedildi. İş bu raddeye geldikten sonra, alem-i küfür olarak tebcil edilen bu şahsın hakikatini izhâr etmekten akdem bir farz-ı dinî ve İslâmî bulunur mu? Bizim yerimizde siz olaydınız, eminim ki başka türlü hareket edemezsiniz. Bakınız siz Fikret'in hakk-ı refakatına riâyeten konferansınızda: "Etrafımızda, içimizde bu kadar ahlâken sükût etmiş, çalan çırpan, yakan, yıkan varken, fazliyyet cihetiyle bi-hakkın *muktedâba* olacak böyle bir kudsî rehberin (!) kabacasına tahkir edilmesine gençlik namına tahammül etmek pek güçtür."

Demediniz mi? İşte bizim gibi müslümanlar da rahmetenli'l âlemîn bildiğimiz peygamberimizi müdafaa etmek, Rabbü'l âlemîn olan Allah u azimmüşşâna itikadı kalplerden silmeye çalışanlara karşı koymak için, bu kudsî rehber dediğiniz kimsenin yüzündeki kudsiyet maskesini yırtıp mahiyetini izhar etmeyi, o küfür ve ilhâd bayrağını devirmeyi en muazzez ve en mukaddes bir vazife biliriz. Biz Fikret'in hadd ü liyâkatinden aşırı tazim edildiğine bir şey demiyoruz. Her taifenin kendi büyüklerine tazim etmelerini pek tabîi görürüz. Fakat bizi de, hele mukaddesadımızı tahkire nam ve güftârı alet ittihaz edildikten sonra, ona tazim ile mükellef addetmek her hâlde insafsızlıktır. Ben sizi biraz daha munsıf görmek isterim, feylosofum!.. Abdullah Cevdet'in bütün ehl-i İslâmı dâğdâr eden hezeyanını okuduğunuz vakit neden talâkatınız galeyana gelip de, kabaca tahkir edildi diye şakşafa etmediniz de, dine hücum edildiğinden dolayı sızlayan, yüreği kanayan bir şair-i dindarın Fikret hakkındaki bir çift sözüne tahammül edemediniz? Yoksa nazarınızda Resulullâh'ın Fikret kadar mı kadr ü kıymeti yoktur?

Eğer böyle ise size insafsız, zalim bir feylosof demekten hiç tereddüt etmem. Yine tekrar ederim ki bizim, Fikret'in şahsı ile

hiçbir alışverişimiz yoktur. Bahusus benim, evet benim onunla ne siyasî, ne edebî, hatta ne de ülfet ve muaşerete ait hiçbir geçmişim, niza ve hilâfım olduğunu bilmiyorum. Akvâl ve amâlini beğenmemek de, -bahusus öldükten sonra- kendisine çatmayı istilzam etmez. Fakat ne çare ki bade'l vefat adeta yeni bir dinin peygamberi, ilâhı, mabudu, mencudu, daha bilmem nesi olduktan sonra, müslümanlığın kalbini pâre pâre edecek âlet-i câriha da olunca ona taarruz etmek, kırmak zerre-i imanı olan bir müslüman için vazifedir. Zira âlete itiraz ve müdafaa, onu istimal edenlere itiraz ve müdafaa rengini aldı. Bilmem inanır mısınız, konferansınıza dair de ağız açmak niyetinde değildim. Fakat yevmî gazeteler Fikret'in akaidini "kasden sui-tefsir" ile, "nâ-be-mahal hücum" ettiğimizden dolayı size söz söylenmiş olduğunu ilân ederek, bizi müfteri mevkiine koydular. Asıl iftira ise bu iftira davasıdır. Müfterilikten teberrî vazifesi, beni şimdi sizin gibi sevdiğim bir zata mukabele vaziyet-i elîmesine sevk ediyor.

Gelelim sadede:

Talebe teşkilâtı heyetinin daveti üzerine verdiğiniz konferans-
ta hazır bulunup da, sizin o ahenktar sesinizi dinlemek müyesser
olamadığı için, ifadâtınızı yevmî gazetelerin nakline binaen intikat
edeceğim. Size olan isnatta yalan varsa, günahı gazetecilerin
boynuna!

Zaman'ın beyanına göre "Din bir câmia-ı kübrâdır. Muhtelif
mizaçta, muhtelif vaziyette, muhtelif malûmatta, muhtelif ırkta
birçok âdemleri bir maksat etrafında tevhit eden bir bağdır, bir
kuşaktır" demişsiniz. Teşekkür ederiz. Çünkü bundan büyük bağ,
bundan sıkı kuşak yoktur. Bütün gazetelerin hülâsa-i ifadesine na-
zaran, Fikret'in din hakkındaki fikrini teşrih ederken kendisini dinsiz
olarak tanımadığınızı söylemiş, dindarlığını ispat edecek şevâhi-
di eserlerinde bulup okumuşsunuz. Fikret tamamen mutekit imiş,
dindar imiş! Fakat dini herkesten başka bir surette anlarmış.

Vakit'in zabtına göre fikri ve akidesi *mutezile* ve *mutasavvı-
faya* yaklaşıyormuş ki, böyle bir davanın zât-ı hekîmânelerinden
sudûruna ihtimal vereceğime, *Muhbir*'in noksan veya sui-zabtına
vermek isterim. Her ne hâl ise devam edelim:

Bir örümcek götürür Hakk'a beni

diyen Fikret, Allah ile kul arasında vasıta görmüyormuş.

Bir kudret-i küliyye var ulvî ve münezze

diyen Fikret, dinimizdeki serbesti, bilhassa Sünnî mezhebinde tekfir hakkında koyduğu kuyûd (ibaredeki sakâtata rica ederim bakmayın, bahis dine intikal etti mi gazeteci mutlaka şaşırıyor, dili dolaşiyor, söylemesini bilemiyor) göz önüne alınırsa, hiçbir vakit dinsiz sayılamaz ve bu sebeple kıymetten düşürülemeyecek imiş. *İkdam* Şeyh-i Ekber'den, Mevlana'dan, Taftazanî'den (ne münasebet!) uzun uzun misaller irat ettiğinizi söylüyor. Fakat ne maksatla, neyle istişhâd ettiğinizi izah edememiş, yalnız Fikret'in *Tarih-i Kadim*'ini hâşâ sümme hâşâ küfürden (Acayip! Fikret'in sebep-i tazim ve tevkili din-i İslama açıktan açığa tarizdir. *Tarih-i Kadim*'i de hiçbir kâfirin yetişemediği derecede şenî küfiryâtı muhtevidir. Bu eserden bahsederken küfür lâfzından muharrir-i *İkdam*'ın gösterdiği bu tehâşîdeki riyaya doğrusu diyecek yok. Bak Fikret böyle bir riyayı irtikap etmezdi. Büyük adam sayılması da bunun içindi yâ) pek uzak ulvî fikirlerle Mulûhlar, Latlar gibi umumai müntakim mevcutlara karşı yazdığını surette anlatmıştır, diyor.

Fikret hakkında gazetelerden hülâsa edebildiğim beyanınız işte bunlardır. Eğer hakikaten böyle söylemiş iseniz -ki ben ona o kadar ihtimal veremiyorum- hem siz Fikret'in işine yarar bir silâh-ı müdafaa tedarik edememişsiniz, hem de müstemileriniz mugalâtanın farkına varmayacak kadar gafil imişler.

Doktor!..

Sihri beyânınız, cemâatinizi o kadar efsûnlamış ki, Fikret'in imanına *Tarih-i Kadim*'ini şahit göstermiş, masmûata nazaran "yanlışım varsa kalkın söyleyin" tahtîsini tekrar etmişseniz de, yine bir kimse kalkıp tenakuzunuzu size ihbar edememiş.

Feylofocuğum!

Fikret büyük bir şairdir deyiniz. Şiiri lâyı-ı taklittir deyiniz, peki deriz. Nümûne-i fazilet idi deyiniz, bir çok kuyûd-u ihtirâziye

ile ona da peki deriz. Fakat mümin idi, müslüman idi demeyiniz. Çünkü sizi herkesten evvel kendisi tekzip eder. Konferansınızı dinleyenler bilmiyorsa siz biliyorsunuz ki bir kimseye müslim, mümin demek için amentüdeki altı şeye gerçekten, yani şüpheden âri bir cezm ü yakîn ile iman etmesi lâzımdır. Bu altı şeyin hangisinde, "acaba" derse mümin olamaz. Ya açıktan açığa inkâr ederse, ya istihza ve istihfaf ederse, ne isim vermek lâzım geleceğini siz söyleyiniz. Siz orada ittihamlı tabirlerle "Fikret tamamen mutekit idi, dindar idi, fakat dini herkesten başka bir surette anlar" demişsiniz. Manâ-yı lügâvîce itikatsız hiçbir kimse olamaz. Allah'ı yok itikat etmek de bir itikattır. Din de muhtelifdir, dindar müslüman, dindar hıristiyan, dindar yahudi, Budî... ilh. olabiliriz. Binaenaleyh ne mutekit ne dindar kelimeleri Fikret'in müslüman olduğuna delâlet etmez. Siz bayağı Fikret'in inandığı bir şey var idi, bir dini de var idi demiş oluyorsunuz ki, birincisinde nizamız yok ise de ikincisi aramızda münâzi-i fıhtir. Lâkin ikinci dava hakkındaki nizâi şimdilik bir tarafa bırakalım da, "dini herkesten başka türlü anlar" deyişinizi intikat edelim. Dini başka türlü anlamak, başka dinde bulunmak, yahut din denilen şeyi evham ve hayâlattan ibaret addetmek demek değil midir? Sözüne göre hem itikadı hem dini var, hem de din ve itikadı herkesin din ve itikadı gibi değilmiş. Rica ederim böyle dolaşık, ittihamlı, her tarafa hamli mümkün ibareleri bir tarafa bırakınız da, "Fikret müslüman idi, Allah'a meleğe, resul-i kirâma, kütüb-i münezzeleğe, ba's ü neşûra, kaza ve kadere, hülâsa nebî-i âhir zamanın bildirdiği her şeye noksansız olarak ve bilâ-istirâz imanı var idi" diyebilir misiniz? Evet dersanız Fikret'in sözleri sizi tekzip eder. Hayır dersanız, bu sözünüz konferansınızı tekzip eder. O hiç birine inanmıyordu ya, mamafih siz bazılarını inanır, bazılarını inanmazdı dersanız, yine "numinu bad ve nekfurı bi-bad" diyen küffâr zümresine idhâl etmiş olursunuz.

Hayır doktor, "yâ eyyühellezine amenû..." hitâb-ı İlahîsine dahil olmak için, bütün müslümanlar arasında müşterek olan şu saydığımız şeylere inanmak, onlar hakkında başka türlü düşünmemek gerekir. Başka türlü düşünenler belki sizin ıstılahınızca

dinsiz olmaz; fakat müslüman dininde de kalmaz. İtikatsız olmaz, fakat islâm itikadı üzere de olmaz.

Fikret, ahireti münkir olduğunu, hayatında bana ikrar etmişti. Mekteb-i Sultani müdüriyetinden istifa etmesi de, dinsiz olarak yetiştirmek istediği talebenin müslüman bir muhit içinde zahmet çekeceklerini düşünerek, tebriye-i vicdan için olduğunu istifasından hayli zaman evvel bana söylemişti. Bu sözlerimi size yemin ile teyide hacet görmem. Zaten edillemin davâ-yı mücerredimden ibaret kaldığını ben de istemem. Sıdk-ı davama Fikret'in kendi sözlerini şahit tutarım. Mutekidatını kendi şiirlerinden çıkarmayı tercih ederim. Zira İslâm'a derece-i bu'd ü kurbunu kendisi kadar belâgatle beyân edecek kimse yoktur. Fikret:

Bir kudret-i külliye var ulvî ve münezzeh

demekle, acaba imanını kurtarmış sayılabilir mi? Herhangi bir *materyalistin* de söyleyebileceği bu sözü hilâfına karâin olmazsa, lehine tefsir ve tevil etmek vakıa mümkün idi. Fakat dikkat buyuruluyor mu? "Kudret-i külliye" var diyor. Allah demiyor. Halbuki Allah'a iman için bu kadarı kâfi değildir. Allah ism-i şerifinin *Kur'an-ı Kerim*'de tavsif edilen medlûlüne, o vasf-ı dairesinde iman ve itikat etmeli ki Allah'a imanı var denilebilsin. Müslüman olmak için de bu imana, bir de Resul-i kirama ve Resul-i kiramın bütün tebligat ve ihbâratına iman etmeyi ilâve etmek lâzımdır. Bakınız müşrikîn-i Arab'ın ekseriyet-i uzemâsı "Allah" ism-i şerifini bilir ve kendisini putların fevkinde tanır iken, şürekâyâ kail ve nübüvveti münkir oldukları için müşrik ve kâfir namını almışlardı. Fikret'in bu mısraı diğer sözleriyle karşılaştınca müşrikîn-i Arab kadar da iman ile mütehallî olduğuna delâleti kalmaz. Hem de mugâlatalı sözleri münakaşa edip de beyhude uğraşacağımıza, müfteri olmadığımızın edilmesine geçsek daha hayırlı olur. Dinleyiniz doktor, imana delil ittihaz ettiğiniz, *Tarih-i Kadim*'inden size bazı parçalar okuyorum:

Her şeref yapma, her saadet piç
Her şeyin ibtidâsı, âhiri hiç
Din şehit ister, asuman kurban
Her zaman her tarafta kan, kan, kan!..

Görüyorsunuz ya, dine ve hizmet ettiği Protestanların ıstıla-
hınca Allah demek olan, "Asuman"a hürmeti böyle. Yaprığı çe-
virelim. Coşkunlukla *Tarih-i Kadim*'e söverken:

Yırtılır, ey *kitab-ı köhne*, yarın
Medfen-i fikr olan sahîfelerin!
Bunu kimden fakat ümid edelim?
Bu azîm inkılâb-ı hilkati kim,
Hangi kuvvet taahhüd eyleyecek?
Sahib-i kâinat!.. Evet gerçek,
Sahib-i kâinat olan ceberrût!..
O takarrüb-şiken likâ-yı samut,
O fakat aslı hep bu kavgaların!..

ibareleriyle, bakınız gayzını *Sahib-i kâinata* nasıl tevcih ediyor?
Lâkin o bu kadarla kalmıyor. Semayı kendine has bir nazarla tavsif
ettikten sonra, dönüp şöyle soruyor:

Söyle, sen her sadâya makessin,
Şu heyâhây içinde hangi sesin
Aksi, fevkinda itilâ fermûd
Olan eyvân-ı Kibriya'ya suûd
Edebilmiş ve söyle hangi dua
Müstecâb olmuş?

Bu sual-i istihfâf-kârânededen sonra hemen:

... ey İlâh-ı semâ,
Seni âbâ-i din olanlardan
Dinledim: bî-şebîh ü bî noksan,
Hayy ü Kayyûm u Kâdir ü Müteâl,

Bâsıtı'r rızk, vâhibü'l âmâl
Kâhhar u Müntakim, Alîm vâhibü'l a'mâl, Habîr
Zahir ü Bâtın u Semî ü Basîr,
Müstemendâne sâhib-i nâsır
Zâtı her yerde nâzır u hâzır...
Diye vasf eyliyorlar; en parlak
Sıfatın "lâ-şerîke leh"ken bak,
Şu bataklıkta kaç şerîkin var?
Hepsi Kayyûm u Kadir ü Kakhâr
Hepsinin "lâ-şerîke leh" sıfatı

Azizim doktor,

Fikret'in *mutezile* ile *sûfiyye* beyninde mutavassıt olan akidesi her halde bu olmasa gerektir. Kütüb-i İslâmiye'yi bu kadar tetebbu etmişsiniz. Acaba Allah'a şerik ispat eden hiçbir taifeye rast geldiniz mi? Ve Allah'a şerik ispat eden kimse için, "dini başka türlü düşünüyordu" diye mutekit, mümin diyebilir misiniz? Hem de adamcağız müşrikîn-i Arab'dan da pek aşağı bir derekede! Onlar her şürekâ-yı ilâha karşı hiç olmazsa bu itikatta değil idiler. Veyl o kavime ki Arap'ın müşriki, onların mümininden İslâm'a daha karîb olsun. Bir de dikkat ediniz. Şair evsâf-ı ilâhiyyeyi, müslümanların itikâf ettiği nu'ûd-ı celîleyi, tabirat-ı Kur'aniye ile saymış ki, buyurduğunuz gibi maksadı Mevlûhlar, Lât ve Uzzâlar değildir. Basbayağı *Kur'an-ı Kerim*'in tarif ettiği Allahül-âlemîn'e zebân-dırâzlık ediyor. Bir de sizin Mulûhlara, Latlara taarruzu mu bah görmeniz, müstebit ve müntakim ilâhlar olmaları dolayısıyla olduğunu anlatmışsınız. Halbuki bu tahliliniz bizim itikat ettiğimiz Rabül-âlemîn'e de hâşâ, tecvîz-i hakareti mutazammın olur. Biz hristiyanlıkta olduğu gibi nu'ûd-ı ilâhiyyeyi nu'ûd-ı lûtf ve rahmete kasr etmeyiz. Rabbimiz gafûr ve rahîm olduğu gibi, cebbar ve müntakim ve şedîdü'l-ukâbdır. Zalimleri kahretmekten aciz bir ilâha biz ilâh diyemeyiz. Binaenaleyh müdafaaten yaptığınız tahlillerin de ona faidesi yoktur. Devam edelim:

Hepsinin emr ü nehyi, saltanatı,
Hepsinin bir sipihr-i ilhâmı,
Hepsinin mihri, mâhı, ecrâmı,
Hepsinin bir hafâ-yı mescûdu,
Hepsinin bir behişt-i mev'ûdu,
Hepsinin bir vücudu, bir ademi.
Hepsinin bir nebiyyi-i muhteremi

Ne istihza değil mi? Yine okuyalım:

Hepsinin cennetinde hûriler,
Hepsinin tu'me-i cahîmi beşer!...
Hepsi halkından istiyor, mahkûr
İki büklüm bir inkıyâd-ı sabûr

Acaba burada namazı kastetmiyor mu dersiniz?

Bu istihzadan sonra şerh-i akideye başlıyor. Bakınız ne diyor:

Ben ki hepsinden iştibâh ederim.
Kime sorsam diyor ki, yok haberim.
Kim bilir, belki hepsi vehmiyât
Belki aldanmak ihtiyâc-ı hayât,
Kim bilir, belki hepsi doğru da ben
Bî-haber kendi sehv-i hissimden,
Varı yok bilmek istedim, yoğu var.
İştibâh... İşte töhmetim, ne zarar?

Zararı şu ki, iştibah ettin mi müslüman değilsin. Şair şüpheyi zararsız görmekle iktifa etmiyor da medh ü senasına girişiyor.

Şüphe bir nûra doğru koşmaktır

diyor. Şüpheler serd ediyor. Nihayet Hak Teâlâ'ya dönüp bir tûfân-ı gayz u adavet püskürtüyor:

İşte en zorlu hasmın ey Hallâk!
Seni karşında eyleyen ihnâk
Bize vaktiyle zehr-i gayzından
Verdiğin cür'adır, odur bu yılan.

Bileceksin bu hasmı elbet sen:
Şüpheli.. En zâlim, en kavî düşmen;
Bize en muğfilâne taslîtin,
Yahut en gâfilâne tağlîtin.
O gün hud'a, şeytanet, iğvâ
Seni mülkünden eyliyor iclâ;
Üflüyor mabedinde meş'alini,
Kırıyor elleriyle heykelini.
Ve bütün kudretinle sen, meflûc
Düşüyorsun...Ne inidhâm-ı bürûc,
Ne savâik, ne bir hübüv-ı jiyân,
Ne cehennemlerinde bir galeyân...
Ne nazarlar habîri mâteminin,
Ne kulaklarda bir tanîn-i hazîn...
Kopsa bir zerre cism-i hilkatten
Duyulur bir tazallüm olsun; sen
Göçüyorsun da arş u ferşinle
Yok tabîatta bir inilti bile!..
Bilâkis her tarafta kahkahalar,
Kizbe yalnız riyâ ve humk ağlar.”

Edna mertebesi müminün bih olan şeylere cezm ü yakîn-i tâm ile itikat etmek demek olan iman ve İslam'ı, yine ednâ mertebesi teşkîk olan böyle bir küfür ile nasıl telif edebildiğinize hayret ediyorum. Sizin davanıza göre Fikret bir kuvve-i külliyyeye inanıyormuş. İnansa ne olacak? Onun kuvve-i külliyyesi Alîm ve Habîr midir? Semî ve basîr midir? Kadir ü Kayyum mudur? Vâhib ve mâni midir?

Hayır, hayır. Öyle ise biz de müslümanca, Allah'a imanı var davasına karşı, nâci ve gayr-ı nâci bütün fırak-ı islâmiye hesabına hayır diyeceğiz. Adamcağız hâlâ şekk ediyor. Şekkini de Hallâk-ı A'zâmî ihnâk eden kuvvetli bir el zannediyor. Şekk edince, ulûhiyete itikâdı boğdum sanıyor. Maahaza ünvanını öğrenemediğimiz:

“Ben ki birkaç pulu tercihinden
Protestanlara zangoçluk eden
Şairim...”

manzumesinde, ki bildiğimize göre en son eseridir. Malûm-u alileri olduğu üzere, itibar hatimeyedir, şekk ve tereddüdünden kurtularak inkâr safında karar kılıyor. Bakınız ne diyor:

Beşerin böyle dalâletleri var,
Putunu kendi yapar, kendi tapar
Ara, git deyrini, gez Kâbe’sini,
Dinle tekbîri, işit çan sesini.
Göreceksin ki bütün boşluktur
Umduğun, beklediğin şey yoktur,
Düzme Allah’ı gibi şeytanı,
Buda’sı, Ehrimen’i Yezdan’ı;
Topunun Hâlikı bir vehm-i cebîn!
Gölgeler, gölgeler!.. Onlarda derin
Bir karanlık sezerek çevrildim.
Acı bir darbe yeyip devrildim.
Şimdi bî-kayd-ı Cinân u Yezdân
Süzerim fitratı hayran hayran.
Ben ne mabûd, ne mubid bilirim,
Kendimi hilKate âbid bilirim.

Zavallı şair, kâfirliği ele alınca bak dili nasıl dolaşıyor:

“Düzme Allah” dedikten, Yezdânı yok ettikten sonra, hangi “fitrat”tan, hangi “hilkat”ten bahsediyorsun? Fâtır olmayınca fitrat, Hâlik olmayınca hilkat nasıl olur? Zavallı şair pek açık görülüyor ki müflisü’l iman imiş!.. Amma siz:

Enbiyâdan yaşarım müstağni
Bir örümcek götürür Hakk’a beni

beytinin mısra-ı evvelini, küfre delâlet-i sârihasından dolayı kasten tayy edip, yalnız ikinci mısradaki “Hakk” lâfzında mugalâta yaparak imanına hükmettirmek istemişsiniz. Bakalım şair kendisi

buna razı olur muydu? Onun orada Hakk demesi "Allah" manasına değildir. "Relite vérité" manasınadır. Adamcağız *tabîiyyûn'*dandır.

Beni ben bir kayadan fark edemem
Bir minik kuşla biriz tapmakta

Kezalik:

Yaşamak dini benim dinimdir

diyor. Orada mugalâtanıza yarayacak bir söz de sarf etmiş:

Müminim varlığa imanım var

demiş. Hele şükür meslek-i felsefisini bu mısradan anlıyoruz. Fikret lâ-edriyeden değilmiş. Sofistaî değilmiş. Varlığa imanı var imiş. Ama kimin varlığına? Kendisinin!.. Şiirinin, sevdiği tabiat âleminin, sevmediği ehibbâ ve yârânının mevcudiyetine kâil imiş. Ya Allah'ın, ya peygamberinin, kitapların, ba's ve ukbânın vücûdu?

Allah'ın vücudunu *Tarih-i Kadim'*inde arz-ı iştibâh etmekle beraber, zât-ı akdesine şutûm-u galize savurduktan sonra manzumesinde açıktan açığa inkâr ediyor. Ahiret bahsinde:

Varırım böylece merkade dek;
Ba's ü ukbâya mahal görmem pek.

diyor. Peygaberan-ı zîşân hakkındaki fikr-i şenî'i ise şu sözlerden bellidir:

Saydığı hârikalar, mucizeler
Birer efsûn-u zekâdır ki, beşer
Bî-tevakkuf açıyor sırlarını;
Mucizât ehli unutmuş yarını
Muğfil ü muğfel o İsa, Musa;
Köhne bir kizb-i mutalsamdır asâ.
Beşerin böyle dalâletleri var,
Putunu kendi yapar, kendi tapar:

Şurada zikrettiğimiz mısraların beşincisinde, “o İsa, Musa” tabirindeki o gayz-âlûd manâ-yı istihfâf hiç kimsenin nazarından hafî kalmaz. Âleme edeb talim etmek, mehâsin-i ahlâkî neşir ve tamîm eylemek uğrunda fedâ-yı nefis edip, *pozitivistlerce* beşerin en büyük nümune ve müktedâları sayılan bu gibi mukaddes zevâtı hem alık, hem âlemi aldaticı ahlâksız kimseler diye tasvir etmek, acaba hüsn-ü ahlâkın zerresine delâlet eder mi? Benim bildiğime göre hüsn-ü ahlâk sahibi olan, hüsn-ü ahlâk nümunelerine, eâzım-ı hakikiye-i beşeriyeye hürmet eder. Etmediği takdirde kendine karşı hürmetsizlik hakkını evleviyetle herkeşe bahşetmiş olur. Bâhusus Fikret’in ismi İsa, Musa değil â! En ednâ mertebedeki ehl-i imanla beraber zikredilecek kadar da değerli değildir.

Müslüman olduğumuz için nokta-i nazarımız budur. Onun şairliğine de, din ve iman bâbında itibar etmeyiz. İmerü’l Kays da pek büyük şairdir. Kitap ve sünneti anlamak için şiirleriyle istişhâd bile edilir. Fakat kendi gibi cehenneme girecek şuâranın alemdârı olduğunu, Resul-ü Ekrem (sallalahü aleyhi vesellem) hazretleri İmrü’l Kays’ın kızına söylemişlerdir. Bizim bî-şekk ve şüphe anladığımızı göre Fikret müşrikîn-i Arab mertebesine bile çıkamayan bir mülhiddir. Onlar hiç olmazsa vücûd-u Allaha kâil idiler. Kendilerine teveccüh eden muâheze işrâk, inkâr-ı nübüvvet, nefy-i ba’s cihetlerindendir. Fikret’e ise cihetlerin kâffesinden muaheze teveccüh ettikten başka, vücûd-u Bârî’yi inkâr yüzünden de teveccüh eder. Akif’e:

Dîn-i hak bence bugün din-i hayât
Sen ne dersin buna ey *Molla Sırat*

değişine bakılırsa, “in hiye illâ hayâtüne’ d dünya nemûtu ve nahyâ ve mâ yuhlikunâ ille’ d-dehr” âyet-i kerimesinde akideleri tarif buyrulan *Dehriyye* tâifesindedir. Tahmin ediyorum Fikret’in imanına şâhid olarak tevhidini, naatını bir tavr-ı istihza ile müftiü’l enâma ithaf ettiği, *Cihâd-ı Ekber* manzumesini de konferansınızda zikretmiş olacaksınız. Fakat bunların kimi ihtimâl ki bakiye-i iman, kimi de ictiyâc-ı nifak devrelerine ait âsârı olduğu için,

davâ-yı ispat edecek delîl-i kâfi olamazlar. Çünkü Akif'e hitaben yazılıp en son eseri olan:

“Ben ki birkaç pulu tercihinden
Protestanlara zangoçluk eden
Şâirim...”

manzumesinde bakınız ne diyor:

Fakat aldanma sakın, üstadım
Ben de bir parça muvahhid-zâdım

Rabbim garîk-i rahmet etsin, pederi bey müslüman bir zat idi.
Oğlundan nefret ettiğimiz kadar kendisine hürmet ederiz.

Bana anlatma o ra'nâ dini,
Bilirim ben de senin bildiğini.

Nasıl Doktor? Bu tabirlerle dinini istihfaf edebilecek müslüman tasavvur eder misiniz?

Okudum ben de kitâb-ı gaybı;
Dinledim ben de itâb-ı gaybı.
Ben de zâtın gibi câmi câmi
Dolaşıp Halik'a oldum râki
Şevk-i cennetle hayâlim meşgul,
Yüreğim havf-ı cehennemle melûl,
Ben de tırmandım ulu Tûbâ'ya,
Ben de çıktım mele'-i a'lâya.
Ben de âşıktım ezan nağmesine;
Ben de koştumdu o Allah sesine;
Ben de tesbîh ü duâ, savm u salât
Hepsini hepsini yaptım, heyhat!..

Bunları yaptığını bakınız ne kadar müteessif:

Bilmeden, görmeden iman ettim
Nefsime dinime kurban ettim.
Sevdim Allah'ı, peygamberi de
O alay kaldı bugün hep geride.

Fikret'in bu sözleri varken, konferanstaki cemaati, imanına nasıl olup da ikna edebildiğinizi cidden merak ediyorum. Artık zatiatileri de müstemi ve karilerimiz de anlamıştır ki, biz Fikret'e dinsiz demekle iftira etmiş değiliz. Ama ağızda kudret-i külliye, Hakk, iman, din gibi sözler gezdiği için dinsizliğine hükmedilemezmiş. Bir sözü yüzde bir ihtimal ile, imana hamletmek mümkün olursa kaili tekfir edilmezmiş. Bunların hepsi mahallinde zikredilmeyen mugalatalar. Evet, müslümanı tekfir caiz değildir. Fakat bu mümin görünüp, fiil ve kavlinde hata zahir olanlar hakkındadır.

Mümin olmayanın ve meselâ bir Hıristiyan'ın, bir Yahudi'nin sözlerini imana haml etmek hâtıra bile gelmez. Bir adamın müddetül-hayat imanına delâlet eder bir amel-i sâlihi olmaz ve söylediği sözler yüzde yüz, binde bin, milyonda milyon ihtimal ile küfrünü nâlık olursa sözünü tevile nasıl imkân bulunur?

Bilakis böylesini tekfir etmemek, ona mümin demek küfürdür. Zira mümine kâfir denilemeyeceği gibi, kâfire de mümin demek caiz değildir. Büyük şairimiz hakkında akide itibariyle nokta-i nazarımız işte budur. Bu sarahatlerden sonra, başka türlü olmasına da imkân yoktur.

Konferansınızda Fikret'in akidesi hakkında Akif ile görüşüp kendisinden deliller, bürhanlar istediğinizi ve size mukni vesika göstermediğini söylemişsiniz. O meclisinizde hatırladığıma göre, ben de hazır idim. Ve bu yazdığımız şeyler delil olarak size okunmuştu. Hafızanızda bunu unutacak kadar zaaf ârız olduğunu ümit etmem.

Alem-i küfr ve ilhâd olmuş bir şair hakkında, Akif gibi kalbi iman dolu diğer bir şairde gayz ve nefret uyanmamak kabil değildir. Hakikat böyle iken, sizin gençleri tehyiç edip, onları Akif ve *Sebilürreşat* hakkında galeyana getirmeniz haksızlıktır. Biz ise böyle şeylere değil, davamızın hak mı batıl mı olduğuna ehem-

miyet veririz. Yoksa pekâlâ biliriz ki “*Kahrolsun Akif*” dedirtecek derecede coşturduğunuz tecrübesiz gençlerin bu duası, yine o mecliste “*Yaşasın Fikret*” duaları kadar müstecap olmuştur.

Fikret için yazacağınız kitapta bî-terafliğa riâyeten, bizim edilleimizi de velev müdafaa vadisinde olsun, aynen ve hiç dökmeden dercetmek lütufkârlığında bulunursanız, kendi hesabınızda hak-şinaslık edeceğiniz gibi bizi de minnettar etmiş olursunuz.

Baki takdîm-i hürmete bu hadisenin vesile olmasından dolayı müteessirim.

SEBİLÜRREŞAT CERİDE-I İSLAMİYYESİNE*

M. Mahir

Doktor Rıza Tefvik Beyefendi'nin konferanslarında "Kuvve-i Külliyye" tabiri epey tefennün ve tekerrür diyor: Geçen gün Türk Ocağı'nda irat etmiş olduğu konferansının *İkdam* gazetesine menkul bir parçasında da şöyle bir vecize halinde görünüyordu: "Ulvi ve münezzeah bir Kuvve-i Külliyye'ye inanan bir şairin"

Neye saklayım doğrusu ya ben, şu "Kuvve-i Külliyye" tabirinden ve hele şu parçada ahz-ı mevki' ettiği cümlelerin ihtiva ettiği hükümden hakayık-ı ilmiyenin hukuku namına kuşkulaniyorum; ihtimal ki felsefe-i asriyenin edyan-ı medeniyye esaslarında ika' etmek istediği teceddüdün hafayasından bir nükte-i gamiza olsun; konferansın huzzar ve müstefidini miyanında bulunmadığım için fazıl doktorun ilka eylemiş olduğu şu hitabenin ne insicamı, ne de mevzuu hakkında bittabi' bir şey yazamam; söyleyemem. Bunun için *İkdam* gazetesinin nakil ve hikayesine bakarak yazacağım şu birkaç satırlar, konferansın mevzuuna nazır zannolunmamalıdır asla... ben, yalnız vicdan rahatsızlığı hissettiğim şu "Kuvve-i Külliyye" tabiriyle ahz-ı mevki' ettiği cümle hakkında bir vakfe-i tereddüd ve tefekkür yapmak istiyorum.

Her şeyden evvel Rıza Tefvik Bey, acaba şu mutalsam "Kuvve-i Külliyye" terkiibinden neyi murat ediyor? Bilsek!..

Eğer tabiatın *safahat*ında mütecellî ne kadar bedayi' ve acayib varsa cümlesini tabiat-i külliyyenin maksatsız, plansız ve kör körüne hareketine ve mekanik, fizikoşimik amillerinin netayicine ve en nihayet mebd'e' ve meadı muadelesini "Zerre x Hareket x Feza x Zaman" faktörlerine ircınaçalışan felsefenin kanaatini, felsefe-i avamı cerh etmeyecek bir tabir ile icmal ve ihfa etmek

* *Sebilürreşat*, 26 Eylül 1334/26 Eylül 1918, c. 15, nr. 371, s. 130-131

istiyorsa ve yahut Vakero (Vacherot) ve Renan (Renan)'ın eserlerinde yazılı:

“Dieu, n'est qu'un ideal de l'esprit humain, ideal que le monde. Realise graduelement par nu progres indefini.

Felsefi mefkureyi ve Didero (Diderot)'nun şu:

“Dinu, sera-peut etre un jour.” Vecize-i ilhadiyyesinde mermuz faraziyeyi ima ediyorsa ve şu hakikatten ve harici bir hüviyet ve taayyünden mücerred ve mevhum bir “Mebde'-i Felsefi”ye inanmayı, Muhammedi bir iman mahiyetine çevirmeyi arzu ediyorsa doğru bir hareket değildir. Hem aynı zamanda hatadır.

Doğru bir hareket değildir: Çünkü Kuvve-i Külliyye gibi müphem, müstahdes, yuvarlak, zül-vücu, tabirlerle bu gibi yüksek sadedlerde hiçbir şey ifade ve istifade edilmiş olmaz.

Rıza Tevfik Bey, bu gibi sahalarda tenekkür etmemeli, olduğu gibi görünmek celadetine katlanmalıdır. Ortada ihtiraz edilecek ne var? İslamiyet'te zaten “Düşünme! Hemen inan!” gibi teklifler yoktur. Rıza Tevfik Bey'in mechulü değildir ki irgam-ı vicdan, Kitab-ı Aziz'de nassan memnudur. ayat-ı kerimedendir.

Hem aynı zamanda hatadır:

Çünkü Fransız feylosof Karo ve emsali muhakkikinin nazarında hakikat-i halde inkar-ı uluhiyyetten başka hiçbir noktaya veya bir gayeye nazır olmayan şu “İmpersonnelle” mefhumların mukabelesinde mevzu' “Kuvve-i Külliyye” gibi terkipler, iman-ı Muhammedi'nin ne Kaimetü'l-akaidinde ne de Kitab-ı Aziz'inde -kabil değil- cay-ı tatbik, cay-ı kabul bulamaz. Çünkü şer'-i mutahharın “İman, Melek, Vahiy, Nübüvvet, Ahiret” gibi kelimelerinde maani-i diniyye mütebellirdir; mansustur ve bin üç yüz seneden beri teselsül eyleye gelmiş bir icma'-ı mutlak ile takannün etmiştir. Şimdi bu kadar kat'i ve icmai bir takannünün karşısında nusus-ı mukaddesemizin mütebelliru'l-medlul kelimeler üzerine hodbehod tevil ile, tevsi ile tefelsüf etmek açıktan tahriftir.

Hakayık-ı ilmiyyenin hukukuna zulümdür. Yok; “Kuvve-i Külliyye”den maksad bu tadad ettiklerim değil de zat-ı zül-celal hazretleri ise -ki buna doğrusu ya pek az ihtimal verebilirim.

Çünkü, "Kuvve-i Külliye" terkibi, *İkdam*'ın nakline göre aldığı vaziyete bakılır ise daha yukarısında yazılı "... müntakım ve müstebid mevcudlar..." cümlesine karşı getirilmiştir.- Bu kadar kabih ihamlar kokan tabirlerdeki ısrarın hikmetini soramaz mıyız? Yoksa "Lafza-i Celal", mütefelsifane konferansların edasına kabalık mı veriyor!... Fakat İbni Sina'nın, İbni Rüşd'ün Nivton'un, Dekart'ın, Puankare'nin, Pastör'ün, feylesof-ı muhakkık Bergson'un makalelerine "Lafza-i Celal" (Dieu) bilakis şeref ve ciddiyet vermiştir. Bir de şu nükteyi de arz edelim:

Şer'-i Muhammedi, edyan-ı sairenin ve hususiyle Mesihîyyetin vicdan-ı beşerle huzur-ı zül-celal arasında Sur-ı Çin gibi ikame ve tesis ettiği vesayetin cümlesini vakıa aradan kaldırıp attı ve her vicdana doğrudan doğruya huzur-ı izzete feryad ve münacat etmek, arz-ı hacet eylemek hakkını bahş ü teşri' ettiyse de enbiya-yı izam hazeratının, o hayır ve mekarim muallimlerinin hukuk-ı azimesini de ihmal etmedi ve maarif-i ilahiyede enbiya-yı izam efendilerimizin kudret-i kudsiyyeleri nefehatından istiğna edenlerin imanında meşruiyet görmedi. Enbiyaya imanın derece-i vücubu, Kitab-ı Aziz'in en birinci suresinde ve sure-i celilenin ta balasında yazılıdır! buyuruluyor.

Hafta Muhasebesi DİYORLAR Kİ*

Ömer Seyfettin

Ruşen Eşref Bey'in iki senedir matbuatta neşrettiği mülâkatlar, nihayet *Diyorlar Ki* ünvanıyla kitap şeklinde çıktı. Hakikaten hoş, meraklı bir eser... Ediplerden, şairlerden, muharrirlerden on yedi kişinin birbirini tutmaz fikirleri!.. İnsan bunları okurken, edebiyatımızın yarım asırdır süren buhranını açıkça görüyor. Fakat her şeyden evvel görülen, muharririn tasvir sanatıdır. Fazıl Ahmet dermiş ki: "Herkes binayı yapar, sonra iskeleleri söker. Halbuki bizim Ruşen iskeleleri sökmez. Yine yerlerinde bırakır, hatta onları bina ile beraber boyar."

Evet, Ruşen Bey'in sanat-ı tasvir için sarf ettiği gayret, tehâlük, isticlal daima göze çarpıyor. Halbuki asıl sanat, varlığı hiç belli olmayandır. Edebiyatın esasını teşkil eden "tasvir sanatı" ya "baktıktan sonra" yahut da "görerek" yapılır. Ruşen Bey bakıp da tasvir edenlerden!

Bir odaya girer girmez bir dekorcu gibi, bir kere etrafına göz gezdiriyor. Âdeta görmediği kalmıyor. Halbuki görüp de tasvir

* Ömer Seyfettin, *Akşam*, 2 teşrinievvel (ekim) 1334/1918, nr. 13, s. 3
Ömer Seyfettin *Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, TDK, Ankara 2016, s. 550-552

Ömer Seyfettin, Ruşen Eşref'in *Diyorlar ki* adıyla çıkan röportajlarını değerlendiriyor. En büyük eleştirisi de Ahmet Haşim'e, edebiyatın dışında yaşayan Ali Kemal'e yer verdiği halde Mehmet Rauf'a, kendisi gibi düşünmediği ortada olan ve milliyet hakikatini inkâr ettiğini ileri sürdüğü Mehmet Akif'e, Yakup Kadri'ye, Ali Canip'e ve özellikle de Hüseyin Rahmi gibi bazı isimlere yer vermemesinde toplanmaktadır.

Ömer Seyfettin Mütareke döneminde önemli eserlerinden biri olan *Efruz Bey* (1919) romanını kaleme almıştır. İlgili eser, 1908'den sonra ortaya çıkan ve ülkenin geleceği adına büyük iddialar serd eden düşünce ve politika adamlarının irdelemesinin yapıldığı büyük bir eleştiri denemesidir. *Efruz Bey*, dönem içinde öne çıkan fikir cereyanlarının her birinde bir müddet konaklamış, rol kapmakla maruf Donkişot gibi bir tiptir. Efruz Bey ile Rıza Tevfik karakterini ilişkilendirenler de bulunmaktadır.

edenler böyle bir zahmete girmezler. Ne görürlerse gelişigüzel yazarlar. Eserlerinde, “zaman, mekân, vaka” mümteziç bulunur. Alphonse Daudet gibi, “Bakıp tasvir edenler” zaten zihnen yazacakları şeylere hazırlanmışlardır. Mevzularının “entere”sini bile bazen ihmal ederek, bir ressam gibi işe koyulurlar. Tasvirleri cansız, mufassal, hareketsizdir, göz önüne bir hayal getirmeyiz; eserdeki vakanın, hareketin haricinde durur. Bununla beraber hassaten bakıp da tasvir edenlerin içinde de büyük sanatkârlar yetişmiştir. Emile Zola gibi... Gustave Flaubert gibi...

Ruşen Bey’in lisani şeklen tamamıyla yeni lisandır. Yani içinde terkip falan gibi iskolâstik unsurlar yok... Yalnız uslubunun inşasında biraz Fransız nahvi var. Genç muharrir her gün tabîi lisana daha ziyade yaklaşıyor. Şüphesiz birkaç sene sonra sanat diye yaptığı bazı maniyerleri kendisi de beğenmeyecek.

Eserin ilk bakışta göze çarpan kusurları şunlar:

1. Muntazam bir tasnifin yokluğu,
2. İhmalî caiz olmayan muharrirlerden bir kaçının unutulması,
3. Eserde bir fihrist bulunmaması,

*

**

Aristo zamanından beri yazılan kitapların müşterek bir vasfı vardır. O da tasnifli olmaktır. Kitap matbu bir defter değildir. İçinde mantikî bir tasnif varsa, bir el yazısı bile kitap sayılabilir. Ruşen Bey’in eserinde, işte kitap denen şeyin bu esasî vasfı yok. Hamid’den sonraki edebiyatımız, ehemmiyetsiz tedâhüllerle bugün üç kısma ayrılır:

1. Eskiler
2. Edebiyat-ı Cedide ile mabadi Fecr-i Âticiler
3. Millî Edebiyatçılar

Kitapta eskilerle Edebiyat-ı Cedidecilerin beyanatları bir dereceye kadar yerinde. Fakat Fecr-i Aticiler mutlaka Edebiyat-ı Cedide’nin sonuna konulmalıydı. Mesela bugün bile iflâs etmiş

edebî umdelerinde ısrar eden sebatkâr Ahmet Haşim, Millî Edebiyatçılardan sonraya konulmuş. Hele edebiyatımızın verasında yaşayan Ali Kemal Bey'in beyanatı!.. Kitabın tasnif vasfını alt üst eden gayet fena bir hatime!..

*

**

İhmalî caiz olmayan muharrirlerden birkaçının unutulması... İşte eserin başlıca kusuru! Hani bütün Şark'ta eşini görmediğimiz aşk hikâyesini, şövalye aşkını yazan Mehmet Rauf... Hani dünyadaki bütün insanları "İslâm-Hıristiyan" diye ikiye ayırarak, milliyet hakikatini külliye inkâr eden dinî şair Mehmet Akif? Onun samimi, softa gözleri edebiyatımızı, muasırılarını nasıl görüyor? Bunları hangi kari merak etmez? Sonra hani Yakup Kadri? Ruşen Bey herhalde ona bir mektup yazar, cevap da alabilirdi. Muhtelif mecmualarda ne kadar yüksek bir tenkit istidadına sahip olduğunu gösteren, *Yeni Mecmua*'da şimdiye kadar edebiyatımızın işitmediği en müspet bediiyat hakikatlerini ortaya koyan Ali Canip nerede? Hani mevut şiirleri gibi fikirlerini de öğrenmek istediğimiz Yahya Kemal Bey kardeşimizin beyanatı? Hani sevgili romancımız Hüseyin Rahmi'nin noktai nazarı?

Diyorlar Ki'nin fihristi de yok. Aristo'dan beri muhtelif şeylerden bahseden her kitabın mutlaka bir fihristi vardır. İnsan bu fihriste bakarak istediğini arar, bulur. Hiçbir kitap yazan bu kaideyi bozamaz. Bozarsa karilerine zahmet vermiş olur. Düşününüz, mesela Doktor Rıza Tevfik'i arıyorsunuz; üç yüz kırk sayfayı karıştırmak icap edecek.

Sakın, "eserin fikre ait kısımlarını niçin tenkit etmiyorsun?" gibi bir itiraza kalkmayınız. Bu kitaptaki fikirler Ruşen Bey'in değil, sahiplerindedir; ayrıca tetkik olunmak ister. Ben yalnız muharririn malı olan şeyleri yani tekniğini, lisanını, şeklini, tarzını gördüm. Mevzuumdan ayrılmamak için böyle yapmak lâzım geliyordu.

Kalamış
2 ekim 1918

Babanzâde Ahmed Naim Bey
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

MEHMET AKİF BEY'İN GAYZI

[Rıza Tevfik'ten Darülfünun Müderrislerinden Ahmet Naim Bey'e]*

Muhterem Naim Beyefendi,

Fikret'e Dair mülâhazât-ı mahsûsanızı bendenize hitaben bir açık mektup suretinde neşretmişsiniz. *Sebilürreşat'*ın 13 Eylül 1918 tarihli nüshasında gördüm ve ziyadesiyle memnun oldum.

Salâbet-i diniye ve terbiye-i İslâmiyenizi sûtûde bir lisan ve güzide bir uslûp ile ispat eden o mektubunuz benim nazarımda birkaç vecih ile mânadâr bir vesika-i kıymettardır. Mesâil-i hâtire müzakeresinde şîâr-ı İslâm ve edeb-i kelâm nedir bilmeyen *Safa-hat* şairine de nümûne-i imtisal olsa gerektir.

* Rıza Tevfik, *Zaman*, 3 teşrinievvel 1334/ 3 ekim 1918, nr. 177

Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Tevfik Fikret*, (Haz. Abdullah Uçman), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 82-88

Tevfik Fikret'in *Tarih-i Kadim*'ini Mehmet Akif'in eleştirmesi orada kalmamış, ileriki yıllarda aydınlar arasında sürüp gidecek tartışmaların da kapısını aralamıştır. Nitekim Rıza Tevfik, Tevfik Fikret'in üçüncü ölüm yıl dönümünde (19 ağustos 1918) verdiği bir konferansta tartışmayı yeniden alevlendirmiş, Mehmet Akif'i ağır eleştirilere tabi tutmuştur. Bunun üzerine Ahmet Naim Bey de Rıza Tevfik'e cevap vermiş ve bu cevap *Sebilürreşat* dergisi tarafından ayrı bir broşüre dönüştürülmüştür.

İşte Ahmet Naim'in Tevfik Fikret eleştirisine yukarıdaki yazısı ile cevap veren Rıza Tevfik'in makul bir dil kullanmakla birlikte görüşlerinde herhangi bir değişikliğe gitmediği görülüyor. Daha ötede Ahmet Naim'e sayısız komplimanlarda bulunurken, Mehmet Akif'e yönelik saldırılarını artırdıkça artırıyor. Mesela Rıza Tevfik'in Akif hakkındaki şu ifadelerine dikkat edilmeli:

"Akif Bey'in gayzı münhasıran hiss-i taassubun cilve-i kabahatidir." "Akif Bey'in boynuna yüklenen vebal, Fikret'in günahından büyüktür." "O manzumenin (*Tarih-i Kadim'e Zeyl*) muharriri Fikret ise müessiri Akif'tir." gibi sayısız suçlamalar, yani konu Tevfik Fikret'in inanma problemi olduğu halde Rıza Tevfik orda durmuyor, Ahmet Naim'e verdiği cevabı Akif eleştirisi ile sürdürüyor.

Durum böyle olduğu halde de Ahmet Naim, Akif saldırılarını kendine mesele edinmiyor ve tartışmayı sona erdiriyor. Dolayısıyla bir kere daha farkına varıyoruz ki, Mehmet Akif çoğu zaman dostları tarafından bile yalnız bırakılabilen birisidir.

Ondan maada, din bahsinde bile Fikret gibi serâzâd düşünen ve ahkâm-ı itikadiyesini bizzat tayin eden ahrâra karşı, mensup bulunduğunuz fırka-i muhteremenin siyâk-ı nazarını -kemâl-i ihlâs ve selâmet-i zihin ile arz ettiği için- o mektubunuz, kendi mahiyeti itibariyle bir senet teşkil ediyor ki, bu haysiyet-i mahsûsanızdan dolayı benim nazarımda da pek muteber tutulması gerekir. Bi-naenaleyh arzunuzu yerine getirmek için müsaade-i vâkianızdan istifade edeceğim, *Rûbab-ı Şikeste* şairi hakkında tertip etmekte bulunduğum kitaba sözlerinizi tamamiyle dercedeceğim.

Gerek zatiâlinizi, gerek bendenizi beyân-ı mülâhazaya mecbur eden meselenin hakikatına ve nefsü'l emre gelince, benim maksadım aşikârdır: Medeniyet-i sahîha şerâiti ile kabil-i tevfik olmayan hiss-i taassup aleyhine cihat etmek ve hiç olmazsa genç vicdanlarda o zehirli yılanı boğmaktır. Hatta dine hürmette hemen her mezhep erbabından ileri gidiyorum: Her dini hak biliyorum. Halbuki onlar yekdiğerini inkâr ve tekfir etmekten henüz fâriğ olamamışlardır. Nitekim size -itikadınıza kemâl-i hürmetle beraber, açık söylüyorum- zatiâliniz de onlar meyanında dahilsiniz. Mektubunuzda bazı sözleriniz sarâhaten ispat ediyor ki Musevi, İsevi ve Bûdi'yi mümin sıfatı ile tanıımıyorsunuz.

Halbuki ben öyle tanıyorum ve bu hareketimle, "Akade'l-halâiku fi'l-ilâhî akâiden ve ene i'tekadtü cem'â ma'tekadû" diyen Şeyh-i Ekber'e, bu hususta iktida ve ittiba etmiş oluyorum. İnsanların akaid-i muhtelifesinde nice nice efsaneler olduğunu, hasbel meslek bilirim, fakat yine bî- tarafâne tetkikatımla hissediyorum, hatta görüyorum ki o efsaneler -herkesin şehadet-i vicdaniyesiyle- vücudunu samimiyyen sezmede olduğum hakikat-i mutlaka ve same-dâniyenin yanlış bir tefsiridir. Onun için bunları bile zihn-i beşerin hâl-i tufûliyetine atfen mazur görmek istiyorum.

Hafız ile beraber:

Ceng-i heftâd u dü millet, hemerâ öZR binih
Çun nedîdend hakikat, reh-i efsâne zedend

Eseri, sanatı, düşüncesi hakkında yazıların azlığı, özellikle de son yıllarda bunların iyice kaybolması ister istemez böyle düşünmemize yol açıyor.

diyorum. Binâenaleyh hiss-i dinîyi alelîtlak hak görüyorum. Biliyorum ki efkâr ve tasavvurât-ı diniye medeniyet ile beraber tebeddül ve tekâmül ettiği halde, bilcümle edyânın menşe-i feyyâzı olan o his mahiyeten değişiyor, azalıyor, yahut şüpheler ile büsbütün zaafa dûçâr oluyor, aşk ve ümit ile ziyadesiyle kuvvet kesbedebiliyor, lâkin haddizatında her ne ise yine o kalıyor. O ise, akl-ı müessirin vücuduna delâlet eder bir şهادet-i vicdaniyede bir duygudur. "Berter-i akl ü idrâk. Marûf-u hitâb-ı mâ'arafnâk" olan o kudret-i semadâniyeye biz, hepimiz Hak Teâlâ deriz. O sebeptendir ki ben ve bu itikatta pek çok büyük adamlar var ki müşâriktir. Evet ben, din bahsinde şekl-i itikada değil, ihlâs-ı imana, yani fikre değil hisse daha ziyade ehemmiyet vermekte kendimi haklı görüyorum. Zira elbette o hakikati hüviyet-i zâtıyyesiyle biliyoruz. "Hiç bir şey onun gibi değildir" diyerek, ancak selben hüküm veriyoruz. Zât-ı İlâhiye hakkında "Subhânallahi amma ya-sifûn" dan başka söz olamaz.

"Küllü mâ hatara bibâlik, Allahu sivâe zâlik" diyen urefâ-yı sûfiyye ile:

An ki fikri tura der û reh nîst,
Gayet fehm-i tust, Allah nîst!

diyem Hakîm-i Senâî pek doğru söylemişlerdir.

Böyle olunca eşkâl-i itikadât, tasvire gelmeyen bir hakikat-i müteâlîyeye kendi aciz aklımızla bir kadro tayin ettiği için, urefa ve hükemâ daima o çerçeve haricine çıkmışlardır. Şu kadar var ki bir fâil-i müessirin vücuduna inanmayan olmamış gibidir.

Bir fâilin meâsîridir cümle hâdisât,
Ne iktizâ-yı çerh ü ne hüküm-ü zamanedir.

diyem Ziya Paşa merhum, itikatta bütün urefâ-yı sûfiyyenin fikrine tercüman olmakla beraber tekfir edilmişti.

Bendenizin konferans esnasında tahkik etmek istediğim ci-het-i mühimme, Fikret'te böyle bir fâil-i müessirin vücuduna dair

bir *akîde-i kavîmeye* nokta-i istinad teşkil edebilecek bir his var mı idi, yok mu idi? Onu aramaktı. Yoksa merhumun ehl-i sünnet nazarında müslim sayılıp sayılmayacağını tetkik etmek, bence hiç o kadar ehemmiyetli bir mesele değildi.

Teessüf ederim ki konferansta hazır bulunmadınız ve her neden ise, zatiâlinizden bile ismini ketmetme mecburiyetini hissedenden bir genç mütedeyyin, benim uzun uzadıya bahsetmiş olduğum mülâhazâtın ancak bir kısm-ı cüzîsini, kırık dökük bir surette size nakil ve tevdi etmiş oldu. Hatta söylemediğim bazı şeyleri ve Fikret hakkında kullanmadığım bazı tabirâtı da mazbutâtına dercederek bana atfetti. Mesela:

Ben “Fikret’in bir kudret-i külliyeye imânı var” demekle iktifa ettim ve böyle bir adamı tekfir ve bade’l vefat telin ve tahkir etmek doğru olur mu, olmaz mı sualine cevap vermek istedim. Sonra onun mütehallî olduğu fezâil-i fitriye ile amel ettiği iddiaları geri durmamakla beraber, mizacına ârız olan tegayyürden dolayı bazı huysuzluklarını da anlatmıştım. Gençlerin, Fikret’e o fezâil-i asliyede iktidâ etmeleri lüzumunu ihtar ettim. Fakat “*kudsî bir rehber*” tabirini kullanmadım. Hiç kimse hakkında dahi kullanılamayacağından da eminim. Böyle bir dalâlet ve riya devrinde üftân u hîzân ve sefil ü sergerdân yaşayıp gittiğimiz halde, bir *rehber-i kudsî* bulabilmek saadetinden mahrum kaldığımızı teyakkun ediyorum. Hatta o kadar ki bu kanaatim, Fikret’i tekfir ve tel’in eden *fırka erbabından* bile öyle bir kudsî rehber çıkabilmesi ihtimâlinden beni kat’iyyen meyûs bırakmıştır. Bilâkis ben lâyıkiyle işi tetkik etmiş olduğum için pek iyi biliyorum ki, Fikret’in ah-lâkını hiç bir vech ile bozamayan bir muhît-i müfsid, maatteessüf selâmet-i mizacını berbat etmişti. Müthiş bir marazın tesiriyle hemen hemen hâlet-i ihtizârında yazmış olduğu “*Molla Sırat*” manzumesi, sahîhan küfrünü ispat edebilecek kadar kavî bir senet hükmünü haiz ise, emin olunuz ki bu hususta *Akif Beyin boynuna yüklenen vebal, Fikret’in günahından büyüktür*. Sizin iddianızca “kalbi iman ile dolu” olan, fakat benim zannımca “gayz-ı taassup ve hiss-i udvân ile dolu” olan o müslüman şair, ahir ömründe hasta ve dil-i şikeste bir adamı “*zangoç*” diye tahkir etmekle dinden

imandan çıkarmıştır. "El-bâdî azlem!" O manzumenin muharriri *Fikret ise, müessiri Akif'tir.*

Fikret'in mizacına ârız olan fenalıklardan biri de filhakika gayz idi. Fakat onun sihâm-ı gayzı çirkinliği, faziletsizliği, riyayı hedef ittihaz eder dururdu. Akif beyin gayzı münhasıran, hiss-i taassubun cilve-i kabahatidir. Bu his, zamanımızın vicdanına yakışmaz. Ehl-i Salîb ile beraber mündefi oldu gitti. Bir daha gelmemelidir.

Akif Bey'in merhuma tasallutu bundan, yani bazı ahvâle karşı gayzından dolayı ise ve gayz bir kabahat ise, kalbi iman ile dolu bir müslüman şairin, hususa *Fatih* ve *Süleymaniye Kürsüleri'*nde halka vaaz eden bir mehdinin, aynı rezîlete müşârik olmadığını ispat edecek surette hareketi lâzım gelirdi. Meselâ bir adamı sarhoşluğundan dolayı tevbih eden nâsih, yahut mürebbi, bizzat kör kandil sarhoş olmamak gerektir. Olursa, başkalarına nasihat vermek veyahut onları takdir etmek salâhiyetini zâyî eder. *Safahat* şairi böyle bir adamdır.

Fikret'in kusurlarına tamamiyle müşârik olmakla beraber, onun fazâil-i fitriyyesinden mahrum olmadığını henüz ispat edememiştir. Fikret, zemmettiği hasâil-i zemîmeden külliye muarrâ ve müberrâ idi.

Her ne olursa olsun, isterse hakikaten mülhîd olsun, benim nazarımda bazı fezail-i asliyeyi bizzat temsil ediyordu. Zatiâliniz ihtimal ki dinsiz bir adamın faziletli olabilmesi ihtimalini kabul etmezsiniz. Fakat ben o fikirde değilim. Eslâfta pek çok fazilet-kâr adamlar biliyoruz ki tam mânâsıyla mülhît veyahut putperest idiler. Bence dindarlık ile fazilet-kârlık arasında ancak min-vechin umumiyet ve hususiyet vardır. Bazı dindarlar faziletli olur, bazıları da olmaz. Nitekim bazı dinsizler de olur bazıları olmaz.

Bence fazileti itikatta değil, amelde tahkik etmek doğrudur. İtikat hâlis ise amelde cilve gösterir. Siz Fikret'in yevm-i ahirete inanmadığını, küfrüne delil olarak îrâd buyuruyorsunuz. Lûtfen şu müslüman memleketinde biraz etrafınıza bakınız. Binde bir kişi gösterebilir misiniz ki ahirete ve yevm-i cezaya inandığını ispat edebilecek bir surette hareket etmekte bulunsun?

Fikret, -ahiret hakkındaki itikadı ne olursa olsun- en müte-deyyin bir adamın tarz-ı hareketine nümune olacak surette yaşamış idi. Ömründe bir damla içki içmemiş, kumar oynamamış, oynayanları da seyretmemiş, yalan söylememiş, hakkı müdafadan ve o uğurda ömrünü feda etmekten katiyyen çekinmemiş, yabancı bir kadına temas etmemiş, bütün insanların salâh-ı hâlini eazz-ı maksad edinmiş bir adamdı.

Böyle bir adamı -husûsâ vefatından sonra- tahkir ve tekfir ve ailesini tezlil etmek garazıyla yazılmış olan o "*Havruzlu manzume*", İslâm şairine yakışır bir eser-i mürüvvet ve fütüvvet midir?

Şiir ve edep bu mudur? Onu ahlâf görünce, Balat lâğımının civarından geçer gibi burunlarını tıkayıp da yanından iğrenerek geçecekler ve tamamen okuyamayacaklardır.

Ben bu pisliklerin de'b-i islâma yakışmadığını, delâil-i kaviye ile ispat etmek istedim: Peygamber-i zîşân efendimizin başlıca hasletleri hâyâ idi. Arsız sözlerden pek müteezzî olduklarına dair âyât-ı celîle de var.

Sorarım: Pek ciddi bir haysiyeti olduğunu alenen itiraf ettiğim *Sebilürreşat* gibi bir müslüman gazetesine "*havruz*", "*inek*" gibi tâbirât-ı galîze girer mi? Bu manzumeyi Akif Bey Asr-ı Saadette yazabilir mi idi?

Fikret'in bir kudret-i külliyeye imanı bahsinde de hiç muğalâta etmedim. Nokta-i nazarım -bu meselelerde- sizinkinin aynı olmadığı için, size sözlerim muğalâta gibi görünmüş olsa gerektir. Kitab-ı Kerîm: "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz" diyorken, ehl-i sünnet itikadı Yezid'e bile badelmekt lânetlemeyi men ediyorken, Firavun'un son nefesinde imanına kanaatle iman-ı yeis ile mi, iman-ı be's ile mi öldüğünü tahkik uğrunda mütekellimîn-i ehli sünnet uzun uzadıya müzâkere edip duruyorken, Fikret gibi bir adamın nasıl bir kudret-i külliyeye inandığını gençlere izah etmekte büyük bir küstahlık görmedim ve mektubunuzun -bütün kudret-i iknaiye ve kıymet-i ilmiyesine rağmen- hâlâ inanamıyorum ki zavallı sitem-dâide dostum gerek Allah, gerek kul nazarında Firavun ile Yezid'den daha ziyade lânete şâyân bir adam sayılabilin!..

Onun için bazı fezâilinden dolayı kendisini sena ettim. Hakikaten cani bile olsaydı, onun hukukunu müdafaa eden bir avukatın şu hareketini meşrû görmek lâzım gelirdi.

Tahakküm insaf değil!.. İslâmiyet namına da olsa insaf değil!.. İslâmiyet'e iddiâ-yı mensubiyet eden bir değil, yetmiş iki fırka var.

Herkes bir türlü ve aynı surette düşünebilseydi, böyle olmazdı elbette! Birinin diğerine -hele şu asırda- salâhiyet-i tahakkümü olamaz. Fikret'i kâfir addedenler, "Sevâün aleyhim" âyet-i celîlesini tahattur ederek, "Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn" sûre-i celîlesini okuyup geçmelidirler. Günaha girmemelidirler.

İttihâd-ı İslâm maksad-ı cehlinin tahakkuku uğrunda çalışan vaizler dahi, *Mesnevî*'de şu beyt-i mühimmi der-hâtır etmelidirler:

Tû berây-ı vasl kerden âmedî
Ni berây-ı vasl kerden âmedî

Halbuki Muhyiddin İbni Arabi'den, İbni Sina'dan, İbni Rüşd'den, Hallâc-ı Mansûr'dan tutunuz da, zavallı Fikret'e kadar tekfir edilmedik bir adam kalmamıştır.

Ben de yirmi beş sene evvel ve bilâhare Meclis-i Mebusan'da -hiç beklemediğim- böyle bir iltifata nail olmasaydım, bu dâvaya kat'an müdahale etmezdim. Halbuki hak kazanmışımdır. Onun için birkaç söz söyledim.

Mamafih bu maruzâtım gayet edîbâne olan mektub-u âlînizi cevapsız bırakmamak gibi bir terbiyesizlikten tevakki için, alelacele vârid-i hatır olan şeylerden ibarettir.

Yakında o konferansı aynen neşredeceğim ve emin olunuz, size hak verdiğim yerlerde, esbâb-ı mucibe dahi göstereceğim. Fikret'i mutlaka müslüman etmek fikrinde değilim efendim.

Terbiye-i İslâmiye ve gayret-i diniyenizi son derecelerde takdir ve kemâl-i ihlâs ile arz-ı hürmet ettiğime itimat buyurmanızı rica ederim efendim.

3 ekim 1918

ARAMIZDAKİ NİZÂ BERTARAF OLMUŞ DEMEKTİR

[Ahmet Naim'den Filozof Rıza Tevfik Beyefendiye]*

Zaman'ın geçen çarşamba günkü nüshasında cevab-name-i âlilerini okudum. Bir yerinde, "Yoksa merhumun ehl-i sünnet nazarında müslim sayılıp sayılmayacağını tetkik etmek, bence hiç o kadar ehemmiyetli bir mesele değildi".

Sonunda da, "Fikret'i mutlaka müslüman etmek fikrinde değilim" buyuruluyor ki, mektubumdaki asıl esaslı nokta hakkında aramızdaki nizâ bertaraf olmuş demektir. Cevabın cihât-ı sairesine gelince, memlekete ârız olan buhran-ı azîm arasında bu mukavele-i münazarât ve mücâdelâtı layık göremediğim için, onları ileride fırsat olursa geniş bir zamanda söyleşmek üzere şimdilik mektubu itâ geçiyorum.

Baki muhabbet!

10 ekim 1918

* Ahmet Naim, *Sebilürreşat*, 10 teşrinievvel 1334/ 10 ekim 1918, c. 15, nr. 373, s. 176

Hasan Basri Çantay
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

GİDECEĞİMİZ YOL* SES GAZETESİNİN İLK SAYISINDAKİ BAŞ MAKALE

Hasan Basri Çantay

Düşmanla senelerden beri yaptığımız ve Allah'ın merhamet ve inâyeti ile hayırlı olarak nihayetine erişmek üzere olduğumuz kanlı muharebe; bizdeki bir çok çeşitli kabiliyetleri meydana çıkardı. Bu kabiliyetlerin en kısa ve kestirme tecellisi uyanıklıktır. Filhakika din kardeşlerimizden mühim bir parçası ticarete, sanata, çiftçiliğe koyuldu, memleketin ve devlet hazinesinin gelirini çoğaltmaya, yaşamının yollarını anlamaya, hülâsa zengin olmaya başladı. Denizlerin, karaların kapanması bize kendi yağımızla kavrulmak dersini de vermişti. Yiyeceklerimizi, içeceklerimizi, giyeceklerimizi kendimiz bulmaya ve hazırlamaya mecbur kaldık. Eksiden yiyeceğimiz zahirenin yüksek bir kısmını ecnebi memleketlerinden getirmeye alıştığımız ve Türkiye'nin yiyecekte bile

* Hasan Basri Çantay, *Ses gazetesi* (Balıkesir), 17 teşrinievvel 1334/ 17 ekim 1918, nr. I. Nesimi Yazıcı, "Hasan Basri Çantay ve Ses Gazetesi", *Kurtuluş Savaşı'nda Gönen ve Çevresi Sempozyumu Sunulan Tebliğler Kitabı* (5 eylül 1993), Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1998.

Nesimi Yazıcı'nın tebliğinin sonunda, Hasan Basri Çantay'ın bu ilk makalesinin ek olarak verildiği görülüyor. s. 73-76

17 ekim 1918 tarihinde, Büyük Savaş'ın acı bir akıbetle sona ermek üzere olduğu sırada çıkmaya başlayan Ses dergisi/gazetesi Balıkesir'de yayım hayatına başlıyor. İlgili yayım organının ne için çıktığı ve ne tür konuları işleyeceği hususu, bu ilk başmakalede genişliğine anlatılıyor. Başmakalede doğrudan Mehmet Akif'e atıfta bulunulmamasıyla beraber, onun buraya alınmasının sebebi makale sonundaki dörtlük dolayısıyladır. Dikkat edilirse o dörtlükte, "ses" kavramı anlamlı şekilde tekrarlanıyor ve bu vurgulamalarda yayım organının sembolü seviyesine yükseliyor.

Nitekim Mehmet Akif'in en yakın arkadaşlarından biri olan Hasan Basri Çantay (1887-1964), Balıkesir'de bir dergi çıkaracağını büyük şaire haber vermiş, o da kendisine yukarıdaki kıtayı göndermiştir. Akif'in kıtasını hareket noktası kabul eden Çantay, gazetesinin adını Ses koyduğu gibi, aynı dörtlüğü Ses başlığının altında devamlı bir spot olarak kullanmaktan da geri durmamıştır. Ayrıca Akif, yakın dostu Çantay'a vefasını göstermek amacıyla Eşref Edip'i de yanına alarak Balıkesir'e kadar gitmiş, orada meşhur Zağnos Paşa konuşmasını yapmıştır.

dışarıya muhtaç olduğunu zannetmekte olduğumuz halde, bu koca muharebe bu yanlış zanlarımızı düzeltmeye, memleketlerimizde ne büyük hazineler olduğunu göstermeye başladı. Daha dün yabancı elbise giymekteyken, harp senelerinde biraz kaba ve fakat sağlam yerli kumaşlarını giymekle ruhumuzda büyük bir zevk duyduk.

Hülâsa harp bizi uyandırdı ve benliğimizi bize tanıttı. Fakat bu uyanma ve tanıma için bir çok hırslar, ihtiraslar ve ahlâksızlıklar da sokulabilmişti. Kasabalarımızı dolduran kâğıt paralar, eski ruh temizliğimizi maatteessüf bozdu. Herkes nefsi, nefsi demeye başladı.

Ümmetî, ümmetî diyen büyük yürekli bir adam kalmadı. Fükaranın çektiği elemeler karşısında evvelden vicdanı sızlayan hamiyet erlerinin yumuşak ve merhametli kalpleri taş gibi katılaştı, kömür gibi karardı. Teavün ve tesanüt denilen o seciye ve huylarımız göğe çekildi. Bir taraftan uyanıklarımız -her ne suretle olursa olsun- daha fazla para kazanmak hülyası ile uğraşırken, diğer taraftan millet ve milletin çokluk tarafı hayatın ve açlığın ağır ve ezici yükleri altında eziliyor, sessiz bekliyordu.

Zenginlik vakia büyük bir fazilet idi. Fakat halkın kanından ve iliğinden sorulan bu şey artık bir rezalet şekline aldı.

Sonra bir çok sebepler yüzünden diğer kötülükler de arttı. Eskiden mesela Balıkesir’de fahişelerin sayısı üçü geçmediği halde, son zamanlarda yüzlere vardı. Bunlar memleketimizin temiz adını kirletti. Ta trenlerde, vapurlarda hatta İstanbul ve Beyoğlu sokaklarında fena bir surette anılmaya başladı.

Bu haller bizim çok ağırımıza gidiyordu. Balıkesirli bir müslüman olmak itibarıyla hakikaten sıkılıyorduk. Köylerde devam eden hastalıklar, yanlış itikatlar, fenalıklar dahi -bizde çokluk tarafını tutan- köylülerimizin varlığını kemiriyor, onları yok ediyordu. Köylüler bir taraftan eşkıyalığın zulümleri, ihtikârcıların dolapları yüzünden, öbür taraftan da kendi bilgisizlikleri, fenalıkları yüzünden acınacak bir hale geldi. Düşmanla uğraşan hükümet ve onun taşra adamları ise bunlara bakmıyor, bakamıyordu.

Hülâsa ortalık o derece dumanlaştı ki bunlara seyirci kalmak doğru olmazdı. Artık bir Ses'in çıkması, haksızlıklara, zulümlere, ahlâksızlıklara karşı bağırması, son kerteye gelen zavallı müslümanların kurtuluş çarelerini araştırması lâzım ve farz idi. Harp gibi âdetin üstünde bir beliyenin başımıza musallat eylediği bu fenalıkların kökleşerek (beş altı kelime okunamıyor) sonra da devamı Allah göstermesin, bir daha meydana çıkmamak üzere batmamız demek idi. İşte gazetemiz bu gibi düşüncelerin ve endişelerin tesiri altında çıkıyor!

Onun gideceği, yürüyeceği ana yol şudur: Ahlâk yolu!..

Evet, gazetemiz yolunu şaşırın dindaşlarına pürüzsüz ve doğru yolları göstermek, fenalık edenlerle insanca, kardeşçe uğraşmak, ezilen zavallılarla dert ortağı olmak işini güdecek ve bu yolda yürürken uğrayacağı engelleri, gücünün yettiği kadar tabîi, kaldırmaya çalışacaktır. Aynı zamanda Ses, bilgi ve meşru kazanç usul ve ihtiyaçlarımızın öğrenilmesi uğrunda da yazılar yazacak, gençlerimizi ve daha ziyade köylülerimizi elinden geldiği derecede uyandırmayı her şeyden üstün bir vazife bilecektir.

Ses'in dili sade Türkçedir. O, çapraşık dillerle uğraşmayacak milletin, Anadolu köylüsünün söylediği tatlı dil ile konuşacaktır.

Siyasî ve çetin bahislerle iştigali İstanbul gazetelerine bırakacak, ancak umumî cereyanların aldığı şekiller hakkında her hafta kısaca malûmat vererek, asıl ehemmiyet gözünü ise iç hallerimize çevirecektir. Çünkü onun kökleşmiş düşüncesine göre, içimiz iyi olmadıkça dışımızın düzene girmesi mümkün değildir. Biz bütün müslümanlar şu nazik ve tehlikeli zamanlarda birleşmedikçe, fena hallerimizi değiştirmedikçe, ahlâkımızı iyi temeller üzerine kurmadıkça dünyanın bütün zengin parçalarını alsak yine hiçtir! Hâlbuki bugün sulh masasının başında, oldukça ehemmiyetli zararlara uğrayarak ayrılmamız da -Allah korusun- ihtimal içindedir. Ya bu hal karşısında yine fenalıklarla, ahlaksızlıklarla, dedikodularla vakit geçirirsek sonumuz ne olur?

Milletleri yıkan yaman şey ahlâksızlıktır. "Kale içeriden alınır" sözü ne kadar doğru ise, "içeriden verilir" sözü de o kadar doğrudur.

Umarız ki okuyucularımız, hiç bir şahsi ve siyasî tesir altında bulunmayan ve bütün gayesini müslümanlığın yücelmesinden, kurtulmasından ibaret bilen gazetemizin fazla rağbet kazanmasına ve hele köylerde muallimlik veya imamlık eden hocalarımız en çok köylünün derdini anlayan Ses'in köylü ağalarının kulağına girmesine Allah rızası için çalışırlar, bu suretle de dinî, millî, manevî bir hizmet yaparak bu suretle en büyük bir sevap kazanmış olurlar. Yardım Allah'tandır.

Düşman sesi duymak istemezsen,
Kardeş sesidir uyan bu Ses'ten,
Kalkınca görür ki akşam olmuş,
Vaktiyle uyanmayan bu Ses'ten

“AMERİKALILARIN FIKRİNİ DÜZELTMEK İÇİN”

[B. Necmettin'den Muallim Naim Beye]*

B. Necmettin

Bilmem nasıl esbâb sevkiyle, son günlerde Muallim Ahmet Naim Beyefendi tarafından, mahut *Sebilürreşat* gazetesine bir ilâve olmak üzere *Tevfik Fikret'e Dair* adlı bir risale neşredilmişti. Rıza Tevfik Bey'e hitap edilmiş olan bu risaleyi ben de okudum; kara bir taassup mürekkebiyle yazılmış bu risaledeki bazı noktalara cevap olmak üzere, Tevfik Fikret merhuma ve Ahmet Naim Beyefendi'ye dair bazı bildiklerimi söylemeden geçemeyeceğim. Bunu söylemekle bir haksızlığın tamirine çalışmış olurum diye ümit ediyorum.

Naim Bey diyor ki: “Pek hırçın ve mağrur olan bu şair...”

Yanına izin almak için giren hasta bir efendinin çözülmüş olan kunduralarını eğilip bağlayan, yanına her ne sebep olursa olsun giren yaşı ilerlemiş talebeye hürmeten ayağa kalkan, hademenin elinden paçavrayı kapıp merdivenleri, duvarları silen, bahçıvanın elinden süpürgeyi alarak ona bahçe süpürmeyi öğreten Fikret ile, Naim Bey'in mağrur kelimesiyle tavsif ederek meydana çıkarmak istediği şahıs arasında bir münasebet bulunabilir mi? Belki Naim Bey kendisine ve kendi gibi iyi düşünebilen en sağlam İslâmları bile rencide edebilecek kalın taassubuyla, cühelâyâ kendini sevdirmek ve bu sayede külâh kapmak arzusunda bulunan kimsele-re ve Fikret'in gösterdiği rûy-u iltifattan onun mağrur olduğuna hükmediyor ve bu hükmünde yanılmıyor; çünkü Fikret bu gibilere karşı daima mağrur görünmüştür.

“Sizi bilmem ama ben bu ahlâk ve meşrebinden dolayı daire-i mahremiyetine dahil olmuş ciddi ve samimi yârân-ı a'dâdına gir-

* B. Necmettin, *İctihat*, 14 teşrinisani 1918/ 14 kasım 1918, nr. 130, s. 2801-2803

medim” diyorsunuz. Elbet giremezsiniz Naim Beyefendi! Dostlarınızla olan muamelenizi, hususiyetinizi pek bilmem; fakat galeyan-ı taassupla, bilmeyerek sınıfınıza fessiz olarak girmiş olan, daha ilk gördüğünüz yeni bir talebeye “Eşek oğlu eşek; fesin nerede? Sen hangi mektepten geldin” suallerinize, “Beyrut Cizvit Mektebinden” cevabını veren efendiye, “Cizvit sensin köpek!” diye hitap eden bir “mürebbi” pek tabidir ki,

Kaç nâsiye vardır çıkacak pâk ve dırahşân

diyen o yüksek adamın yârân-ı a’dâdına dahil olamaz. Sizin gibi o büyük şerefe nail olamayanlar, sizin gibi o büyüklük timsalinin yanına yaklaşamayanlar, yaklaşamamaktan mütevellit gayz ile zehir püskürdüler. Fakat büyük bir hakikat vardı: Güneş balçıkla sıvanmaz.

“Amerika *bandırası* altı” meselesine gelince, zannederiz ki oraya, Naim Bey hilkatinde kimselerin ednâ tecavüzlerine maruz kalmamak, bunlardan uzak bulunmak; orada *protestanlığın* propagandacılığı değil, Osmanlılık hissiyatını bihakkın uyandırmak ve bizi garip nazarlarıyla tepeden süzen ve bize karşı herhalde iyi fikirler beslemeyen Amerikalıların fikrini düzeltmek, onlara Türkler, Osmanlılar arasında tefessüh eden şahsiyetleri, zihinleri öğretmek maksadıyla çıkmış ve bu müşkül vazifesinde her şeyde olduğu gibi muvaffak olmuştur. Mektebi Sultani müdüriyetinden istifa etmesi de, dinsiz olarak yetiştirmek istediği talebenin müslüman bir muhit içinde zahmet çekeceklerini, tebriye-i vicdan için olduğunu istifasından hayli zaman evvel bana söylemişti” diyorsunuz. Fikret’in mektebi tamir ederken hakikaten bir câmî hâline soktuğu, mektebin camii bu büyük ulunun ruhunu ta’zib için söylenen galîzaları cerhe müheyya bir abidedir. Hem Tefvik Fikret gibi ince düşünceli bir adam farzı muhal bu fikri perverde etmiş olsa bile, Naim Bey gibi kaba taassubuyla müştehir bir kimseye açmayacağını, onu tanıyan ve işiten herkesin teslim edeceğine şüphe yoktur.

Nadir bulunur tıynet-i kâmilde kusur

Kim mâyeden eyler ne ki eylerse zuhûr

EDEBÎ CEREYANLAR*

Ömer Seyfettin

On sene içinde beş asırlık bir yolu koşarak geçmek istemek bizi ne kadar çok yordu. Şark medeniyetinden ayrılıyor, Garp medeniyetine giriyorduk. Esvaplarımız, fikirlerimiz, umdelerimiz, telâkkilerimiz değişti. Ümmet sisteminin neticesi olan Divan edebiyatımız, Tanzimat'tan sonra gözden düşmüş, asrî edebiyat temayülleri baş göstermişti. *Edebiyat-ı Cedide*, ümmet devrinin lisanından başka her şeyini terk etti. Son nesil, ümmet devrinin iskolastik lisanını, Acem'den aynıyle alınan yabancı aruzu da bırakmaya kalktı. Bu tekâmül hareketi hiç şüphesiz ani bir değişiklik olamazdı. Yeni sistem yaşarken, eskisinin arta kalanları da ömürlerini tamamlayacaktı. Üç cereyan hasıl oldu:

1. Edebiyat-ı Âtikacılar,
2. Edebiyat-ı Cedideciler,
3. Millî edebiyatçılar.

Bu üç cereyanın vasıflarını, şairlerini, ediplerini, taraftarlarını karilerimize göstermek, edebiyat hayatı için pek lâzım olan intizama, vuzuha hizmet edecektir sanıyorum.

1. Edebiyat-ı Atikacılar

Bu zevâtın zihniyeti tamamıyla Tanzimat'tan evvelki zamana aittir. *Edebiyat-ı Cedide* sistemi yaşarken bile onlar arta kalanlar zümresini teşkil ediyorlardı. Bugün kendilerine iki defa arta kalanlar namı verilse çok münasip olur. Çünkü bugünkü sistemin haricinde yaşayanların daha haricinde yaşıyorlar demektir. Edebî itikatları şudur:

* *Tercüman-ı Hakikat*, 3 kanunusani 1335 / 3 ocak 1919, s. 2
 Ömer Seyfettin *Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, TDK, Ankara 2016, s. 619-621

İskolastik lisan, edebî lisanıdır. *Klasik edebiyatımız*, divan edebiyatıdır. Türkçe diye bir lisan yoktur. Osmanlı lisanı türkçe, arapça, acemce kelimelerden, kaidelerden mürekkep üç sarflı, üç nahivli karışık bir lisanıdır. Millî vezin yoktur. Vezin yalnız Acem aruzudur. İlh...

Bu ölmüş fikri bugün yaşatmaya çalışanlar:

Ferit Bey, Ali Emiri Efendi, Memduh Paşa, Cudi Efendi, Şevket Avni Bey, Yahya Kemal Bey.

2. Edebiyat-ı cedideciler

Bunlar, Divan edebiyatının yeni hayat için pek dar olduğunu görmüşler, eski neveleri terk etmişlerdi. Fakat lisanları tamamiyle Divan edebiyatının lisanıydı. Acem aruzunu "*millî vezinleri*" sanıyorlardı. Edebî itikatları şu idi:

Konuşulan tabîi lisan adidir. Beyanımıza edebî bir renk vermek için mutlaka arapça ve acemce terkipler kullanmalıyız. Hece vezinleri iptidaîdir, ahenkten mahrumdur. Her ne kadar lisanımızın tecvidine uymuyorsa da acem aruzunu bırakmamalıyız. Türkçe diye bir lisan yoktur. Osmanlıca üç lügatli, üç sarflı, üç nahivli bir lisanıdır. Ve ilh...

Fecr-i Ati, bu grubun bütün itikatlarına varis olmuştur.

Edebiyat âleminde hâlâ bu zihniyetle yaşayanlar:

Hamid Bey, Cenap Şahabettin Bey, Süleyman Nazif, Faik Ali Bey, Halit Ziya Bey, Ömer Rauf Bey, *Mehmet Akif Bey*, Ekrem Bey, Ali Rıza Seyfi Bey, Yaşar Nezihe Hanım, İzzet Melih Bey, Muhyiddin Mekki Bey, Ahmet Haşim Bey, Tahsin Nahit Bey, Halid Fahri Bey, Hasan Zeki Bey, Şükûfe Nihal Hanım, Şahabettin Süleyman Bey, Selahattin Enis Bey.

3. Millî edebiyatçılar

Bunların noktai nazarında, Türkler de her millet gibi ayrı bir millettir. Arap nasıl Arap, Acem nasıl Acem'se, Rum nasıl Rum, Ermeni nasıl Ermeni, Yahudi nasıl Yahudi ise, Türk de tabîi öyle Türk'tür. Her millet gibi Türk'ün de kendine mahsus vaazları, lisanı, hayatı vardır. Türkler tarihin tazyiki altında Garp medeniyetine

girdikleri için, edebiyat tekniğini de oradan almaya mecburdurlar. Garp'ta her şey millî yani tabîdir. Konuşulan lisanla yazılan lisan arasında lügat, sarf, nahiv farkı yoktur. Bu fark yalnız beyanın an'anatından, üsluptan ibarettir. Türkçenin tecvidine uymayan Acem aruzu samimi bir şiir âleti olamaz. Asrî edebiyatın nevelerini kabul etmeli, konuştuğumuz tabî lisanla yazmalıyız. Manasını hadd-i kesirle bildiğimiz her kelime Türkçedir. Me'nus Türkçedir. Gayr-ı me'nûs, hatta kök itibariyle Türkçe olsa bile, yine Türkçe değildir. Millî aruzumuz, kelimelerin ahengine, tecvidine uyan, lisanımızın sinesinde doğan hece vezinleridir.

Edebî itikatları:

Yalnız bir sınıfın bir zümrenin zevkine, umdelerine tercüman olan imtiyazlı edebiyat, gayr-ı millîdir, sunîdir. Millî edebiyat, bütün halka hitap eden bir edebiyattır. *Millî edebiyatı, avâm edebiyatı ile karıştırmamak.* Halk people başka, avâm poplace başkadır. Halk demek millet demektir. Havas, avâm hepsi onun içindedir. Güneş nasıl en yüksek şahikaları, en alçak vadileri aynı ziyayla aydınlatıyorsa, edebiyat da milletin alçak, yüksek bütün fertlerine hitap etmeli. Hiç birisinin zevkini ihmal etmemeli. Millî edebiyat için şiar: "tabî lisan, millî vezinler, asrî neveler" dir!

Bu harekete iştirak edenler:

Nazımda: Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Ali Canip, Faruk Nafiz, İhsan Mukbil, Selami İzzet, Sedat Salim, Mehmet İhsan, Güzide Osman Hanım, Salih Zeki, Yahya Saim, Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Celâl Sahir, Mehmet Nazım, Akil, Ali Ulvi, İzzet Ulvi, Hakkı, Enis Behiç, Hıfzı Tefik, İdris Sabih, İbrahim Alaattin.

Nesirde: Halide Hanım, Refik Halit, Yakup Kadri, Salih Kadri, Ahmet Hidayet, Yunus Nadi, Ahmet Refik, Reşat Nuri, Kâzım Nami, Hakkı Tahsin, Ruşen Eşref, Müfide Ferit Hanım, Feridun Necdet (hemen bütün yazıya heves eden gençler, bilhassa hanımlar...).

Bu cereyanların üçü de aynı kuvvetle edebiyatın tekâmülüne çalışıyor. Tekâmül için lâzım gelen hareket, bunların zıt temayüllerinden doğuyor. Orhan Seyfi ile, Yusuf Ziya ile Ali Emiri Efendi

arasında gayretçe bir fark yok. Gaye hep bir. Yalnız biri med yapıyor, öteki cezr.

Edebiyatın tekâmülünü bozan, edebî anarşiyi husule getiren, bu cereyanlardan birine kanaatiyle karışıp gâh sağa, gâh sola yalpa vuranlardır.

Gelecek makalemizde bunlardan bahsedeceğiz.

Tetkikat-ı Edebiye
MEHMET AKİF
ŞAİRİN ZÂTİ VE ASÂRİ HAKKINDA
BAZI MALÛMAT VE TETKİKATI I*

Süleyman Nazif

Mucizât-ı enbiyâyı çocukluğumuzda bize anlatırlarken, "Hazret-i Davud'un elinde demir balmumu gibi yumuşar ve o nebiyy-i zîşân âhene istediği şekli verirmiş" derlerdi. Mehmet Akif'in şiirlerini gördükten sonra, mucize-i Davud'un ifade etmek istediği manayı daha ziyade vuzûh ile anladım. Eşyaya ve hadisâta iâre-i şiiyiet etmeye bizden ziyade meyyâl olan kudemâ, şimdi öyle zannediyorum ki, bunda hakikatten ziyade mecaz ve istiâre gözetmiştir. Acaba *Mezâmîr-i Zebur* ile bu mucize-i merviyeye arasında bir münasebet yok mudur? Bunu ben tayin edemem. Fakat o kudret, ister hakiki parmaklarında, ister benân-ı tanziminde olsun, *Zebur* sahibinin yed-i icâzında âhen ne idiyse, *Safahat* şairinin dest-i ibdâında kelime ve aruz da odur. Usûl ve kavâidini bilmediğim ve fakat kırk seneye karîb bir zamandan beri nâz u kahrını çektiğim efâil ve tefailin bazen ne kadar serkeş, ne kadar mütemerrid olduğunu bilirim. İhtimal ki Mehmet Akif de bu melekeyi ihrâz için uzun seneler çalışmış ve yorulmuştur. Fakat Busefal, İskender'in azm ü sebatına nasıl münkâd olduysa, tevsen-i aruz da *Safahat* sahibinin iradesine öyle teslim-i inân etti. Nesirlerimize bile gıpta-âver olacak selâset-i ifade ve suhûlet-i beyân, şairin manzumelerini emsâlinden tefrik ve temyiz eder.

* Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 31 temmuz 1335/ 31 temmuz 1919, nr. 1420, s. 248-252
 Süleyman Nazif, *Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924, s. 3-13

Bundan önceki sayfalarda yer yer işaret ettiğimiz gibi, Mehmet Akif ve eserleri hakkında 1914'ten beri umumi bir suskunluk, görmezden gelme söz konusu idi. Nitekim bu suskunluğun sonucu olarak, ne *Fatih Kürsüsünde* (1914) ne de edebiyatımızın en iyi

Sühûlet mi? Heyhat!.. Meslekten olmayanların su gibi okudukları o mısralar hakkında vaktiyle Namık Kemal'in dediği gibi: "Bu sehl-i mümteni de değil; çünkü mümteni fakat sehl addolunmasına imkân yok..."

Mehmet Akif'i tetkik etmek, edebiyatımızın bir şahs-ı müm-tazında mündemiç bir devrini ta'mîk eylemektir. Ben acimi mâni telâkki etmeyerek buna çalışacağım. Eserden evvel müessiri izah edelim:

Mehmet Akif Bey, Fatih müderrislerinden İpekli Mehmet Tahir Efendinin sulbündan, hicretin 1290 (milâdî 1873) tarihinde dünyaya geldi. Validesi Buharalı bir hanım, mevlidi İstanbul'dur.

Hakkın Sesleri'ndeki manzumelerinden birinin -ki ileride bahsedeceğimiz- hâşiyesinde diyor ki:

savaş romanı/mesnevisi olan *Hatıralar*'ından (1917) yani *Berlin Hatıraları*'ndan söz eden bir yazı ile karşılaşılmaştı. Ama buna rağmen de *Tarih-i Kadim'e Zeyl*'den (1914) başlamak üzere Mehmet Akif'i suçlayan, aşağılayan sistematik yazı ve konferanslar eksik olmuyordu.

İşte bu uzun suskunluk ve boykot dönemlerinin ardından, Mehmet Akif'i ve sanatını açıktan açığa savunan bir büyük adam çıktı ki, o da Süleyman Nazif'ten başkası değildi. Süleyman Nazif'in ardından Akif'i destekleyen, sanatını takdir eden iki isim daha belirdi. Onlardan birincisi Cenap Şahabettin olurken, diğeri de Ömer Seyfettin oldu. Süleyman Nazif'in *Serveti Fünun* dergisinin Tetkikat-ı Edebiye sütunlarında yayınlanmaya başlanan *Mehmet Akif/Zâtu-Asârı* adlı seri yazılarının ilki 19 Temmuz 1919'da, sonuncusu da 18 Eylül 1919'da neşredildi. Nitekim bu edebi tahlilleri birer hafta ara ile, ilerleyen sayfalarda okuma imkânı bulabileceksiniz.

Mehmet Akif'e yönelik bu uzun suskunluğun altında yatan sebebin ya da aktif muhalefet sınıflarının iyi teşhis edilmesi gerekiyor. O kesimlerin başında Ömer Seyfettin'in tabiri ile Tevfik Fikret taraftarı gözüken *liberaler* gelmektedir. Bunun yanı sıra görüşleri dolayısıyla Akif'e ve İttihat Terakki'ye aşırı derecede muhalif Hürriyet ve İtilaf Partisi çevrelerini de eklemek gerekir ki, onların başını da Rıza Tefvik çekmektedir. Bir de bu iki gruba, dönemin şiir sözcülüğünü Mehmet Emin Yurdakul ile sınırlamak isteyen Türk Ocağı çevreleri eklenebilir. Bu siyasi kampaşma savaş döneminde o kadar azmıştı ki, savaşın sonuna doğru İttihatçıların mağlubiyeti ve Müttefiklerin galibiyeti ihtimali arttıkça, Akif'in kendini ve fikirlerini savunmak alabildiğine zorlaşmıştı.

Peki, bu uzun ve koyu karanlık dönemde Mithat Cemal, Ferit Kam, Ahmet Naim, Eşref Edip, Ali Ekrem, Ispartalı Hakkı, Mehmet Fahrettin, Hazın Naim, Emin Haki, İzmirli İsmail Hakkı gibi *Sebilürreşat*'ta yazan diğerleri, Akif'e bunca saldırı yapılırken niçin susuyorlardı?

“Babam Fatih müderrislerinden Hoca Tahir Efendi merhumdur ki benim hem babam, hem hocamdır. Ne biliyorsam kendisinden öğrendim. Şiirin daha iyi anlaşılmasına ve merhumun da rahmetle anılmasına vesile olur diye şu haşiyeyi yazmaya mecbur oldum”.

Mehmet Akif Bey'in çocukluğu dindar, saf, âbid ve zâhid bir müslüman muhitinde güzerân oldu. Ve maîşet-i mütekaddimesinin eşkâlini zamanın icâbât-ı tabiîyyesi az çok tadil etmekle beraber, ilk devre-i hayatının esasını ve ruhunu şair asla tağyir etmedi. O âlemi bize kısmen şu mısralarla anlatıyor:

İçimde cûşa gelip lücce lücce istiğrak.
Ezan okundu mu bilmem, açılmadan âfâk,
Zalâmı sineye çekmiş yatan sokaklardan
Kemâl-i vecd ile geçtim. Önümde bir meydan
Göründü; Fatih'e gelmişim anladım, azıcık
Gidince, camie baktım ki bekliyor uyanık.
Sokuldum artık onun sîne-i münevverine,
Oturdum öndeki maksûreciklerin birine.
Fezâ-yı mabedin encüm-nümâ mesâilini,
O lem'a lem'a dizilmiş ziya kavâfilini
Görünce geldi çocukluk zamanlarım yâda...
Neler düşündüm o saatte bilseniz orada:
Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir:
“Bu gece, sizinle câmie gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin, amma namazda uslu durun;
Meraminiz yaramazlıksa işte ev, oturun.”
Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.
Girince câmie haliyle koyverir peşimi,
Namaz kılardı. Ben artık kalınca âzâde,
Ne âşıkane koşardım hasırlar üstünde.
Hayâl otuz sene evvelki hâli pîşimden

Geçirdi, başladım artık yanımda görmeye ben:
Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak;
Vücudu zinde, fakat saç sakal ziyadece ak;
Mehîb yüzlü bir âdem: Edeb-güzîn-i namaz;
Yanımda bir küçücek kızcağızla pek yaramaz
Yeşil sarıklı bir oğlan ki, başta püskül yok;
İmâmesinde fesin bağlı sâde bir boncuk!..
Sarık hemen bozulur, sonra şöyle bir dolanır.
Biraz geçer yine râyet misâli dalgalanır!..
Koşar koşar duramaz, akıbet denir âmîn
Namaz biter. O zaman kalkarak o pîr-i güzîn.
Alır çocukları, oğlan fener çeker önde,
Gelip düşer eve yorgun, dalar pek âsûde,
Derin bir uykuya...

Fesinin imamesinde püskül yerine sade bir boncuk bağlı bulunan o yeşil sarıklı çocuk, Garb'ın ulûm-u tabîiyye ve edebiyesine isâl-i vukuf etmekte hiç bir vakit taassup göstermedi: Okudu öğrendi, okuttu öğretti. Bununla beraber o destâr-ı sebzın altında tenebbüt etmeye başlamış olan devhâ-i imân, ulûm-u müsbebenin sarsar-ı telkinâtıyla yıkılmadı. İtikadını taklitten tahkîke isâl ettikten sonra, Mehmet Akif daha kavi bir müslüman olmuştur. Hazret-i Muhammed'in feyz-i nefhi şairin her mısraında iyânen görünür. Meselâ tasvir ettiği bir meyhaneden coşan nefret hislerini bile, ona terbiye-i diniyesi ilka etmiştir.

Mehmet Akif Bey, lisan-ı arapla medreselerimizde tahsili mu-tat olan ulûmu merhum pederinden ve pederinin irtihalini müte-akip diğer ulemâ-yı muktedireden mükemmelen okudu. Yalnız erbâb-ı şîir ve edebimiz arasında değil, dersiâm efendiler meyhanında da *Safahat* şairi Arapçaya vukuf-u amîkiyle ihrâz-ı mümtâziyet eder. Farisiyi de suret-i mahsûsada öğrenerek, Acemin sanâdîd-i beyânını tetebbu etmiş ve bunlar arasında en çok Sadi ile Mevlâna Celâlettin Rûmî'yi sevmiştir.

Firdevsî'yi sever mi, sevmez mi bilmiyorum? Koca Tûsî'nin kudret-i şâiriyetini fevkalâde takdir edeceğinde şüphem yoktur. Fakat sevmek meselesi kalbe, vicdana taalluk eder. Muhibb-i azizimin beni tekzip etmeyeceğini ümit ederek zannediyorum ki, Firdevsî'nin milliyet hissini Acem'de en evvel ve icat edercesine ikaz ile hiss-i dînîye tahakküm ettirmek istemesi, *Şehname* nâzımının yâdigâr-ı irfânıyla *Hakkın Sesleri* şairinin vicdanı arasına ebedî bir perde-i iftirak çekmiştir.

Pederinin İpekli ve binaenaleyh Arnavut bulunduğunu söylemiştik. Aile-i İslâmiyeden itizâl edercesine -ve bizden ziyade kendi zararlarına- kıyam ederek ayrılmış olan müslüman Arnavutların hâl ve dalâli bu büyük müslüman şairini pek ziyade hiddetlendirmiş olduğu için, vahdet-i İslâmı ihlâl veya tevhîn edecek her hareketin Mehmet Akif bî-aman ve pür-îman bir hasm-ı muhikkıdır. İhtimal ki Firdevsî'yi bunun için sevmez. Dostumun şu içtihadını tebci ve bir çok noktada ona iştirak ve ittiba etmekle beraber, bu hususta onun kadar mutaassıp değilim. Kadr-i manevîsi ne kadar bâlâter olursa olsun, *Mesnevî-i Şerif* sanat noktasından ne kemiyet ne keyfiyetçe *Şehnâme-i Tusî*'ye muâdil olamaz.

İpekli müderris Mehmet Tahir Efendi'nin salâbet-i dîniye sahibi, ilmiyle âmil ve amelinde muhlis bir zât olmakla beraber, asrın icâbâtını hakkıyla idrak etmiş bir hoca efendi bulunduğu da, ezcümle mahdûmuna verdiği terbiyeden müstebân oluyor. Mehmet Akif mahiyetinde büyük bir şairi ancak böyle bir baba cihana getirebilir. Bir taraftan camilerde Arap ve Acem lisanlarıyla ulûm-u İslâmiyeyi esaslı surette talim ettirdiği hayrû'l halefine, bir taraftan da İstanbul Mülkiye idadisinde derece-i tâliye tahsilini göstertiyor. Tahsil-i âlîyi de, birincilikle neş'et etmiş olduğu Baytar Mektebi'nde itmâm etmiştir.

Kimya, hikmet, nebatât, hayvanât, teşrih, fizyoloji, hâsılı -rehzen-i din zannedilen- ulûm-u tabiiye genç şairin meshûf-u irfan olan fikrine ifşâ-yı râz ederken, vicdanındaki imân-ı ezeliye dokunmaya adeta kıyamıyor. Mehmet Akif medreseden götürdüğü hamûle-i itikadın bir zerresini bu mekteplerde bırakmadan ve bilâkis buralardan imanına mâye-i takvîyet alarak cidâl-i hayata atıldı.

Diyâr-ı imânı olan Arabistan'la eb ü ecdadının menşe ve makarrı olan Arnavutluk'ta ve Anadolu'da seyahatleri vardır. Bu memleketlerin taşına, toprağına hiç bir şairimiz Mehmet Akif kadar rabt-ı aşk etmemiş ve onların ziyâına hiç bir şairimiz Mehmet Akif kadar samimi gözyaşları dökmemiştir.

Balkan muharebesi İslâmın Avrupa'daki son topraklarını gasp etmeye çalışır ve gasp ederken Mehmet Akif:

Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...

nevâhları arasında, dedesinin sürdüğü ve can ektiği toprakları üstündeki nüfus-u mazlûme ile birlikte, müebbeden söndürölmek için tutuşturulmuş hânümanların fecâyî-penâh köşelerini, camileri, mescitleri, kubbeleri, minareleri düşünüyor, görüyor ve gösteriyordu. İşte hicret-i nebeviyyenin 1331'inci senesi geldi. İşte rebiü'l evvellinin on ikinci gecesi!.. Cenâb-ı peygamber'in, tarih-i kamerî hesabıyla, 1284'üncü sene-i devriye-i velâdetine müsâdif olan bu leyle-i melîle-i mübareke şaire mâtem-i mazlûmiyyetini daha ziyade ihsas ediyor. Etrafında, gönlünde, vicdan ve imanında, ye's ü ümidinde peygamberinden başka hasbihal edecek kimsesi yok. Tâli-i İslâma sitemler eden bir niyaz-ı müstemidâne ile diyor ki:

Yıllar geçiyor ki, yâ Muhammed,
Aylar bize hep muharrem oldu!..
Akşam ne güneşli bir geceydi,
Eyvâh, o da leyl-i matem oldu!
Âlem bugün üç yüz elli milyon
Mazluma yaman bir âlem oldu:
Çiğnendi harîm-i pâki Şer'in
Namusa yabancı mahrem oldu...
Beyninde öten çanın sesinden
Binlerce minare ebkem oldu.
Allah için, ey Nebiyy-i masûm,
İslâm'ı bırakma böyle bîkes,
İslâm'ı bırakma böyle mazlûm!..

Balkan harbinde Adriyatik denizinden Marmara ve Adalar denizlerine kadar her taraftan atılan toplar sustu; figan eden ağızlarla ağlayan gözlere topraklar doldu; birçok yerlerde ezanlar sükût ettiler. Tarihin yâd-ı lâkaydinden başka, oralara ircâ'-ı tahattur edecek İslamların kalmayacağı bir zaman dahi -vâesefâ ki!- gelecek; fakat şu on üç mısraın ihtizâza getirdiği ve ağlattığı gönüller, teessür-ü giryânını nesilden nesile tevdi edecektir.

Veyl o kavme ki, tarihi kapandıktan sonra vücudunu ihtar edecek, meâsiri ve husûsiyle matemini terennüm edecek Akif gibi şairleri olmaya!..

Başka bir yerde de bil-münasebe demiştim ki:

“... Büyük şairler, lisâniyle ibdâ-ı âsâr ettikleri ırk ve kavmin istikbâlini ihzâr ve tanzim ile tarihini tahkim ederler, öyle zannediyorum ki Finike'nin bir Eşil'i, Kartaca'nın bir Virjil'i olsaydı, zamanlarının en kâr-güzâr birer heyet-i ictimâiyesini teşkil etmiş olan şu iki kavim, tarih-i akvamda birer yetîm-i müebbed kalmazdı. Anibal'in vicdanları hayran eden kahramanlıkları bile, Kartaca'yı ikinci hayata ib'âs edemedi.

Eğer bir Yunanistan dirilmiş ise, ömr-ü sânisini herhalde Makedonyalı İskender'in galebât-ı seyfiyesine veya bu galebelerin şemâtet-i yâdına değil, asıl Yunânî olan hukemâ ve şuarâ-yı kadîmesinin fütûhât-ı fikriyesine medyûndur.

Besî renc hordem der in sâl-i sî

Acem zinde kerdem bedîn Pârsî.

beytiyle bi-hakkın ilân-ı mübâhât etmiş olan Firdevsî-i Tûsî *Şehnâme*'siyle, şair kavminin hâbîde-i asâr olan ruhunu uyandırdı.”

İşte bizim Mehmet Akif de miras-ı ecdadı, vicdan-ı ahfâda nakl ü tevdi edecek bir kaç büyük şairimizin biridir.

Hiç unutmam: Balkan harbinin son safhasında ve son günlerinde İstanbul'da bir *Müdâfaa-yı Milliye Heyeti* teşekkül etti.

Neşriyat şubesine Recaizade Mahmut Ekrem Bey reis intihap olunmuştu. Aza meyanında Mehmet Akif Bey de bittabi mevcut idi. Ben, üstad-ı Ekrem gibi âsâr-ı edebiyeyi güzel anlar ve takdirâtında musîb pek az edip gördüm. Teşviki dirîğ etmez, fakat senâyı hiç tebzir eylemezdi. *Safahat* şairine “Bizim için bir *Şehnâme-i millî* yazmasını ve bu yolda bir eseri ibda için vücudu muktazî evsaf ve şeraiti yalnız kendisinde gördüğünü”, Mehmet Akif’in mesleğine, şiirine derin bir kin ile muarız olan bir iki zat da mevcut olduğu halde, o mecliste adeta vasiyete benzeyen bir tavır ile tavsiye ve beyan etti. Babîâli kurbündeki *Müdâfaa-yı Milliye* binasından Beyoğlu’na kadar o gün merhumla beraber gelmiştim. Bu meseleyi yolda da tekrar ile, Mehmet Akif’in eş’ârı hakkında meftûniyetler izhar etti. Üstâd-ı Ekrem’in talep ve emrettiği şeyi biz hepimiz *Safahat* şairinden rica etmeliyiz.

Mehmet Akif, Arap şairleri arasında İbnü’l-Fârız’ı, Türklerden Fuzûlî’yi, Acemce yazarlardan Sadi-i Şirazî’yi, Fransızlardan Lamartine’i pek ziyade seviyor. Lamartine’i diğer Fransız şuarasına tercih etmesindeki sebep zâhirdir: Lamartine Allah’a iman eder. Din onun en büyük menba-ı ilhamıdır. Fakat ben, İbnü’l Fârız’la Fuzuli’ye makam-ı tefevvuku münhasır tutmasındaki sâiki ve sebebi bilmiyorum.

Aşk mı?

Benden Fuzûli isteme eş’âr-ı medh ü zem

Ben âşıkam, hemîşe sözüm âşıkânedir.

beytini şîâr-ı sanat ittihaz etmiş olan Fuzûli tarzında Mehmet Akif bir beyit yazmamış veya yazmış ise ilân etmemiştir. Mehmet Akif yalnız Cenab-ı Hakk’a, Hazret-ı peygambere, eâzım-ı eslâfa, cemiyete, insaniyete ve bilhassa insaniyete ilân-ı aşk etti. Canandan, hicrandan şikâyete bedel, hem-cinsine râci mahrumiyetlerden, sefaletlerden ve bilhassa İslâmın düçar olduğu musibetlerden feryat eder. Bu büyük şair tabiatın mehâsininden, eşcâr ve ezhârın güzelliklerinden, güzel çehrelerden aldığı mâye-i tehasşüsü daima gizlemiş, ketmedemediklerini cemiyetin elvâh-ı mukad-

derâtına mezc etmiştir. O, Süleymaniye Camii'nin kubbesini Himalaya dağlarının en mürtefi zirvesinden daha yüksek görür.

Fakat edebiyatta böyle değildir. Güzel olmak şartıyla her eseri sever, şekil ve mevzuu ne olursa olsun... Fuzûlî'nin gaze-liyâtı gibi, Muhteşem-i Kâşânî'nin *Mersiye'si*, Alfons Daudet'nin *Jak'ı*, *Safo'su* gibi, Abdülhak Hamit'in *Bir Sefilenin Hasbıhali* onu müteessir etmekte hem-kudret ve yek-âhenktir. Heccâv-ı bî-nazîr Eşref merhumun müstehcenâtını bile aşk-ı sanatla takdir ettiğini bid-defeât gördüm.

Fransızlardan Alfons Daudet ile Emile Zola'yı pek ziyade sevdiğini söylüyor. Bu iki edip ve yekdiğerine fevkalâde muhib zat, zahirde aynı mesleğe salık zannolunur. Ve ihtimâl ki tarzı telâk-kilerinde bir karabet vardır; fakat hakikatte üslûb-u ifadeleri ve intihap ettikleri mevzûlar küllî fark ve ihtilâf gösterir. Bundan da anlaşıldığına göre Mehmet Akif Bey, bir eseri sevmek için onda, meslek ve mektep noktasından tetkik ve intihap etmeksizin, alel ıtlak güzellik aramaktadır. Nasıl ki Victor Hugo'yu da pek ziyade beğenir. Zevk-i selim ve rakîk olan her adama yakışan, hiç bir kayd u fikr ile mukayyet olmaksızın sevmektir.

Şairlerimizden Nedim'i de çok sever. O Nedim'i ki bir *tevhid*, bir *naat* yazmaya bile zaman ve mekân bulamayacak derecede meşgûl-i tarâb, kudret-i sanatını Sadâbâd'ın çiçekleri üstüne avuç avuç serpererek, bu cihandan göçüp gitmiştir. *Hakkın Sesleri* şairi, Sadâbâd bülbülünün iki asrın perdesini yararak gelen şâik ve ter-negamâtını pür-vecd-i takdir dinlerken, onun amâl ü fışkını hatıra bile getirmiyor. Ah!.. Mehmet Akif'i huşûnet-i taassubla ve tabiat-i şairânesini bu huşûnete tâbi ve mağlup olmakla şâibedâr göstermek isteyenler onu yakından tanısalar, nasıl bir hayrân-ı mehâsin olduğunu anlarlar.

Fuzulî'yi, Nedim'i seven Mehmet Akif'in, fakat Nefî'ye o kadar muhabbeti yok. Kasâid-serâ-yı a'zâmımızdan diriğ-i teveccüh etmesini, ben aziz dostumun menfî bir haksızlığı addederim. O kadar sevdiği Namık Kemal'in üslûbunda gördüğümüz haşmet ve azamet, Nefî'nin feyz-i nüfuzudur, Şinasi'nin değil. Recaizade Ekrem Beyin evrakı arasında Namık Kemal Bey'in Magosa zindanından yazılmış ve şimdije kadar hiç neşr olunmamış bir mektubu görmüşüm.

Süleyman Nazif
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

سليمان نظيف بك مرحوم

Tetkikat-ı Edebiye
MEHMET AKİF
ŞAİRİN ZÂTİ VE ASÂRİ HAKKINDA
BAZI MALÛMAT VE TETKİKATI II*

Süleyman Nazif

Nefi'ye bir zaman vâki olan tariz ve hücumlarında, kanaat-i müteahhiresine göre, haksız bulunduğunu *Evrak-ı Perişan* müellifi samimi bir nedametle itiraf ve o koca şairin kasâid-i muazzaması büyük birer hüccet-i kudret olduğunu zikr ile isbât-ı insaf ediyor.

Talim-i Edebiyat musannıfının da -vaktiyle ara sıra tariz etmiş olduğu- Nabi merhum hakkında bana böyle bir itirafı sebk etmişti.

Namık Kemal ile yârân-ı içtihadı, tarz-ı atığı yıkmak için, o tarzın en kuvvetli sanâdîdine hücum, tabir-i esahla sanatı siyasete feda etmeye mecbur bulduklarını zannetmişlerdi. İcab-ı maslahat zâil olunca, hak ve ma'deletin avdet etmesi pek tabîi idi:

Evet tarz-ı kadîm-i şi'ri yıktık, herc ü merc ettik;
Nedir şi'r-i hakîkî safha-yı irfana derc ettik;
Bu yolda nakd-i vakti cem'-i kuvvet birle harc ettik;
Bize gelmişti zira meslek-i ecdâd nâ-kâfi!..

dava-yı muhikkını otuz bu kadar sene evvel, yine muhik bir tehevürle ilân eden şair-i azamımız Abdülhak Hamit, kudemâ-yı şuarâmız arasındaki eâzımın samimi meftunlarındandır.

Kanaatler daima tehavvül edebilir ve etmelidir. Hakikat olduğuna rabt-ı yakîn edilmiş ne kadar hükümleri tettebbuât ve

* Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 7 ağustos 1335/ 7 ağustos 1919, nr. 1421, s. 263-264
Süleyman Nazif, *Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tetkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924, s. 13-19

vekâyi'-i taliye nakz ü ibtal etti... Değişmeyen veya güç değişen zevklerdir. Bununla beraber insan yaşadıkça ve hayât-ı fikriyede tekâmül veya tehavvül hasıl oldukça, zevkler de fakat tedrici, ağır surette değişir. Nasıl ki vaktiyle pek ziyade severek okuduğumuz eserlerin bir kısmı, bugünkü zevk ve hissimizi tatmin edemiyor. Kanaatler daima tahavvül edebilir demiştim. Nefsimdeki bir tecrübeyi arz edeyim:

Malûmdur ki Fuzuli'nin hayat ve mizacına dair muasırlarından bize intikal etmiş malumat ve rivâyet yok denecek kadar azdır. Ve ne biliyorsak yine kendi âsârı sayesinde. Eserden müessire intikal tarikiyle şairi melâl-perest, mağmûm, giryân, ömrü fakr u ahzân ve bin türlü hırmân içinde geçmiş hayata, feleğe küskün bir adam zannederler.

Şu son zamanlara kadar ben de bu zehâbda idim. Zannederdim ki:

Sâki, medet et ki derd-mendim;
Gam silsilesine pâ-y-bendim...

beyti, hakikat-i hali musâvvidir. Ve yine zannederdim ki:

Hicrinde daima gelirim âh ü zâra ben,
Bîçâre ben, felek-zede ben, bahtı kare ben...

beytiyle şair kendi sicill-i nasibini hülâsa etmiş. *Rübâb-ı Şikeste* şairi de *Âveng-i Tesâvir*'inde, Fuzuli'yi böyle tasvir ediyor.

Şimdi her gün bir parça daha kuvvet-yâb olan bir zan ile tahmin ve adeta hükmediyorum ki, Fuzuli'nin mizaç-ı fitrîsi melûl olmaktan ziyade şen ve dehâ-yı sanatı teellümden ziyade istihzâya mâil imiş. *Divan*'ının mukaddeme-i mensûresi ve bilhassa Nişancı Mehmet Paşa'ya olan *Şikâyetnâme-i meşhuru* bu zann ve hükmü daima tevsik edebilir.

Leyla ve Mecnun efsanesini mevzû'-u dâsitân intihab etmesi, gırîzî bir tahassüs ve temayülle değildir. Bu eserin şuarâ-yı Rûm tarafından kasd-ı imtihan ile kendisine teklif edilmiş olduğunu mukaddemâtında zikrediyor.

Sergüzeşt müellif-i necibinin kudemâ-yı şuaramız hakkında pek doğru bir sözü vardır; Abdülhak Hamit'in yed-i dehâsiyle kapanan tarz-ı kadîm-i nazmın son üstatlarından Kâzım Paşa ile Nevres Efendi'ye ve İsmail Paşazade Hakkı Bey'le Yenişehirli Avni Beye Sami Paşazade Sezai Bey yetişmiş. Bunların hâlini gayet lâtif bir musahabe-i edebiyesinde tasvir ederken:

“Hemen hepsince şiiir Nefi'de ibtidâ, yine Nefi'de nihayet bulduğu için, Nefi bu şairlerin kitâbe-i kâinatı idi. Tabiattan değil, Nefi'den mülhem olurlardı”.

diyor. Bu hükmü her eski şairimize, meselâ bizzat Nefi'ye de tatbik edebiliriz. Hiç kimsenin aksini iddia etmeyeceğine kani olarak biliyoruz ki, Nefi de Enverî'den ve bilhassa Örfî'den iktibas-kârâne mülhem olmuştur. Ve her eski şairimiz gibi Fuzuli de, Acem'in az çok nüfuz ve tesiri altında kaldı.

Fitraten mağmûm değilken, hazin sözlerden zevk-yâb-ı sanat olan ne kadar tabâyi'-i şâika ashabı gördüm. Fuzuli kendi mizac-ı ibdâna ihtimâl ki melâli muvafık bulmuştur. Mizac-ı ibdâ dedim. Evet, bu muhakkaktır ki bir kısım üdebada, hem de kısım-ı azamında mizac-ı hakikiye mugayir bir mizac-ı ibdâ vardır. Alphonse Daudet'nin kariini güldüren istihzaları için için ağlar. Derler ki şâtim-i şehîr Roşfor mecâlis-i ülfette pek terbiyeli, pek hâtir-nûvâz bir adammış.

Zât-ı üstâdânesini idrak etmek ve yakından tanımakla mübâhi bulunduğumuz şair-i azamımız bile *Makber* mukaddimesinde, “Kederimin artması için sevinmek isterim” diyor.

Bizde tabiattan en evvel mülhem olan Abdülhak Hamit'tir. Ondan evvel de Nedim, mahdûd bir şekil ve dâirede tasvîr-i menâzır etmişti. Kudemâ-yı şuarâmızın -bir kısmını seve seve okuduğumuz neşâid-i tasvîriyeleri- ya kendi tasavvur ve hayallerinden veya kendilerinden evvel gelmiş şairlerin âsâr-ı mûmâselesine taklit hevesinden vücûd-yâb olmuştur. Tandir başında *rebîyyeler* yazarlar, gülistanlarda *şitâiyyeler* hazırlarlardı. Bunun içindir ki biz şairde iki mizaç tasavvur ve farz ettik.

Mehmet Akif'in Nef'î'yi sevmemesindeki sebebi taharri ve tetkik edelim:

Dalkavukluğu mu? Eğer buna kasideleri delil ittihaz edilmek istenilirse şairlerimizin pek azı, hatta Şark'ın ve İslâmın mefhari olan Sadî-i Şîrâzi bile bu töhmetten, bu şâibeden berî kalamaz. Bana öyle geliyor ki Nefî'de medh ü kadh, hizmetkâr-ı tama olmaktan ziyade, âdeta marazî bir ihtiyâc-ı ibdâ idi. Devrinin ekâbiri kadar ve belki daha ziyade kendi nefisine kasâid-nisâr oldu. Medih ettiklerini biraz sonra hicv etmesi ve lisân-ı mezemmeti babasına kadar teşmil etmiş olması, seciyesi metin bir adam olmadığına delâlet edebilirse de bunun şairliğine taallûk ve şümûlü yoktur. Mehmet Akif, ihtimâl ki "*sanat yalnız sanat içindir*" düsturuna verilerek istenilen vüs'at ve mutlakiyeti biraz tahdit, biraz takyit etmek isteyenlerdendir. Üstad-ı hakîm müderris Ferit Beyefendinin üçüncü *Safahat*'ta münderiç bir *intikâd-nâme-i kıymetdârı*, bizim bir ihtimâl şeklinde dermeyân ettiğimiz mütaleayı teyit ediyor. İlm ü iktidarı ve zevk-i rakikıyla takdîr-i musîbi huzurunda daima hayran kaldığım Mehmet Akif'in bu fikrine iştirak etmekte pek çok tereddüt, hatta aciz göstereceğim.

Ebuzziya merhum Konya'da mukim iken, ben Bursa'da bulunuyordum. *Âsâr-ı Kemâl* hakkında bazı mülâhazât-ı fâide-cûyâneyi muhtevi ve oldukça mufassal bir mektup yazmıştım ki bilâhare mecmuasıyla neşretti. Ben ahlâk ile sanat arasındaki münasebete taalluk eden kanaatimi o vakit de ketmetmemiştim. Şairlerimizin eşya ve tesirât-ı muhîteden ne derecelere kadar müteessir olabildikleri hakkında, o mektuba derc etmiş olduğum mütaleat-ı kâsırâne bugünkü kanaatime ve biraz evvelki mesrûdâta tamamiyle muvafık değilse, sebebi on bir senenin idrak ve muhakememde vukûa getirdiği tahavvülde aranmak icap eder. Bu tahavvülün tekâmül veya inhitât olduğunu tayin edebilecek herhalde ben değilim.

12 mart 1909 tarihli mektubumla *Nümune-i Edebiyat* musanif-ı muhteremine diyordum ki:

"Kemal Bey meziyyât-ı şî'r ve sanatına daima senâhân olduğu Nedim ile, âheng-i beyânını ekseriya meşk-i

taklid etmek takdîrkârlığında bulunduğu Nef'î arasında mutantan bir mukayese-i teşbîhiyye tesis ettikten sonra: 'Nedim'in *Divanı* ise anadan doğma soyunmuş güzel bir kız resmine müşâbihtir. Eğerçi erbâb-ı mezâk bir nazarda letâfet-i hüsn ü ânına meftun olur; lâkin müfsid-i ahlâk olduğu için Nedim'i efkâr etmek caiz değildir' diyor".

Bu mütaleadaki isabetsizliği, Kemal Beyin şahs-ı mağfûrundan ziyade, zamanının telâkkiyât ve kanaat-i edebiyesine ircâ etmek daha muhik olur. Bugün bile bizde ve belki her yerde, bir kısım ashâb-ı edeb -hem de bir kısım-ı mümtaz- ahlâk ile edebiyat arasında bir münasebet tevehhüm etmektedir.

Malûm-u fâzilâneleridir ki *sanat yalnız sanat için*, yani fitrat-ı beşerdeki ihtiyâc-ı ibdâ'ı tatmin maksadıyla vücûda getirilir. Bunun ahlâk ile doğrudan doğruya hiç bir münasebeti yoktur. Bir dûşîze-i masûmun humret-i hicâbiyle, bir âlüfte-i meşûmun gâze-i nazra-hırâşını tasvir eden fırçanın kudret-i muvaffakiyyeti, levhanın mevzû'-u ahlâkisiyle değil, mahâret-i ibdâ'ın derece-i feyziyle takdir olunur. Musikide, şiirde, hâsılı sanâyi'-i nefisenin bilumum mezâhirinde böyledir. Bir neşîde-i garâmın negamât-ı hevâcisiyle bir ilâhinin elhân-ı zühdü arasında gûş-u sanat -muvaffakiyet-i ifadeden başka- hiç bir fark işitmez ve aramaz. Sanat, ticaret veya memuriyet değildir ki, ahlâk onun başlıca evsâf-ı lâzimesinden olsun!..

Tetkikat-ı Edebiye
MEHMET AKİF
ŞAİRİN ZÂTİ VE ASÂRİ HAKKINDA
BAZI MALÛMAT VE TETKİKATI III*

Süleyman Nazif

Ulvî bir mebhas fena tasvir olunduğu takdirde nasıl celb-i takdir edemezse, iyi görülmüş, iyi duyulmuş ve iyi ifade olunmuş bir mevzu da -velev en korkunç veya şeni elvâh ve safahât irâe etsin, harîm-i samîm-i şî'r ü san'ate kabul olunmakta öyle tereddüt gösterilemez.

Nedim, hiç şüphe yoktur ki, kabiliyyet-i külliyyeyi hâiz bir tabiat-i fevkalâdeye malik idi. Bununla beraber her büyük zekâ gibi, sanatının avâmil ve müessirâtını yalnız muhitinde aradı ki en ziyade muvaffak olmasına sebep budur.

Tevfik Fikret'in *Âveng-i Tesâvîr'i* meyanında Nedim'i tasvir, daha doğrusu irâe eden bir manzume vardır ki, Sadâbâd şairini belki muâsırları bunun kadar tanıtamazlar. Ahlâkiyâtta herkesten ziyade nezâhat-perest olan Tevfik Fikret şu manzumesinde Nedim'in hayat-ı sanatına karşı, gizli bir çîn-i itab olsun, hiç bir nişâne-i tayîb izhar etmiyor. Bilâkis şahıs ve muhitinin ahvâl ve menâzırını zaptedemediği bir galeyân-ı şevk ü meftuniyetle ve Nedim'in rûh-u şuhunu raksân edecek bir âheng-i tarabla teccîm ve ihyâ ediyor ki aşk-ı sanata yakışan da budur.

Nedim, Fuzuli gibi bir Ömr-ü meyûsun enîn-i telehhüfatını tespit ve teb'îd edecek neşâid-i efgân u teellüm terennüm etmedi; çünkü perî-i sanatı her sabah Dicle ve Fırat nehirlerinin

* Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 14 ağustos 1335/ 14 ağustos 1919, nr. 1422, s. 268-269
Süleyman Nazif, *Mehmet Aki Şairin Zâtı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tetkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924, s. 19-27

feşâfeş-i kelâli ve vadilerinde yaşayan sergerdânân-ı hüzn ü bedâvetin elhân-ı melâliyle değil, Sadâbâd bülbüllerinin sürûr ve eşvâkiyle uyanırdı.

Nef'i gibi divanının her sayfasını bir gulgule-i vegâ ile ilelebet ihtizaz ettirecek kasâid-i cenk ü cidal tanzim etmedi; çünkü Ahmed-i Sâlis devrinin sükûn-u nisbîsi ve ezvâkı içinde pür-gaşy olan tab-ı şuh ü neşve-peresti bir asır evvelki Ahmed-i Evvel, Os mân-ı Sâni, Murâd-ı Râbi zamanlarının kerr ü fer-i hûnînini tasvir değil, hatta tahatturdan incinirdi.

Mesela Fuzulî'yi "*arzu serkeşte-i fikr-i muhal eyler*" ken o bîçâre şair; yalnız kendi nefesine değil, alelumum insaniyete râci bir zül ve mahrumiyetin evcâ ve ıztırâbâtını feryat eder. Nedim ise yine bu serkeşteliğinin sebebini sâki-i mülâyim-meşrebin gerdişinde gösteriyor. İbrahim Paşa'nın Nedim-i huzûzâtından beklenen de budur ki âr u noksanı var ise hilkate râcidir.

Nedim, Nef'i kasâidinin bazen vezin ve kafiyesini taklit veya tecdit etmek ister. Meselâ Nef'i memdûhunu:

Ol şehsuvâr-ı arsa-i şevket ki rahşının
Dârâ tutar rikâbını, Hüsrev inan verir

gibi muzaffer Roma kahramanlarının zafer alaylarından daha büyük menâzırı ihtar edecek surette tersim ederken, Nedim:

Tab'ım o bağbân-ı girân-dest-mâyedir
Kim bir gül istesem bana bir gülsitan verir

tarz-ı dil-firîbinde, yine kendi tab'-ı şuh u sâikının mehâsinhân-ı ihsanı olmakla iktifa ediyor.

Fuzuli, Nef'i, Nedim, üçü de gerçekten büyük şair idi. Ve üçü de kendi zamanlarının temayülât-ı hakikiyyesine tercüman oldu. Müfsit olan Nedim'in *Divan'ı* değil -eğer arada bir vasita-yı ifsâd varsa- zamanıdır. Gerek siyasiyatımızda, gerek ahlâkiyatımızda mevcut âsâr-ı tefessüh ve inhitâtın esbâbını şuaradan ziyade, vüzerânın divanlarında aramak icap eder.

Büyük zekâlar ara sıra bilmeyerek taklit etseler bile, hiç bir zaman ifsat etmezler. Eserleri gördüklerinin, duyduklarının, düşündüklerinin zevâl-nâpezîr birer mirat-ı inikâsıdır. Ve o âyîne-lerde şahıslarıyla beraber zamanları da en ince ve nazar-girîz hutût ve eşkâliyle mürtesem olur. Makyavel eser-i meşhûmuyla zimâmdârân-ı umûrdan ziyade bâr-berpüşt-ü tahammül olanların husûl-ü intibahına hizmet ve asarın ithâmât-ı mütelâşiyânesinden bu sayede tahîs-i nefis ile tebriye-i zimmet etmiştir.

Hasılı *Lûtfiyye-i Vehbî* gibi, *Hayriyye-i Nâbi* gibi tenassuh ve tenahnuh-i şiir değil, heyûlâ-yı şiire ancak Nedim gibi tabâyi-i müstesna ashabının eyâdî-i icâzkârı şekl ü suret verir. Ve bu şekl ü surete yine o fevkalâde fitrat nefha-ı feyziyle öyle bir hayat gelir ki butûn-u âtiye ashâb-ı istidadının fikr ü zekâsına intikal ede ede ve onları yaşata yaşata hayat-ı insaniyyetle hem-devâm olur.

Bu satırları on iki senenin pây-i tahribi çiğnedi. Yazdıktan sonra pek çok gezdim, dolaştım, okudum. Bildiğim bir çok şeyler unutulmuş, yerlerine başka şeyler kaim oldu. Bununla beraber, sanatın ahlâk ile asla mukayyet olmadığına taalluk eden kanaatim nâ-mütezelzil duruyor. Hâlâ o fikirdeyim ki takva ile sanat ve mürebbî ile münekkit birbirinden büsbütün ayrı şeylerdir.

Biz ileride Mehmet Akif'in yazılarını tetkik ederken göreceğiz ki *Safahat* şairi de her yerde bu kayd ile mukayyet bulunmuyor. Ahlâksızlığı takbih etmesi, onu çirkin bulduğundandır. Cemiyetin cerîha-i sefaletini teşhir ederken korkutan ve iğrendiren kanlı veya mülevves her köşesini pervâ-yı ahlâk ile asla düçâr-ı tereddüd olmaksızın, irâe ve teşrîh ediyor. O, bu hususta hatta Eşref merhumdan bile bî-amandır. Şu kadar ki Mehmet Akif, şahsî emel veya kinlerin takâzâ-yı tatmin ü teskininden tahlis-i beyan ederek, kudret-i şairiyetini idealine, yani iman-ı ezeli ile mutekit bulunduğu Allah'ın emri bilmarûfuyle nehy-i ani'l-münkeri dünya yüzünde nâzım-ı amâl-i beşer olması arzusuna... Arzu diyorum, ne kadar nâkis ve bî-ifâde bir kelime!.. Emeline, aşkına, fikri-sabitine hâdim ediyor.

Talleyrand'ın "Kelâm, insana izmar-ı meram için verilmiştir" sözü, diplomatlar kadar şairlere de kabil-i teşmildir. Pek az şair

vardır ki yazılan hissiyat-ı sahîhiyesinin değiştirmeyen ve aldatmayan bir makesi olsun. Bu mizac-ı şâiri eserlerinden istidlâl etmek pek müşküldür. Hususiyle yalnız duyduğu gibi değil, düşün- düğü ve işittiği surette yazmaya da kadir ise...

Örf ve âdetin cemiyet haricine attığı esafîle vicdan-ı beşerin afv ü safhını ve refetini celb için on dokuzuncu asrın en muazzam eserini *Les Misérables*'ı vücuda getirmiş olan Victor Hugo, şahsına taallûk eden gayzların en küçüğünü bile afvetmemiş ve:

Béni soit qui m'aime et beni soit qui me haine

mısra-ı bercestesinin kaili olan Victor Hugo, on dört yaşından seksen üçüncü sâl-i hayatına kadar, muvâcehe-i husûmetine -sevk-i baht-ı siyah ile- düşen eşhâsa ve akvâma mütevaliyen şütûm-nisâr olmuştur.

Mesaib-i aile, Victor Hugo kadar pek az adamın huzur-u hayatını kemirdi. şair bekaya irtihal etmeden evvel ve pek az fasıllarla kızları, oğulları ve pek ziyade sevdiği, eserlerinde sık sık tekrar etmekten zevk aldığı haremi, fenaya intikal ettiler. Bu hîşân-ı muazzezın cenazeleri ve hayalleri önünde şairin kalemin- den nevbet be-nevbet kopan vâveylâ-yı tazallüm ağlanmadan okunmak kabil değildir. Sanki göz yaşlarıyla yazılmış; her mısrada, her satırda bir ömr-ü mütezzelzilin asâb ve elyâfı ihtizâz ediyor, inliyor zannolunur. Okurken hemen hükmedersiniz ki o altmışlık, yetmişlik, seksenlik şair-i pîrin hayatı manzumeden evvel bitecek. Fakat endişeye, telâşa mahal yok. Bu neşîde tâbie gönderilmek için postaya tevdi olunurken, Victor Hugo yüksek masasının başında ve bermutat ayakta, Üçüncü Napolyon'a bir hicviye yazmaya başlamış bile. Hicviyeyi takip edecek zâde-i belâgat da akvâm-ı mutîâyı hükümetleri aleyhinde kıyama teşvik eden bir beyannâme-i caziptir.

Victor Hugo'nun rahm ü rikkati kalbinin içinde değil, kaleminin ucunda durur. Nahvet onun vicdanında şefkate o kadar galip ve o kadar mütehakkimdir ki tahrif-i meramdaki fart-ı kudreti bile bu nâkisa-i hulkiyyeyi gizlemeye ara sıra kudret-yâb olamıyor. Bir misâl-i mûciz olmak üzere hafidi için yazdığı şu mısraları tetkik edelim:

J'ai devant les Césars, les princes, les géants.
De la force debout sur l'âmes des néants,
Devant tous ceux que l'homme adore, exècre, encense,
Devant les Jupiters de la toute-puissance,
Été quarante ans fier, indompté, triomphant;
Et me voilà vaincu par un petit enfant.

Şu altı mısra, şairin ruh-u nahvetini de, ruh-i şefkatini de çırılçıplak gösteriyor. Ve insanın diyeceği geliyor ki, ilk beş mısraı söylemek için son mısraı yazmış. Âdeta girizgâhı hâtimeye kaymış bir kaside-i hod-sita.

Şu bir kaç mısrada da şairin gösterdiği maharet-i harikulâdeyi takdir etmeyecek kadar bî-nasîb-i zevk ü izân değilim. Fakat burada maksadım onun kudretini itrâ değil, ruhunu ve hüviyet-i ahlâkiyyesini tetkik etmektir. Victor Hugo her vakit eserlerinde şahsını kendi istediği gibi göstermişken, burada olduğu gibi görünmüş.

Mehmet Akif'in Victor Hugo'ya pek meclûp olduğunu yukarıda takdirkârâne söylemiştim. Azamet-i şairiyyeti on dokuzuncu asrı dolduran Victor Hugo'ya karşı hiç bir sühân-perver bigâne kalmaz. Fakat bu meclubiyet şairin kudret-i beyanınıdır. Yoksa *Les Orientales* nâzımını sevmemekte *Safahat* şairi her müslümana takaddüm eder. Onun aleyhimizde yazılmış her mısraı, her satırı Mehmet Akif'in kalbine sapanmış bir hançerdir ki mâdâ-mü'lhayat kanatacak.

Bizde vatanperverlik hissi, bilhassa şu son senelerde, ikiyüzlü bir tereddiye uğradı: Ya çılgınlık, ya ihmalkâr, hatta bâgız bir lâkaydî. Bir kısmı yakıp yıkmakla, biçare vatan imar olunur dediler. Ve yakıp yıktılar. Bu kanaatten Sarıkamış kahramanı doğdu. Bir kısmı da vatanperverlik hayvâni olmasa bile, pek iptidâi bir his olduğunu ilân ile dalâllerini tecrübesiz dimağlara telkin ve telkih ettiler. Koca bir ülkenin tarrâka-i izmihlâli onların yıkılası gönüllerinde hâlâ bir makes-i teşeffî buluyor. Bu tereddiden mütevellit mahlûkâtın isimlerini tasrih ile şu satırların sevâd-ı bî-günâhına levs-âlûd bir siyahlık karıştırmak istemem,

Hâlbuki vatanperverlik iptidai bir his değil, fezâil-i beşeriyenin en büyüğüdür. Bunu 'Sokrat' bir kânun şeklinde ilan etmeden çok evvel, vicdanı beşer teferrüsle hükmüne dindârâne ittibâ etmişti.

Hamil olduğu Prusya nişanını, Fransa'nın 1871 hezimetini müteakip, Almanya imparatoruna müstahkirane iade eden 'Pastör' bir bedevi kabilesi reisi değildi. Beynelmilel mühim bir memuriyet-i ilmiyye ile Paris'te toplanan ulemâ-yı asrın en büyüğü olan Alman müverrih-i şehîri 'Musen'i, Fransızlar biraz tereddütle kabul ve izâz etmişlerdi. Mehmet Akif'in iman-ı ezelisine nazarı istihfaf ile bakanlar şu vekâyii olsun bilseler!.. Ve eğer biliyorlarsa bir kere olsun tahattur etseler!..

Ah!.. Vatan muhabbeti iptidâi, hatta hayvani bir his olsa bile, ben hissimin, aklımın vicdanıma fazilet şeklinde tanıtmış olduğu her vazifeyi ve her akîdeyi ona feda ederim. Bir kere daha demiştim ki:

"Ben o toprağa 'vatan' derim ki, üstünde dinim ve devletim icrâ-yı hükm ü hükümet etsin. Böyle bir toprak üstünde küçük bir kulübe ile cılız bir oğul bana kâfidir. Dinimden ve devlet ü milletimden mehcûr ve mahrum edilmiş bir diyâr-ı yetim üstünde muhteşem saraylarım, tûvânâ çocuklarım yükseleceğine, hanem bir avuç hâk ister, sülâlem de makbereler olsun!"

Mehmet Akif din ve vatanımın en siyah günlerinde, onların matemini terennüm etti. İstikbâlin bize ihzâr edeceği hâl ne olursa olsun, muazzez şair-i İslamın din ü devlete ağlayan neşîdeleri unutulmayacak...

Unutulmak şöyle dursun tarihinin ve ecdadının meâsir ü mirâsını daima dindârâne taharri ve hıfz edecek bütûn u ensâl-i âtiye evlâdının... Bizim torunlarımızın hafızalarında ve lisanlarında yaşayacak ve onları yaşatarak, kim bilir, belki bir gün yine bize kavuşturacaktır.

Hezâr mucize bi-nemûd ışk u akl cehûl
Henüz der pey-i endîşehâ-yı hîştenest

O yevm-i mübeccel, uzak yakın hangi asrın sene ve aylarında gizlenmişse benden saniyelerine bin selâm, bin tahiyeye...

Tetkikat-ı Edebiye
MEHMET AKİF
ŞAİRİN ZÂTİ VE ASÂRİ HAKKINDA
BAZI MALÛMAT VE TETKİKATI IV*

Süleyman Nazif

Biraz yukarıda, "Pek az şair vardır ki eserleri hissiyyât-ı samimiyesinin değiştirmeyen ve aldatmayan bir makesi olsun" demiştim. Bu ekalliyet-i mümtâze arasına bizim *Safahat* şairi bi-hakkın dahildir. Zatını tanıdıktan sonra eserlerini daha iyi anlamaya ve sevmeye başladım. Hiç kimsenin, hatta vicdan-ı Akif'in bile beni tekzip etmeyeceğine kani olarak iddia ederim ki, *Hakkın Sesleri* mübdiinin samim-i kalbinde hissetmediği hiç bir şey onun şiirlerine karışmamıştır. O nasıl duydu ise öyle yazdı. Her duyduğunu yazmamış, fakat her yazdığını mevcudiyet-i maneviye ve maddiyesini sarsacak surette duymuştur. Öyle olmasaydı, yazıları karşısında kalpler bu kadar ihtizaz etmezdi.

Mehmet Akif kadar meâyib ve mesâviden müteneffir pek az adam gördüm.

Hasta gönlümde ey gam-ı âlem,
Gizli bir makesi elem buldun!..

Beyti, kail-i hâibinden yani benden ziyade *Safahat* şairinin lisan-ı hasbîhâline yakışır. O, tahakküm ve tecebbürün, hakka ve acze tasallut eden her kuvvetin hasm-ı bî-amânıdır. Nerede bir zaaf ve mahrumiyet, nerede bir ıztırar-ı sefalet ve sarılacak bir cehriha görür ve işitirse, onlara karşı yalnız kalemini ağlatmakla iktifa etmez, âgûş-u tehassüsünü açarak imdada da şitâb eder.

* Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 21 ağustos 1335/ 21 ağustos 1919, nr. 1423, s. 281-286
Süleyman Nazif, *Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tetkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924, s. 27-45

Havass-ı yârânından biri hikâye etmişti:

Balkan Harbi başlarken Akif Bey, yegâne medâr-ı teay-yüşü olan memuriyyet-i resmîyesinden istifa etti. Sebebi de bir izzet-i nefis meselesi idi. Müsteciren mukim bulunduğu hanesine bir cuma günü gittim. Beş çocuğundan başka dört çocuk daha peyda olmuştu.

— Bunlar kim? dedim.

— Çocuklarım, dedi.

— Bir hafta içinde, fazla dört çocuk sahibi olmakta garabet var, dedim. Sonra anlattı: Baytar Mektebinde iken arkadaşı ile mukavele etmişler; kim evvel ölecek olursa, çocuklarına sağ kalan bakacak. Arkadaşı vefat etmiş. Akif Bey de hükm-i mukaveleyi icra ediyor.

Muhibb-i müşterekimiz bu hikâyesine şu sözleri de aynen ilâve etti:

“Akif Bey’in o zaman beş parası yok; fakat beş çocuğu vardı”.

Bu menkıbeyi işittiğim gün, daha evvel ehemmiyet vermeyerek, görüp geçmiş olduğum bir mersiyesini, bir hissi tebcil ü tavaf ile tekrar okudum. On dokuz, yirmi yaşlarında irtihal eden Hilmi adlı bir refikine hitaben ve kendisi de o yaşlarda iken yazılmış bir neşîde-i matem. Kalbimle iman ettim ki,

Ey aslına iltihak eden nûr,
Sensin bana her tarafta manzûr;
Olsan da zılâl içinde mestur.
Bir an değilim o lem’adan dûr,
Ruhumda ebed-karâr şu’len.

Ey hatırasıyla kaldığım yâr.
Artık aramızda bir cihan var!..
Sen gökte safa-güzîn-i Dîdâr,
Ben yerde azab içinde bîzâr,
Gûşumde bütün terane, şiven!..

nevhası şairin ka’r-ı kalbinden feveran etmiş.

İşte beşerin hasenat ve seyyiatıyla bu kadar alâkadar olan Mehmet Akif Bey'i tehyiç için küçük bir hâdise:

İstibdat dediğimiz ve fart-ı nühûsetiyle beraber aradan çok geçmeden tehassürler, telehhüflerle aradığımız devrede ve mehtaplı bir gecede emsâl-i bî-pâyânı gibi bir hâne basılır. Bu maceraya bizim sevgili şairimiz de komşuluk sebebiyle şahit olmuş. Şehadetini şair, hükkâm-ı asâra şöyle takrir ediyor:

Beş on herif yapışıp bir fakirin ellerine
Sürüklüyor; öteden bir kadın diyor:

— Bırakın!..

Kocam ne yaptı? Nedir cürmü bî-günâhı adamın?
Zavallının büyük evlâdı öldü askerde;
İkinci oğlu da sürgün Yemen'de bir yerde.
Acıklı, göğsü sakat koyverin, didiklemeyin.
Günahtır etmeyin oğlum, ayıptır eylemeyin.
"Efendi" kim?.. O ne bilsin? Bilirse hem ne çıkar?
Kilercisiyle uzaktan biraz hısımlığı var.
Geçende komşuyu görmüş, demiş: "Selâm söyle!"
Demek alınmayacak Tanrı'nın selâmı bile!..
Köpek sürüklenir gibi insan sürüklenir mi ayol?

Bu sahneyi manzara ve muhavereleriyle birlikte ve canlı surette teccîm ve irâe ettikten sonra,

Refik-i ömrü giderken cenaze halinde,
Serildi kaldı kadın âşiyân-ı lâlinde.
Benim de bitti nihayet tahammülüm, tabım:
Boşandı seyl-i dümû'um, boşandı asabım.
Utandım ağlayarak, ağladım utanmayarak!.

diyor. Ve kâhir bir istibdadın kakhâr kuvveti karşısında ağlamaktan başka bir hareket-i isyan gösteremeyen nefsinden ve nefsinin Hodgâmlığından adeta hayâ ediyor. Her mahzuru ibâha ve her mem-

nûu îade edecek kadar tabîî olan istibkâ-yı şahs/instinat de conservation hissinden bile bu manzara karşısında şair müteneffirdir.

Bu ağlamak, bu pek necîb müşâreket-i hissiyye o zaman mümkün olan muavenetlerin en ulvîsi, kemal-i esefle yâd ederiz ki en nâdiri iken, Mehmet Akif'in fenalıklar karşısında tehevür eden ruhuna medar-ı tesliyet değil maye-i azab oluyor.

Utandım ağlayarak, ağladım utanmayarak

Osmanlı şairinin âdeta ağzından kaçmış bir söze benzeyen bu tasannusuz, tekellüfsüz, hem mahcup hem mütehevvir itirafı,

Besan dîde ki giryed berâ-yı her uzvî
Gamî behr ki resed mîkoned melûl merâ

beytiyle uluvv-ü cenaba biraz da şekl-i tefahür vermiş olan Acem şairinin davası önünde ne kadar büyük ve yüksek kalıyor!..

Bu manzumeye tekrar ircâ-i bahis etmemek için, heyet-i umumiye ve kıymet-i inşâdiyesi hakkındaki fikrimi de söyleyeyim:

"İstibdat" lisanımızda pek az nazîri ve nev'i meyânında ise bî-nazir olan bir neşîdedir. Kelimeler, Mehmet Akif'in ekseri e'şarında olduğu gibi, birer boya ve ses kuvvetiyle manzara ve vakayı hem tasvir hem intâk ediyor. Manzumeyi okurken de, okuduktan sonra da, kocası götürülen kadınla tevkife memur paşayı adeta görüyor ve işitiyorsunuz. Ah!.. Keşke Akif hâdiseyi yalnız tasvir ile iktifa ederek, sade-dil bir nâkil olmakla kalsaydı!..

Kadının,

— Paşam mı?.. Nerde paşa?..

Şu korkuluk gibi dimdik duran herif mi?.. Paşa!..

sözünden sonra şairin, paşayı tarif ve tavsif yolunda israf ettiği yirmi mısra, kısm-ı azamı kudret-i tasvirine bürhan-ı kemâl olmakla beraber hikâyenin safiyetini ihlâl etmektedir.

Bazı Frenk münekkitleri, "Teferruatın kesreti, mecmuu ihâtaya mâni olur" diyorlar. Bu güzel manzumede, adeta bir istitrâd gibi ortaya giren şu yirmi mısra, kadının hasbîhaliyle paşanın biraz ev-

velki kıl ü kâlınden alınan zevk-i bediîyi bir felc-i muvakkate duçar ve bu suretle kısmen ihlâl etmekte. Şair, o paşayı dûr u dîrâz tasvir ile simasını ve eşkâlini tespit etmeye bedel, kariin telâkkisine ve takdirine bıraksaydı daha münâsib olur ve o çehreye herkes kendi tehassüs ve tasavvuru dairesinde hutut u eşkâl iâre ederek, herif bin başlı, iki bin yüzlü bir canavara dönerdi. Hele,

Belinde seyf-i sadâkat, elinde bir kamçı,
Ferik setresi altında gördüğüm umacı...

beyti, Mehmet Akif'teki kudret-i inşâdın onda birine malik olanlarca bile uyûb-i nazmiyeden sayılabilirken, *Safahat* mübdiine intisâb edince kebâir-i kalemiyye sırasına girer. Ferik setresi gibi, her iki cüzü de türkçe olan -çünkü Arapların ferik kelimesine bizim verdiğimiz manayı vermiş olduklarını zannetmiyorum ve bizim setremiz Arapların sûtresi medlulünden ayrılmıştır- bu terkipteki medd ü işbâ adeta kulağa îrâs-ı evcâ ediyor. Husûsiyle zevk-i selîm yukarıdan beri kevser-i selâset hâlinde cereyan edip gelen doksana karîb mısırâ'ın verdiği hazz-ı azîm ile biraz da müşkil-pesend olduktan sonra!.. Bu beyti takip eden beyitten sonra gelen,

Sema zemin bütün envar iken o pis gölge
Cebîn-i pâkine leylin ne pâyidar leke!..

beytindeki pâyidar leke de kulağa hoş gelmiyor. Takdirimde hata etmiyorsam,

Utandım ağlayarak, ağladım utanmayarak!..

mısraı bediînden sonra, manzumenin nihayetine kadar devam eden sözler kamilen zâid, o masum ve bülend i'tirâfm güzelliğini adeta setr ediyor. Halbuki kâri, tek başına bir levha-i garrâ-yı şiir olan,

Utandım ağlayarak, ağladım utanmayarak!..

sözünün taht-ı teshîrinde iken manzume bitmiş olsaydı, bu mısraın ikaz ettiği tesir daha kavi ve heyecanı daha mümted olurdu. Hatta bu ağlama ve utanmanın azab-ı vicdanî şeklinde kendisine görünmüş olduğunu şair bilir bile görünmemeli idi.

Mehmet Akif Bey bu manzumesiyle hem bir vekayi safhasını tasvir etmek, hem heykel-i istibdada tükürmek istemiş. Fakat ikinci teşebbüs birinci emelin güzelliğine tasallut ediyor. Bu da gösteriyor ki, *sanat, yalnız sanat içindir.*

O devrin tayf-ı tedhîş olan veliahd-i Saltanat efendinin etbâından selâm göndermek değil, ikâmetgâhının penceresiz, rasîn ü sengîn surlarına mani ve girîzan bir nazarla bakmak bile bir kaç hânümânı harap etmeye kifayet ederken, "poyrazın kışın da uğramadığı bir mahallede" mütemekkin bir kadının. Kocasının büyük evlâdı askerde ölen ve ikinci oğlu da Yemen'de bir yerde sürgün bulunan bir zevce ve validenin efendiden bî-haber olması pek tabiidir. Bu hâl ve levha Mehmet Akif'in yed-i i'câzında ne kadar cazip bir şekil alıyor!..

"Efendi" kim? O ne bilsin? Bilirse hem ne çıkar?

Kilercisiyle uzaktan biraz hısımlığı var.

Geçende komşuyu görmüş, demiş: "Selâm söyle!"

Demek alınmayacak Tanrı'nın selâmı bile!..

Özrü itabı safveti, sâdegîsi, bununla beraber tarz-ı tebliği mümteni'üt-tanzîr ve rûh-şinâslığıyla kudret-i idrâk ü muhakemeyi de zevk-i bedîi gibi teshîr ve hayran ettikten sonra:

Arnavutluk'ta gürleyen toplar.

Geliyor işte payitahta kadar!..

müjdesini insan işitmek istemiyor. Sultan Abdülhamid-i Sani'nin istibdadına hitam veren, Arnavutluk'ta gürleyen toplar değil, Mehmet Akif'e böyle manzumeler yazdıran paşalar ve herifler idi. Arnavutluk'ta gürleyen toplar o istibdadı ref ile yerine fûrû-mâye, aç, hem bî-aman, hem tarihten başka her şeyden korkan bir istibdadı ikad etti. Akif Bey'in kaleminden çâr-aktâr-ı âleme ve afak-ı tarihe yayılan mermiyyât-ı şâkiye, mütehassise-i izhaniye tazîb-i ibâdullahtan men edecek ve istibdatları Arnavutluk'ta gürleyen toplardan ve her şeyden ziyade tehdit ve tahrip eyleyecektir. Şair kendi eserini niçin istihfaf ve tesirini neden böyle bî-rahmane tenkis etti, bilmem!

*

**

Aziz dostumun hasâil-i güzîdesini ilk sayfalarda beyan ederken demiştim ki:

“Mehmet Akif, yalnız Cenab-ı Hakk’a, peygamber’e, eâzım-ı eslâfa, cemiyete ilân-ı aşk etti. Canandan, rakipten şikâyete bedel, hemcinsine râci mahrumiyetlerden, sefaletlerden feryat eder. Tabiatın mehâsininden, menazırın, eşcârın güzelliklerinden, güzel çehrelerden aldığı mâye-i tahassüsü daima gizlemiş, ketm edemediklerini de cemiyetin elvâh-ı mukadderatına mezc etmiştir.”

Bu sözü şairin her eseri tevsik eder. Hemen her manzumeye edebiyatı bir hüccet-i teyittir. Ben, yalnız bizim lisanın değil, edebiyat-ı cihanın da şehkarları arasında müstehakk-ı tasnif olan bir neşidesiyle burada ihticâc edeceğim:

Mehmet Akif, bir tarihte Necid Çölllerinden Medine-i Münevvere’ye gidiyor:

Nâr-ı beyzâ kesilip öğle zamanında güneş,
Tepesinden döküyor beynine âfâkın ateş!..
Yıldırım yağmuru şeklinde inen huzmesine
Siper olmuş yanıyor çöldeki çıplak sîne...

beyitleriyle tarif etmeye başladığı o ummân-ı yâbis ü müştailin şafağını, bulutlardaki baharını, tûfân-ı ziyasıyla köpüklerini, buharını, mahmûr-u tefekkürler uzanan enginlerini, yalçın kayalarını, kovuklarını, dalgın derelerini, deryâ-yı zilâlini, hâsılı kâh bir vaha çizen, kâh bütün elvanı toplayıp mavi elekten geçirirken kumların üstüne bin türlü bedâyi’ dokuyan o âlemlerin güzelliklerini anlattıktan sonra, şu suretle tevsifâtına devam ediyor:

O güzel sîne, o çöl şimdi ne korkunç oluyor.
Bir cehennem ki uzanmış, dili çıkmış, soluyor!..
Ne zemininde sezersin, ne fezasında hayat;

Âh bir reng-i hayat olsa da görsem... Heyhât!..
Benzi külden de uçuk... Nerde o masmavi sema?
Yine bîçârenin üstünde o müzmin humma.
Yorulup titremeden, sanki, dalarken mahmûm.
Gizli nevbet gibi nerdense çıkıp bâd-ı semûm.
Deşiyor bağırını cevvin, eşiyor, aktarıyor;
O zaman işte muhitâtı alevler tarıyor!..
Bir avuç gölgeyi minnetle veren kuytuların
Yalıyor, parçalıyor göğsünü binlerce fırın!..
Ne soluk var, ne de ses... Bâdiyenin hâli harâb!..
Çağlıyor sade ufuklardaki âvâre serâb;
Bir de çan seslerinin dalgalanan tekrarı.

Bir an içinde cennetten cehenneme istihâle ediveren o beyâbân-ı dûrâdûru, içine adeta bizi de beraber sürükleyen bir muvaffakiyyet-i ifadeyle tasvir ettikten sonra, üstündeki seyyar ve bîzâr kafilenin çektiği mihen ü meşâkkı tarif etmeye başlıyor.

Geceden girdiği dehşetli mugaylân-zârı
Gündüzün geçmek için kafile olmuş develer,
Eğrilip büğrülerek, yangına düşmüş ejder
İztırabıyla, ne müz'ic uzanıp kıvranıyor!..
İniyorken yanıyor, tırmanıyor yanıyor.
Ya o sırtındaki yüzlerce heyûlâ-yı beşer,
Ateşin dalgalar üstünde yüzen bir mahşer
Ki bu enginleri tayyetmek için çalkanarak,
Gidiyor bulmaya, heyhat, yeşil bir toprak!..

O çöllerin bir çok ufuklarında ve muhtelif mevsimlerde ben de döndüm, dolaştım. Temin ederim ki, Mehmet Akif'in tasvir-i beliği o menâzırın zerre kadar tahrif ve tağyir edilmemiş, mübâ-lağasız, noksansız ve bununla beraber emsâlsiz bir resmidir. Şu küçük çerçeve içinde o dağınık ve payansız elvâh, tabiatta olduğundan daha toplu ve daha sarahat ve fesahatle görünüyor.

Fakat "tabiatın mehâsininden, menâzırın, eşcârın güzelliklerinden, güzel çehrelerden aldığı mâye-yi tahassüsü daima gizlemiş" olduğunu söylediğim bir şairin vecd-âmîz-i tahassüs surette, tasvir-i tabiat eden ebyâtıyla ihticâc ettiğim istiğrab olunmasın. Ben tenakuza düşmüyorum; o adese-i tedkikinden geçirerek, en nazar-girîz hutût ve eşkâline kadar zabt u tespit ettiği menâzır cemiyetin elvâh-ı mukadderatına mezc edecek. Bu tasvir, şu vakayı tezkir için bir taviyadır:

Yok mu ey bağı yanık çöl, ebedî pâyânın?
Nerededir vâhası yâ Rab bu serâbistânın?
Necd'in a'mâkına dalmış, iki aydan beridir,
Koca bir kabile, Mecnûn gibi hâib, hâsir,
Koşuyor, merhamet et, bâdiyeden bâdiyeye
Görürüm bir gün olur "*Hayme-i Leylâ*"yı diye!..

Koca bir kâfile-i bî-karârın, Mecnûn gibi aradığı "*Hayme-i Leylâ*" mübarek "*Kubbe-i Hadrâ*"dır ki, âgûş-u behişt-zârında bin üç yüz seneden beri Hazret-i Muhammet yatıyor. O kafilenin arasına karışmış şair, bizimle yanık yanık hasbihal eden bu seyyâh-ı beyâban-gerd ise, nefsini bildiği günden beri şeydâ-yı Muhammet'tir.

Ne devam etmeye artık, ne de ârâma şekîb...
Bir ılık gölge, İlâhî... O da olmazsa nasîb,
Kalmıyor sâhil-i maksûda vüsûl imkânı.
Yeniden cûşa gelirken bir alev tûfânı,

Karşıdan "*Kubbe-i Hadrâ*" görünüyor. Şair bunu bize anlatırken bir çocuk gibi sevinmekte;

Karşıdan Kubbe-i Hadrâ edivermez mi zuhûr?

mısraı kaleminden bir şetâret-i tıflâne ile dökülüyor. Mecnûn-u haybet-zede *Hayme-i Leylâ*'ya nihayet kavuştu.

O cehennem gibi vadide bu cennet ne güzel!..
En büyük şiri tezdân mıdır, ey Hüsn-ü Ezel?..

İkinci vakti cânanının yeşil yurdu karşısına çıkınca, gözü karararak harîm-i câzibine atılıyor. Ve cemaati yarıp, direklerin dibine düşüyor. Bundan sonra gördüğü hâl ile hissettiği haleti şairin sarîr-i kaleminden dinleyelim:

Sonunda bir yere, lâkin gömünce varlığımı,
Ridâ-yı haşyete hisseyledim sarıldığımı.
Yavaş yavaş o demin duyduğum derin heyecan
İçimde dondu da bir ra'şe koptu ruhumdan;
Ki hilkatimdeki her zerre ayrı ürperdi!..
Önümde sineye çekmiş huşûu, titrerdi
Zemin zemin kabaran saflarıyla gûnâgûn
Zılâl-i câmide halinde bir cihân-ı sükûn!..
Evet o koskoca âlem... Tunuslu, Afganlı,
Transvalli, Buhâralı, Çinli, Sudanlı,
Habeşli, Hiyveli, Kâşgarlı, yerli, Hersekli,
Serendib'in, Cava'nın, Mağrib'in bütün şekli;
Hülâsa attığı kollar, muhît-i Garbiden,
Cihan cihan dolaşıp, mûntehâ-yı Şark'a giden
O dûdmân-ı kerîmin sayılmaz evlâdı
Huzur içinde bırakmış bu mahşer-âbâdı!..

Şair nöbet nöbet hem pür-gaşy, hem pür-cûş, o manzarayı kendi tabîrince o herc ü merc-i samûtu,

Hurûş edip beşi birden yanık minarelerin
Hüda'yı bağına basmış yığın yığın beşerin

gömülmüş olduğu ummânı nasıl dalgalandırdığını yorulmayan ve şevk ü heyecanı daima ve daima artan bir asabiyyet-i karîha ile tasvir ettikten ve beşi birden yanık hurûş eden minarelerin eb'âdı tutan, sarsan şehâdetlerine *Merkad-i Pâk*'in de aynı ikrârını görüp işittikten sonra şair gaşyden, cûş u hurûştan velehe düşüyor;

Ne gulguleydi o yâdın peyinde dalgalanan!..
Nasıl uyanmadı, bilmem ki uykudan Canan?

Muhiti bunca zamandır ki inliyor, az mı?
Kıyâm-ı Haşr'e kadar yoksa hiç uyanmaz mı?
Nasıl sığar ki, İlâhî hayâle, idrâke:
Şu hâb-gâhı derâgûş eden demir şebeke,
Yerinden oynamayan âhenîn vücûdunda
Bütün bu cuşışı ürpermelerle duysun da,
O *Mihribân-ı Ezel rûh-u nâzenîniyle*,
Uyanmasın koca bir mahşerin enîniyle?

Saniâ-i bedîin bence en rakik ve cazip sanatı olan "*tecâhül-ü ârif*"e, şu on mısra kadar güzel misal pek nadir bulunur. Mehmet Akif, haşr u meşre matuktur. Bununla beraber, o *Mihribân-ı Ezel*'in uyanacağı zamanlardan henüz pek uzaklarda bulunduğumuz da bilir. O cûş u hurûş şairin kalb ve ruhunu derin ve samimi bir tevellühe sevk ediyor. Buna "*tecâhül*"den ziyâde "*tevellüh-ü ârif*" demek münasıptir. Şu istiğrak dem ü âleminde şair, bunun da az çok farkına vararak, o *Mihribân-ı Ezel*'in rûh-u nâzenini ile uyanmasını istiyor.

Ah!.. O ruh-ı güzin daima uyanıktır. Aramızdaki nifak u şikâk olmasaydı, bize hâbîde görünmezdi!..

Bu gulgule-i iman ile de Canan'ın uyanmadığına şair ne kadar hayret etse hakkı var. Çünkü o cemaatin ruhunda, çehresinde; o *Merkad-i Pâk*'in ziyâsında, zîlâinde, Muhammet'i... Hep Hazret-i Muhammet'i, yalnız Hazret-i Muhammet'i görüyor. Yâdı ebediyet-güzîn olan Muhammed'i!.. Âh!.. O hâbgâhı derâgûş eden âhenîn şebeke... O demir nikâb... Şûrîde-i hicran muhabbet-zedelerin alnına çarpan o zalim örtü!..

Namaz kılındıktan ve İslâm-ı bî-kesin âlâm-ı asâr-dîdesi Allah'ın nazar-ı afv ü mededi önünde bir kere daha tazarrular, nâlişlerle teşhir olunduktan sonra, Mehmet Akif'e derdini ve kendi vecd ü şevkini unutturacak bir hâdise güzerân oluyor. Bunu da yine şairden dinleyelim:

Henüz dua ediyordum ki, "Yâ Resûlallâh!.."
Nidası kükreyerek bir kanatlı tayf-ı siyah,

Basıp eşikleri *tutmuş yığınla gölgelere.*
Süzüldü uçtaki Babü's-Selâm önünde yere.
Mehîb sayhası hâlâ fezada çınlardı.
Ki yükselip yeniden, yardı geçti eb'âdı.
Düşünce *Ravza-i Peygamber'*in ayaklarına.
Sarıldı göğsüne çarpan demir kuşaklarına.
Dikildi cebhe-i dîdâr önünde, müstağrak.
Diyordu inleyerek:

Ya Nebî, şu hâlime bak!..

Nasıl ki bağı yanar, gün kızınca, Sahra'nın;
Benim de ruhumu yaktıkça yaktı hicranın!..
Harîm-i pâkine can atmak istedim durdum;
Gerildi karşıma yıllarca ailem, yurdum.
"Tahammül et!.." dediler... Hangi bir zamana kadar?..
Ne bitmez olsa tahammül, onun da bir sonu var!..
Gözümde tüttü bu andıkça yandığım toprak!
Önümde durmadı artık ne hânümân, ne ocak..
Yıkıldı hepsi.. Ben aşım diyâr-ı Sudan'ı,
Üç ay "Tihâme!.." deyip çiğnedim beyâbânı.
Kemiklerim bile yanmıştı belki Sahrâ'da,
Yetişmeseydin eğer, yâ Muhammed imdada:
Eserdi kumda yüzerken serin serin nefesin.
Akar sular gibi çağlardı her tarafta sesin!..
Îrâdem olduğu gündür senin irâdene râm,
Bir an için bana yollarda durmak oldu haram.
Bütün heyâkil-i hilkatle hasbîhâl ettim;
Leyâle derdimi döktüm, cibâli söylettim!..
Yanıp tutuşmadan aylarca yummadım gözümü..
Nücûma sor ki, bu kirpikler uyku görmüş mü?
Azâb-ı hecrine katlandım elli üç senedir..
Sonunda alınma çarpan bu zâlim örtü nedir?
Beş altı sineyi hicran içinde inleterek,

Çıkan yüreklere hüsrân mı, merhamet mi gerek?
Demir nikâbını kaldır mezâr-ı pâkinden;
Bu hasta ruhumu artık ayırma hâkinden!..
Nedir o meş'ale?.. Nurun mu?.. Yâ Resûlallâh!..
.....

Sükût içinde bir an geçti, sonra bir kısa "âh!"
Duyuldu. Baktım uzanmış zemine Sudanlı;
Başında, ağlayarak bir zavallı Seylanlı
Öpüp öpüp kapıyor elleriyle gözlerini.
Bilince hârice nakliyle gasli, tekfini,
"Bâki" a gitti şehidin vücûd-u fânisi;
"Harem" de kaldı, fakat rûh-u câvidânîsi.

Kemal-i fahr ü itiraf ederim ki, Şark ve Garp'ın benim bildiğim lisanlarında ve bu vadide bu kadar güzel ve pürüzsüz, kursuz bir şiir okumadığımı fahr ü lezzetle itiraf ederim. Bunu yazmak için yalnız Mehmet Akif kadar şair olmak kifâyet etmez; Mehmet Akif kadar müslüman da olmak lâzımdır. Bu iki lâzime-i ibdâi aynı bereket ve kuvvetle nefsinde cem etmeyen hiç bir şair... ister Şarklı olsun, ister Garplı, hiç bir sanatkâr şu neşîdenin mislini vücûda getiremez. Şairin aşk ve imanı kalbinden kalemine ve kaleminden kâğıda dökülmüştür. Fidyas'ın aşk ü imanı, çekicinden mermerin üstüne aktığı ve mermerin üstünde donduğu gibi!.. Şair-i Acem Örfi'nin,

Ki çün ferzâne Ferhâd-ı gam-endîş
Be-levh-i seng-zed nakş-ı dilhîş

beytine o eski Yunan heykeltıraşı kadar, bu yeni İslâm ve Türk şairi de büyük bir mâsadaktır. Diğer bir Acem şairinin,

Her seng ki ber sîne zeden nakş-ı tu bigrift
An hem sanemî behr perestîden-i men şüd

sözüne de Fidyas heykellerini, Mikelanj, kiliselerdeki bedâyiini, Mimar Sinan camilerini, hattat Hafız Osman *Kelâmı Kadîm*'lerini,

Mehmet Akif de şiirlerini bir hüccet-i te'yîd suretinde gösterebilirler.

Bir kısım halkımızda garip bir dalâl ve müstekreh bir ilhâd var: Mehmet Akif'in iş'arı, mücerred hayat-ı dîniyeye makes olduğu için, bazılarınca istihfaf edildiğini gördüm. İstihfafa yeltenenler de, gariptir ki, şair ve mütefekkir geçinen bazı derbederân-ı fikr ü vicdandır.

Onların kısım-ı azamı, yalnız adını işittikleri ulûm-u müsbeteye ve tabiiyeye Mehmet Akif kadar vâkif midir? Hâşâ! Onların hepsi lisanı, elsineyi, bedâyii Mehmet Akif kadar tahsil ve temellük etmişler mi? Yine bin kere hâşâ!

Akif-düşmanlık şimdi bir modadır: Dinsizlik, hamiyetsizlik, gayesizlik gibi bir moda!.. Müsbet surette ibrâz-ı meziyet edemeyenler, menfi yoldan maksada daha çabuk varacaklarını zannederler. Bunların pîri meşhur "Zoeyl"dir. Homeros'un e'shârını tezlîle yeltenmekle ibkâ-yı nâm etmek istedi. Ve etti. Acâib-i seba-yı âlemden Diyana mabedini yakanlarla Shakespeare'e, Victor Hugo'ya, Abdülhak Hamit'e sataşanlar da adlarını gayyâ-yı nisyanı düşmekten kurtarabilmişler ve bir müddet dillerde ve kalemlerde dolaştırmışlardı. Fakat Akif-düşmanlara da unutulmaktan ve büsbütün unutulmaktan başka bir nasib mevud değildir. Yazdıkları, hatta mevcudiyeti faniyelerinden evvel mazhar-ı zevâl-i nisyan oldu.

Evet, düçâr yerine mazhar dedim. O gibilere unutulmak muşibet değil, gafûr bir sût-re-i zünûb ü uyûba bürünmek, yani bû-yük bir mazhariyet olduğu için!..

MİLLÎ ŞAİRİMİZ*

Cenap Şahabettin

Yedi sekiz seneden beri *şair-i millî* ünvanı mevzubahis oldukça bütün *Ocak*, bütün *Yurtlar* ve bütün *oymak beyleri* müttehidü'l lisan olarak Mehmet Emin Bey dediler. Emin Bey de pekala şair olabilir; onun *parmak* hesaplarında benim hiç bir şiir hissetmeyişim bir mani teşkil etmez. Ben yalnız inhisar meselesini kabul etmek istemiyorum: Lâ-şair illâ Mehmet Emin, veleddâllîn amin!.. Yok mu? İşte benim hiçbir zaman tasdik edemeyeceğim bu kelâm-ı sakardır. İtikadımca inhisar ancak tütün ve ispirto gibi rûsûma münhasır kalmak lâzım gelir. Bana “şiir-i millet” bir tek dimağdan çok büyük görünüyor. Ve onu münhasıran bir cimcimde birleşmiş görmek öyle sanıyorum ki, bütün tarih-i Osmanî'yi her hangi bir vezir-i a'zâmın zekâsına sığdırmaya benzer.

* Cenap Şahabettin, *Peyam-ı Edebi*, 21 ağustos 1335/ 21 ağustos 1919, nr. 45-2 Eşref Edip, *Mehmet Akif*, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938, s. 342 Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1958, s. 49 Mustafa İsmet Uzun, Mehmet Akif Ersoy, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 156

Eşref Edip bu yazıyı “En Büyük İslâm ve Türk Şairi” başlığıyla, *Peyam* gazetesinin 11 ağustos 1337 tarihli nüshasından kısmen iktibas ettiğini kaydetmektedir. Aynı şekilde Mustafa İsmet Uzun da hazırladığı *Mehmet Akif Ersoy* adlı çalışmasında aynı başlık ve aynı kaynağı zikrederek yazının bir bölümünü vermektedir. Halbuki bahsedilen tarihli gazetede böyle bir yazıya rastlanmamaktadır. Hem Eşref Edip hem de Mustafa Uzun'un, Cenap Şahabettin'in “Millî Şairimiz” başlıklı yazısından sadece şu bölümü alıntılardıkları görülmektedir:

“Şiir-i millî nâmı ile ırkımızın rûsum u an'nâtına ait neşîdeler kasedediyorsak pişinde ser-fürû edeceğimiz dehâ-yı muâsir görüyorum: Mehmet Akif!.. Hiç kimse o kadar saf ve şeffaf bir billur-u beyan içinde menâzır-ı milliyeti teşhir etmemiştir. Türk ve İslâm ruhu *Safahat*'ın rüşeym-i ilhamı oldu. Tarih-i edebiyat şimdilik büyük Akif'ten daha büyük bir İslâm ve Türk şairi tanımaz. Fakat ben her kim olursa olsun, şair-i millî sıfatının münhasıran tahsisini haklı bulmam. Şairden safha-ı sanata düşmüş bir mucize-i dimağ beklenir. Bunu kim ibdâ ederse şair o ve şair-i millet odur. Her güzel eser eğer bir Türk elinden çıktı ise, “millî” sıfatına namzet olmak lâzım gelir”.

Geride yirmi milyon dilsiz kalmalı ki, yalnız bir kişi *şair-i millî* olabilsin. Mehmet Emin Bey bizden *parmak* hesabıyla birkaç *hecâ* farklı olabilir, mamafih herhangi birimizin yüreği sıkılsa elbette birkaç *kayabaşı* sırası çıkar ve halis olarak!.. *Şair-i millî* ünvanı beytûlmâl gibi hepimize açık olmalıdır.

Eğer millet şairinden yalnız müessir *elhân-ı vatan* bekliyorsak, bizim şair-i millîmiz ancak Kemal olabilir. Memleketimiz için en samimi sayha-i aşkı ondan işittik. Türkiye ve Türklerden bahis edilirken, merhum-u muazzam kadar merdâne: "Altı da bir üstü de birdir yerin!" diyen olmamıştır. Denebilir ki vatanımız bütün şan ve şerefi, ve bütün vüs'at-i mehâsini ile onun ruhuna sığmıştı. Devlet ve milleti terennüm ederken, Kemal'in dilinde her kelime ateşin bir çekiç ve her mısra pür şerâre bir örs oluyordu. İfade-i hamiyeti şimşek saçan bir çelik kütle idi. Abdülhak Hamit'in bile kanı, o mübalâğa-ı hararetle galeyan etmez. Nefha-i milliyetle Kemal mehîb bir kasırga kesilirdi. Uslûbu kükrer, gürülder, uğuldar. Her manzume-i vataniyesi sağırın bile göğsünü yerinden oynatan icâzkâr bir "marş"tır. Ona peyrev olabilmek için hârikulâde geniş bir nefes ve demirden daha kuvvetli bir hilkat lâzımdı. Namık Kemal'in sânisini henüz gelmedi.

Yook, *şair-i millî* namı ile ırkımızın rüsûm ve an'nâtına ait neşideler kastediyorsak, pîşinde ser-fürû edeceğimiz bir dehâ-yı muâsır görüyorum: Mehmet Akif!.. Hiç kimse o kadar saf ve şeffaf bir billûr-u beyan içinde menâzır-ı milliyeti teşhir etmemiştir. Türk ve İslâm ruhu *Safahat*'ın rüşeym-i ilhamı oldu. Tarih-i edebiyat da şimdilik büyük Akif'ten daha büyük bir İslâm ve Türk şairi tanımaz.

Fakat ben her kim olursa olsun, *şair-i millî* sıfatının münhasıran tahsisini haklı bulmam. Şairden safha-ı sanata düşmüş bir mucize-i dimağ beklenir. Bunu kim ibdâ ederse şair o ve şair-i millet odur. Her güzel eser eğer bir Türk elinden çıktı ise, "millî" sıfatına namzet olmak lâzım gelir. Bundan dolayıdır ki, "*millî mensucât*" ve "*sanayi-i milliye*" gibi terkipler var. Binaenaleyh diyeceğim ki, *millî* şairimiz en güzel şairlerimizi ibdâ eden ve edenlerdir. Millî şair ünvanını almak için "Ah millet!.. Vah vatan!.." diyerek, muharrem matemcileri gibi göğsünü dövmek kifayet etmez sanıyorum. Zannımca, bilhassa vatan ve milleti terennüm eden Namık

Kemal gibi, hiçbir neşidesinde millet ve vatan mefhumlarına rast gelmediğimiz Nedim, her ikisi de “şair-i millî” mizdir. Her millet, her büyük şairine “şair-i millî” der ve bu rütbeyi yalnız bir kişiye vermek lâzım gelse en büyük şairine verir. Mesela Fransızlara sual ediniz: Deroule'de (1846-1914) mi yoksa Hugo'ya mı şair-i millî diyorlar? İngilizlerin şair-i millîsi Shakespeare, İtalyanlarınki Dante'dir ki, ikisi de eserlerinde fikr-i vatana hemen hemen hiç bir mevki vermemişlerdir. Bizim için de Bakî gibi Mehmet Akif, Fikret kadar Nedim, Şeyh Galip mertebesinde Namık Kemal ve Abdülhak Hamit şair-i millî addolunmak icap eder.

Devr-i hâzırda yalnız bir kişiye şair-i millî müsnedi verilmek lâzım gelse, bilâ-tereddüt Abdülhak Hâmid derdim. Zira bugün en büyük şairimiz o olduğu gibi, vatan-ı giryânı tesliye için sadâ-yı şiiire ihtiyaç hissedildikçe, bükâ-yı zekâ bize yine ondan geldi. 1295'te izmihlâl-i Osmanî üstüne o ağladı; 1332'de gulgule-i harp içinde yine onun tantana-i belâgatini duyduk. Kırk seneden beri her umumi ve tarihi heyecanımız üstünde masmavi bir göz-yaşı lezzeti ile Hamit'in şiiirini buluruz. Yarım asırlık hayat-ı içtimaiyemizde hemen her hadise-i uzmâ onun kafiyesiyle noktalandı. Bâhusus elem ve matem saatlerinde, Türk validelerinin enîn ü figanına daima üstadın sayha-ı dehâeti karışır. Barut dumanı ve müsâdeme tozları arasında, her zaman üstadın yanan ruhu ile nûr-u eş'ârını gördük. Her facia-ı hudut Abdülhak Hamit'e vasıl olunca bir facia-ı zekâ olur ve âlem-i edebiyatımıza girer. Saltanat-ı efkârı ile şâir-i azam yalnız tarih-i belâgatimizde değil, tarih-i siyasetimizde yaşıyor. O hem bülbül-ü kalem, hem bülbül-ü salâhtır. Hangi cihetten gelirse gelsin düşmanın top seslerine, dimağ-ı Osmanî namına mukabeleyi üstadımız hiçbir zaman ihmal etmedi. Onun hemheme-i dehâetine nisbetle, bizim Kafkas nağme-gerimiz yahut Turan Seslerimiz belki birer çocuk ninnisi bile değildir. Mamafih “şair-i millî biziz!” diyoruz. O zavallı biz, zavallı cüceler!..

Abdülhak Hamit gibi büyük şairlerin sıfat-ı imtiyazını ötekine berikine tevcih edenler, iki tarafı da ızzar etmiş olurlar: Serçe ve kartal, her biri kendi yuvasında ve kendi perde-i musikisinde yaraşır. Yukarı tabakalara çıkarılınca sesleri kısılacak kuşlara, bulutlarda yer göstermek muhîn ve münhekim bir dostluk olur. Yüksek dala konmakla hiç bir kuş eb'ad-ı lahnini değiştiremez.

Tetkikat-ı Edebiye
MEHMET AKİF
ŞAİRİN ZÂTİ VE ASÂRİ HAKKINDA
BAZI MALÛMAT VE TETKİKATI V*

Süleyman Nazif

Şimdi şu satırları yazarken hatırıma geldi. Volter'in yüzüncü sene-i vefatı münasebetiyle icra olunan ihtifalde Victor Hugo muazzam bir nutuk irat etmişti ki şairin şehkâr-ı hitabeti olan âsâr idâdına dâhil olabilir. Bu nutkun kiliseye müteallik itham ve ithamlarından müteessir olan Paris piskoposu cerâid-i ruhban ile Victor Hugo'ya hitaben açık bir mektup neşretti. Fransız şair-i azamının bu muaheze-nâmeye ferdâ-yı intişarında verdiği cevapta ezcümle şu sözler de münderiştir:

Benim ihtiyar olduğumu söyleyerek, sizin genç bulunduğunuzu işrâb etmek istiyorsunuz. Buna inanırım. Ahlâk tarafı sizde hâlâ o kadar az teşekkül etmiştir ki bence müstelzim-i şeref olan bir şeyden yine benim için ayb ü ar çıkarıyorsunuz...

Mehmet Akif'in dindarlığını istihfaf ve hücumla vesile ittihaz edenler Paris'teki papaz başıdan daha temiz bir silâh istimal edemediler. İhtiyarlık gibi dindarlık da fazîha değil, fazilettir: Namuskârlık, vefakârlık, fedakârlık ayıp ve ar olmadığı gibi... Niçin düşünmüyorlar ki beşeriyet, fezâili, uzun asırlardan beri yalnız dinden teallüm ve ahz etti. İngiltere'de, Fransa'da, Amerika'da, rehzen-i iman zannolunan ulûm ve maarifin bizimle nispet kabul edilemeyecek kadar müterakki bulunduğu yerlerde, din, kökle-

* Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 28 ağustos 1335/ 28 ağustos 1919, nr. 1424, s. 290-300
Süleyman Nazif, *Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tetkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924, s. 45-66

rini cemiyetin en derin tabakalarına saptamış, oraların halkı kurun-u vustâdakinden ziyade dindardır.

Aklı ve vicdanı bozulmamış dinsizler bile, dindarlara hürmetsizlik etmezler. Toprağın üstünde hasetlerini, kinlerini, tama'larını, hâsılı delik deşik olmuş vicdanlarının bin türlü hevâcis-i mütefessihasını çırpındıranlar, bari o toprağın altında bî-günâh bir penâh-ı refaha iman etmekle müteselli olanların ümidine hakaret etmeseler...

Bilirim, Mehmet Akif aleyhinde husumetler celb ü teksif etmiş sebeplerden biri de Tevfik Fikret'le olan macera-yı malûmudur.

Rûbab-ı Şikeste ve *Safahat* şairlerinden ikisinin de hayatı edebiyesinde unutulmayacak ve tarihimize geçecek bu vakayı bî-arafane tetkik edelim:

Ben ikisini de pek yakından tanıdım. Tevfik Fikret'le bir yaşta gibi idik. Mehmet Akif'ten ise beş sene evvel bu dünyaya geldim. Eserlerini okumaktan mütevellit hazz-ı vicdanî istisna edilirse ne Tevfik'e bir borcum var ne Akif'e minnettarlığım... Meselâ Muallim Naci ve hatta Enderunî Vasıf gibi tarz-ı beyanları meyl ü istidadıma en az mülayim olan eski şairlerin şu iki şairi muasırdan ziyade bana emekleri sebk etmiştir.

Burada her türlü hiss-i taraf-gîriyi tebîd ile ve sırf bir râsıd ve müşahit itinasıyla iki şair arasındaki ihtilâfı tetkik ve bu ihtilâfların esbâb u sevâikını teharî edeceğim. Öyle zannediyorum ki bu hususta en çok salâhiyettar olan üç dört bî-garaz aşınadan biri bu satırları yazan acizdir.

Vaktiyle bazı mesâil-i siyasiye ve tarihiyyede temsil edilmiş bir teşbihten ben de burada istiâne edeceğim: Mehmet Akif'le Tevfik Fikret, aynı hat üzerinde son sûratleriyle yekdigere mukabil hareket ettirilmiş iki lokomotif gibi, behemehal müsademe edeceklerdi, ettiler. Fakat yaygarayı başkaları kopardı.

İki büyük şairimiz arasında, sırf kanaat-i vicdaniye mugayretinden mütevellit, bu ihtilâf ve husumetin mahiyetini tayin için evvelâ mizaç ve meşreplerini tetkik edelim:

Malumdur ki şiiir ve şairiyetin iki menba'-i ilhamı var: *Din, kin*.

Biri aşk ve iman, ümit ve huzur, sabr u tahammül, bu toprakların altında bile bir penâh-ı refaha itikattan mütevellit itminan-ı mesut terennüm ettirir. Dindar, cemiyeti ve eşhası tenkit ve hatta şetm ü telin ederken de ağladığının... hem de mat'ûnunun hasta başını şair kendi göğsüne dayamış, için için ağladığının farkında değildir. Bu tıynetten, Fransız ise *Lamartine*, Türk ise Mehmet Akif doğar.

Kindar, en hayır-hâh irşat ve nasihatlerinde bile anîf ve pürçîn-i tehevürdür. Sesinin ihtizaz-ı şefkatinden ziyade dişlerinin gıcirtısı işitilir. Yaşarmayı unutmuş, daha doğrusu yaşarmaya bir türlü alışmamış gözlerinde şerâre-i gazaptan başka bir şey görmezsiniz. Size uzanan ellerinden alabileceğiniz nasibe-i meded, yumruktur. Toprağın altında değil, üstünde de bir vakfe-gâh-i sükûn bulunduğu onu bir türlü ikna edemezsiniz. Bu mizaçtan da, İngiliz ise *Bayron*, Türk ise hayatının son on senesindeki Tefvik Fikret, çehrelerinin en ince melamihiyle karşınıza çıkar.

Beriki kimseden ümmîd-i feyz etmeyerek ve per ü bâl dilenmeyerek, kendi cevvinde, kendi eflâkinde, tek başına tair, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür bir şair olduğunu en gür, en mutmain sesiyle aktar u asâra ilan ediyor.

Öteki ise mevcudiyet-i faniyyesinin toprak üstünde, er, geç silinecek, bir gölge olduğuna kanidir. Ve gelecek asırların mütezayit bir takdir ve heyecan ile inşat edeceğinde kimsenin şüphe etmediği şiirleri bile, kendi nazarında onu unutulmaktan kurtarmayacak...

Tefvik Fikret, bir şairin eşkâl ü hâlinden ziyade sonradan görme zenginlerin etvâr ü evzânı iare ve teşhir eden bir resmin yanı başına yine kendi kalemi ve imzasıyla, şu kıtayı nakş u neşr etmişti:

Kimseden ümmîd-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl.
Kendi cevvim, kendi eflâkimde, kendim tâirim...
İnhina tavk-ı esaretten girandır boynuma;
Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür bir şairim.

Mehmet Akif, eviddâsından fotoğraf meraklısı iki birâder-i necibin ilhâhiyla "Cebel-i Lübnan" dağlarında gelişigüzel alınmış resminin altına şu iki kıtayı, âdeta hâif bir tevazu, fakat pek samimî bir mahviyetle kaydediyor:

Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,
Günler şu heyulayı da, er geç silecektir.
Rahmetle anılmaktadır amma ebediyet,
Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?

Diğeri:

Bir canlı izin varsa yer üstünde silinmez,
Ölsen seni sırtında taşır toprağın altı.
Ey gölgeden ümmîd-i vefa eyleyen insan,
Kaç gün seni hatırlayacaktır şu karaltı?..

İşte büyük şairlerimizden ikisinin kendi şahıslarına taalluk eden kanaatleri ve bu kanaatlerin en samimi ifadesi.

İkisi de aynı zamanın ve aynı mekânın telkinat ve ilhamatını, kendi mizaç ve meşreplerinin istidadına ve telâkkisine göre, zabt u tespit ettiler. Zıddiyet ve adavet derecesini bulan aradaki fark-ı azîmin sebebini -en ziyade sevdiğim ve bu sayfalarda diğer Baz'ı eşarıyla de ihticâc edeceğim- Fransız şair-i hakimi Sully-Prudhomme'un şu küçük manzumesi benden ve herkesten ziyade izah eder:

Sahilde yüksek bir kayanın üstüne iki adam çıkarak, denizi dinlemek için gözlerini kapadılar. Birisi "Cennetin kopardığı velvele-i huzur u refahı işitiyorum"; diğeri "Bense cehennem halkının enînlerini duyuyorum" dedi. O vakit sâmi'anın rüyalarından mütedehhiş olarak, gözlerini aynı güneş altında tekrar açtılar. Bahr-i Muhit, herkesin ruhuna ve hayatına göre muhtelif adamlarla konuşmayı bilir.

Şu küçük manzumenin mûciz ve muciz bir belâgatle temsil ettiği iki fitrat-ı mütezâddeye bizim bu iki şairimiz kadar misal nadir bulunur. İşte Sis, işte *Süleymaniye Kürsüsünde*.

Bir mabed-i İslâm'ın karşısında Tevfik Fikret:

Ey dahme-i mersûs-i havâtır ulu mabed!..

hitabiyle ve tam elli mısra sonra tamam olacak bir cümle ile ibtida ederek, mazileri atîlere nakletmeye memur ve mağrur birer dîv-i mukayyed olan dikili taşlarla dişleri düşmüş sırtan kabile-i sûru sövmeye giriyor.

Mehmet Akif ise hiç böyle değildir. Ulu mabedi hatıraların kurşunlu türbesi şeklinde görmekten dehşet ve nefret hisseder. Sully-Prudhomme'un biraz yukarıda yazdığım manzumesindeki iki şahs-ı mütezâddü'l-mizâc gibi, birinin dahme-i mersûs-i havâtır suretinde gördüğü ve gösterdiği mabed-i İslâm' diğeri, pür-huzûr u hayat, bir melâz-ı rûh ü iman şeklinde görüp gösteriyor. Rakîk hissi, pür temkin aklı, dakik zevki, derin ilmi ve bî-pâyân aşkıyla içini dışını hissimize, aklımıza, zevkimize tavaf ettirirken, nasıl coştüğünü ve nasıl bî-tâb-ı tahassûs düştüğünü gözlerinizle görürsünüz. Temellerinden bir kısmını teşkil eden medreselerde -şairin telâkki-i belâğince- ilmin duş-i sengînine basarak, yükselen ve ufku bir dağ gibi sedd ediveren Süleymaniye Camii'nin müthiş ve ebediyetlere hâkim şekilde kesb-i rifat ettiğini tasvir ettikten sonra birer birer teferruatına dalarak, mihraplarını, sütunlarını, kemerlerini, yarım ve tam kubbelerini, hâsılı her tarafını en ince ve derin meallerine ve remizlerine kadar Mimar Sinan'ın rûh-i hayranını nutka ve vecde getirecek bir vukuf u talâkatle izah ve teşrîh ettikten sonra,

Artık ey sevgili kâri', oturup orta yere,
Cebhe dîvârına bak, camlara bak, minbere bak.
Sonra mihrâb ile mahfillere, kürsîlere bak.
İşte her kuşede her yerde demâdem görünüp,
-Lâkin esrara bürünmüş gibi mübhem görünüp-
Fikri bî-tâb-ı telâkki bırakan âyâtın

Kalarak mülhem-i âvâresi hissiyyâtın
Dalgalansın da denizler gibi kalbinde Hudâ
Görmesin dîdelerin rengi heves, reng-i sivâ,
Vecde gel, vahdete dal, âlem-i kesretten uzak;
Yalnız Sâni'î gör, san'ati, masnû'u bırak!..
Ben de bir yer bularak şöylece tenhâ kalayım;
Varlığımın geçeyim, mahv-ı temâşâ olayım!..

teranesiyle bî-tâb ü tüvân düşüyor.

İşte zevk-ı selimin, yani hasta olmayan zevklerin şiirden aradığı ve istediği budur. Recazade Ekrem, pek muhik olarak "En güzel eserler insanı okuduktan sonra bir müddet düşündürümlerdir" demişti. Tefik Fikret'in "Sis"inde şiir yoktur, güzellik yoktur, demiyorum. Bilakis var, hem de mebzulen... Fakat eşyanın ruhundan ziyade sathına dokunan ve vicdanı gâh ü bî-gâh ve yalnız rikkat ü nefretle mütehasis eden bir güzellik. Zevki teshir etmekle iktifa ederek, vecd ü gaşye düşürmeyi zaid gören süslü bir güzellik!..

*

**

Tefik Fikret otuz yaşına kadar, kelimenin mana-yı tamıyla, müslüman ve peygamberin nübüvvetiyle tebliğ ettiği evâmîr ve ahkâma mutekit bir sâhib-i iman idi.

Allah!.. Ey meali direng-âver-i hayâl,
Ey zât-ı pâki berter-i her fikr ü her meal!..

diye başlayan muvahhidâne neşîdeleri, âşıkane naatleri hafızalarda ve lisanlarda hâlâ dolaşüyor.

Mehmet Tefik, Tefik Fikret olduktan sonra da dindarlığı bir müddet devam etti. Nagamât-ı imane *Rübâb-ı Şikeste*'nin bazı sahaifinde bile tesadüf olunur: *Sabah Ezanında*, *Ramazan*, *Şehidlikte* manzumeleri gibi. Hele şu güzel neşidesinde Tefik Fikret, ilk uyanan şüphe hislerine karşı ne kadar masumiyet-i dindarâne gösteriyor:

Köyün Mezarlığında

Bütün mezarlığa sinmişti bir tarâvet-i lâl;
İşittim inledi, ben gözlerimle dinlerken
Sükûn-i mevkî'i, âzâde fikri hikmetten,
İçimde şübheli bir sesle nâgehan şu suâl:
"Nedir hakikati ey sırr-ı ekber-i Mescûd,
O yanda koskoca bir kâinât-ı hiss ü şühûd
Kalıp ümîd-beleb, katre-cû-yi ihsanın
Zelîl titreşiyorken der-i celâlinde;
Bu seng zâre yeşil bir sehâbe hâlinde
Yağar yağar mütemâdi esîr-i gufranın?"

Cevâb alır gibi oldum, içimde aynı sadâ
Tekerrür etti: "Yarın sen de bir avuç toprak
Kesâfetiyle gelirsin bu sâyegâha, bırak,
Esîr-i feyzini döksün ile'l-ebed Mevlâ!..

Tevfik Fikret, hayatını uzun seneler kemiren ve tedavi şöyle dursun, teşhis ettirilmekte bile anûdâne ihmâl edilen hastalığa düşâr olduktan sonra, bünye-i uzviyyesi gibi, akide-i ûlâsının da temelleri sarsılmaya başladı. Tettebbuât-ı tâliyyesinin mutekadât-ı mütekaddimesini ihlâl etmiş olduğu iddia edilemez. Çünkü mektepten çıktıktan sonra Tevfik'in tabîiyyât ve felsefiyyât ile asla meşgul olmadığı ve yalnız şiir ile resme hasr-ı evkât ettiği hepimizce malûmdur. Sanâyî'-i bedîa ise tenmiye-i iman eder.

Tevfik Fikret'in vefatından sonra, hâtırasına en çok vefakârlık gösteren talebe ve eviddâsından Ruşen Eşref Beyin bu hafta Kütübhâne-i Sûdî tarafından neşredilen *Tevfik Fikret* ünvanlı kitabındaki bir şahadet, şairin hayat-ı fikriyyesini tetebbu edecek olanlar için pek kıymettardır. Ruşen Eşref Bey eserinin 138'inci sayfasında diyor ki:

Hele gençliğinde gayet neşeli imiş. Şarkılar söylemiş. Mevlid'i pek sever ve ezberindeki parçaları pek mües-

si okurmuş. Gayet sofı imiş. Her Cuma gecesi Yasin'i muhrik bir sesle ölülerine ithaf eder, namaz kılarmış. Sonra neşesi de azalmış, sofuluğu da...

Tevfik Fikret'in seyyiât-ı beşere, son senelerinde, ru'ûd-i telin yağdıran vicdanı da evvelleri meyyâl-i afiv ve pek rahim idi. *Rûbab-ı Şikeste'*deki şu manzumesinden herkese hayırhah bir kalbin darabân-ı şefakati işitilir:

Sarhoş

Bir siyeh-neş'e-i mest-i lâ-ya'kıl
Gidiyor çarpa çarpa kendisini;
Dinleyin, anlamak değil kabil.
Bir hırıltıyla inleyen sesini.

Titriyor dest-i nekbetinde hayât
Bir mülevves paçavra hâlinde;
Saklı yüzlerce müfteris hevesât
Alnının çîn-i infi'âlinde.

Gülme bîçârenin sefaletine;
Kimbilir, belki bir tabîattir
Ona yetmiş yıl önceden mevrûs;

Kimbilir, belki muzdarib, me'yûs
Onu mahkûm eden şu zilletine
Seni me'yûs eden muhabbettir.

Tevfik Fikret'in şevk u ümitten melal ü nevmîdiye doğru olan hutuvât-ı intikâli *Rûbab-ı Şikeste'*de iyânen görülür. Ondan sonra intişar eden *Halûk'un Defteri* ve *Rûbab'ın Cevabı* ve diğer neşâid-i müteferrikası hemen serâpâ mağmum ve muzlim sayfalardan müteşekkildir.

Medenî bilfikir olanlar, kendileri gibi duymayan ve düşünmeyenlerin duygu ve düşüncelerine hürmet ederler. Din ise his ile idrakin muhassala-yı müşterekesidir. İster tetebbuât-ı tâliyyesinin, ister muhitinin ve ahvâl-i sıhhiyyesinin şevkiyle olsun, Tevfik Fikret merhum, kanâat-i mütekaddimesini tebdil ve tağyir etmiş ise, bunun hayr u şerri kendisine râci olur; kimsenin takbih etmeye hakkı yoktur. Görülüyor ki, ben burada diğer birçok ihvan-ı din-den ayrılıyor ve fikrimi bilâ-riyâ ve bî-pervâ söylüyorum.

Fakat vicdanının inkılâb-ı meşumunu, başkalarının mukaddesat-ı vicdanına söven bir manzume ile ilan edince, o zaman herkes husûsiyle kalbindeki hiss-i imanın o sözlerle cerîha-dâr edilmiş olduğunu ve o cerihanın acılarını duyan her mümin kendinde bir hakk-ı itâb ü cevap görür. İşte Mehmet Akif ile Tevfik Fikret'in arasında tehdüd ve bilâhare hepimizin ve eminim ki, o iki şairin de teessüfünü istilzam eden arbede-i kalemiyyenin sebebini vicdanların bu müsademesinde arayınız. Daima sevdiğim ve nam ü yâdına daima hürmet etmiş ve edecek olduğum Tevfik Fikret ah keşke, *Tarih-i Kadim*'in -şaşaası ancak zayıf fikirleri kamaştıran- menhus belâgatiyle hem kendi nefisini, hem bir sınıf halkımızı meshûr-i dalâl etmeseydi!

Eski ve yeni, Garplı ve Şarklı pek çok hakimler, şairler ve mütefekkirler fikr-i ulûhiyyetle mücadele etmişlerdir. Allah'a hulûs ile itikat edenler arasında bile Halik'a doğru ilâ-yı şikâyet ü itâb edenler görülmedi değil. Hazret-i Musa gibi ulû'l-azmden bir peygamber dergâh-ı rubûbiyete karşı "senin fitnen" diyor. Ve şan-ı nübüvvetine hiç hâlel gelmiyor. Elverir ki iman veya samimi cüstücû-yi itminan olsun.

Şüphe, tereddüt, inkâr en metîn zekâları çok defalar sarmış ve sarsmıştır.

Sully-Prudhomme o ıztırâb-ı cidali "Mücadele" adlı şu manzumesinde ne güzel tasvir ve tecsim ediyor:

Her gece yeni bir şüphe ile muazzep olarak, ebu'l-hevl-i muammayı kışkırtıp istintak eder, ikrar eder, inkâr ederim. Dimağıma sık sık gelen o canavar-tıynet muammayı meçhul, uykusuzluk saatlerinde karşıma daha

müthiş dikilir. Sükût içinde bî-tâb u fer gözlerim dört açılmış, bedrekasız, içimden gelir ki o devî namütenahi bir derâgûş ile kucaklayayım. Haz ve sürûrun kovulmuş olduğu firâş-ı tengimde, tıpkı bir mezarda olduğu gibi, kımıldamaksızın mücadele ederim.

Ara sıra validem gelir; lâmbasını üzerime doğru kaldırarak, beni islatan terleri görünce 'Muzdarip misin çocuğum? Niçin uyumuyorsun?' der. Onun hassasiyyet-i mükedderesinden müteessir olarak bir elim alımda, diğeri göğsümde derim ki: "Valide, bu gece Allah ile savaşlarım var."

Uçurum başında hayvanât-ı vahşiyenin hücumlarına uğramak ne kadar tehlikeli ise, hayatın bazı edvarında iman ile şüphe-nin mücadele etmeleri de o kadar korkunçtur. Bir yırtıcı canavar insanın boğazını nasıl sıkarsa şüphe de imanı öyle boğmaya çalışır. Bu azabı yine Sully-Prudhomme "Namaz" adlı neşidesinde şöyle tasvir ediyor:

İçim ahlarla dolu, namaz kılmak isterdim. Zalim idrakim istiyor ki içimdeki ahları zapt edeyim. Ne Hristiyan bir validenin tazarrukâr nezirleri, ne eizenin medâr-ı imtisal olacak hareketleri, ne şehitlerin kanı, ne benim sevmek ihtiyacım, ne azîm nedametlerim, ne ağlamlarım imanın bana rücû etmesini temin edemeyecek. Bu kâfir ve mukaddes bir gussadır. Şüphem bende ilâhî amalime şetm ediyor.

Bununla beraber dua etmek isterim. Pek ziyade bî-kesim. İşte iki dizimi yere koydum. Seni bekliyorum Allah'ım!.. Allah'ım!.. Orada mısın?

Ellerimi beyhude kavuşturuyorum ve nasiyem Kitab-ı Mukaddes'te, ağzımın hecelediği iman duasını beyhude tekrar ediyorum, önümde hiç bir şey hissetmemekteyim. Bu pek korkunçtur.

Abdülhak Hamit'in eserlerinde ve bilhassa *Garam* ile *Makber* ve *Ölü* neşidelerinde şair-i azamın iman ile şüphe arasındaki cildalden ne kadar ıztırap çekmiş olduğu görülür. Bence Sully-Prud-

dhomme'un bu manzumesi mülhidâne değildir. Bilakis bir vicdanın imana ne kadar muhtaç olduğunu menfî bir eda ile takrir ve izah etmek istiyor. Abdülhak Hamit ise hülâsa-i mücadelatını *Eşber*'in şu beytine derc etmiştir:

Mevlâ'yı ne türlü etsem efkâr,
İkrar çıkar netice-i kâr!..

İsteyen buradaki 'efkâr'ı 'inkâr' suretinde de okuyabilir. Netice-i kâr 'ikrar'a çıktıktan sonra...

Victor Hugo da ezeli bir İlâh-ı lem-yezele mutekit ve fakat Ekânîm-i Selâse ile kilisenin itikat ettiği şekildeki mabuda karşı mülhid idi. Papazlara olan şu manzum hitâbe-i ateşinini bir tercüme-i hâlınden aynen naklediyorum:

Eğer maksat, uzun beyaz sakallı bir adamcağız; tiyatro eşhası gibi, bir taht üzerine oturmuş bir nevi papa ve imparator, bulutlar içinde başının üstünde bir kuş, sağında bir melek-i mukarreb, solunda bir peygamber, sapsarı ve çivilerle delinmiş oğlu kolları arasında; vâhid ü müselles; organunlar dinleyen kıskanç bir Allah... Bilumum şahane haydutları inlerinde takdis eden; babalarının hatasından çocukları mesul tutan; pür-gazab, nev'-i beşere çîn-i cebîn gösteren, Per Döşen gibi elinde büyük bir kılıç tutan Allah... Çarçabuk telin ve nadiren affeden Allah... Bir hakk-ı mürur için bir hanımla istişare eden Allah... Semâ-yı nîl-gûnunda bizim kusurlarımızı ve insanın köpekleri olduğu gibi, ihlâli intizam eden belâyâ-yı tasallutkâra malikiyet debdebesini taklit etmeyi vazife edinen; üstümüze Nemrud'u, Keyhüsrev'i saldıran; bizi Keykâvus'a ısıttıran ve Atila'yı bacaklarımıza dolayan Allah ise, evet ey papaz, ben o Allahcağıza karşı mülhidim.

Ben şu mısraları yalnız nakli mâ-vakaa suretiyle bu sayfalara geçirdim. Victor Hugo'nun inkâr ettiği Allah, bilhassa Katolik Kilisesi'nin tasavvur ve temsil ettiği şekilde olanıdır. Bununla beraber, bir masdar-ı hayr u hasenata rabt-ı itikat ederek, Hâlik-ı

şerre iman etmemek doğru olamaz: Hep veya hiç. Victor Hugo kendi istediği ve tahayyül ettiği gibi, mesavîyi mehâsinden tecrit ve tebid ile, yalnız bir Hâlik-ı hayra mutekit olursa, bu akide adi bir arzu, bir heves derekesinden bir karış yükselmez. Aklın tamimiyle ihata edemediği bir şeyi tahdit etmek nasıl kabil olsun ki mu'tiyât-ı ilmiye bizi bu sırrın künhüne vardiirmaktan daima acizdir? Victor Hugo'nun şu pek meşhur manzumesini Tefvik Fikret merhumun *Tarih-i Kadim'i* yazmadan çok zaman evvel görmüş olduğunu bilirim. Victor Hugo, her ne olursa olsun, bir ilâh-ı hayra iman ile ilhâddan tebaüd ediyor. Ruhun ebediyetine ve Allah'ın lûtf u keremine mutekit ve kaildir. "*Tarih-i Kadim*" de ise hayırdan büsbütün teamî olunarak, Hâlik-ı şerre karşı ilân-ı ilhâd ediliyor. Hayrı Cenab-ı Hak'tan, Cenab-ı Hakk'ı da kendi dimağ ve vicdanından nez eden bir ilhâd... "Zerdüşt"ün mezhebine göre hayır ve şerrin ilâhları ayrıdır. Birine Yazdan diğeri Ehremen derlerdi. İslâmiyet tevhit etti. Tefvik Fikret'in hasta gözü yalnız bir Ehremen görerek, hasta dimağı bunu da nefy ü inkâra tesaddî ediyor.

Şaşaa-i belâgati önünde kamaşmayacak derecede kuvvetli olan gözler *Tarih-i Kadim'*de hiç bir felsefe, hiç bir isabet-i hüküm görmez. Zahirde en metîn olan şu beyti misal alalım:

Göçüyorsun da arş u ferşinle,
Yok tabiatte bir inilti bile...

Bu göçen, kâinatı muhit olan Zat-ı İlâhî değil, şairin kafasındaki fikri ulûhiyettir. Kendi kanaatinin tezelsül ve inhidamı, ona ilah-ı Âlem'in de beraber göçtüğü zannını veriyor. On bu kadar seneden beri câbecâ velveleler îkâ eden şu neşîdesini olsun, şairi mütehayyire bir cüz'-i lâ-yetecezzâ-yı tabîatin hırılıtsı makamında gösteremez miyiz? Ne demek? En küçük hâdisât-ı ictimâiyeden... Ehemmiyetleri ikinci, üçüncü derecede kalan fikirlerin kanaatlerin, hatta şüphelerin tagayyüründen pek şiddetli sarsıntılar hâsıl ve insaniyet baştan başa bî-huzûr olurken, fikri ulûhiyetin sükut-i umûmîsine karşı tabiat lâkayd ü bî-haber mi kalır? Buna imkân var mıdır? Tarihin bir mislini zabt ü kayd etmediği ve görmediği vekâyi içinde bilumum beşeriyet beş seneden beri

çırpınıp duruyor. Bunlar eski kanaatlerden bazılarının inhidâmı ile yeni bir cemiyetin teşekkül esasından başka şeyler midir?

*

**

Tevfik Fikret'in, perî-i şî'ri, Ehremen-tıynet, yalnız kinden mülhem olduğunu söylemişim. Birisi hayat-ı edebiyesinden, diğeri ömr-i şahsîsinden, iki misal ile bu sözümü teyit edeceğim:

*Rûbab-ı Şikeste'*de hemşiresine bir mersiyesi vardır. Bunun merhume validelerine hitap eden ilk altı beytini çıkarınız; elinizde hemşireye mersiye yerine enişteye hicviye kalır. O altı beyit ile uzun manzumenin ötesine berisine serpilmiş telehhüfkâr mısralar da hicve birer girizgâh olmaktan başka bir şey değildir.

Merhumenin vefatında biraderi Tevfik Fikret'e bir taziye-nâme yazmış ve o zaman ber-hayat ve menfi bulunan pederlerini düşünerek, musibet-zede ihtiyarın hâl ü melaline ait bazı teesürler de izhar etmişim. Tevfik, cevap yerine bana bu mersiye'nin kendi el yazısıyla istinsah edilmiş bir suretini gönderdi. Fevkalâde müteessir olmuş ve merhume'ye daha çok acımışım. Sonra haber aldım ki hemşiresinin zevcelik hayatı hiç de bedbaht değilmiş. Şairle enişte arasında başka ve dünyevî bazı mesailden mütevellit ihtilâf ve garazın bu suretle intikamı alınmak istenmiş. Zaten kendi de itiraf ediyor: Merhumenin teehhülünden evvel de Tevfik Fikret eniştesini sevmezmiş. Ve hatta izdivacın vukuuna mâni olmak istemiş. Mersiyesindeki,

Ben yıkmak istedim yapılırken bu medfeni;

Lâkin hatâ bırakmadı...

sarahati önünde her hakikat, yani garaz zahir oluyor.

Haydi, bir saniye insaftan tecerrütle, Sıdika Hanım'ı mazlum bir zevce farz edelim. Üç evlat sahibi olan bu valide, çocuklarının babasını bu suretle müebbeden teşhir eden bir biradere ruhen münkesir olmaz mı? Merhumenin küçük mahdumu Hamit Refik Bey bir gün bana müracaat ederek şu sözleri söyledi:

Validemin vefatında ben üç dört yaşında idim. Siz dayımı yakından tanıdınız. Hemşiresine olan mersiyesinde samimi midir?

Mersiyeyi o gün mü okumuştunuz? Yoksa kendisini müteessir edecek yeni bir hâl ve hâdise mi olmuştu? Bilmiyorum. Hamit Refik Bey'in hâlinde hicap ve ıztrâbdan mütevellit bir heyecan vardı. Bu bedbaht neşidede amil olan hissin hemşireye şefkat değil, enişteye garaz olduğunu şairin yeğenine temin ettikten sonra dedim ki:

Dayınız pederinize sövmek için, bir kere de validenizin mezar taşına çıkmış... Siz hissinizi bu maceraya karıştırmayınız. Ve merhumeden ziyade merhuma acıyınız. Bir de hayat-ı hususiyesinden misal getireyim: Transval muharebesi âlemin gayz u nefretini İngiltere'de temerküz ettirirken, insanîyetin İngiliz olmayan kısmı "Boerlere çok acımış, çok yanmıştı.

Hâlâ hatırımdadır: Bir muharebeyi müteakip düşen maktullerine Protestan pastörü bir ihtifalde dua ederken, şu yolda Allah'a i'lâ-yı tazarru etmişti:

Yâ Rabbi!.. Babalarının, dedelerinin memleketini kahir ve haris bir düşmana karşı müdafaa ederken, can veren bu günahsız ve mazlum şehitlere mağfiret et. Uzak memleketlerinden gelerek, burada bizim kurşunlarımızla maktul düşen İngiliz askerleri de kendi vazifelerini ifa yolunda terki hayat ettiler. Onları da bizimkilerle beraber mazhar-ı gufran eyle ya Rabbi!..

O vakte kadar böyle sadâ-yı mekarim işitmemiş olan insanîyet bu sefer İngiltere de dâhil olmak üzere şu muhtasar dua karşısında titredi.

O zaman İstanbul'da Avlonyalı İsmail Kemal adlı bir adam vardı. Ve bu adamın kendi nazarında azam-ı fezâili Beyoğlu'nun Balıkpazarı'ndaki İngiliz sefarethanesine giderek, o kapının eşiklerini yalamaktı. O mütecevaz ordunun Transval'deki ilk galibiyeti

üzerine, sefire hitaben bir tebrik-nâme yazarak, Türklerin münevver zevâtından bazılarına imza ettirdi. İtirâf ederim ki imza sahiplerinin ne İngilizlere müdahane gibi bir maksadları vardı ne de Transval'deki mazlumlara karşı lakayt idiler. Emelleri, bu vesile ile de, Abdülhamid'i kızdırarak teşeffî-i sadr etmekte.

Bu tebrik-nâmenin zîrine Tefvik Fikret de her şeyden kışkırdığı ve daima tertemiz bulundurmaya çalıştığı namını yazdı. Hareketinin sebebini biraz da müteaccibâne soran bir dostuna verdiği cevap işte:

Ne İngilizlere muhabbetim, ne Boerlere garazım var.
Sultan Hamid'i kızdırmak için...

İşte Tefvik Fikret bu sözünün içindedir. Bir gayzını tatmin için, icap ederse şehit bir milletin cenazesini de, merhume hemşiresinin mezarı gibi çiğner.

Büyük bir Türk şairi, Balıkpazarı sefarethanesine bu arızayı takdim ettirirken, diğer büyük Fransız şairi Sully-Prudhomme, vatanı müdafaa yolunda ölen bir genç Boer şairine şu manzumeyi yazıyordu:

Ey çocuk, ki tahayyül ve terennüm ediyordun, seni selâmlar ve diri diri defnedilmiş olan 'hak' ile kalbinin hem-kefen bulunduğu hufre-i nâçizi, mihrâb-ı mealinin eşiği gibi, öperim.

Duvarları kalın bir ilticâ-gâh olan zılâl-i merkadî içinde güneşli günün mülevves lâciverdine ağlama. O günün tenvir ettiği mağluplara senin hâb-gâhın gıpta-âverdir. Onlar, nasîbe-yâb-ı huzur olmaksızın, ayakta duran pesmândegân-ı hayattırlar.

Ey kahraman ruh, kalk, kanat çırp, uç, üstünde unutkan adaletin uyumakta olduğu tahtı başının etrafındaki beyaz halenin ışığıyla ara.

O adalet kendi yolunda dökülmüş olan kanın narasıyla uyanarak, kaviyy-i galibin pençelerinden şikârını koparıp alsın. Ve Allah'ın karşısına mîzân-ı müebbedini diksin.

Bu manzumeyi yazarken Fransız şairi altmış yaşını geçmiş; İngiliz sefarethanisini tebrik eden Türk şairi ise otuz yaşına giriyordu.

Tevfik Fikret izanına terki tâbiyyet ettirdiği sırada, vicdan-ı millîsi de peyrev-i izanı olmuştu. Eski Yunan muharebesinde o kadar heyecanla alâkadar görünen şair, Balkan mesaibiyle Harbi Umumi'ye karşı lakayt kalmış... Ah? Keşke lakayt kalmakla iktifa etseydi... Şeyhülislâmca ithaf ettiği manzume ve emsâli şeylerle mesaib-i milliyyeyi istihfaf ve yüz binlerce şehit ile temeshur etmek istemişti.

Zavallı Tevfik Fikret!.. Zevk-i rakikini Boğaziçi'nin miyâh-ı mînâ-fâmına ve hassas kalbini de o kadar şevk u hararetle terennüm ettiğin mavi suların sahillerinde çırpınan benî nev'inin âlâmına hasretseydin, bugün bize daha munis bir rehberi ihtisas, vicdanımıza daha nafiz bir üstâd-ı tefekkür olurdun...

*Tarih-i Kadim'*den sonra yazılmış diğer bir "Rücû" nâmendeki,

Bir kudreti külliyye var ulvî ve münezzeh,
Kudsî ve mu'allâ, ona vicdanla inandım!..

beytinle ilân ettiğin münezzeh ve mualla kudret-i külliyye... Cenab-ı Hak seni affetsin.

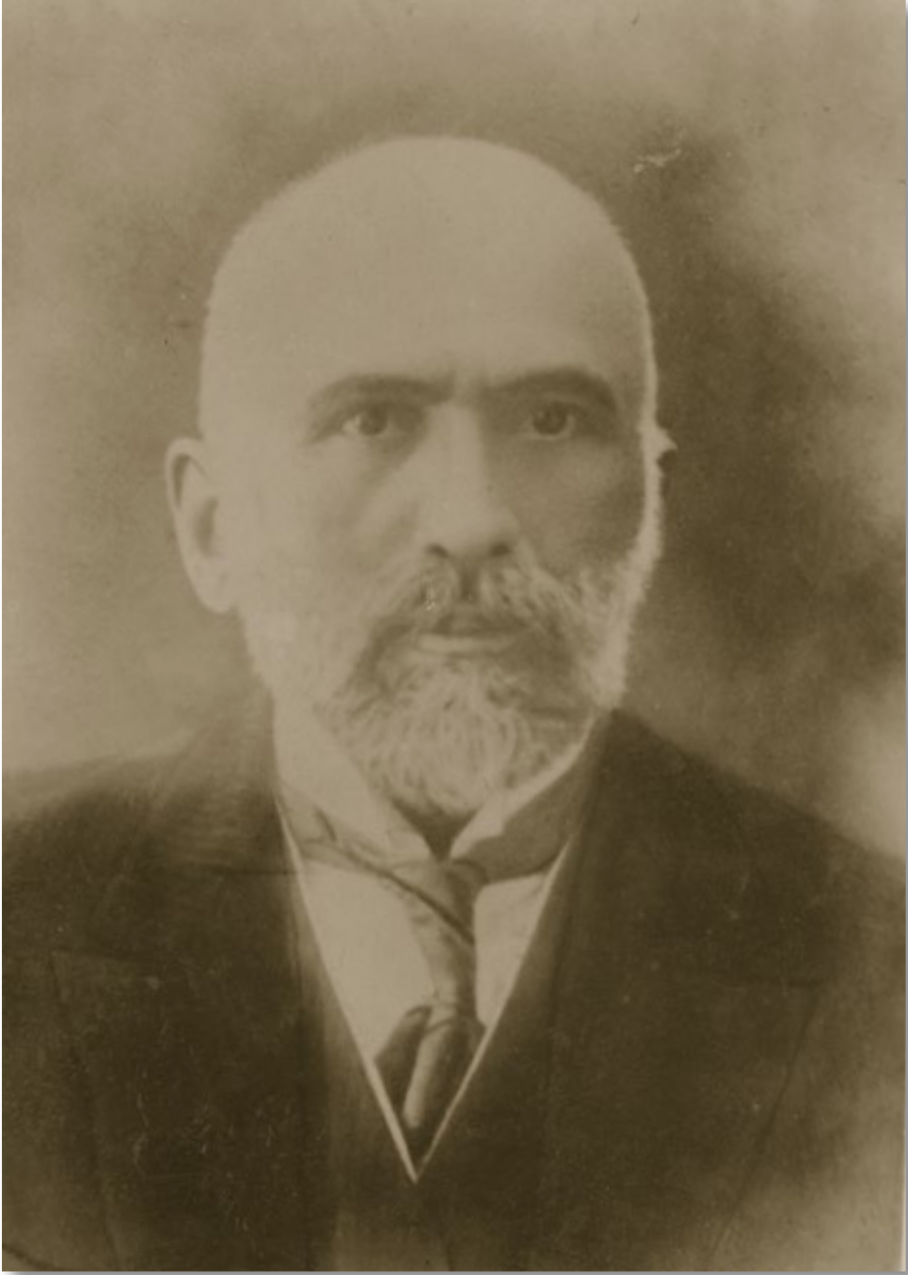
*

**

İstanbul'un o vakit ki muhiti, Tevfik Fikret'in vefatından sonra, bir kere daha haşr u neşr-i süfliyyat etti. Na'ş-ı bîkesi üç, beş muhibbinin gözyaşları arasında, Rumelihisarı'ndan Eyüp mürg-abadına nakledildikten sonra, İstanbul evrâk-ı mevkutesinin neşriyyat-ı gûnâ-gûnu hâtıra ve göz önüne getirilirse etrafımızın mahiyeti tamamıyla tavazzuh eder. İçimizde Tevfik Fikret de olduğu halde, hepimizin büyük üstadımız olan Cenap Şahabettin, ferdâ-yı tedfininde *Tasviri Efkâr* gazetesiyle neşrettiği makalelerle 'büyük has-ta'sının ve aziz dostunun ziyasına ağlamış ve ağlatmıştı. Feylesof Rıza Tevfik Bey'in bir mersiyesiyle Türk Ocağı'nda *Serveti Fünun* sahibi Ahmet İhsan ve yine Rıza Tevfik Beyler ve Satı Bey'in mekte-

binde şair Yahya Kemal Bey tarafından verilen konferanslar istisna olunursa, Tevfik'in tabutu ve mezarı ilk günlerde -Rıza Tevfik Bey'in dediği gibi- çocuklar tarafından taşla tutuldu. Tevfik Fikret İttihat ve Terakki Cemiyetiyle kat'ı alâka ettikten ve imkânı itilaf da büsbütün kalmadıktan sonra, o Cemiyet'in "Merkez-i Umûmî"sinden emr ü işaret alan irili ufaklı kalemler, bî-çârenin son günlerine taslit olunmuştu. O henüz ölmeden, hayat-ı maneviyesinin çldürülmek istenildiğini gördü. *Türk Yurdu*'nda ve ötede beride âsârına ve şahsına atılan ahcâr-ı recmi mütevekkil nazarlarla süzdükten sonra gözlerini kapamıştı. Dostları henüz mezarının üstünden çekilmeden, bir kısım evrâk-ı mevkutemizin sayfaları Tevfik Fikret'in aleyhine yazılmış satırlar, sütunlarla karardı:

İyi şair ise de ahlaken düşkün veya ahlaken âlî ise de gayr-i millî ve adi bir şair olduğunu ve bazıları şiiirden de, iyi seciyeden de bî-nasîb bulunduğunu iddia ediyorlar ve zavallı Namık Kemal'in otuz seneye karîb zamandan beri mezarında çürümeye çalışan kemiklerini bile İstanbul matbaa ve sokaklarında teşhir ve tezlil etmek küstahlığında bulunuyorlardı. Her batıl ve sahte şey gibi, bu hareket ashabı da çok geçmeden, ricat-i kahkariyye ile ikinci bir tarika saptılar. Tevfik Fikret lehinde çoşan şimdiki hareketli ve yek-tavr ü yek-meal yazılarına bakılırsa ihtida etmişlermiş. Bu da bir dalâl-i diğerk ki yalnız mesleksizlere yakışıır.

Süleyman Nazif'in portresi.
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

MEHMET AKİF'İ ALBALA'DAN, TOLSTOY'DAN DEĞİL, YİNE MEHMET AKİF'TEN SORUNUZ*

[Süleyman Nazif'ten İskeçeli Mehmet Sıtkı'ya]

Azizim efendim,

21 ağustos tarihli taltif-nameniz bugün, yed-i tekrime bir lutf-u gayri müterakkib gibi hubût etti. Meşmul-i müftehiri bulunduğum teveccüh ve bu güzel mektubun ihtiva ettiği sutû-u nevâzişe teşekkür ederim.

*Serveti Fünun'*ün eski saltanat-ı edebiyesinde ben erkânından değil, amele-i kalemiyesinden idim. Bugün de fazla bir şeyi ve fazla bir şey olamadığım gibi...

Mehmet Akif hakkındaki hissiyatım ve neşriyatım samimidir. Ben ona dair yazmakta olduğum sahifelere kanaatimi ve imanımı dercediyorum. Hükümlerimde musib miyim, değil miyim bilmem... Fakat samimiyim, bi-teraf ve bi-maksadım. Ne menfi

* Süleyman Nazif, *Peyam-ı Sabah* (edebiyat eki) 28 ağustos 1919, nr. 46, s. 1
N. Ahmet Özalp, *Akl Kamaştırın Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019, s. 326-329

Mehmet Akif'e yönelik tenkit ve sataşmaların çoğaldığı, Hürriyet ve İtilaf Partisi ileri gelenlerinden Rıza Tevfik'in o tür sataşmaların başını çektiği bir dönemde, büyük nesir ustası Süleyman Nazif'in, *Mehmet Akif'in Zâtı ve Asârı* adlı yazı dizisi ister istemez dikkati çekmiş, Akif'i seven veya sevmeyen çevreler tarafından yoğun bir ilgiyle takip edilmeye başlanmıştı. İşte o arada Süleyman Nazif'in, Mehmet Akif değerlendirmelerini okuyanlardan biri olarak görüyoruz İskeçeli Mehmet Sıtkı'yı!..

Nitekim Mehmet Sıtkı bu vesile ile, Süleyman Nazif'e bir mektup yazmış (21 ağustos 1921) bulunmaktadır. Dolayısıyla Süleyman Nazif de ona bir hafta sonra yukarıdaki mektubu ile cevap vermektedir.

Süleyman Nazif'in hem kendi sanatı, hem de edebiyatımızın önde gelen şairlerinin ve bu arada Mehmet Akif'in sanatı üzerinde durduğu yukarıdaki mektubu her bakımdan önem arz etmektedir. Bu arada Süleyman Nazif ile İskeçeli Mehmet Sıtkı arasında Mehmet Akif merkezinde sürdürülecek olan yazışmaları ilerleyen sayfalarda takip imkânı bulabileceksiniz.

ne müsbet hiçbir kuvvet, hiçbir icab-ı maslahat yazılarıma, yani vicdanımın makes-i sâfına tahakküm etmiyor ve inşallah bundan sonra da etmez.

Şimdi gelelim zat-ı âlileriyle Rifat Celal Bey biraderimizi müteaccip eden meseleye:

Mehmet Akif ile Tefvik Fikret arasındaki arbede-i malûme-i kalemiye keşke tahaddüs etmeseydi!.. Bu hususta beni sizden ve herkesten ziyade müteessir edecek hususi bir sebep daha var: Her ikisini de tanıdım ve sevdim. Dostlar arasındaki ihtilaf, düşmanlar meyanındaki itilaf kadar can sıkar.

İki büyük şairimizin mübâreze-i nazmiyesi hakkındaki mütaleamı, *Serveti Fünun*'un bu mektubumla bir günde intişar edecek nüshasında okuyacaksınız. Mektubunuzdaki serzenişe cevap olmak üzere yalnız bir şey söyleyeceğim:

Fikret ile Akif arasındaki mücadele, olsa olsa ahlak cihetinden mevzu-i bahis ve münazara olabilir, sanat noktasından değil. *Safahat* sahibi *Rûbab-ı Şikeste* nâzımına "pür-tumturak ve hoş eda" bir kaside, mesela "*Haluk'un Defteri*"ne bir takriz-i mutantan yazmış olsaydı, kadr-i şâiriyeti bâlâ-ter mi olurdu?" diyorsunuz ki "Akif'in şairliği, estetiğin hangi bedii şerâitiyle kabil-i teliftir?"

Ve birkaç satır daha aşağıda yine diyorsunuz ki:

"Albala'nın, Hippolyte Taine'in, hatta asar-ı edebiyeyi kayd-ı tahsis ile ahlâki ve içtimai bir gözlükle gören Tolstoy da dâhil olmak üzere, âbâ-i sanatın bedâyie ait neşriyatını bir daha gözden geçirdim, yine bir nokta-i takrip bulamadım."

Azizim, adı ister Tefvik Fikret olsun, ister Mehmet Akif, ben bir adamın şairliğini ve bir şairin eserini âbâ-i sanatın bedâyie ait neşriyatıyla değil, kendi zevk-i acizimle âcizane tetkik ve yine âcizane takdir ederim. Bir neşidenin kıymet-i nazmiyesini tayin için -usûl ve kavaidinin bir tanesini bile bilmediğim- ilm-i aruzun delalet-i mutasallifânesine müftekir olmadığım gibi!..

Sizi temin ederim ki, ben ne kendi lisanımda ne de elsine-i sairede hiçbir kaide kitabı okumadım. Rahle-i tedrisinizden feyzçin olmakta bulunan oğullarım, Allah'ın bana en büyük ihsanı

olan cehlime kasem ederim ki *maaninin, beyanın, bediin ve be-dayiin* benden ziyade âlimidirler.

Beni bir sülüs asırdan beri tanıyan ve her hâl ve ihtilafa rağmen galiba biraz da seven dâi't-tazibe müptelâ bir dostum, eski-yeni bilumum erbab-ı kalemimizi geçen sene müthiş bir hadde-i tetkik ve imtihandan geçirirken bu âciz için "Nazif'in ilim dağarcığı yufkadır" demişti.

Oh!.. İşte bu sayededir ki elli yaşına girmiş ve kavaid-i ilmiye gibi icabat-ı sihiyyeye de hiçbir zaman tabasbus etmemiş bir ihtiyar olduğum hâlde yorulmaksızın, sendelemeksizin, tıkanmaksızın yürüvüp gidiyorum. Dostumun bu hediye-i hafife ve lâtifesine bedel va neüzibillah duş-u zaif-i Nazif'te bilmem kaç okkalık bir hamule-i malûmat olsaydı, o bedbaht bugün kim bilir hangi peygûle-i nisyan ve metrukiyette ve böyle kıymetli teveccüh ve iltifatlarınıza mazhar olamayacak bir hâlde inler dururdu.

Azizim arkadaşım, bence edebiyat kavâidinden değil emsileden teşekkül eder. Hakiki sanatkâr zamanla değişen mevzûat-ı talimiyevi bilmeksizin ibda-i âsâr edendir. Tababeti israf istifa-i tabîiye mâni olduğu gibi, kavaide mutaassıbane ittiba da zevkin ve kudret-i ibdamın neşv ü nema bulmasına haylûlet eder.

Talim-i Edebiyat intişar ettiği zamana kadar asar-ı mümasileyi görmemiş olduğunu, şair-i azamımızın ağzından bizzat işittim. Hâlbuki *Talim-i Edebiyat*'ın en güzel ve mükemmel misalleri yine âsâr-ı Hamit'ten alınmıştır. Abdülhak Hamit olmayaydı, otuz yedi sene evvel öyle bir kavâid-i edebiye kitabı vücuda gelir miydi? İtikadımca kaide eseri değil, eser kaideyi vücuda getirir.

Albala'nın yalnız ismini, ara sıra münekkidi şehîr Ali Canip Bey'in eserlerinde görüyorum. Fakat yazılarından bir satır okumadım. Hippolyte Taine'ın *İngiliz Tarih-i Edebiyatı*'ndan bazı mebahis okumuş ve galiba birkaç sahife de tercüme etmiştim. *Felsefe-i Sanat* adlı bir eseri olduğunu da bilmem ne münasebetle ve yine bilmem kimden işitmiş olduğumu hatırlıyorum.

Tolstoy'a gelince istiğrap edersiniz, fakat ben size kalbimi ve hakikati söylemeye karar verdim. O, bir kucak sakaldan ben yalnız bir menkıbe biliyorum:

Devr-i mes'ud-u istibdatta Fransızca *Les Annales* mecmua-i esbuiyesini muntazaman takip ederdim. On beş seneden fazla bir zaman oldu. Norveç edib-i eşheri Henrik İbsen henüz ber-hayattı. Tolstoy'un bir muharrirle mülâkatını *Les Annales* nüshalarının birinde okumuştum. Koca Moskof edibi, İbsen'den hiçbir şey anlamamış olduğunu kemal-i safvetle ve hatırımda kaldığına göre biraz da temeddüh-kârane söylüyordu.

Her ikisi de öldüler. Fakat azizim İbsen'i anlamamak, bence alelittlak sanatı, güzelliği anlamamaktır. Son zamanın bu Shakespeare'i, hem de daha rakik ve mütekâmil, Shakespeare'in hem sevmeyen hem anlamayan, hem sevmediğini ve anlamadığını maal-iftihar ilan eden bir Tolstoy benden ilelebet uzak olsun... Bir Kazak alayının ayakları altında ezileyim, razıyım. Fakat rica ederim, Tolstoy'u benim cehlime taslit etmeyiniz.

Teveccühünüzün verdiği cüretle tavsiyemi tekrar edeceğim:

Çocukları ilaçla değil, güzel gıda ve temiz havayla büyüttükleri gibi, siz de talebenizin zevk ve idrakini kavaid yerine asarla, hatta diyebilirim ki yalnız âsârla tagdiye ediniz. Bu suretle daha metin teşekkül ederler. Biz ilm-i nebâtat okumaksızın da bir ağacın, bir çiçeğin güzelliğinden mahzûz olabiliriz. Uşşak-ı mehâsin arasında teşrih bilenler ender-i nevâdirdir. Hatta bir hekimbaşı tanıırım ki şair geçinmekle beraber, güzellikten hiçbir şey anlamaz ve istikrah eder.

Ah!.. Bu hususta ne kadar ve ne kadar hatıralarım var!.. Şahabettin Süleyman merhumla -merhum cennette yattıkça refiki burada yaşasın- Köprülüzade Mehmet Fuat Bey'in müştereken vücuda getirmiş oldukları bir *Kavaid-i Edebiye* kitabını, bilmem hangi tarihte mekâtib-i Sultaniyeye kabul etmişler. Bağdat Sultanisi edebiyat muallimi Defterizade Mahmut Suphi Bey o kadar vukufuna rağmen, bunu okutmaktan ve hatta toplu surette anlamaktan âciz kalarak kitabı bir gün bana getirdi. Birkaç sahifesinde gözlerimi dolaştırmak istemiştım. Aman Allah!.. Çince yazılmış bir eser, idrakimi bundan ziyade teşviş edemezdi.

Şahabettin ve Fuat Beyler tarafından iştirak-i himmetle kütüphane-i rüzgâra tevdi olunan bu eserin, Hülâgu zamanında

Bağdat'a getirilmemiş olduğuna pek ziyade teessüf ettim. O zaman Dicle'ye atılacak ve Cengiz-zade'nin bu hayır ve sevabı diğer seyyiatına belki tekabül de edecekti.

Azizim,

Mehmet Akif'i Albala'dan, Hippolyte Taine'den, Tolstoy'dan değil yine Mehmet Akif'ten sorunuz. Vasıta-i istiknâhınız da yalnız kendi zevkiniz olsun. *Safahat* şairiyle siz hasbıhal ederken Mösyö Albala, Mösyö İpolet Ten, Kont Leon Tolstoy müçtemian veya münferiden hücre-i işigalinize girmek için kapınıza dokunurlarsa, "Antre mösyö!.." yerine "On moman silvupile!.." deyiniz. Tevfik Fikret'le olan macera da biraz uzakta dursun ve somurtmasın. O zaman görecek ve aaleb-i ihtimalata göre tasdik edeceksiniz ki, Mehmet Akif yalnız "tahkiyede ibraz ettiği harikulade muvaffakiyeti hiç de inkâr edilemeyen" bir nâzım değil, büyük bir şairdir. Benim bu bâbda mübalağa etmemiş olduğumu, Rifat Celal de yakında teslim eder ümidindeyim ve her ikinizin gözlerini öperim efendim.

Nişantaşı, 24 ağustos 1919

«محمدعاكف، ه هجوم»

« بلڪه برمانى قطهبره يتر
كيم بيابر ، بلڪه ... شو آئنده كى ترا ،
ديه قوشوق نه تحف برحسدر ا
شوبله باقذك كه محبطك پيسدر ؛
-ن ده تيكسينمه جاموردن ، كيردن .
همده شاعرسك اكر ، شاعر دن
قوى بر بارجه شطارت بلكر ؛
سكا باق ، سنده نه وار ؟ شيمشكار ..
ناسيهك ، يوقسه قوزوم ، كوك بوزومى ؟
هم بنم اوله بياض كورديكى ،
قوب قزبل ، قاب قارا كوردك ديه -ن ،
ن ده چيركين بولامام باق ، حسا .
كولوور آغلاناچق حاننده ؛
بيقيلان منبر ومحراب ايسده ..
نمه لازم ، وطنممش شو اولو !
كيدر اوستنده بيتن جالى كللى
قوقلارم ... « ايمه ، عيدير ا ، مى ؟ بچين ؟
حسز نشو ونما بولاق ابچين ،
چورومش غممنلر ، كوبره سيدر .
حسلرك چوق ياشامق چار سيدر
كهنه برفكرى ووروب اولدبرمك .
نمش افكاره باصوب يوكسلرك
وارسه يوكسلهيه واردر چازه .
اوجسدرل ياتيشير تربله ..
اولودر هب او سومورتمش افكار ؛
قمام آلماز ؛ آرا برباشقه مزار ؛
بوچليك باشله چوروك غنغنيه ،
چوروين لاشه اوهامه ، نيه
رحقيقت كى راضى اولابم ؟
اولهدن بن نيه ماضى اولابم ؟
لونه باقذك كه دوداقلر آلبشيق ؛
بركوشممش كى كوزلر عاشق ؛
-ن ده خوش كوردمليسك ، سه وومايسك .
نيه حدتاتيبورسك .. ده ليسك !

مدحت جمال

1918

MEHMET AKİF'E HÜCUM*

“Belki bir milleti tathîre yeter
Kim bilir, belki.. şu alnımdaki ter!”
Diye koşmak ne tuhaf bir histir!
Şöyle baktın ki muhitin pistir;
Sen de tiksınme çamurdan, kirden.
Hem de şairsen eğer, şiirden
Kavmi bir parça şetâret bekler.
Sana bak, sende ne var? Şimşekler!..
Nâsiyen, yoksa kuzum gökyüzü mü?
Hem benim öyle beyaz gördüğümü,
Kıpkızıl, kapkara gördün diye sen,
Ben de çirkin bulamam bak, hissen
Gülüver ağlanacak hadisede;
Yıkılan minber ve mihrap ise de!..
Neme lâzım, vatanımmış şu ölü!
Gider, üstünde biten canlı gülü
Koklarım, “Etme ayıptır” mı niçin?
Hissimiz neşv ü nemâ bulmak için,

* Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 27 ağustos 1335/ 27 ağustos 1919, nr. 1424, s. 295

Şiirin adı *Mehmet Akif'e Hücum* olmakla beraber, onda gördüğümüz Mehmet Akif'in yaralanmış ruhuna tercüman olmak arzusundan başka bir şey değildir. Neredeyse son üç dört yıldır, Mehmet Akif'e yöneltilmiş olan eleştiriler karşısında, ruhen yaralanmış şairin duyduğu acıyı paylaşmak isteyen Mithat Cemal, bu işi nesirle değil şiirle yapmak istiyor. Mehmet Akif- Tevfik Fikret çatışmasını her yıl ve her vesile ile gündemde tutmak isteyen muhalif bir merkeze karşı, uzun zamandır sessiz duran Mithat Cemal'in bu çıkışını ister istemez önemsemek gerekmektedir. Çünkü Akif hakkında olumsuz manada bunca gürültü koparken, *Sebilürreşat* dergi çevresinin sessiz kalmasına bir mana verilemiyordu.

Çürümüş ananeler gübresidir.
Hislerin çok yaşamak çaresidir
Köhne bir fikri vurup öldürmek.
Na'ş-ı efkâra basıp yükselerek
Varsa, yükselmeye vardır çare!..
O cesetler yakışır türbelere...
Ölüdür hep o somurtmuş efkâr;
Kafam almaz; ara bir başka mezar!
Bu çelik başla çürük ananeye,
Çürüyen lâşe-i evhâma, neye
Bir hakikat gibi razı olayım?
Ölmeden ben niye mâzi olayım?
Levse baktın ki dudaklar alışık;
Bir güneşmiş gibi gözler âşık;
Sen de hoş görmelisin, sevmelisin.
Niye hiddetleniyorsun, delisin!

Mithat Cemal

Tetkikat-ı Edebiye
MEHMET AKİF
ŞAİRİN ZÂTİ VE ASÂRİ HAKKINDA
BAZI MALÛMAT VE TETKİKATI VI*

Süleyman Nazif

Son yedi sekiz sene zarfında lisan ve edebiyatımızın haşmet ve saltanatına hem haksız, hem bî-lüzum husumetler tevcih olundu. Asya-yı vusta ve kurun-ı vusta izbelerinde bile hakk-ı devam temin edememiş kelime ve tabirler, medfun oldukları gubar-ı asâr içinden çıkarılarak, en zî-hayat ve elzem-i kelimat ve terkiyat makamına is'ad olunmak isteniliyordu. Lisan ve edebiyat gibi aruz da heceye peşkeş edildi. Siparişle cem ve telif olunmuş kiraat kitapları, mektep çocuklarının selîka-i tahrir ve inşadını o kadar hercümerç etti ki, lâakal bir batın evlâdı güzel yazmak ve ahenktar okumak melekesinden ve kudretinden mahrum kalacak.

Bu hengâmede *millî şair* ve *millî şair* meseleleri de meydana atılmıştı. Kime *millî şair* ve neye *millî şair* diyeceğiniz? Temin ederim ki Harb-i Umumi'de askerinin emri-i iâşesi bile, bir kısım hükümet ve halkımızı bu mesele kadar işgal etmemişti. Üstad-ı güzün Cenap Şahabettin Bey geçen gün intişar eden bir makalesini bu meseleye hasrederek diyordu ki:

"Şair-i millî namıyla ırkımızın rüsûm ve an'anâtına ait neşîdeler kast ediyorsak, pîşinde serfürû edeceğimiz bir deha-yı muasır görüyorum: Mehmet Akif... Hiç kimse o kadar saf ve şeffaf bir billûr-u beyan içinde menazır-ı milliyeti teşhir etmemiştir. Türk ve İslâm ruhu *Safhat*'ın rüşeym-i ilhamı oldu, tarih-i edebiyat şimdilik

* *Serveti Fünun*, 4 Eylül 1335/ 4 Eylül 1919, nr. 1425, s. 306-308

Süleyman Nazif, *Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tetkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924, s. 66-74

büyük Akif'ten daha büyük bir İslâm ve Türk şairi tanımaz. Fakat ben her kime olursa olsun *şair-i millî* sıfatının münhasıran tahsis olunmasını haklı bulmam. Şairden safha-yı sanata düşmüş bir mucize-i dimağ beklenir. Bunu kim ibdâ ederse şair odur. Her güzel eser, eğer bir Türk elinden çıktı ise millî sıfatına namzet olmak lâzım gelir.”

Aruzun makamına hece veznini çıkarmak isteyenler, lisan-ı şiirimizin altı asırlık tekâmüle mazhar olmuş alet-i terennümüne iptidai bir tarz-ı tanzimi taslit etmek ve tahakküm ettirmek hayâl-i bî-sûdunda idiler. Ve bunların milletleri de, vatanları da “Turan” denilen müphem bir kelime, mevhum bir diyar, hâsılı müsemmasız ve manasız bir isimdi.

Abdülhak Hamit'e, Cenap Şahabettin'e ve vefatından yirmi ay sonraya kadar Tefvik Fikret'le peyrevânına bir devr-i meyyitin pesmendegânı dediler. Mehmet Akif'e ise çok İslâm ve çok Osmanlı ruhlu olduğu için hiçbir tabaka-i şuarâda ahz-ı mevki ettirmek istemiyorlardı. Fakat *Safahat* şairi umumun takdiri gibi, lâkaydîsini de istihfaf ederek, kendi harîm-i samim-i tahassüsünde ve yalnız kendi imanı ve ideali için çalışarak kemiyeten mutavassıt ve fakat keyfiyeten muazzam bir mecmûa-i bedie-i eş'âr vücuda getirdi.

Şair-i milli ünvanını kime verirlerse versinler, hemen her köşesini gezip dolaştığım tarihine de bigâne kalmadığım vatanımın ve milletimin menâkıb ve menâzırından *Turan* yolcularının hefevâtında bir zerre görmedim. Sıcak çöllerde çamları, karlı dağlarda hurma ağaçlarını sayıklıyorlardı. Süleyman-ı Kanuni bigâne, Selim-i Evvel bigâne, Fatih Sultan Mehmet bigâne, Bayezid-ı Evvel hem bigâne hem düşman!.. Zavallı Yıldırım'ı, birader-i bî-günahı Yakup Bey'i idam ettirdiği için değil, Timur'a serfûrû etmediği için takbih ediyorlardı.

Osmanlı padişahlarının dâsitân-ı mefâhiri bir müddet *Oğuz Han efsaneleri* içinde boğuldu. Memleketin aklı başında, hakiki oğulları ve sanatın samimi âşıkları bu hay u huy-ı dalal önünde mebhût kalmışlardı. Yalnız Mehmet Akif, her hissini ve her derdini kâğıt üstüne dökmekle tesliye-i kalp etmeye herkesten ziyade çalıştı.

Beride *Türkçülük* fikri henüz tebellür etmeden, ötede Arnavut milliyet cereyanı bu muazzam heyet-i içtimaîyenin temellerini oymaya başlamıştı. Tehlikeyi en evvel görenlerden biri ve en evvel vâveylâ-yı ikaz koparan *Hakkın Sesleri* şairi oldu. Anasıl Arnavut olan babasının mezarı üstünde:

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk
Bak nasıl doğranıyor?.. Kalk baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdadına, sen bari yetiş..
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müthiş!..

Sayha-yı istimdâdıyla âlem-i ahireti kıyama davet ediyordu.

Mehmet Akif'in o vakit ki gözyaşlarıyla ihtizârât-ı enîninden bir kısmı bu neşide-i muhalledesinde ilelebet akıp inleyecektir.

Evet, Arnavutluk yanıyor:

Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:
Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu
O ne yangın ki ocak kalmadı söndürmediği!..
O ne tufan ki yakıp yıktı bütün vadiyi!..

Dedesinin sürdüğü, can ektiği o toprağın üstünde her şey harap ve her şey nâyâb. O türâb-ı harab u nâyâbda bir hatıra bile diri kalmamış...

Yer yarılmış, yere geçmiş şüheda türbeleri!...

Şair, şimdi bir hayal-i hunînin tehafüt-ü peyderpeyi ile düçâr-ı azab oluyor:

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayalin mi? Vefasız Kosova?
Hani binlerce mefahirdi senin her adımın?...
Hani sinende yarıp geçtiği yol Yıldırım'ın?
Hani asker? Hani kalbinde yatan şâh-ı şehid?
Ah o kurban-ı zafer nerde bugün? Nerde ıyd?
Söyle Meşhed, öpeyim secde edip toprağını
Yok mudur sende Murad'ın iki üç damla kanı?..

Aradığı hatırat ve mukaddesata bedel işte buldukları: Peymâne olmuş kandiller, harîm-i merkade sızmış şapkalı sarhoşlar, Meşhed'in göğsüne basmış düşman çarığı, yere serilmiş, en alçak neferin çizmesini silen binlerce şehidin sarığı ve üç parçalı bayrak tepesine dikilirken indirmeyen ve o halkın önüne çıkmayan kimseler...

İmdatına gelmeyen kavmine şair, kendi şitâb ediyor. Bu sefer, toprakları öperek ve üstünde secdeler ederek değil:

Hani, milletlere meydan okuyan kavm-i necip,
Görmedim bir kişi, tek bir kişi meydanda. Garip!..
Hani haysiyetinin gölgesi çiğnense eğer,
Olmadan üç kişinin, beş kişinin hûnu heder-
Kahraman gayzı yatışmaz, kanı coşkun efrâd?..
İşte haysiyet-i kavmiye muhakkar, berbad!..
Hani na-mahreme ben söyleyemem kızlarımın,
Karımın ismini... Hem öldürürüm, sorma sakın
Diye *tahrîr-i nüfus* istemeyen er kişiler!...

den, fakat hâlâ bir haber, bir medet yok. "*Başkım*"cılarının kurduğu yüksek hülya, o mel'un rüya bu er kişileri uyutmuş... Avutmuş!..

Dermend şair hâlâ nevmit değil, tesliye ediyor, vaaz ediyor, teşci ediyor, miras-ı ecdadı bir hülyaya feda etmek isteyen rehberlerden kavmini tahzir ediyor ve hulûs-u niyetinden şüphe edilmemek için de, ilk defa olarak hangi kavimden olduğunu tasrih ediyor:

Bunu benden duyunuz, ben ki, evet Arnavud'um..
Başka bir şey diyemem: İşte perişan yurdum!..

Mehmet Akif'in unutulmayacak ve ahlâfa neslen ba'de neslin intikal edecek muhalledâtından biri de bu manzumedir. Takdirimde ne kadar musîb bulunduğumu bilmem, fakat bu güzel neşîdenin bir iki kusurunu görür gibi oluyorum. Mesela:

Bari bir hatıra kalsaydı şu toprakta diri...
Yer yarılmış, yere geçmiş şüheda türbeleri!..

beytinin üstüne geçen:

Nê felâket, dönüversin de mesâcid ahıra,
Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!..

beytindeki *ahır*, *Hırvat*, *hora* kelimeleri,

Söyle Meşhed, öpeyim, secde edip toprağını!..

hitâb-ı giryân ü bülendi, ebyâtı arasında çırpınan ve aranan bî-nazîr bir eser-i bedî'in ötesine berisine dağılmış *kaltaban*, *haydut*, *eşek*, *yılan*, *it* gibi elfâz-ı mübtezele, mevzû ile tasvirin aheng-i mutabakatını ihlâl etmekte; çünkü duaya ve gözyaşlarına bigâne!

Ulemâ-yı meâni, kelimenin şerait-i fesahatından biri de, ibtizalden masuniyet olduğunu söylüyor. Bence ibtizâl, kelimedede değil fikirdedir. Yerinde istimal edilmek şartıyla hiç bir kelime bu kadar müptezel olsun ve necip olmasın ve fûrûmâyeye olmayan ne kadar kelime vardır ki, yerini bulamadığı içindir ki ibtizâle yuvarlanmış, gitmiş.

Victor Hugo, en çok takdir ettiği Vaterlo kahramanı Miralay Kamberon'un heykeline, düşman kumandanının teslim teklifine olan cevab-ı reddini, "*bok*" kelimesini yazmalarını tavsiye etmişti. Namık Kemal Bey merhumun:

Dönersem kahpeyim millet yolunda bir âzimetten

ve

Muîni zalimin dünyada erbâb-ı denâettir.

Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insafa hizmetten

Abdülhak Hamit Bey'in:

Rağbetim yok sendeki âlâyîşe
Gönlümü kârhane sanma fahişe

ve

Kız, köpekler bile vatan-perver,
Vatani sevmeyen acep ne sever!..

beyitleriyle Mehmet Akif'in *Köse İmamı*'ndaki,

Eskiden vardı ya meydanda gezen ipsizler:
Hani bir "sâye-i şahane" çekip her boku yer!..

beytinde, Eşref'in birçok kıtasında müptezel ve hatta müstehcen ve müstekreh kelimeler hüsn-ü tasarruf edilmek suretiyle ibtizalden kurtarılmıştır. Halbuki Namık Kemal'in de mazhar-ı takdiri olmuş:

Çıkmadı bir -nîmten kadd-i bülend-i himmete
Atlas-ı gerdûnu bir kaç kerre tahmin ettiler.

beytini ki -Nevres-i Kadîm'indir- "nîmten" kelimesi ve Nabi'nin:

Ruhun vasfa gülâb ile dehen-şûy olmak isterdim
Felek hisseyleyip hurşidden zerrîn leğen tuttu

beytinde "dehen-şûy" terkihiyle *leğen* kelimesi aslen mübtezel olmamakla beraber, hayal-bâzlık hevesiyle ibtizâle düşürmüşlerdir. Muallim Naci'nin:

Belki bast etmiş olurdun sâye-i endîşemi
Nurdan bir tente çeksen âsumânın fevkine

beytindeki tente de böyle.

Mehmet Akif hem babasıyla hem dedesinin sürdürdüğü can ektiği topraklarla ağlayarak hasbıhal ederken, lisanından çıkan kelimeler gözyaşları gibi seyyal ve pür-meâl, sâmiayı, nazarı, zevk ü hayali tasattum-u huşûnetten vikâye ile maddiyatı esire tahvil

eder şekl-i rikkatte olmalı idi. Enîne tehevür hiç yakışmıyor. Ve bunun içindir ki şu neşidenin âgûşunda o kelimeler, bir mabedin harîmindeki mahlûkat-ı sefile gibi nâmahrem kalıyor.

Cenap Şahabettin'in Mehmet Akif hakkındaki "*Hiç kimse o kadar saf ve şeffaf bir billûr-u beyan içinde menâzır-ı milliyeti teşhir etmemiştir*" hükmü pek muhiktir. Bilhassa İstanbul'un en gizli köşeleri, İstanbul hayatının en nazar-giriz menâzırıyla, avâmın ruh-u mestûru *Safahat* şairinin mevzû-u elvâhı oldu. İşte lalettayin bir manzumesi:

Fatih semtinin çamurlu, sa'bu'l mürûr sokaklarında, harap evlerin saçaklarına sığınarak giderken, elinde delil ve iskandil hizmetini ifa eden koca değneğe bir şey takılıyor: Genişçe, hem ipi eski, bir hamal küfesi. Öteden on üç yaşlarında bir çocuk gelip, öyle bir tekme indiriyor ki küfe teker meker bitap düşüyor. Cezanın sebep-i mucibi de bu:

Benim babam senin altında öldü, sen hâlâ
Kurumla yat sokağın ortasında böyle daha!..

Tetkikat-ı Edebiye
MEHMET AKİF
ŞAİRİN ZÂTİ VE ASÂRİ HAKKINDA
BAZI MALÛMAT VE TETKİKATI VII*

Süleyman Nazif

Macerayı bize şairin sehâr kalemi anlatsın:

O anda karşiki evden orta yaşlı kadın

Göründü:

— Oh benim oğlum, gel etme, kırma sakın!..

Ne istedin küfeden yavrum, ağzı yok dili yok,

Baban sekiz sene kullandı.. Hem de derdi ki: “Çok

Uğurlu bir küfedir, kalmadım heman yüksüz..”

Valide çocuğu iknaya devam ediyor. Hatta bu sırada nasihat vermek isteyen şair de, hayırhahlığı:

Sakallı yok mu işin?.. Git cehennem ol şuradan!..

telâkki-i dürüştüne çarpmakla beraber, on üç yaşındaki bir çocuğun adalet-i zâifesine yüklenen bâr-ı aileyi ihtarda ısrar eder. Fakat çocuk bir hayale meclûp: Validesine:

Unuttun öyle mi?.. Bayramda komşunun gelini

“Hasan, dayım *Yatı mektepleri*’nde zabittir;

Senin de zihnini açık.. Söylemiş olaydık bir

Koyardı mektebe, dur söyleyim” demişti hani?..

Okutma sende hamal yap bu yaşta şimdi beni.

diyerek sitem ediyor. Hem de haklı.

* Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 11 eylül 1335/ 11 eylül 1919, nr. 1426, s. 318-320
Süleyman Nazif, *Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tetkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924, s. 74-82

Şairin yağmurlu bir havada bittesadüf şahit olduğu bu vaka, bu sade hasbıhal, yeni bir devrin tahakkuk-u vürûdudur. Bir hamal çocuğunu evvelleri en çok korkutan mektep esareti idi. Sokaklarda ve cami avlularında bir serçe kuşu gibi uçup dolaşmak, bu gün bile aşağı tabakadan yetişen etfâlden bir çoğunun ehass-ı ezvâkıdır. Fakat Hasan yatı mekteplerinde okumak istiyor. Altında, dağ gibi babasının öldüğü küfeyi yüklenmekten müteneffir.

Bununla beraber ihtiyacın takâza-yı kâhiri, dağ gibi adamı öldüren küfeyi bu zayıf çocuğun cılız omuzlarına yüklüyor.

Bir gün şair çocuğuyla, Fatih'in Kömürcüler Kapısı'ndan girerken Hasan'a tesadüf eder:

Belinde enlice bir şal, başında âbânî
Bir orta boylu, güler yüzlü pîr-i nurânî,
Yanında koskocaman bir küfeyle bir çocukcak,
Yavaş yavaş geliyorlar, fakat tesadüfe bak:
Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetim!..
Nasıl da manzara, gayetle cân-güdâz u elîm!
Cılız bacaklarının dizden altı çırçıplak..
Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!..
Ayakta kundura yok, başta var mı fes?.. Ne gezer!..
Düğümlü alnının üstünde sade bir çenber.
Nefes değil o soluklar, bir enîn-i medîd..
Nazar değil o bakışlar, birer bükâ-yı şedîd:
Bu bir ayaklı sefalet ki yalnayak baş açık!
On üç yaşında buruşmuş cebîn-i sâfî, yazık!..

Şair meşhûdâtını hikâyede devam ediyor:

O anda mektebi Rüştiye'den taburla çıkan
Bir elinden mütecaviz çocuk ki, muntazaman
Geçerken eylediler ihyârı vakfe-güzin..
Hasan'la karşılaşırken bu sahne oldu hazin:

Evet, bu yavruların hepsi pür-sürûd-u şebâb,
Eder dururdu birer aşiyân-ı nûra şitâb.
Birazdan oynayacak hepsi bunların, ne iyi!..
Fakat Hasan babasından kalan o pis küfeyi
-Ki ezmek istedi görmekle reh-güzârında
İlelebet çekecek dûş-u ıztırârında!

Hasan'ın o manzara karşısında ne düşündüğünü Mehmet Akif, bittabi bilemediği gibi, keşif ve tahmin de etmek istemiyor. O yalnız nâkil-i vakadır: Duyduğunu söylese ihtimâl ki kalbi daha ziyade kanar.

O, yük değil, kaderin bir cezası masuma,
Yazık, günahı nedir, bilmeyen şu mahkûma!..

demekle iktifa ve sükût ediyor.

Zavallı Hasan!.. "pür-sürûd-u şebâb bir âşiyân-ı nûra şitâb" eden o elli neferi nev' ü hem- sininden mürekkep tabur, çocukluğu ve hayatını ezen küfenin önünden muntazaman geçerken yetimliğinin, fakirliğinin, bîkesliğinin merâretini ve ailesinin kendi zaif omuzlarına yüklenen bâr-ı maîşeti ne kadar tâkat-güdaz ve hayat-güdaz olduğunu bir kere daha -ve en ziyade bu dakikada- hissetmiştir. İleride ne olacak? Bunu hiç kimse tahmin edemez. Günahının ne olduğunu kendisi de bilmeyen kaderin bu mahkûm-u masumu, bir çok emsâli gibi ıztırâr içinde ve mihen ü meşâk altında haysiyetinden, izzet-i nefisinden, âmâl ve hayâlin-den her gün bir parça gaib ede ede, nihâyet yalnız ihtiyaç ve pazarlık ifade eden kelimelerle mütekellim bir hayvan.. Yük taşıyan bir insan olup kalacak.

Ya böyle olmazsa!..

Alman şairi Goethe, Fransa İnkılâb-ı Kebîri'nin sarsıntılarından mütehaddis Vallmy Muharebesi'yle yeni bir devrin başlamış olduğunu keşfetmiş ve haber vermişti. Filhakika o inkılâp u harp ile yeni bir devir başladı. Zeki ve hassas Hasan "yatı mektepleri" rüyasını unutmaz ve o mekteplerin niam ve refahını toplayan her

çocuğu, kendi hakk-ı meşruunun mütemadiyen cürmümeşhut hâlinde yakalanan birer gasıbı telâkki ederse!..

İşte Mehmet Akif, teessür-i şahsisini mümkün olduğu kadar iskât ve tebid etmeye çalışarak, bu vakayı olduğu gibi tasvir ederken yeni bir devrin başlamış olduğunu ihsas ediyor. İhtimal ki kendi de bunun farkında değildir. Kurûn-u mütekaddime ile onların an'anât ve müessesât-ı içtimaiyesine vâris olan karn-ı müteahhirde yaşayanlar, kendi fevklerinde duran ve menba-ı kuvvasını semadan aldığı ilân eden bir tabaka ile o tabaka etrafında müctemi tufeylî tabakât-ı refianın tazyik ve tehdîd-i mütevâlisi altında idâme-i hâl etmişlerdi. Bir derecede ki, Allah korkusuyla yüz göz olmuş tâcdârın ayakları altında kişverler yıkılır, ümmetler ezilirdi.

Şimdi tehdidin de, tazyikin de merkezi, bâlâdan sâfile intikal ediyor. Hem de baş döndüren süratle...

Koca Sadî,

Çü sâil ez tu be-zâri taleb koned çîzi
Be-dih ve ger ne sitem-ger be-zûr bestâned

hakikatini, yedi yüz sene evvel bir nasihat şeklinde tedvin etmişti. Bugün de öyledir. Arada yalnız bir fark ve bir tezat var: Asâr ve belki sinîn-i müstakbelede bârân-ı belâ gökten yağmayacak, yerden fıskıracaktır. Tarihin idrak edemediği asırlardan beri mütegalibenin meramına âlet-i infâz olanlara nihâyet anlattılar ki: "Sen, vasıta-ı tagallüb olmak için yaratılmadın. Senin de bir hakkın var!.." Bu ifşa, eşya-yı eşhâsa istihale ediyordu. Dün cemâdâtan olanlar, bugün hukuk-u hayvaniye ve hukuk-ı insaniyelerini ileriye sürerek, cemiyet içindeki mevkinin istiyor. Mesulleri ceste ceste isaf edilmeye başlandı bile.

Alman şair-i ekberinin Valmy karyesinde gördüğü mebde-i inkılâptan daha büyük ve daha cihan-şümûl bir devrin müheyyâ-ı infilâk olduğuna, bizim *Safahat* şairi Fatih Cami-i şerifinin havalisinde şâhit olmuş.

İşte "Küfe" manzumesinden benim aldığım zevk-i azîm-i be-diî ile beraber, ders-i teyakuz.

*

**

Heyet-i içtimâiyemizin mukadderâtı hiç bir şairimizi Mehmet Akif Bey kader meşgul ve muzdarip etmemiştir. "Başkım" cıların kurdukları yüksek ve kanlı hülya kadar, İstanbul'un ıssız mahallerindeki metrûk ve mensî ailelerin derd-i sâkiti de *Safahat* sahibinin rübâb-ı beyânında inledi. Pederinin telâmizesinden "Köse İmam"a söylettiği şu sözler o enînlerdendir.

Bana sor; memleketin halini ben söyleyeyim:
Bir imam çünkü, bilir evleri.. Ha!.. Bir de hekim.
"Gel, nikâh kıy" demesinler diye bazen kaçardım.
Düğün olmaz mı, gelirler de bütün komşularım..
"Yine kondun hoca!.." derler, onu bilmezler ki,
Daha memnun olacaktım o düğünsüz belki.
Zerde karşımda durur kanlı yemek tavrıyla;
Öksüz ağlar sanırım çalgıyı duydum mu hele!..
Bu neden?.. Çünkü nikâhın sonu ergeç boşanmak;
Yahut akşamki gelenler gibi, hır gür yaşamak!..
Düğün olsaydı ne alâ idi tek bir perde
Ayrılık faslı da var sonra bunun mahkemede!..
Ne kadınlar, ne sefalet doğuranlar görürüz;
İşte binlerce çocuk hem baba sağ, hem öksüz!..
Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar!..
İhtiyarlar, karılar, bir de küçükler, bunlar
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;
Yoksa insanlığı bilmem nasıl anlar insan?..

Mehmet Akif, İslâm ailelerinin saadet-i halini ve tekâmül-ü tabiîsini şiddetle arzu ediyor. Bir haldeki her yuvanın duvarlarında masûm civıltılar, eşvâk-ı huzur ve refah ötsün.

Aile inkılabın bu manzume yazıldığı zaman ve bilhassa yazıldıktan sonra diyarımızda aldığı şekli elîm ve mühliki, şair *Hakkın Sesleri'*ne karışmış bir neşidesinde vicdanı yanarak şerh ediyor.

Garbın büyük ve Şark'ın deli dediği Rusya Çarı Petro bir an için tesettürü ref edivermişti. Bu yüzden, o kişver-i vesi içinde milyonlarca ailenin bünyân-ı saadeti, yani ırz ve iffeti temelinden sarsıldı. Ona karîb bir tezelzül-ü hâdim de bizi tehdit etmeye başlıyor. Bu sırada cemiyet o kadar a'râz-ı inhidâm göstermeye başladı ki Meşîhat-ı İslâmiye, telaş ve tahayyürle komisyonlar teşkil ettirerek, ırz ve namusun esbab-ı tahaffuzunu mukarrerat ve vesâit-i resmiye ile taharri ve temin etmeye koyuldu.

Harb-i Umumi'nin getirdiği musibetler kadar, bir takım ukalâyı şerrin kafalarında deşilen fikirlerden de herkesin mâlikane-i keyf ü hevesi olan bu bîkes memleket zarar gördü. Tekâmül değil, izmihlâl şeklinde bir inkılâb-ı ailîyi, hânümanların temeline bir kundak gibi sokmak istiyorlar. Salâh ve tekâmülün ruhu ve imanıyla âşığı olan Mehmet Akif'i mecrûhu'l fuâd ve mecbûr-u feryâd eden bu sahte ve bîsûd ve pür-hatıra terakki-perverliklerin çırpınmasıdır.

Ey vatansız derbederler, ey deni kundakçılar!..

hitabıyla kafalarına ruûd-ı tel'în yağdırdığı eşkıyâ-yı fikr ü kaleme şu muhik sözleri söylüyor:

Biz ki her mevcudu yıktık gayesiz bir fikr ile;
Yıkmadık bir şey bırakmadık.. Sade bir şey: Aile.
Hangi bir bünyânı mahvettik de islâh eyledik?..
İşte viran memleket!.. Her yer delik, her yer deşik!..
Bunların tamiri kâbil.. Olsa ciddiye, sebât,
Lâkin Allah etmesin, bir düşse şayet ailât,
En kavi kollarla hatta kalkamaz, imkânı yok.
Kim ki kalkar der, onun hayvan kadar izanı yok!..
"Ailî bir inkılab olsun!" diyen me'yûs olur;
Başka hiçbir şey kazanmaz, sade bir deyyûs olur!..

Bizi yakından tanıyan ve seven Frenklerin tavsiyesi de böyledir. İstîdâd-ı millîye mugayir ve nâgehânî inkılâblar, Şark ve Garp'tan asırlarca gelen sarsarların bile yıkamadığı muazzam bir heyet-i içtimaiyeyi, lemh-i basar denilecek kadar kısa bir zamanda devirdi. Ufukta ara sıra parlayan serâb-ı ümîd, gerçek bile olsa, bu muhakkaktır ki biz hurduhâş olmuş bir haldeyiz.

DEHA-YI ÜSTÂDÂNE KARŞISINDA MANTIK BİLE KUVVETİNDEN FEDAKÂRLIK EDİYOR*

[İskeçeli Mehmet Sıtkı'dan Süleyman Nazif'e]

Pek mübeccel ve büyük üstadımız efendim,

Kendilerine derin hürmetler beslediğim üstat ve muhibbim Samih Rifat Beyefendi'yle münakaşanızın ateşlendiği zaman, genç ve alaca hisli bir şairimiz, tevehhüm ettiği mevki-i bülend-i edebîsinden her nasılsa fedakârlıkta bulunarak, "Azizim!.. Bu memlekette beni yıldırان iki kalem vardır: Birini Süleyman Nazif, diğerini Cenap taşıyor" demişti.

Lutufnâme-i cevabınızı kıymettar *Peyam*'ın 3 (46) numaralı nüsha-i edebîsinde okurken genç dostumun o itirafı hatırıma geldi. Her fikrin tâbii olmaktan bendenizi siyânet buyuran hâlik-i hürriyet, o zaman genç ve azamet-furûş şairin isabet-i mü-taleasını takdire sevk etmişti. Bu defa da inandım, iman ettim. Deha-yı üstadane karşısında mantık bile nüfuz ve kuvvetinden fedakârlık ediyor, sehîr kalemler en zorlu ve pürüzlü mesâile bile dokunsa, mevzûun yaşattığı ebkemiyeti revân bir şekl-i nâtikiyete sokuyor. Allah, edebiyat-ı vataniyemizi -Süleyman Nazif ile Cenap müstesna olmak üzere- haşmet-i beyan ve azamet-i uslûptan muhafaza buyursun!..

Serveti Fünun'un saltanat-ı edebiyesinde erkândan değil, amele-i kalemiyeden olduğunuza taalluk eden fikraya cevap vermeyeceğim. Cidden yüksek olan ruh-u pâk ve vazifenizin takdisâtına karşı alacağı vaz'-ı inkisardan çekinirim. Zaten efendimiz de bundan müstağnisiniz...

* İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Sabah* (haftalık nüsha-i edebi), 11 Eylül 1919, nr. 48, s. 1
N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019, s. 361-365

Muhterem ve muvakkar üstadım!..

Hayatta mükevven ve müdevven her hadisenin istinat ettiği bir şuur-u ilmi vardır. İfade olunan ihtisâsatlar, bir şe'n-i ilmîye müstenit değilse, kıymeti elfazın tecemmülâtına münhasır kalır. Gerçi şiir, ilim değildir efendim!.. Fakat ilme istinat etmeyen şiiri de bendeniz tanımakta mazurum.

Vuzuhuyla, vücuhuyla bilirsiniz ki *felsefe-i sanat*, bizi daima taharri-i hüsne sevk eder, hatta sürükler. *Deha-yı sanat* ise bedîî varlıklarını mehâsin-i tabiatla mezcedince, muhayyile hararetleterek meydana şiir çıkar. Filhakika mana-yı kemaliyle tabiatta bir hüsün her dem mevcut tasavvur edilemez. Bununla beraber inkâr olunamaz ki bir tenâsüp ve tevâzun-u umumi vardır ve sanatkâr en şiiri havallerini bu tenasübün üfürdüğü ılık ve nevşin kokulardan inciler, renklerde imtizaç, kokularda baygın bir mülâyemet, menâzırda mürtesimâtın tevafuku, tabiatta ahenk, ahenkte ruhi bir tecâzüp gibi, kabil-i tadat olmayacak evsafa inkısam eden bu tenasübün fevkinde ikinci ve daha büyük diğer bir nokta mevcuttur. Bu nokta da ancak sanatkârın kabiliyet-i tesiriyesi olabilir!..

Zat-ı âli-i üstadâneleri pekâlâ takdir buyururlar ki, insanlarda bazı hasâis-i müştereke vardır. Hayatta mahrum-ı tahassüs en seril bir adam bile farz edilemez. Herkes melekât-ı hissiye ve terbiyeyesinin hudut ve imkânı dâhilinde mehasin-i tabiata mecluptur. Şair olmak için yalnız hissiyat-ı rakika kâfi ise bu nokta-i nazardan bütün beşeriyetin şairliğini kabul etmek zaruret hâlini alır.

Yine pekâlâ bilirsiniz ki üstat, hissiyatın samimiyeti şiir için ne kadar kâfi değilse o hissiyatın mevzûn veya mensûr olarak ifadesi de o kadar kafi değildir. Her şeyden evvel tabiatı kâfi bir vuzuhla anlamak ve anlamak için de görmek lazımdır. Her bakanın görmeyeceği ise gayet bedihidir. "Enzarın seyr-i serserisi şiir için kâfidir" diyenlere muterizim.

Sizin ve rüfeka-yı sanatınızın gösterdiği muvaffakiyet-i sanatkârane -Ahmet Haşim, Halit Fahri gibi- birkaç müstesnadan başkasının yetişmemesi hissiyat-ı şairanenin azlığından ziyade mehâsin-i şiiriyeyi görececek, ihâta-i bediiyeye malik olmamak nakisesine mahmuldür.

Albala, “Şiir, mevcudiyetini, muhayyilenin hararetine medyundur, fakat meş’ûr ve gayrı meş’ûr bir ihtisas-ı ibdakârane onun temelini teşkil ve tesis etmek şartıyla” diyor. Mevzu-u makal ittihaz buyurduğunuz Henrik İbsen ise, “Allah ve şair vazifede müşterektirler” hükmünü veriyor. Bu bir nass-ı bediîdir üstat!..

Cidden kıymettar üstadım!..

Bediîn şiire tahsis ettiği esâsata bir nazar-ı muhtasar atfettikten sonra, lütûfnâme-i cevabiyenizin şu fıkrasını okudum: “Mehmet Akif’i Albala’dan, Hippolyte Taine’dan değil, yine Mehmet Akif’ten sorunuz.” İtimat buyurunuz!.. Mekteb-i Nazif’in saliklerinden olduğum için, emrinize müftehirane ittiba ettim ve cevabını *Safahat*’ın karilere müteveccih ilk ifadesinden muhterem Akif Bey’in lisanıyla aldım:

Bana sor sevgili kâri! Sana ben sövleyevim
Ne hüviyette şu karşında duran eş’ârım
Bir yığın sözle samimiyeti ancak hüneri
Ne tasannu bilirim, çünkü ne sanatkârim.

diye cidden munsıfane bir itiraf ile hak-perestliğini gösteren Akif Beyefendi, *Safahat*’ının en sonunda da, “*Safahat*’ımda eğer şiir arıyorsan arama!..” diyor. Yalnız samimiyetin şiire kâfi olmadığını ve şairin her şeyden evvel mübdi olması lâzım geldiğini söyleyen estetik, *Köse İmam*, *Mahalle Kahvesi*, *Meyhane* gibi manzumelere bedii hiçbir kıymet bahşetmiyor ve etmekte bi-hakkın mazurdur.

O *Safahat*’ı dolduran manzumelerdeki nefaset, mevzuların doğruluğunda, şâyân-ı hayret bir kudret-i tasvire mazhariyetindedir. Zaten Akif Bey için kati ve canlı bir vâsf-ı fârik, sühulet-i tanzime kudret keyfiyetidir. Bu asla inkâr olunamaz. Fakat mübeccel ve muazzez üstat!.. Estetik bu şerâitle beraber, daha ziyade ibda arıyor. Bu cihetle bendeniz ibdâa müsait görünen birkaç mevzu üzerinde pek kısa bir tevakkuf göstereceğim: Mesela *Safahat*’ın ilk sahifesinde Fatih Camii Şerifi serlevhasıyla başlayan manzume münderiçtir. İşte ilk satırları:

Yatarken yerde ilhâdıyla haşır olmuş sefil efkâr
Yarıp edvarı yükselmiş bu müdhiş heykel-i ikrar
Siyeh-reng-i dalâlet bir bulut şeklinde maziler
Kaçar pirâmeninden bulmayıp bir lâhza istikrar

Şimdi efendimizden sorarım: Bu mukaddimede ve o manzu-
menin heyet-i mecmuasında ibda denilmeye lâyük ne vardır?

Tabiat perde-pûş-i zulmet olmuş, havaya dalmışken
O güya kalb-i nurânisi der-i leylin, durur bidar.

gibi şiire karib fakat mazmûnu tekerrür ede ede yıpranmış istia-
reler, Akif Beyefendi'nin şairliğine asla delil olamaz. Rıza Tevfik
Bey'in lâyemut manzumesinden müfrez:

O yerlerde güneş mahmur-u fikret bir peridir ki
Doğar sevdalı akşamlar nigah-ı vâpesininden...
(...)

O yerlerde saba bir bestekâr-ı serseridir ki
Vukuatın bulup tarihini tenvir eder güya
Nigah-ı ateşînini her gece bir necm-i şeb-tâbın

Parçalarındaki ibdaat-ı şairane emsali görülen şeylerden ol-
masa gerektir. Alelhusus -kabri nur olsun- büyük Fikret'in:

Kamer bulutların akından eyledikçe zuhur
Yazardı safha-ı emvâca bir kaside-i nur...
(...)

Sanıyor muydun ihtizaz edecek
Ölü bir telde bir sürûr-ı hayat...

gibi inceliklerini *Safahat*'ın neresinde göstermek mümkündür?

Buyuruyorsunuz ki: "Ben bir adamın şairliğini ve bir şairin
eserini âbâ-i sanatın bedâyie ait neşriyatıyla değil, kendi zevk-i
nâçizimle âcizane tetkik ve yine âcizane takdir ederim."

Hakkınız var üstat!.. Zaten bendeniz de şairiyeti, âbâ-i sanatın
neşriyat-ı bediasıyla ölçmek taraftarı değilim. Arızamdaki maksat

da bu gayeden uzaktır. Şiirde kavaide ittiba nasıl mümkün olmazsa şiiri kavâit ile ölçmek de o nispette gayri kabildir. Fakat zevk-i şahsi ile tetkik ve takdir meselesi ne derece vakıa mutabıktır? Bu hususa taalluk eden irade-i aliyelerinde bendeniz bir zühül-ü iltizâmi görüyorum ve zannediyorum ki kanaat-i ilmiyenize asla tevafuk etmeyen bu yaman hükmü Akif Bey'i müdafaa maksadıyla verdiniz ve yine zannediyorum ki memleketin bu gayeye müteveccih yazılara olan ihtiyacı yegâne istinat-gahınızdadır.

İlmen muhiktir efendim!.. Suret-i katiyede şiirin miyarı olmaz. Her şiir bizzarure beğenilir. Fakat her beğenilen şeyin şiir olması mahiyeten ne derece doğrudur?

Şiir için miyar: Heyecanın şiddet ve vüsati, tahassüsatin samimiyeti ve bunların fevkinde olmak üzere de sanatkârın ibdâatıdır. Yoksa muhterem üstat, *Safahat*'ın,

Ey dilber-i mihriban, zuhur et
Ömrüm gibi ansızın mürur et
Ya kalb-i fezaya bir hutûr et
Afakımı lem'a lem'a nur et

gibi incelik sahasından bi-perva ubûr eden mahrum-u ibda manzumeleri hiçbir zaman şiir mazmunuyla birleşemez. İltizam ve temyizde hataya düşmemek için asr-ı sabık şairlerinden Şeyh Galib'in *Şitaiye*'sindeki birkaç parçayı istinsah ederek hâl-i hâzırdan misal aramıyorum:

Birbirine ye's ü havf lâhık
Geh kar yağar idi geh karanlık
Deycûr ile berf edince ülfet
Bir kâlebe girdi nûr u zulmet

Âteş-geh-i mihr olurdu berbâd
Subh urmasa buzdan ana evtâd
Mirrihin eli donup şitâdan
Düştü vere hançeri semâdan

parçalarına celb-i nazar eder ve insafınıza dehalet eylerim üstat!

“Bence edebiyat kavaitten değil emsileden teşekkül eder. Hakiki sanatkâr zamanla değişen mevzuat-ı talimiyeyi bilmeksizin, ibda-ı âsâr edendir” buyuruyorsunuz. Zaten bendeniz de aksini iddia edenlerden olmadığım için hakkınızı yerden göğe kadar teslim ederim.

Lutuf-nâmenizin nukat-ı sairesine bu en mühim bahse teveccüh edecek mütaleat-ı üstadanelerini aldıktan sonra cevap vereceğim.

Bu mesele kadar mufassal bir noktaya temas buyurulduğu için, kısaca bahsetmeyi muvafık addettim efendim!..

Köprülüzatle Fuat Beyefendi ile merhum Şahabettin Süleyman Bey’in eser-i telifleri olan *Malumat-ı Edebiye*’nin lûtfen bedâiye ait ikinci kısmını okuyunuz. Acele işe şeytan karıştığı zebânzed ise de, acele tercüme edildiğine hiç şüphe olmayan o esere neyin karıştığını bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, edebiyat muallimlerinin mütevali itirazlarıyla o eserin iki sene mukaddem programlardan kaldırılması ve muallimîne serbesti-i tedris bahşedilmesidir. Bu işte en büyük hizmet, evlad-ı vatana karşı bizi “mefhum!..” çıkarmaktan tahlis oldu.

En lâyezal hürmetlerime terdifen, mübarek ellerinizden öpmekliğime müsaade buyurunuz üstadım efendim hazretleri.

“AKİF'E OLAN MEVEDDETSİZLİĞİNİZ”*

[Süleyman Nazif'ten İskeçeli Mehmet Sıtkı Efendi'ye]

Azizim efendim,

Pek çok müstefid-i kıraati olduğum lûtuftname-i ahîrinizin birer istizah şekline kalbettiği mesail hakkında benden dūr ü dıraz cevap ve mütalea beklerseniz korkarım ki intizarınız sabah-ı haşre kadar bî-nasib-i tatmin kalır.

Dertleşmeyi ne kadar seversem dostlarla, hatta düşmanlarla çekişmekten ve çekiştirmekten o kadar kaçarım.

Müsaade buyurursanız sizinle şöyle bir hasbihal edeyim:

Benim mantıkla münasebetim olmadığını ilk defa söyleyen siz değilsiniz. Bir çok yârân ve bigânegân silsile-i mechûlatıma bu ilmi de lûtfen zam ve ilhak etmeye, sizden çok zaman evvel şitaban olmuşlardı.

İlim deyişim, kelimeyi itibar edildiği gibi kabul ettiğimdendir, yoksa kendi kanaatime kalırsa bu unvanı o medlûle muzaf etmekte çok ve pek çok tereddüt ederdim. Ah keşke mantık hakikaten

* Süleyman Nazif, *Peyam-ı Edebi* (haftalık nüsha-i mümtaze), 11 eylül 1919, s. 2
N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019, s. 367-372

Edebiyat ve felsefe hocalığı yapan Mehmet Sıtkı, Akif'in sanatını ve şiirini yorumlayan Süleyman Nazif'in dizi yazısını okuduktan sonra, kendisine cevap mahiyetinde bir yazı kaleme almış, o vesile ile de şiir ve estetik hakkındaki düşüncelerini dile getirmişti. Şiire yabancı olmayan, ayrıca şiire dair görüşleriyle de dikkati çeken Mehmet Sıtkı'nın o yıllarda, H. Taine ve Antoine Alcala gibi bazı nazariyatçıları okuduğu anlaşılmaktadır. Fakat kendisinde şiiri, aşırı bir mantığa ve muhakemeye indirgeyen bir yan bulunmaktadır ki, bu tutumun kendi şiirinin aleyhine sonuç doğurduğu şüphesizdir. İşte Süleyman Nazif, Mehmet Sıtkı'ya verdiği cevabında, mantık konusuyla oynaya oynaya adeta dans ediyor. Böylece de sanatkar sezgisini kendine kılavuz edinerek, Akif'in ve Fikret'in şiiri üzerinde karşılaştırmalara başvuruyor. Tevfik Fikret'e ait *Şehitlikte* ile Mehmet Akif'in başarılı şiirlerinden biri olan *El-Uksur*'da'yı yan yana düşürüyor.

benim pâmâl-i cehl ü itisafim olsaydı... Safsataları medreselere ve dimağlara hem kabul, hem takdis ettirmek için kurun-ı ulâdan beşerin idrakine, hissine musallat olan bu faydasız ve zekâ oyuncağı keşke benim yed-i taannüdümde kırılrsa ve bin parça olsaydı!..

Bir hayır olurdu, misli asırlarca geçmemiş...

Evvela benim mantığa şahsi garazım var azimim. Rüşdiye mi idi, ne Allah'ın belası idi bilmem, yedi yaşında beni bir maktel-ı istidadı devam ettirdiler. Maksatları da beni hayırlı bir adam olarak yetiştirmekti. "Nasara yensuru" dan "el-Kelimetü lafzun vuziali-ma'na müfredin" ibaresiyle başlayan Arapça bir kitabın son satırına kadar, birçok risaleleri iki sene zarfında -belki la-akal iki yüz falaka değneği ile- bana ezberlettiler.

Babam, o zaman ailenin nafakasını taharri için serhatlerde ve Moskof küllerinin yaktığı yerlerde dolaşmak mecburiyetindeydi. Elli seneden beri günde beş defa kıldığı namazlara ait suver-i Kur'aniye ile duaları bile doğru okumaktan aciz bir hizmetkârdan başka murakıb-ı tahsilim ve mürebbi-i maneviyatım yoktu.

Arap'ın *sarfını* da *nahvini* de iki senede güya öğrenmiş idik. Fakat bir hayır sahibi, âlim bir baba dostu, hiç bir gün benden sarf ile nahiv arasındaki farkı sormadı. Sorsaydı hesapsız falakaların yâd-ı tehdidine saplanmış, boş ve niyazkâr nazarlardan başka cevap almazdı. Evet, İbn Hacib'in *Kâfiye'sini* hatim ve ezber etmiş olan ben, kelime ile kelâmın farkını şöyle dursun, hatta kelimenin aksamını bilmiyordum.

Dokuz yaşında beni *Isagoci* kapısından mantığa sokmak istediler. Okuttukları ve ezberlettikleri o kadar satırlardan hatırımda tek bir şey kalmış. *Isagoci* eski Yunan lisanında beş yapraklı bir çiçek adı imiş. Bu risale de beş sahifeden ibaret olduğu için Esirüddin Ebheri Hazretleri eserine bu ismi münasip görmüş.

Aradan pek uzun seneler geçtikten sonra bir Rum dostum *Isagoci* kelimesinin Yunan-ı kadim lisanında "methal" manasına geldiğini söyledi. Hangisi doğru, bilmem? Çünkü tetkik etmek külfetini ihtiyar etmedim.

İşte mantığın benimle ve benim mantıkla olan sergüzeşt-i mutekabilemiz...

İlk mantık-ı na-şinaslıkla itham olunduğum zaman, bunun ayıp bir şey olup olmadığını tahkik için Mösyö *Larus'a* müracaat etmiştim, bana bu cevabı verdi:

“Mantık mukabili (logique) Fransızca müennes bir kelimedir. Maâni-i saireden kat'-ı nazar, medlûlü bulunan ilmi anlamak isterseniz mantık (raisonnement) ilmidir” dedi. Raisonnement kelimesini de Babanzade Ahmet Naim Beyefendi tercüme ederken, “ikame-i delil” terkibiyle itmam-ı izah buyuruyorlar. Demek ki mantık “ikame-i delil ilmi” imiş. Delâil ister kuvvetli olsun ister çürük, ilm-i mantık takdir-i mahiyetle iştigale tenezzül etmez.

İnkâr etmeyeyim ki *Larus'un* lügati gibi, Ahmet Naim Bey'in kitabı da dimağımı kavramış olan iphâmı izale edememişti. Vakta ki rüyada mı, tramvayda mı, hâsılı neresi olduğunu vâzihan tahattur edemediğim bir yerde iki zata mülâki oldum. Bu müşkülüm de zeval buldu.

O iki zatın birisi killet-i malûmat yüzünden mahcup ve müteredit, bununla beraber öğrenmeye haris bir adam görünüyordu. Diğeri vakur, sevimli, âlim olduğu sözlerinden belli, nefesine itimat-kâr ve şeklen de Fransız şair-i meşhuru Edmond Rostand'a pek müşabih idi. Öteki adam da meğer benim gibi âvaregan-ı mantıktan imiş. Şeklen Edmond Rostand'a benzeyen zat, ilmen bana benzeyen refikine diyordu ki:

“Azizim, biz feylesofların diğeri fani adamlardan yalnız bir farkımız vardır: Onlar başkalarını, feylesoflar ise nefislerini aldatmaya çalışırlar. İşte ilm-i mantık bu itiyattan ve bu ihtiyaçtan doğmuştur. İlm-i marifetün-nefs olduğu gibi, ilm-i iğfalü'n-nefs neden olmasın?”

Aristo'yu felâsifenin en büyük seyyit ve senedi itibar ettiğimiz de, mantığı ilim suretinde tedvin etmiş olmasındandır. Feylesoflar arasında riyaziyeye inanmayanlar zuhur etti, fakat mantığa isyan edenlere ne felâsifenin ne felsefenin tarihinde tesadüf edebilirsiniz. Bu bir akide meselesidir ve besmele-i şerifesi de “inan, sorma!..”dır.

Bir fikrin, bir iddianın sahih olup olmadığını mantık bize göstermez. Biz ona emrederiz. Biz feylesoflar kaziyeyi, keyfiyet itibariyle ikiye ayırdık: Mucibe, salibe. Davamızı ispat için menfi bir kaziyeye muhtaçsak, kıyasla öyle bir surette tertip ederiz ki neticede -adem kadar müthiş- kaziyeye-i salibe vücuda gelir. İstemezsek yine o kaziyeyi mucibe şeklinde müspet neticelendirmek bizim elimizdedir ve bu pek kolaydır. Hâsılı "ilm-i mantık" bizim rehber-i muhakemâtımız değil, biz "ilm-i mantık"ın delil ve âmir-i netâyiciyiz. İlm-i celil-i mantık sayesinde ki Aristo duran (bir kelime okunmuyor) ve akçanın faizi olamayacağına inanmış ve inandırmıştır."

İşte azizim, Fransız şairi Edmond Rostand'a şeklen pek ziyade benzeyen o muhterem feylesofun bu samimi itirafını ben irşat makamında telakki ettim. O güne kadar mantığa yalnız gayzım vardı, o günden sonra itimadım da kalmadı. Asrımızın İbn Kemal'i Said Beyefendi Hazretleri gibi bir muharrir-i mütebahhir, geçen asırda ilm-i mantığı şu beyitle pek güzel icmal ve telhis buyurmuşlardı:

Gavvas-ı bihar-ı mantık olduk
Mantık, mantık, mantık, tık tık.

İbsen'in işaret ettiğiniz 'Allah ile şair vazifede müşterektirler' sözünü görmemiştim. Eflatun'un "Le verbe est Dieu" kavli meşhurdur. Kelâmın mahlûk olmaması ehl-i sünnet itikadına tevafuk eder.

Mademki İbsen'in o sözünü bir nass-ı bedîi olarak kabul ediyorsunuz, o hâlde şairi, şair olmayan Albala adlı muallim olduğu kadar, veya muallim olmaktan ziyade mütehakkim bir adamın çemberleri arasına niçin sımsıkı bağlamak istiyorsunuz?

Diyorsunuz ki: "Büyük Fikret'in:

Kamer bulutların altından eyledikçe zuhur
Yazardı safha-i emvâca bir kaside-i nur...

gibi inceliklerini *Safahat*'ın neresinde göstermek mümkündür?"

Keşke böyle sarih bir misal ile davanızın hüccet-i sukutunu kendiniz ihzar etmeyediniz!.. Bu beyit hem Tefvik hakkındaki tarafgirliğinizi, hem Akif'e olan meveddetsizliğinizi cürm-ü meşhut hâlinde yakalattırıyor.

Aziz muârim ve aziz dostum,

Mehmet Akif Bey hakkında *Serveti Funun*'un bir buçuk aydan beri bilâ-inkita neşretmekte olduğu sutûr-ı nâçizanemi tamamen ve lütfen okumak zahmetini ihtiyar ettinizse, şu üç satır elbette nazarınızdan kaçmamış ve ihtimal ki hatırlınızda kalmıştır: "Mehmet Akif tabiatın mehâsininden, menâzırın, eşcar ve ezharın güzelliklerinden, güzel çehrelerden aldığı maye-i tahassüsü gizlemiş, ketm edemediklerini cemiyetin elvâh-ı mukadderatına mezc etmiştir" demiştim.

Bunu bir kere daha ispat etmeye imkân ihzar ettiğiniz için size teşekkür ederim. Tefvik Fikret'in yazdığınız iki mısraı *Şehitlik*-te unvanlı, oldukça mufassal bir manzumenin son beyitidir. Daha iyi görünmek ve anlaşılmak için buna takaddüm eden mısralardan bir kaçını daha ve beraber okuyalım:

İnerken arza bu mûhiş ridâ, lika-yı kamer
Vakur ağaçların üstünden oldu gamze-fiken
Birer cenaha mümasil duran o fıstıklar
Olup tezâhum-ü envâra câbecâ hâil,
Kuruldu karşıma bir tak-ı şuledâr-ı zafer.
Demin hayalimi tevhiş eden karanlıklar,
Bu levhanın lemeâtiyle münkesir, zâil...
Kamer bulutların altından eyledikçe zuhur,
Yazardı safha-i emvâca bir kaside-i nur.

Rûbab-ı Şikeste şairinin Aşyan'ından veya yalısından müstağrak-ı temaşası olduğu denizli, mehtaplı bir kabristan âlemini olduğu gibi tasvir ederken, kendi hayat ve hissiyatını da o manzaraya ve bu manzumeye mezcetmek için şu üç güzel mısraı ortasına sıkıştırmış:

Bu aşiyânede ben şimdi bâr-ı haşyetle
Şikeste, etmedeyim gölgelerden istimdad:
Geçer geçer nazarımdan kavâfil-i ecdad.

Hüsn-ı intihabınızı tebrik ederim. Tevfik'in cidden en nefis neşâidinden birisini bulmuşsunuz. Şimdi ben de size eş'ar-ı Akif'ten lalettayin bir nümune arz edeyim:

Melâl ve ta'b senelerinin birinde ve Kahire'nin altı yüz kilometre cenubunda, *Safahat* şairi sükûtu, "Nil" in cereyan-ı sâkitiyle bestelenen ve sürüklenen bir Afrika çölünü meşmû-ü temaşa ederken görüp duyduklarını, uzun bir manzume ile tasvir etmişti. Tevfik Fikret'in yukarıdaki mısralarıyla kabil-i mukayese olamayacak son birkaç beyitini aynen naklediyorum:

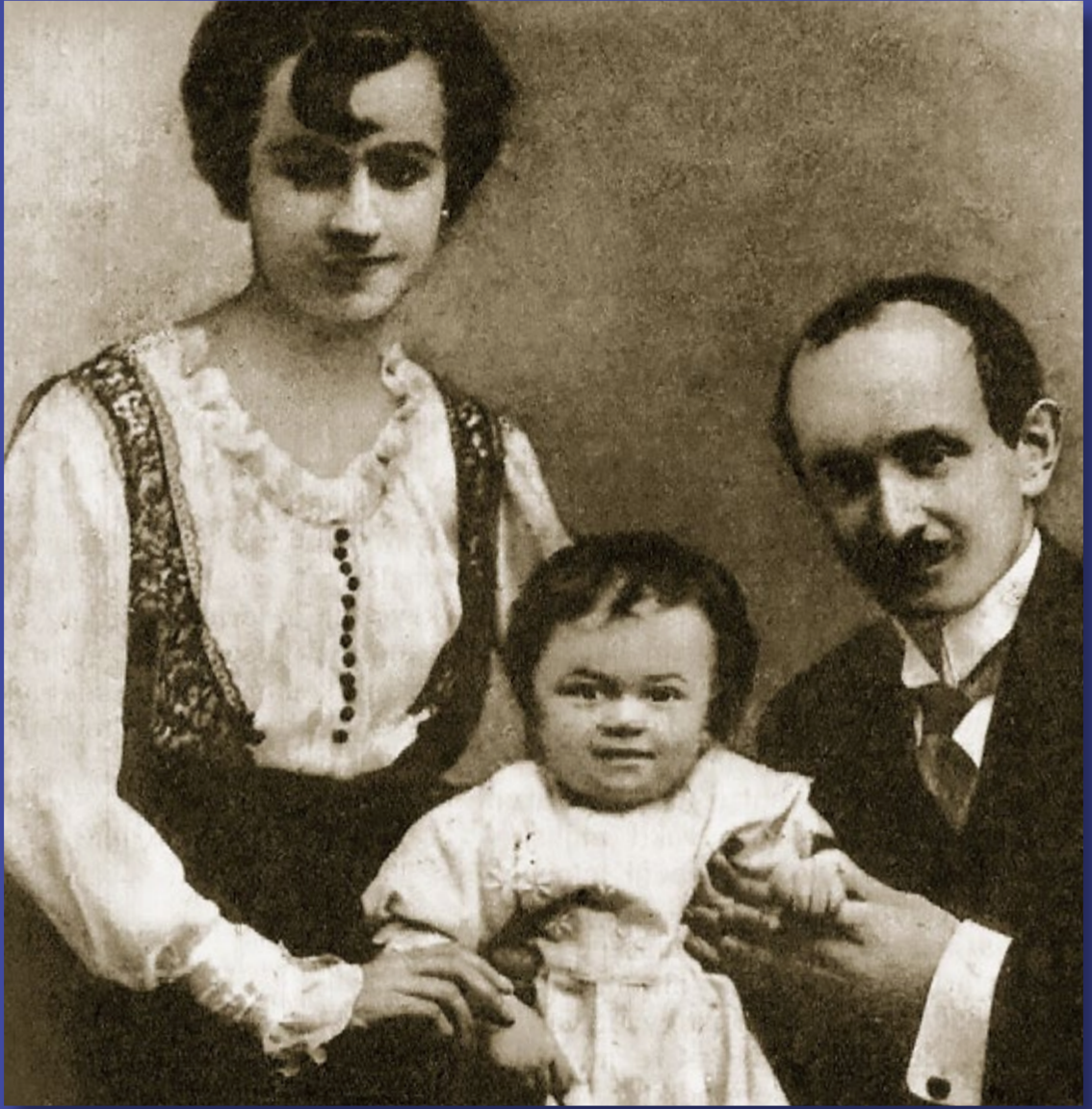
Evet, bu sâha-i cûşun, bu cûş-u ezvakın
İçinde ben, yalnız ben zavallı gülmüyorum.
Oturmuş ağlıyorum, ağlasam da mazurum!..
Vatan-cüdâ gibiyim ceddimin diyârında!..
Ne toprağında şu yurdun, ne cûybârında
Bir âşinâ sesi, yâhud bir âşinâ izi var!..
Sadâma beklediğim aksi vermiyor ovalar.
Bileydim ey koca Şark, ey cihân-ı dûrâdûr,
Senin nerendeki evlâdının nasibi huzur?
Başın belâlara girmiş; elin, kolun pâmâl;
İçinden esti mi bir gün hevâ-yı istiklâl?
Görür müyüm diye karşımda Müslüman yurdu.
Bütün diyârını gezdim, ayaklarım durdu...
Yabancı sesleri geldikçe reh-güzârımdan,
Hep inkisâr-ı emel taşıtı rûh-i zârımdan!..
Vatan-cüdâ olayım sinesinde İslâm'ın.
Bu yok mu?.. En acı bir intikamı eyyâmın!..
Benim ilerledi ömrüm, düşük kolum, kanadım;
Bu intikamı çalışsın da alsın evlâdım.

Ufukta şimdi güneş sönmek üzre sallanıyor;
Şu var ki çehresi hâlâ parıl parıl yanıyor.
Biraz geçince, şuâ'ât-ı vâpesiniyle,
Dikildi pîş-i nigâhımda ansızın Nil'e,
Miyâha ra'şe veren bir amûd-u nurânûr.
Fakat bu zill-i mübâhî, bu intiba-ı vakur.
-Ki çok zaman kalacak sandım imtidâdından-
Beş on dakikada Nil'in silindi yâdından!..
Yazık, o gölge de milyarla zill-i nâ-yâba,
Katılmak üzre atılmış meğer bu girdaba!..

Görünmüyor güneş artık, önünde perde cibâl,
O şimdi başka ufuklardan etti arz-ı cemâl.
Acıklı ruhunu mağrib hazin hazin döktü,
Zemine şâm-ı gariban yavaş yavaş çöktü.
Değişti çehresi Nil'in, önümde az kumral,
Deminki zill-i sütunun yerinde pek koyu al,
Biraz ilerde, fakat, adetâ karanlıktı.
Bu reng-i mateme dağlar da âşinâ çıktı:
Karardı baktım uzaktan dumanlı cepheleri.
Cebîn esmer vadide titredikçe zilâl,
Uyandı rûh-u garibimde bir hayâl-i muhal:
Cihân-ı sâmiti karşımda ağlıyor sandım...
O gölgelikten inip nura doğru tırmandım.

Bu kadar kâfi. Her iki şiir ve şair arasındaki fark ve rüçhanı tayin edecek mümeyyiz, yine sizin zevkiniz ve vicdanınız olsun. Ben bu münasebetle de teyid-i ihlâs ederek susacağım efendim.

Nişantaşı, 5 eylül 1919

Ömer Seyfettin, karısı Calibe Hanım ve kızıyla birlikte
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

Hafta Muhasebesi BUGÜNKÜ ŞAİRLERİMİZ I*

Ömer Seyfettin

Tahsillerinin, mütalealarının, zekâlarının noksanı sebebiyle “asri edebiyat” telâkkisini edinemeyenler sanatı yalnız şekilden, kelime oyunundan ibaret sanırlar. Bu gibilerde tasnif kabiliyeti mefkut olduğu için, herhangi bir hakikate müspet mefhumlarla bakabilmelerine imkân yoktur. Bununla beraber ataların “Kişi ki-şiyi kendi gibi bilir!” sözlerini yerine getirirler. Herkesi, “Edebiyatı lisandan, şiiri vezinden ibaret zannediyor” diye ithama kalkarlar. Hâlbuki bu zan münhasıran kendilerine aittir. Buna en birinci şahit işte ortaya koydukları eserler... Baş yok, orta yok, nihayet yok! Bir sürü lâf! Ne ağlatır, ne güldürür, ne düşündürür, ne şevke getirir, ne hüzün verir. Sonra derler ki:

— Halk okumuyor...

* Ömer Seyfettin, *İfham* (Haftalık edebî ilâve), 15 Eylül 1919, nr. 4, s. 49-51
Ömer Seyfettin *Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, TDK, Ankara 2016, s. 744-747

Ömer Seyfettin birbirinin devamı olarak kaleme aldığı yazılarında, dönem edebiyatında şiirin durumunu ve şairlerin birbirinden farklı temayüllerini ele alıyor ve Türk şiirinin geleceğine dair bazı öngörülerde bulunuyor. *İskolostik Divan Edebiyatı, Edebiyat-ı Cedide ve Millî Edebiyat* dönemi olarak gruplandırılacak yazılarının bu ilkinde, tesiri ve yaygınlığı azalsa bile Divan geleneğini sürdüren şairler üzerinde yoğunlaşıyor ve yenice ortaya çıkan şiirlere özel bir yer ayırıyor.

Bu sıralarda Türk edebiyatını dönemlere ayırmak, geçişleri tespit ve her dönemin özelliklerini belirlemeye çalışmak çok yaygın bir tutumdur. Gökalp ve Köprülü tarzının yaygın olduğu Mütareke yıllarında *Divan Edebiyatı, İskolostik Edebiyat, Ümmet veya Medrese Edebiyatı, Havas Edebiyatı* gibi kavramlar çok yaygınlaşmış, fakat ortak bir kavramlaştırmaya da ulaşılammıştı. İşte bu noktadan Ömer Seyfettin, eski edebiyattan Avrupalı edebiyata geçişte önemli bir şey söylüyor. O da temadan *ziyade anlatımına* geçiş gibi bir şey! *Konulu şiir, konulu roman* yazımı gibi! Yani okuyarlarda gerçeklik duygusu hâsıl eden bir anlatma tarzının edebiyatımıza hâkim olması.

Halk nasıl okusun bu yaveleri? Halk bir eserde ihtiras, heyecan, canlılık, hareket, faikiyet, nihayet hiç olmazsa kendi hayatına müterafık tafsilât, hatırat falan arar. Halkın bu talebini isaf edemeyen sanatkâr değil, olsa olsa bir "mythomane"dır. Yani gayri ihtiyarî sanatkâr oyunu oynayan bir yalancı!

Biz bu yalancıları, karakuşlarının karanlık kanatları altında mebedesiz hükümleriyle yalnız bırakarak bugünkü şairlerimizi arayalım. Bunlar kimlerdir? Fakat evvelâ edebiyat sahasının mahiyetini ayırt etmek lâzım. Bugün ruhumuzda üç türlü hissiyat, üç türlü temayül var. Bunların mecmuu bizim manevî varlığımızı teşkil eder:

1. Ümmet hissi.
2. Avrupalılaşmak temayülü.
3. Milliyet muhabbeti.

Son asır içinde ümmet hissiyatıyla Avrupalılaşmak tehâlükü çarpıştı. On sene evvel milliyet cereyanı, Türkleşmek, kendimize doğru dönmek emeli doğdu. Edebiyat, hayatın makesi olduğu için, hemen bu içtimaî hareketlere intibak etti. Ümmet hissiyatının medrese edebiyatı, Avrupalılaşmak temayülü karşısında eski parlaklığını kaybetti. Kemal-Hamid edebiyatı, nihayet Edebiyat-ı Cedide başladı. Milliyet cereyanı bu iki tarzın karşısına "millî lisan, millî vezin, millî edebiyat" iddiasıyla çıktı. Bugün bu üç tarz da yaşıyor:

1. İskolâstik Divan edebiyatı.
2. Edebiyat-ı Cedide.
3. Millî edebiyat.

Tekrar edeyim: Bu üç tarzın üçü de bizimdir. Edebiyatımız bu üç tarzın mecmuudur. İçtimaî inkılâbın buhranı geçinceye kadar, bu tarzlardan biri tamamıyla hâkim olamayacaktır. İşte şairlerimizi bu tarzın içinde ayrı ayrı aramak icap eder.

İskolâstik Şairler

Osmanlı İmparatorluğu'nu tesis eden Türklerin en muhteşem eserlerinden biri de Divan edebiyatıdır. Bu öyle bir sanat eseridir

ki, başka milletlerin tarihlerinde emsâline tesadüf muhaldir. Modeli Acem edebiyatıdır. Fakat bu tarz içinde Bakî gibi, Nefî gibi dâhiler taklit olan bir müesseseyi aslının fevkine çıkarmışlardır. Lâkin bu haşmet imparatorluğun şaşaaıyla bir hizada yürür. İmparatorluğun inhitatı, Divan edebiyatını da inhitata sürüklemiştir.

Türkî eş'ârı ehl-i tahkik
Üç sınıfa eder binâ vü tefrik
Bâkî'ye gelince nazm-ı gûyân
Oldu kudemâ-yı ehl-i irfan
Andan Nâbî'ye dek evâsıt
Eş'âr henüz değildi sakıt
Andan sonra gelir evâhir
Bu sınıfta şair oldu nadir.

Nihayet garba, garp medeniyetine teveccühümüz Divan edebiyatının hududundan bizi aşmış. Görüyoruz ki Kemal, Hamid, Ekrem, Divan edebiyatından lisanlarını değiştirmeden *asri edebiyata* geçmek istiyorlar. Gazeli, kasideyi falan bırakıp mevzulu şiirler, tiyatrolar, romanlar yazmaya başlıyorlar. Bu, Edebiyat-ı Cedide hareketine bir hazırlık oluyor. Bu yeni hareketin yanında Divan edebiyatı durmuyor. Edebiyat-ı Cedide zamanında da devam ediyor. Bugün -ki millî edebiyat devridir- yine var. Fakat pek az! Pek zayıf bir arta kalış hâlinde... Kemal'in yaşadığı zamanlarda Divan edebiyatının elliden fazla şairi yaşıyordu. Edebiyat-ı Cedide devrinde bu adet aşağı yukarı ona, on beşe indi. Bugün divan tarzını bilen, duyan, seven, yazan dört beş kişiyi geçmiyor. Üsküdarlı Talât Bey, Ali Emiri Efendi, Süleyman Nazif Bey, Yahya Kemal gibi. Bunların içinde en şair olan şüphesiz Yahya Kemal'dir. *Yeni Mecmua'*da çıkan gazelleri, şarkıları iskolastik lisanın tam bir zevkini haizdir. Çünkü aruzu içinde, bozuk Türkçenin tadı vardır. Fikret'in kusursuz, pürüzsüz nazım lisanı gazelin rintliğine yakışmaz. Mesela:

“Dün giceye dair bir işaret var içinde”

mısraındaki ahenk, zevk, Türkçe “gece” kelimesinin yanlış telâfuzunda mündemiçtir.

Muallim Naci, İsmail Safa saf, sade, mükemmel lisanıyla, yanlışsız kafiyeleriyle hakikaten gazelin tadını kaçırmışlardı.

“Son yarım asır içinde Divan edebiyatının zevkini mısralarında gösterebilen yegâne şair Yahya Kemal’dir!” diyeceğim. Hareketi ispat için ağzını açmayan, yalnız kalkıp yürüyüveren filozof gibi, ben de onun şu küçük gazelini naklediyorum:

Gazel

Vîrâne-i cihanda ne şahız ne bendeyiz
Rind-i abâ-be-dûş fakîr-i revendeyiz
Pîr ü civan bahar bahar eyleriz sefer
Her dem otâğ-ı Cem’le diyâr-ı çemendeyiz
Yattık bülend servlerin gölgesinde şâd
Dehrin bu hây u huyuna meçhûl-u handeyiz
Demdir yanar, remâd olamaz şeb-çerâğ-ı dil
Demdir ki ayş u nûş ile ifnâ-yı tendeyiz
Kâm almadık müsâferetinden bu âlemin
Cananla, meyle son günü ey mevt sendeyiz.

Son asrın medrese edebiyatı içinde hakikaten Kör Hakkı Bey, Hersekli Arif Hikmet Bey, Avnî Bey, Şeyh Vasfı gibi sanatkârlar yetişmiştir. Fakat içlerinde Yahya Kemal derecesinde bir şair gelmemiştir. Bugün yaşayan medrese edebiyatçılarının en sanatkârı Üsküdarlı Talât Bey’dir. Bu zat hatta bir gün tarih bile söyler. Yeni ilhamları eski tarzda muvaffakiyetle eda eder. Fakat eserlerinde şiir âdeta yok gibidir. Ali Emiri Efendi üstadımıza gelince, o da Talat Bey derecesinde bir sanatkârdır. Acem aruzuna “ilmî vezin” der. Bu ne doğru bir hakikattir. Medrese ilmine, medrese edebiyatına cidden vakıftır. İhtimal *Mutavvel*’i de okumuş anlamıştır. Cennetmekân Abdülhamit Han Efendimizin mahamidine dair yazdıkları şiir mecmuası, “Bir şey söylemeden birçok şeyi söylemek” harikasının bir sanatkârda nasıl tecelli edebileceğine en büyük bir nişanedir. Bugün divan edebiyatını sevenlerin, yâşatanların içinde Süleyman Nazif Bey’i unutmak bir haksızlık olur.

Nazif Bey nesrinde ihtiras, heyecan bulunan bir ediptir. Gazelleri güzel olmakla beraber nesrindeki ahengi, heyecanı havî değildir. İşte medrese edebiyatının, artık tarihe karışan bu ilmî edebiyatın bugünkü sanatkârları!

Yahya Kemal'le Süleyman Nazif Bey bazen mevzulu şiirler yazarak, Edebiyat-ı Cedide hududuna da girmişlerdir. Fakat Talat Bey buna asla tenezzül etmedi. Eski vadiden -velev fantezi için olsun- bir dakika ayrılmadı. Ali Emiri Efendi üstadımız bir vakitler eski vadi üslubuyla "tayyare, tahtelbahir, telsiz, telgraf" gibi yeni ihtiraata dair gazeller yazmaya kalkmıştı. Fakat vazgeçti. Çok iyi etti. Görülüyor ki Divan edebiyatı, medresenin bu ilmî sanatı yavaş yavaş sönmeğe üzere... Ne Talat Bey, ne Emirî Efendi büyük birer Divan tertip etmek niyetinde! İhtimal ki ikisi de daha otuz harfin otuz kafiyesini dolduracak gazeller yazmamışlardır. Yahya Kemal'le Süleyman Nazif Bey'e gelince, bunlar Fikret'in lisanıyla serlevhalı, mevzulu şiirler de yazıyorlar. O hâlde tamamıyla "Edebiyat-ı Kadime"ye mensup sayılamazlar.

Bunlardan maada Fazıl Ahmet'le Halil Nihat var ki, hemen her gün medrese edebiyatının anâsırından bir parodi yapıyorlar.

Topu tüfeği iki sanatkârıyla, Yahya Kemal gibi vefasız şairiyle, iskolâstik edebiyata artık pek "yaşıyor" denemez. "Can çekişiyor" demek daha muvafıktır. Yeni gençlerin bu tarzı anlamaya ne tahsilleri müsait ne de muhitleri? Bazılarının taklit için yaptığı gazelleri gördüm. Çok soğuk. Hele *tahmisi*, *tesdisi* hiç uyduramıyorlar.

Tetkikat-ı Edebiye
MEHMET AKİF
ŞAİRİN ZÂTİ VE ASÂRİ HAKKINDA
BAZI MALÛMAT VE TETKİKATI
VIII*

Süleyman Nazif

Kavminin dalâl-i hüsrân-sâzına Mehmet Akif, en ziyade *Hakkın Sesleri* ile tevcih-i itâb eder. Elfâzını sernâme ve mealini mevzu ittihaz ettiği her ayet-i kerime ve her hadis-i şerif ile şair, sözlerine ilâhi bir nağme, bir belâgat-ı semaviye vermiştir. Bizim 93 mesâibi haşr-ı fecâyî ederken Mehmet Akif Bey üç dört yaşlarında idi. O zamanı idrak ve tahattur edemedi. İlk şâhid-i giryânı olduğu musibet-i milliye, tevellüdünü *Trablusgarp* meselesinin tacil ve bir parça da ihzâr ettiği Balkan macera-yı hûnudir. Yeldâ-yı istibdat içinde inleyerek intizar ettiği hurşîd-i hürriyet, şairin beklediği günü değil, korktuğu günü getirdi. Ve bu inkisâr-ı

* Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 18 Eylül 1335/ 18 Eylül 1919, nr. 1427, s. 330-331
 Süleyman Nazif, *Mehmet Akif Şairin Zâtı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tetkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924, s. 82-88

Süleyman Nazif'in sekiz hafta boyunca *Serveti Fünun*'da sürdürdüğü Mehmet Akif ve şiiri ile ilgili kritikleri, bu bölümle sona ermiş bulunuyor. Edirne Sultanisinden Mehmet Sıtkı'ya verdiği cevaplar da eklenecek olursa, Süleyman Nazif'in Mütareke yıllarında Akif hakkında yazdığı yazıların sayısı on ikiye ulaşmaktadır.

Son yazısında Süleyman Nazif, Mehmet Akif hakkında böyle bir değerlendirmeye niçin başvurduğunun açıklamasını da yapıyor ki, bu bize hepsinden önemli göründü. Nazif'in yazılarının, yaygın olan Mehmet Akif aleyhtarlığını bir nebze de olsa durdurduğu söylenebilir mi emin değiliz. Hatırlanırsa Mithat Cemal de aynı sıralarda, *Aruz Öldü mü?* başlığı ile *Serveti Fünun*'da makaleler yazıyor, orada Mehmet Akif'in şiirinden bol bol örnekler veriyordu. Fakat dikkat edilirse Mithat Cemal, fikir düzleminde Akif savunmasına kalkışmıyor, Akif'e saldıran çevrelerle herhangi bir tartışmaya hevesli görünmüyordu.

Bu arada Mütareke döneminde, bir şiiri ile bile olsa Ali Ekrem'le *Sebilürreşat* sayfalarında karşılaşabilmek gene de önemli geldi bize. Diğer *Sebilürreşat* yazarlarının, Süleyman Nazif'in kritiklerini dikkatle takip ettiklerinden kuşku bulunmamakla beraber, onların vuku bulan saldırılar, tartışmalar noktasında sessiz kaldıkları da meydanda!

hayâl karşısında o kadar düçâr-ı kahr u azap oldu ki, vicdanından çıkan ruûd-u tezallüm ve infiâlin hedefi beşerin nâme-i amâline sığamamaya başladı. Bu yeis ve tehevürün yazdırdığı feryâd-namelerin birinde "İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk eder misin, Allah'ım? mânâsını mutazammın olan âyet-i kerîmeyi fatihâ-yı makâl ederek, şair-i dindar bârgâh-ı Kibriyâya ref'-i hitâb ile diyor ki:

İslâm ayak altında sürünsün mü, nihâyet?
Ya Rabb, bu ne hüsrandır, İlahî bu ne zillet!..
Mazlûmu nedir ezmede, ezdirmede mânâ?
Zâlimleri adlin, hani öldürmedi hâlâ!..
Cani geziyor dipdiri.. Cân vermede masum!..
Suç başkasınıdır da niçin başkası mahkûm?
Lâ-yüs'el'e binlerce sual olsa da kurbân,
İnsan bu muammalara dehşetle nigeşban.

Eyvah! Beş on kâfirin imanına kandık,
Bir uykuya daldık ki: cehennemde uyandık!..
Mâdâm ki ey adl-i İlâhi, yakacaktın,
Yaksaydın â mel'unları... tuttun bizi yaktın!..
Küfrün o mülevves eli âyâtını sildi,
Binlerce cevâmi yıkılıp hâke serildi.
Kalmışsa eğer bir iki mabed, o da mürted.

.....
Dul kaldı kadınlar, babasız kaldı çocuklar;
Bir giryede bin ailenin mâtemi çağlar!..
En kanlı şenâ'etle kovulmuş vatanından,
Milyonla hayatın yüreğinden gidiyor kan!..
İslâm'ı elinden tutarak, kaldıracak yok!..
Nâhak yere feryâd ediyor: Âcize hak yok!..
Yetmez mi musâb olduğumuz bunca devâhi?..
Ağzım kurusun. Yok musun ey adl-i İlâhi?..

Vatanın muvacehe-i izmihlâlinde kopan bu kıyâmet-i belâgat, şairin ka'r-ı ruhunda çırpınan yeisin derece-i müdhişesini vâzihan gösterir. İman-ı ezeli ile müebbeden mutekid bulunduğu Allah'a bu derece sarîh bir lisân-ı infiâl ile îlâ-yı tazallum etmek için, Mehmet Akif'in mevcudiyet-i maddiye ve maneviyesi kim bilir ne kadar ve ne kadar sarsıldı!.. Mehmet Akif'i ağlatan ve söyleten derd-i vatan hepimizi az çok ağlatmış ve söyletmişti. Fakat hangimiz bu kadar muharrik ve mübekki bir figân ile dertlerimizi gönüllerimizden koparıp, ulûhuyetin atabe-i arşına bu kadar şiddetle çarpabildik? Bu mısralar, kudret-i fâtırayı bile enzâr-ı hayal-lerimize pür-iğbirâr-ı melâl gösteriyor.

Hest ez melâl ger çi bori zât-ı Zülcelâl
O der dilest ü hiç dili nist bî-melâl

*Safahat'*ın şairini dür u dirâz tetkik etmeyerek onun gelişigüzel birkaç manzumesini okumuş olanlar, Mehmet Akif'i yalnız İstanbul'un menâzır ve menâkıbını görüp göstermeye kudretkâr bir mübdi, bir nevi mütehasıs zannederler. Halbuki Fatih sokaklarından Berlin caddelerine, Necid ve El-Uksur çöllerinden İstanbul kahvehanelerine kadar, nereyi tasvir etmiş ise aynı muvaffakiyet-i ibda'yı göstermiştir. Fransız ediplerinden Alphonse Daudet gibi, istihzâlarında bile bir meâal-i giryân, bir ihtizâz-ı teellüm var. Mesela Berlin'in bir mihmân-serâ-yı muhteşeminden Sirkeci otellerine ircâ ettiği tahattur ve teneffür, üstad-ı azamımız Abdülhak Hamit'in,

Güleyim ben sana hüngür hüngür

mısrainı masadak ve delil olacak şekilde.

Tabiatın hüsn ü kubhu, Mehmet Akif'in adese-i rü'yetine münferit ve mücerret olarak aks etmiyor; behemehâl cemiyetin elvâh-ı mukadderâtı da memzûctur. Her yerde, her manzarada cemiyet-i beşeri ve bilhassa o cemiyetin şube-i İslâmiyesini görür. O, hem tahkiyede harikulâde kudret ve tasvir, ihsâsda tekellüfsüz ve cûşâ-cûş belâgatler gösteren bir şair, hem eşyayı ve vekâyii ruhlarına ve serâirine nüfûz eden tezâtlarla gören bî-menend bir

râsıttır. Mehmet Akif gibi şiiirlerini bizzat yaşamış olan şairlerin mahiyet ve kıymetleri, eserleri serâpa okunduktan sonra anlaşılır. Yazıların yalnız bir veya bir kaçını görerek hüküm vermek, bir vücudun tek bir uzvunu tetkik ile heyet-i mecmuasını ve mesela bir kemiğe bakarak beşerin güzelliğini teşhis etmeye çalışmak gibi bî-sûd ve nâ-kâfidir.

Mehmet Akif Bey'in şahsiyet-i maneviyesinde dört şairin nüfuzu en ziyade bariz görünür: Evvela Muallim Naci'yi seve seve okumuş, sonra Abdülhak Hamit'e şiddetle meftun, bir aralık da Kemalzade Ali Ekrem Bey'in *Elvah-ı Tabiyat* ile Tevfik Fikret Bey'in tarz-ı tahkiyesine müncezip olmuş. Mesela *Safahat*'taki bir *Hasbihâl*'inde Mehmet Akif, tam bir Muallim Naci'dir:

Ey bülbül-ü ter-zebân-ı irfan,
Dem-beste nevâlarınla vicdan,
Hem safvet-i rûh olan o âvâz
Oldukça harîm-i canda dem-sâz,
Pâmâlim olur bütün avâlim,
Lâhûta kadar çıkar hayalim.
Eşvâkıma dar gelir de eb'âd,
Eyler fikrim fezâlar icâd!.

beyitleriyle başlayarak,

Müstakbeli almayıp hayale,
Gel biz dalalım bu hasbihâle!
Edvâr-ı hayat perde perde,
Allah bilir ne var ilerde!.

beyitleriyle nihayet bulan ve şairin diğer âsârı derecesinde ikaz-ı zevk ve heyecan edemeyen ve hatta kârie ta'b u kelâl veren elli beyitlik bir manzumenin zîrinde Muallim Naci imzasına bedel, Mehmet Akif ismini görmek insanı birden bire müteaccip ediyor. Bu neşide *Ateşpare*'de olsaydı, en ziyade lezzetle okunacak ak-sâmı meyânına geçirdi. Fakat yukarıda da dediğimiz gibi, Mehmet Akif mâl-â-mâl-i bedâyi sahifelerle karilerinin zevkini adeta

müşkül-pesent ediyor. İhtimal ki o lûtfunu zimnen göstermiş olmak için, bu manzumeyi *Safahat'*a kabul ve derc etmiş.

Abdülhak Hamit'in feyz-i dehâsı, eş'âr-ı Akif'in her safhasına sereyân etmiş görülür. Fakat kuvvetli bir tabiata ve hiç kimsenin nüfuzuna müddet-i medîde münkâd olmayacak bir istidâda malik olan Mehmet Akif, yukarıda isimlerini hürmetle zikr ettiğimiz dört şairin daire-i tesîrinden çıkmış ve kendine has bir vâdi-i tetkik ü beyân küşâd ederek, istikbale intikal edebilecek bir meslek-i hâkim vücuda getirmiştir.

Mehmet Akif Bey'in *Safahat'*ı takip eden şiiirleri sırasıyla okunursa, hemen her manzumenin bir hatve-i terakki ve itilâ olduğu görülür. Henüz elli yaşından uzakta bulunan şairimiz, inhitat ve hatta tevakkuf devrinden de uzak, mütevaliyen tekâmül ediyor. Zaman geçtikçe intihap ettiği mevzular daha çetin, istimal ettiği kelimeler ve terkipler daha güzel, -şebabdan uzaklaştıkça tenakus edeceği zan olunan- harâret-i beyan ve heyecan-ı tebliğ daha mütezayıd ve müşted.

Zekâ ve hassasiyete irâs ve irâs-ı vehn edecek itiyâdât-ı sakîmeden masun ve münezzeh, yalnız ilme ve sanata hasr-ı aşk ve eşgâl etmiş bir şairin istikbali bize daha pek çok eserler, güzellikler vaat edebilir.

Birkaç söz de bu satırların sebab-i tahririni izah için söylemek isterim:

Hayat-ı edebiyesinin en feyz-â-feyz devr-i ibda'ında bulunan bir şair hakkında benim bu kadar yazı yazdığımı, ihtimal ki bîsûd ve nâ-behengâm telakki edenler vardır. Hususiyle benim gibi derece-i selâhiyeti meşkûk bir adam, o kudret-i harikanın musavvir-i mahiyeti olmaya yeltenmemeli idi. Ben onlara hak vermekte tereddüt etmem. Fakat müstahak olduğu takdir ve tecelli, şunun bunun cehlinden, garazından, inat ve ihmalinden mütevellit lâkaytlıklar önünde *metrûk ve muzdarip duran* bu evlâd-ı istikbâl, elbette okuyacak ve elbette sevecektir. Muasırlarının şair hakkında revâ gördükleri telakkiyi ahlâf haber alırsa bizim nimet-i nâ-şinaslığımıza bittabi teşekkür etmez. İşte ben, bir mabedin, bir müzenin delil-i temâşâsı sıfatıyla, kâri'n-i Osmaniye'yi eş'âr-

Akif'in bazı *safahat* ve ebyâtında dolaştırmak istedim. Maksadım da onun gerek şahsı, gerek yazıları etrafında kopan kıyametlere karşı, sakit veya bî-his kalmış olan hem-zamanlarımı, bütûn-u âtiye evlâdının ta'n-ı muhıkkından kurtarmaktı. Yoksa Mehmet Akif Bey benim takdir ve tenkidâtımla tanınmaya hiçbir zaman muhtaç değildir. Şu satırlarla şuarâ-yı İslâm'ın en büyüklerinden birinin meâsirine tercüman olmak istediğim sırada, şair-i Nebevi Hasan'ın beyitinden teberüken istiane edebilirim:

Mâ ene medahtu Muhammeden bi-mekâleti
Lâkin medahtu mekaleti bî-Muhammedin

Manası:

"Ben şiirimle Muhammed'i yüceltmedim,
ama Muhammed'i anarak şiirimi yücelttim."

Nişantaşı, 13 eylül 1919

"Feride Hanım'a"
[Mithat Cemal Kuntay Arşivi]

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or name, located at the bottom of the page.

AKİF BEY'E KARŞI MEVEDDETSİZLİĞİ KABULDE MAZURUM*

[İskeçeli Mehmet Sıtkı'dan Süleyman Nazif'e]

Cidden kıymettar mübeccel üstat!..

Beş numaralı *Peyam*, arîza-i âcizanemle cevap-name-i üstadanenizi muhtevi idi. Satır satır, hayır kelime kelime okuduğum makale cevabiyenizin uslûb-ı şehkârında münceli ihtişam ve ahenkten bermutat ürktüm. İdrak-ı eşya değil, tasavvur-u mahreçte bile muktedir olamayan beşerin -derin bir acz içinde- hâlık-ı hadisatı ne kati bir havf ve hürmetle telâkki ediyorsa, tilmiz-i hakiriniz de haşiâne bir ihtiramla mütehassis oluyorum. Sevdiren ruhunuzun, korkutan ruhunuzla derece-i münasebet araştıran bir istibsar-ı felsefi (observation philosophique) neticesinde tayin edebilir. Bu ise iktidarımın haricinde bir şeydir.

Lûtufl-name-i cevabiyeleriyle tezeyyün eden *Peyam*'ın üç numaralı ilave-i edebiyesinde, talebe evladınızın kavaid yerine *Em-sile* ve âsâr ile tagdiye-i idrak ve ezvakını vasiyet buyuran fıkra-i üstadaneleri şu hükm-i katı ile tetevvüç ediyor: "Biz ilm-i nebatat okumaksızın da bir ağacın, bir çiçeğin güzelliğinden mahzûz

* İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Edebi*, 25 Eylül 1335/25 Eylül 1919, nr. 51, s. 2
N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019, s. 380-386

"Edirne ufuklarından" Süleyman Nazif'in "âsitân-ı marifetin"e ulaştırılan bu cevap-name, *Peyam* gazetesinin haftalık edebi ilâvesinde yayımlanıyor. Süleyman Nazif bir önceki mektubunda münazarayı sona erdirmek istediğini ihsas ettirmek istese bile, Mehmet Sıtkı buna yanaşmıyor ve tartışmayı sürdürmek istiyor. Mehmet Sıtkı'nın cevabı, mantık meselesi hakkındaki düşünceleri üzerine yoğunlaşıyor. Süleyman Nazif'in mantığın sınırları dâhiline sığmadığını ortaya koyan yaklaşımına karşılık, Mehmet Sıtkı alabildiğine mantık meselesini önemsiyor ve bunda ısrar ediyor. Mehmet Sıtkı'nın bu yanına bakarak onun, sanattan ziyade düşünmeye yatkın biri olduğu sonucuna ulaşmak zor olmuyor. Mehmet Sıtkı mektubun son kısmında ise Mehmet Akif- Tefik Fikret meselesine kısaca temas ediyor.

olabiliriz. Uşşak-ı mehâsin arasında teşrih bilenler ender-i nevâdirdir.” Buna hiç şüphe yok!.. Bir çiçeğin güzelliğinden mahzuz olmak için ilm-i nebatat okumak esasen külfettir.

Fakat büyük üstadım bu yaman meselenin en çapraşık noktası mahzûziyetin husûl-ü tabiisinde değil, ihtisas-ı mehâsine taalluk eden terbiye-i zevkiyededir ve arîza-i cevabiyemde de “Bakmak ile görmek arasında kati farklar vardır” sözleriyle bu nükteyi ima etmiştim. Nebatatın taallümü o ilmin müntesibi ile bir feylesofa behemehâl farzdır ve bir mütehasıs her bahsin mebde ve meadında bir taayyün-i külliye (determination) muhtaçtır. Bir sanatkâra gelince bittabi bu ihtiyaç nazar-ı dikkate alınamaz. Evvelki arızamda söylediğim bir hakikati bu defa başka bir suretle tekrar edeceğim: “Her şahıs, güzeli sizin kadar anlamış olsaydı kâinat-ı sanatta Süleyman Nazifler taaddüt ederdi...”

İstitradi bile olsa affınızı rica ederek, burada rencide-i kalp olduğum bir ciheti kaydedeceğim. Birinci lûtf-namenizde “Sizi temin ederim ki ben ne kendi lisanımda, ne de elsine-i sairede hiçbir kaide kitabı okumadım. Rahle-i tedrisinizden feyz-çîn olmakta bulunan oğullarım, Allah’ın bana en büyük ihsanı olan cehlime kase ederim ki maâninin, *beyanın*, *bediîn* ve *bedâyiin* benden ziyade âlimdirler”. “Tolstoy’u benim cehlime taslit etmeyiniz” fıkralarıyla bu iltifat-namenizde “Benim mantıkla münasebetim olmadığını ilk defa söyleyen siz değilsiniz, birçok yârân ve bigânegân silsile-i mechûlatıma bu ilmi de lûtfen zam ve ilhak etmeye sizden çok zaman evvel şitaban olmuşlardı”, “Ah keşke mantık hakikaten benim pâmâl-i cehl ve i’tisafım olsaydı” mütalealarını yürütüyorsunuz.

Üstat,

Arîza-i cevabiyemde, “Deha-yı üstadane karşısında mantık bile nüfuz ve kuvvetinden fedakârlık ediyor, sehîr kalemler en zorlu ve pürüzlü mesele bile dokunsa, mevzuun yaşattığı ebkemiyeti revan bir şekl-i nâtikiyete sokuyor” şeklinde bir fıkra münderiçti. Masumiyet-i hissiyem namına yemin ederim ki, o mütaleamda efendimize karşı ufak bir fikr-i tariz bile hissetmedim.

Ferda-yı Meşrutiyet'te hayat-ı matbuata meçhûl ve meçhûl kalemler müstevli olmuştu. Müktesebat-ı edebiyeleri birkaç roman mütaleasından ileri geçmediği hâlde her biri pek afacan ve bî-aman birer münekkit kesilmiş, o pervasız kalemler açmak istedikleri saha-i şöhrete yanlış tarikle girmişler ve Edebiyat-ı Cedide erkânına hücum etmeyi fatiha-i zafer bilmişlerdi.

İntizar ettikleri mukabeleyi göremeyen o ketibe-i mütecavize sükût-ı edibânenin müezza-yı fazılını idrak edemeyince cüreti büsbütün artırmış ve fikirlerince Hamit'i, Fikret'i, deha-yı sanatını tenzile çalışmışlardı. Hatta Cenap'ın ve sizin uslubunuza telmihen *Enderun argosu* tevcih-i zarifinin layık görülmesi de aynı iştiha-yı iştihardan mütevellit değil miydi?

Bendeniz üstatlara karşı mevkiimi pekâlâ bilirim ve nefsimi o şevâibden tenzih ederim. "Edib olur kişi sermaye-i hayası kadar" mazmûnu ise mükteda-bih düsturlarımdan birisidir.

Şu hâlde üstadım bir cehl-i mevhumu nefsinize izafe buyurmak suretiyle, hayran-ı kemalinize karşı seng-endâz-ı tevbih olmanızı gayrı muhik bir ceza addiyle düçar-ı inkisar oldum.

Mevzuun -bizdeki teamülüne nazaran- dağılmasına taraftar değilsem de, mademki efendimiz mantık hakkında beyan-ı mütalea buyurmuşlardır, sükût ile geçiştirmeyi hürmetsizlik addediyorum.

Tarih-i felsefe, tetebbuat-ı üstadanenize birçok hakikati ifşa etmiştir. Pek yakından bilirsiniz ki efendim, asırlar arasında ruhiyat ve mantık kadar münakaşalara mevzu ittihaz edilen bir ilm-i müdevven yoktur. Sokrat ve Eflatun'a göre sînâat-ı münazaradan ibaret olan mantık, Bacon ve Descartes'in duçar-ı intikadı olmuş ve nihayet mantıkta menhec-i istikrâi ve tecrübi kabul edilmişti.

Mantığın bizdeki mevki-i tarihiyesine gelince pek acınacak safhalar gösterir. İbn Haldun'a göre mütekellimîn, mantıktan dehşetle tevahhuş eder ve delilin butlanıyla medlûlün iptalinden korkarlarmış... Malum-ı seniyelerinizdir ki mütekellimîn hudus-u âlemi ecsâmın arazdan hâli olmayacağı ve havadisten hâli olmayanları hâdis olacağı kıyasıyla ispat etmek isterlerdi. Ebül-Hasan el-Eş'ari ile Kadı Ebu Bekr el-Bakıllani bu noktaya o derece sapanıp kalmışlardı ki, "Kırâetu'l mantık ke-şurbü'l

hamri” terhibi nazarlarında bir düstur-u kati mahiyetinde yaşıyor ve mantık mütevaggıllarını tekfire kadar cesaret gösteriyorlardı. Teşekkür olunur ki Gazali ve Razi gibi mütefekkirin bazı ahvalde edille-i kelâmiyeye münafî olabilen mantığın bizatihi akaid-i diniyeye muarız olamayacağını ve mütekellimînin şekl-i ispatına rağmen kıyas-ı akli usulünü tatbik ederek o memnuniyeti izaleye muvaffak olmuşlardı.

Arz etmek isterim ki üstat, mantığa teveccüh eden itirazât pek tarihidir. Hatta asr-ı hâzırda da mantık az mı duçar-ı itiraz oldu? Diyorlardı: “Zihnimizde kati ne bir fikir, ne bilgi vardır? Mantık ise havas-ı hamseden birinin lûtfuna medyun olan dimağ-ı beşer galat-ı semî’, galat-ı rüyet, galat-ı şemm... gibi bi-nihaye galatât arasında hakikati nasıl istiknah edebilir? Arazıyla tanıdığımız eşyayı tesirat-ı muhtelif-i hariciyeden kurtararak, ayrıca mütalea edebilmekliğimiz mümkün müdür? Güneşin ziyasıyla diğer bir ziya altında başka renkler gösteren bir kumaşın, ziyasız bir yerde renkten tamamiyle tecerrüt edeceğini, sahîhü’l-vücut bir adamın pek tatlı ve leziz bulduğu bazı meyvelerin az çok sıhhati muhtel diğerlerine nazaran pek tatsız addedileceğini düşünürsek, havas-ı hamseden mütevellit bilgilerimizin katiyetine hükmedebilir miyiz? Mantık nerede katiyet ve ayniyeti muhafaza etmiştir?” Şeklen pek doğru görünen bu itiraz-ı asriye ne müskit cevaplar verilebilir? Hem pek muhtasar:

Evvela, idrak-i eşyada mantığın istinat ettiği esas yalnız havas-ı hamse değil, fennin nafız ve amîk elleridir. Yoksa her şeyin mahiyeti itibariyle lâyetenahi olması, mantığın adem-i vücuduna neden delalet etsin? Deha avucumuza sığmıyor, cebimize girmiyor diye ma’dûm mudur?

Saniyen, galat-ı rüyet ve tesir-i muhit ile bir kumaşın başka renkler alması veya renksiz kalması, havas-ı hamsin kâzip olduğunu ispat eder mi? Kırmızı rengin bir tesir-i harici ile sarı görülmesi reng-i asliyi imha ediyor mu? Salisen: Tatlı bir şeyin mariz bir zaikada tatsız addolunması, o meyvedeki lezzet mefhumunu değiştirir mi? Hülâsa (bir kelime okunamıyor) mantıkiyyûnuna göre sanat-ı tefekkür olan mantık, bugün iskolastik hüviyetlerinden tecerrüt

etmiş “delilin şerâit-i mücbiresini ifade eden bir ilim” mahiyetini iktisap eylemiştir. Delil ise, “Gayri bedihi bir haberi bizzarure nefsi-mize kabul ettiren” şeydir ve kâffe-i ûlûm mantığa tâbidir.

Zaten efendim, mantık delilin mazmûnu ile uğraşmaz ki!.. Onun meşgalesi delilin kanunlarıdır. Gayesi ise hak/la verite'dir ve bu itibarla mantık, buyurduğunuz gibi ikame-i delil ildir. O hâlde muvakkar üstadım, mantığın gayesi hak oldukça, onu elimizde oyuncak ittihaz etmek bilmem ne derece muvâfik-i insaftır.

Üstat, pek amîk bir surette bilirsiniz ki, kazaya-yı tasavvuriye düstur hâlinde tertip olunurken iki tarike-i marifete tâbidir. Kıyasa mukaddime teşkil edecek dava, eğer bedihi değilse, kaziyeye şeklen sahih, fakat hükmen kâziptir. Matlup bedihi ise, kaziyeye tamamıyla sadık addolunur ve davanın bedahetine nazaran taayyün eden hüküm de “ibra” namını alır. Binaenaleyh “Bir iddianın sahih olup olmadığını mantık bize göstermez. Biz ona emrederiz” tarzındaki müddeâ, -kıyas-ı gayri bedihiye nazaran doğru olmakla beraber, herhangi alet-i marifetin suiistimal edilmesiyle o aletin vazife-i muayyenesinden inhiraf ettiği kabul edilmemelidir. Dünyada ûlûm-i riyaziyeden başka bir fenn-i müdevven mutasavver midir ki mesâil ve mebahisinde katiyet, tam bir sadakat yaşatsın? Hüner bu gibi ilimlerde vesaiti suiistimal etmemekten ibarettir.

Hem efendimiz, mantığa karşı adem-i itimadınızdan, gayrınızdan bahsederken *Mir'atü'l İber* müellif-i yegânesinin seda-yı infial ve ikazını işitmediniz mi? Hacmen ufak, emsile itibariyle mazinin mevzuatından ayrılmamakla beraber bize cidden kıymettar bir güldeste-i marifet, vazih bu mantık ihda eden Diyarbakır'ın o lâyemut evladı, kanaat-i ahîrenizi zannetmiyorum ki takdir etsin!..

Mesail-i ilmiyede eser-i pedere iktifa mecbur olamaz ve bunu iddia etmiyorum. Mantığa arzu buyurulduğu kadar itiraz edebilirsiniz üstadım, fakat gayz ve ademi-i itimat suretiyle onu kökünden kazımaya ne derece salahiyyettersiniz?.. Asrımızın hakikaten İbn Kemal'i Sait Beyefendi Hazretleri'nin mantığa müteveccih tıkırtıları da bir şey ispat etmez ki!..

Evvelki arızamın bir fıkrası Büyük Fikret'in:

Kamer bulutların altında eyledikçe zuhur
Yazardı safha-i emvâca bir kaside-i nur

gibi inceliklerini, *Safahat*'ın neresinde göstermek mümkündür? şeklindeki istifham-ı inkâriyi muhtevi idi. Lûtufl-name-ı cevabilerinde, "Keşke böyle sarîh bir misal ile davanızın hucdet-i sukutunu kendiniz ihzâr etmeseydiniz. Bu beyit hem Tefvik hakkındaki tarafgirliğinizi hem Akif'e olan meveddetsizliğinizi cürmü meşhut hâlinde yakalattırıyor" buyuruyorsunuz.

Kıymetli üstadım, Fikret hakkındaki tarafgirliğimi asla inkâr edemem. Hatta bu tarafgirânın saff-ı evvelinde efendimiz de dâhilsiniz. Yalnız, muhterem Akif Bey'e karşı meveddetsizliği kabulde mazurum. İtimat buyurunuz ki muhterem nâzımın meftunları arasında mühim bir mevkiim vardır. Hatta *Safahat* mecelle-i muhalledesinin *Köse İmam, Mahalle Kahvesi* gibi edebi parçalarını muhtelif müsamerelerde temsil ettirmek suretiyle ne azim, ne payansız hürmetler beslediğimi defaat ile ispat ettim. Yalnız şurasını arz edeyim ki o parçalar, nazar-ı acizanemde birer "mev'ize-i içtimaiye" mahiyetinden ileri geçemez ve geçemedi.

Anlayamadığım bir nokta varsa, irad ettiğim misal ile davamın hüccet-i sukutunu ihzar edişimdir. Mukayese için irat buyurulan manzume ise, kanaatimi sarsmadı ki bir hüccet-i sukut teşkil etsin? Gayrı münteşir ilk arızamda, "Akif Bey'in şairliğini yalnız *Necid Çöllerinde* manzumesinden mi istidlal edeceğiz?" mealinde bir fıkra münderiç olduğunu hatırlıyorum. Bununla *Necid Çöller*'nin şiirden muntazır şerait-i bediiyeye temas ettiğini ihsas etmiş olmuyor muyum?

Üstat!.. Acaba ikinci bir mesele mi tahaddüs ediyor?

"Eğer maksut eserse mısra-i berceste kâfidir" hükmü, sübûtan ziyade nefyi ifade eden bir mazmunu muhtevidir zannederim.

Arızam haylice uzadı. Manzumeler hakkındaki mütaleatımı ayrıca arz edeceğim. Hatime-i iltifatnameleri "Bu kadar kâfi! Her iki şiir ve şair arasındaki rüçhanı tayin edecek mümeyyiz yine sizin zevkiniz ve vicdanınız olsun. Ben bu münasebetle teyid-i ihlas ederek susacağım" buyuruyorsunuz.

Hayır üstadım!.. Susmayacaksınız!.. İrşâdat-ı aliyeleri arasında rüçhan, zevk, vicdan gibi mimli mesail mevcut iken vuku bulacak istirhamatı ret etmeye mevki-i bülendiniz müsait değildir.

Baki *Edirne ufuklarından* âsitan-ı marifetinize uzanan yed-i tazimi lûtfen kabul ediniz üstadım efendim hazretleri.

Edirne, 14 eylül 1919

Hafta Muhasebesi BUGÜNKÜ ŞAİRLERİMİZ 2*

Ömer Seyfettin

Edebiyat-ı Cedide Şairleri

Edebiyat bir “kül”dür. “Güzel”in eskisi yenisi olmaz? Fakat ciddi bir tetkik yapmak için mutlaka eserlerle kaillerini -müşterek olmayan seciyelerine göre- tasnif etmek lâzımdır. Tasnif yani ayrı ayrı görmek, bazılarının zannı gibi görmemek değildir. Mantığın, aklın, “usûl”ün gayet basit bir kaidesidir. Tasnif bir nevi “tecrit” demektir ki, ancak bu vasıta ile muayyen mefhumlar elde edebiliriz. Şeniyette (Réalité) mefhum yoktur. Biz tecrit ameliyesiyle şeniyetlerden birer mefhum çıkarabiliriz. Hakikat (verité) işte bu mefhumlardan ibarettir. Meselâ iskolâstik Divan şiiriyle asrî şiir

* Ömer Seyfettin, *İfham* (Haftalık edebi ilâve), 30 Eylül 1919, nr. 6, s. 81-82
Ömer Seyfettin *Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, TDK, Ankara 2016, s. 748-750

Ömer Seyfettin, *Bugünkü Şairlerimiz*'i değerlendirdiği dizi yazısının bu ikinci bölümünde, *Edebiyatı Cedide Şairleri* gibi bir başlık açıyor. Fakat bu başlıkla, bildiğimiz *Serveti Fünun* dönemini değil de, Abdülhak Hamit sonrası edebiyatın bütününe kastetmiş oluyor. Yazısında önce Abdülhak Hamit'i ele alıyor ve ardından Mehmet Akif'e geçiyor. Ömer Seyfettin'in makalesinin Akif bölümü gerçekten enteresandır. Akif hakkında ileri geri suçlamaların ayyuka çıktığı bir dönemde, o tür suçlamalara katılmadığı anlaşılan Ömer Seyfettin'in, Akif'in şiirini ve sanatını bu derecede takdir eden bir yazı kaleme alması her bakımdan önem arz etmektedir. Daha doğrusu da bu tür tartışmalar arasında Ömer Seyfettin'in yerini tayin ediyor bu yazı. O bakımdan ilgili yazının dikkatle okunması gerekmektedir. Akif suçlamalarının kaynağının yerini tayin bakımından onun şu satırları önemlidir:

“Liberaller “softa” diye bu hakiki şaire ehemmiyet vermezler: “Bediî vicdan”dan mahrumiyet hususunda bizim liberallerimiz (...) Liberaller dinî ihtirasın, dinî heyecanın meydana getirdiği muazzam şiiri göremiyorlar; muhafazakârlarda sanatın plâstik güzelliğini takdir edemiyorlar.”

Bir de Ömer Seyfettin kendisi “*ittifak-ı İslâm*” taraftarı iken, *Süleymaniye Kürsüsünden*'i okurken, eserden etkilenerek aniden itihad-ı İslâm taraftarı ütöpişt oluverdiğinden söz etmektedir.

arasındaki farkı görmek için, mutlaka müşterek olmayan yerlerini nazar-ı itibara almalıyız.

İskolâstik nazımla yeni nazım arasında müşterek olmayan başlıca nokta birinin mevzûsuz, vahdetsiz olması, diğersinin mevzûlu, vahdetli olmasıdır.

İskolâstik lisanla, Acem aruzuyla mevzûlu, *vahdetli şiir* yazan Hamit'le Hamit'ten Millî edebiyat cereyanına gelinceye kadar bütün şairleri bir sınıftan addedebiliriz. Çünkü her ne kadar hepsinin beyanları, şiirleri, edaları, tahassüs tarzları ayrı ise de, esas bir noktada birleşirler: Lisanla Acem aruzu!

Hamit'in nasıl bir şair olduğuna *Makber*'ı şahittir. Hamit'i anlayamayanlar Filozof Rıza Tevfik Bey'in yazdığı büyük eserleri okumalıdır. Bu çok yüksek, çok hassas bir ruhtur. Emsâlsiz bir şairdir. Şiirlerinde taşmayan fakat kaynayan bir ihtiras vardır. Fakat nazım lisanı pek berbattır. Acem aruzunda nazım lisanını pürüzsüz bir hâle koyan üç sanatkârdı: Merhum Naci, İsmail Safa, Tevfik Fikret... Onlardan sonra gelen mümtaz genç sanatkârların hepsinin lisanı pürüzsüzdür. Yahya Kemal, Mithat Cemal, Mehmet Akif, Ali Canip, Halit Fahri, Faruk Nafiz ve ilh... gibi. Acem aruzuyla pürüzsüz Türkçe yazan, mevzûlu, vahdetli şiirler meydana koyan bu sanatkârların içinde en lirik şair Yahya Kemal'dir. Celâl Sahir, Cenap Bey en güzel aşk şiirlerini yazmakla beraber onun gibi lirik değildiler.

Yahya Kemal en parlak, en vâzih, en toplu, en mükemmel şiirleri yazmıştır. Acem aruzunun içinde kat'iyen Arapça, Acemce terkip kullanmaz. Acem aruzunda büyük maharet gösterenlerden biri de Halit Fahri'dir. Şair olmaktan ziyade sanatkârdır. Şair ruhunda ilâhî bir ateş, bir ihtiras olandır. Şiir bizi zapt etmeli, ruhumuzda olmayan bir kuvveti, bir hissiyatı bize ilka etmelidir. Şiiri böyle telâkki edenlere göre Acem aruzuyla yazanlar içinde bugün en büyük şairi Mehmet Akif'tir. *Safahat*'ta umman gibi bazen dalgalanan, bazen sakin, fakat son derece muhteşem duran bir ruhun akislerini görürüz. *Süleymaniye Kürsüsünde* itiraz kabul etmez bir şaheserdir. Ben "İttifak-ı İslâm" taraftarı bir milliyetperver olduğum hâlde ne vakit bu şaheseri okusam heyecanım

değişir; "İttihad-ı İslâm" taraftarı bir ütöplast oluveririm. Bu şair ilâhî ihtirasında son derece samimidir. Hiç yapmacığı falan yoktur. Dinî heyecanına o kadar mağlûptur ki "Ölüleri hayır ile yad ediniz!" emrini bile dinleyemez. Dinsiz zannettiği insanlar hakkında, ölümlerinden sonra bile sükûn bilmez bir gayz besler. İşte bu tam şairdir. Şair affetmez. Şair kızar. Buğzunu yıllar silemez. Victor Hugo yirmi beş sene yüzünü görmediği bir düşmanın tesadüfen yanındaki bir odadan sesini işiterek hemen tanıdı: "Orada bir eşek anıyor!" demiş. Akif tek tük Arapça, Acemce terkipler kullanmakla beraber, lisanı konuşulan Türkçeye son derece yakındır. Bugün Acem aruzuyla yazanlar içinde -Hamit müstesna- ondan başka fırtınalı bir ruhla kariini heyecana getiren, kariinde olmayan hisleri veren bir şair yoktur. Fakat maarifsizlik bizde "bedî vicdan"ın teşkiline mâni olmuş. Liberaller "softa" diye bu hakiki şaire ehemmiyet vermezler: "Bedî vicdan"dan mahrumiyet hususunda bizim liberallerimizle müzedeki heykellerin setr-i avret mahallerini örttürmek isteyen muhafazakâr arasında ne fark var? Liberaller dini ihtirasın, dini heyecanın meydana getirdiği muazzam şiiri göremiyorlar; muhafazakârlar da sanatın plâstik güzelliklerini takdir edemiyorlar.

*

**

Bugünkü gençlerin bir meziyeti varsa o da Yahya Kemal'i anlayabilmeleridir. Ona gelinceye kadar Acem aruzuyla mevzûlu lirik şiir yazılmadı diyebiliriz. Onun *Şarkıları*, *Leylâ'sı* edebiyatımızda büyük bir tesir bıraktı. Gençler hep onu taklit ettiler; hatta millî vezinlerin içinde bile... Bugün hiç genç bir şair yoktur ki onun bütün şiirlerini ezberden bilmesin. Hemen her mısralarında Yahya Kemal'in bir kelimesine rast geliriz. Yahya Kemal şiir hakkındaki telâkkisini de gençliğe nefh etmiştir. O şiirlerde bir "heyet-i umumiye" görmekten ziyade mısralar, kısımlar arar. Zannederim ki bunun sebebi de *iskolâstik edebiyatı* mübalâğalı bir tehâlûkle tatmasındadır. Bugünkü gençlik de üstatları gibi şiirlerde mısra, kafiye, kısım, yer yer münferit güzellikler arıyor. Birbirlerinin eserleri içinde ufak parçalar beğeniyorlar. Gençlik Yahya Kemal'i

yalnız bir noktada dinlemiyor. O Acem aruzuyla yazdığı hâlde muakkipleri millî vezinle yazıyorlar. Acem aruzuyla yazmakta ısrar eden yalnız bir genç var Halit Fahri. Bu sanatkâr hakikaten gayet kuvvetli bir nâzım. Acem aruzunun hayatı onun elinde. Millî edebiyat devresinde Edcbiyat-ı Cedidenin aleti olan bu aruzu o yaşatıyor. İleride yeni yetişecek nesle mümtaz bir üstat olabilirse, bu nazım lisanı belki yarım asır daha devam edebilecektir.

Hafta Muhasebesi BUGÜNKÜ ŞAİRLERİMİZ 3*

Ömer Seyfettin

Millî Edebiyat Şairleri

Edebiyatta milliyet mevzuda değildir. Meselâ Pierre Loti'nin *Aziyade'siyle Désenchanteés'si* münhasıran bizim hayatımızdan bahsettiği hâlde yine millî sayılamaz. Bu güzel eserler ancak Fransızlara göre millîdir. Çünkü lisanları, tarzları Fransızcadır; görüş Fransız görüşüdür. Buluş Fransız buluşudur. Tıpkı bunun gibi Turan'dan murandan, Ergenekon'dan bahseden bir sanat eseri de eğer lisan, eda, alet unsurları, tahassüs tarzları Türkçe değilse millî addedilemez.

Millî demek, halkça demektir. Bir şair halkın lisanını, halkın vezinlerini kullanarak en uzak, en romantik bir âlemden, mesela Çin'den bahsetse yine eserler millîdir. Sanatkâr mevzu hususunda hürdür. Bütün cihan, bütün hissiyat onun sanatına vatandır. Bir şair eski Firavunların, eski Mısır'ın hayatını tasvir eden bir *hâile* yazsa eğer lisanı, aleti, edası, görüşü, duyusu Türkçe ise, eserine kimse "millî değildir!" diyemez. Fakat yine bir sanatkâr çıkıp Acem aruzuyla, halkın anlamadığı iskolâstik ilmî lisanla mesela Fatih'in İstanbul'a girişine dair bir *şehname* düzse bu eser şüphesiz millî değildir. Çünkü millet, yani halk ondan bir şey anlamaz. Onu anlayan yalnız münevverlerden mürekkep bir zümredir. Hâl-buki bir zümrenin zevki bir milletin zevki değildir. Bir zümrenin

* Ömer Seyfettin, *İfham* (haftalık edebi ilâve), 6 teşrinievvel 1919/ 6 ekim 1919, nr. 7, s. 97-98. *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, TDK, Ankara 2016, s. 751-753

Ömer Seyfettin bu üçüncü yazısında *Millî Edebiyat Dönemi Şairleri* üzerinde duruyor. Bu akımın edebiyatımızda henüz daha yeni olduğunu söylüyor. İlgili edebiyatı neredeyse sırf sade dile ve vezne (hece veznine) indiriyor. Bu akımın 1919 şartlarında göze çarpan üç şaire özellikle işaret ediyor: Orhan Seyfi, Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz!

lisanı, bir milletin lisanı değildir. Bir zümrenin edası bir milletin edası değildir. Dâhi bir şair milletin dehasından aldığı büyük tahassüslere mihrak olarak, heyecanını milletin anladığı tabîi lisanla eda ederse millî olabilir. Mesela bizim sevgili Hamid'imizi, bütün Türk dünyasından vazgeçtik, şu İstanbul'da kaç kişi anlar? Nihayet şairler, edipler, muallimler zümresi!.. Bunlar bir milletin içinde kaç kişidir? Şimdi bir de D'Annunzio'yu düşünelim. Bu dâhi son derece millîdir, Latinceyi değil, milletin lisanı olan saf İtalyancayı kullanır. Heyecanını halkın müşterek kelimeleriyle eda eder. Bir şiiri koca orduları sarsar. Bir mısraı koca bir milleti düşünmeden, taşınmadan harbe sürükler. Bir cümlesi en müthiş bozgunları durdurur. Çünkü onun beyanı şahsî dehasının ise, lisanı doğrudan doğruya hitap ettiği milletindir.

Şimdiye kadar *ümmet sistemi* içinde yaşadığımız için bizde böyle dâhiler, şairler yetişemezdi. Çünkü milletin, yani bütün halk kitlesinin bir kıymeti yoktu. Zümrelerin kıymeti vardı. *Ümmet devrinde* bir şair halkın değil, medrese âleminin, divan muhitinin, hâsılı münevverlerin zevkine hitap ederdi. Şimden sonra labîi bizim de millî şairlerimiz olacak. En ulvî, en yüksek heyecanlarını kendi dehalarının hususi beyanıyla, fakat halkın lisanıyla eda edecekler... Yani her millet gibi bizim de millî bir edebiyatımız doğacak!

Bu millî hareket işte yarım asırlık bir tereddütten sonra kati olarak başladı. Vaktiyle Ziya Paşa *Şiir ve İnşa* makalesinde iskolâstik lisanın, iskolâstik şiirin aleyhinde bulunuyor; millî lisanın, millî şiirin ihmaline karşı "Vah bize! yazık bize!" diye teessüfler ediyordu. Cevdet Paşa, Acem aruzunun Türkçeye hiç uymadığını en ilmî bir kat'iyetle söyledi. Fakat Edebiyat-ı Cedide şairleri bu hakikatleri duyacak vaziyette değildiler. O vakit halkın, yani milletin kıymeti, ehemmiyeti yoktu. Tefik Fikret konuşulan Türkçeyle yazmayı "aşağıya inmek" sanıyor; Arapça, Acemce terkip, lügat falan paralamayı "yükseklik" telâkki ediyordu. Kendisine açık Türkçe yazmasını rica edenlere karşı masum bir gafletle:

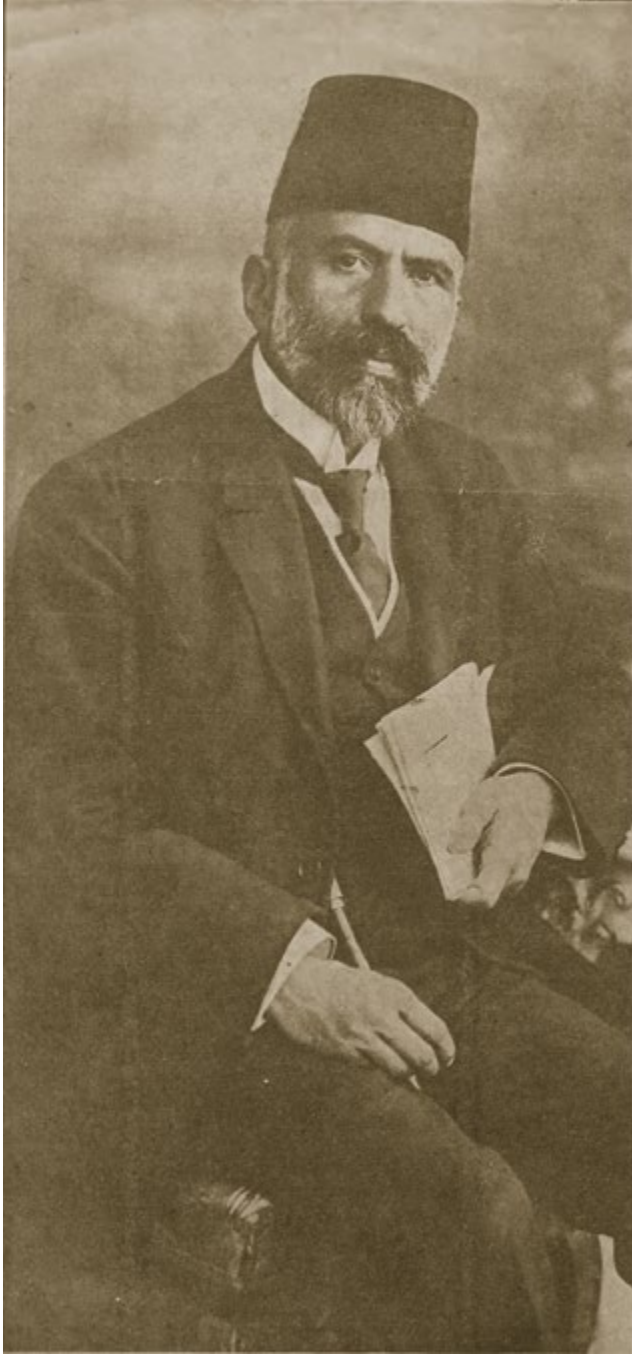
- Ben ahalinin derekesine ineceğime onlar benim seviyeme yükselsinler! diyordu.

Fakat münakaşalar azıştı. On sene içinde “tabiî lisan, millî vezin, asrî edebiyat” umdeleri edebiyata hâkim oldu. Bu on senelik münakaşaların ilmî birer kıymeti varsa da şüphesiz edebî bir şerefleri yoktur. Bu şeref münhasıran millî sanat eserlerine de, bu eserleri meydana koyan sanatkârlara da aittir. Artık hemen bütün gençlik millî vezinlerle, tabiî lisanla yazıyor. Eski üstatlardan da millî harekete yabancı kalmayanlar var. Meselâ; “Fecr-i Evvelin” mübdii, adeta bu hareketin başındadır. O yalnız lisanını değil, beyanını da halka uyduruyor.

Bugün Millî Edebiyat şairleri içinde üç genç temayüz etti: Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz. Bunların içinde en şair olanı Orhan Seyfi'dir; eserleri son derece samimidir. Samimî eserlere has olan “kuvve-i sariye”yi haizdir. Son şiiri *Peri Kızıyla Çoban Hikâyesi* halk tarafından son derece sevilmiş, hatta uzunluğuna rağmen birçok kadınlar onu ezberlemiştir. Küçük şiirleri emsâlsizdir. Halktan, halk lisanından, halk vezinlerinden son derece müteneffir olanlar bile, onun şiirleri karşısında yumuşuyorlar. Yusuf Ziya, Seyfi gibi samimi bir şair değildir. Fakat son derece kuvvetli, lisana son derece hâkim bir sanatkâr... *Binnaz*'ın lisanı güzel Türkçenin gayesidir. Fikret aruzda ne yapmışsa Yusuf Ziya da millî vezinlerde o rolü oynamıştır.

Onun parlak, pürüzsüz, vâzıh, kuvvetli nazmı yanında, Orhan Seyfi'nin lirik rekâketi, lirik zaafiyeti hemen göze çarpar. Gençlerin içinde nazımda Yusuf Ziya'ya en yaklaşan Faruk Nafiz'dir. Halit Fahri de millî vezinleri Acem aruzundaki maharetiyle kullanabilir. Harp içinde çıkıp pek nazar-ı dikkati celp edemeyen *Cenk Duyguları* bu maharete en büyük bir delildir. *Cenk Duyguları*'nın başındaki şiir bütün bir maharettir. İkinci *Tren* şiiri ise kusursuz bir sonedir. Ziya Gökalp şiirlerinde pek *nesrî* olduğu için, bilhassa manasını bilmediğimiz ahenksiz, eski tarihî kelimeleri çok kullandığı için yazık ki hakıyla anlaşılıp sevilmemiştir. Bununla beraber *Kızılma*'nın içinde harikulade güzel parçalar vardır.

Millî edebiyat, millî şiir henüz bir çocuktur. Öyle bir çocuk ki felâket buhranları, inkılâp heyecanları içinde kavrulmuş kalmış... Hâlbuki sanatın perisi biraz huzuru sever. Onun için zannederim, birkaç sene daha son neslin kat'î zaferini beklemeye mecburuz.

Süleyman Nazif'in artistik resimlerinden biri
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

AKİF BEYEFENDİ BENDENİZ İÇİN NEDEN BİR ŞAİR-İ MÜBDİ DEĞİLDİR?*

[İskeçeli Mehmet Sıtkı'dan Süleyman Nazif'e]

Büyük üstadım, muhterem etendim,

Geçen ki arızama, mevzûun dağılmasına taraftar olmadığım hâlde, efendimize karşı hüremetsizlik şaibesinden tevakkî için mantık vadisinde lafazanlık mecburiyetine düştüğümü kaydetmiştim. Hakikatte bendenizin mantıkla alakam, hece vezniyle olan münasebetim kadar iptidai ve adidir. Rıza Tevfik Beyefendi gibi felsefenin memleketimizde en salâhiyettar bir mümessil-i faziletkârı varken, bu dikenli yolda mesuliyet kabul etmek hakkını şuurumun pââyânsız günahları arasında görmek istemem.

Yalnız hayati ve zaruri bazı tetebbuatın dûş-u aczime yüklediği imanı taşımak mecburiyen olmasaydı! Mamafih zahil olabilirim ve bunun kadar tabii bir hâl tasavvur edemem. Şu kadar nazarı nükadınız bu kanaati tağyir edecek vesaiki kayd ve ilam buyursun.

Artık mevzuu bahse rücu edebiliriz üstadım.

Efendimize göre cidden bir şair-i vatan olan Akit Beyefendi, bendeniz için neden bir şair-i mübdi değildir? Hem Serveti Fû-

* *Peyam-ı Edebi*, 9 teşrinievvel 1335/ 9 ekim 1919, nr. 9 (52), s. 2

N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019, s. 387-393

Mehmet Sıtkı, Süleyman Nazif'in *Mehmet Akif/Şâirin Zâtı ve Âsârı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikat'ının Serveti Fünun'da* yayının devam ettiği sırada kaleme aldığı bu cevabında, Süleyman Nazif'i ve Büyük Savaş'ın son yılında yayınladığı *Firak-ı Irak*'in göklere çıkarıyor; buna karşılık Tevfik Fikret ile Mehmet Akif şiiirini karşılaştırmayı sürdürüyor. İlgili metnin son bölümünde Tevfik Fikret'in *Hasta* ve *Halûk'un Bayramı* ile Mehmet Akif'in *Hasta* şiiirini ele alıyor. Mehmet Sıtkı yazısının ilk bölümlerinde ise şiiir üzerine teorik/estetik görüşler vâzediyor. Bu yazının dikkate değer bir yanı da *Serveti Fünun* ve İkinci Meşrutiyet yıllarına göre eleştiri birikiminin ve dilinin bir hayli mesafe kat ettiği gerçeğidir.

nun'u hem muhterem Akif Beyefendi'yi teyit eden makalât-ı üstadanenizin filhakika atideki hükmü estetiğin hülâsatü'l hülâsasî demektir:

“Mehmet Akif tabiatın mehâsininden, menâzırın, ezhar ve eşcarın güzelliklerinden, güzel çehrelerden aldığı mâye-i tahassüsü gizlemiş, ketm edemediklerini cemiyetin elvah-ı mukadderatına mezc etmiştir” diyorsunuz.

Hakikaten etmiş midir? Pek âlâ ve pek rânâ bilirsiniz ki; efendim teheyycat yükseldiği zaman gayrı meşur ve iptidai bu delâlet-i hissiye ihata eder, yahut hissiyatın lâ-yetenâhi bir surette taşmasından mütevellit buhran kendini gösterir ve nihayet mahiyeti asla kabil-i tahlil olmayan ruhi bir hercümerç başlar ki, onun dumanlı dalgalarını yalnız ve yalnız mehâsin-i hayat kısmen dağıtır, tahayyülatımızın mekanizması da hâl-i itidal bulur. İtidal ise sükûn-u ruhinin ifade-i diğeri olduğundan tenasüb-ü umumi, hissiyat ile imtizaç ve bu izdivaçtan şiir tevellüt eder!..

Buhranın kesif bir renk iktisap ettiği muzlim anlarda mevcudiyetini pek derin ve külliye gayrı meşur ihtisaslara medyûn olan eserler, asar-ı dahiyaneden madut ve bu kısma dâhil olan yazılarda mebdî ile meadîni tayini bi-hakkın müşküldür. Üstad-ı azam Hâmid'in birçok şiirlerinde mevcut rabitasızlıklar, tenakuzlar, hayret-füzûd taşkınlıklar, arz ettiğim ruhi hadiselerin mevlûdu olmakla beraber daima müstesna bir mahiyeti haizdirler. Şahsiyet-i dâhiyanelerindeki istisna gibi...

Şu hâlde muhterem üstadım, bizce mültezem olan şiirler, his ve heyecanın sükûn ve itidaline, kısmen de tedai ve havâtıra istinat eden asar-ı sanattır ve bu itibarla şiirden ziyade şairi göz önünde bulundurmamak ve tarz-ı ihtisasını mütalea etmek zaruret hâlini alır.

Üstadım!.. Bize öğrettiniz ve öğretirken teşrih ettiniz ki sanat-kârda hüsnü için bir fikri mahsus bulunmalıdır. O fikir ise nîm fitri ve daha ziyade terbiyevi bir kabiliyet-i münkeşifedir.

Hüsnü için tabiatla bir gaye-i hayali nazariyesini kabul edenler, şiirin sa'y ile elde edilebileceğini ve ilham meselesinin şâyân-ı

kabul olmadığını söylerler. Filhakika efendim, metafizik manasıyla ilham, zihniyet-i hazıranın kabulüne mazhar olacak şeylerden değilse de, meleke-i ihtisas ve tefekkürün huçeyrât-ı asliyede tespit ettiği gayrı mer'î izler faaliyet hâlinde ilhamı pekâlâ husule getirir ve bittecrübe sabittir.

İspat edememekle beraber kaviyen zannediyorum: En rakik hisler, teşbihler, istiareler ölçülmeden ve düşünülmeden kâğıt üzerine intikal etmiştir ve yine kanaatim vâsıktır ki üstad-ı muaz- zam Hâmid,

Çıktın mı huzur-u kibriyaya,
Bildin mi nedir o tıfl-i ekber?

mısralarını kaydederken, muhtevi olduğu azamet-ı hayali ve te-zadı bir saniye bile düşünmemiş ve temas ettiği bahs-i felsefiyi hatırına bile getirmemiştir.

Yine aynı iman ile söylüyorum ki Süleyman Nazif *Firak-ı Irak*'ı ağlarken ilhamından, samimiyetinden başka bir şeye tâbi olmamıştır. Ortada bir sa'y varsa şiire değil, meleke-i tahrîre aittir. Akif Beyefendi için de sa'y-ı zatî ile şair olmuştur hükmünü verenlere dudak bükerim.

Hülâsa efendim, sanatta terbiye-i fikriyenin matuf olduğu gaye, zarafet ve incelik müeddalarıyla kabil-i tefsirdir ve bu zaruret-i bediyyedir ki içtimai, ahlâki, daha doğrusu lirik ve realik esaslara yan bakan bu mevzuları -lisan-ı nazm ile tahkiye edilse bile- şiir miyanına koymuyor.

Tesire gelince, şiirde tesir düşünülecek bir meseledir. En şeh-âferide bedayi-i sanat, hafif bir tülle mesturdur. Okudukça inkişaf eder. Yoksa elvah-ı tabiatı bütün üryanlığıyla tasvir eden eserlerdeki tesire bir mahiyet-i şiiriye izafe etmek, şiire taalluk eden kanaat-i bediyyeye alem-i isyanı kaldırmak demektir ve bu nankör zihniyete şüphesiz efendimiz de aleyhtarsınız. İşte insanı bütün manasıyla ağlatacak bir misal ki, *Safahat*'ın *Hasta* manzumesinden müntahaptır:

Soydu biçareyi üç beş kişi birden, o zaman
Aldı bir heykel-i üryan-ı sefalet meydan!

Bu kemik külçesinin dinlenecek bir ciheti
Yoktu. Zannımca tabibin çoşarak merhameti,
“Bakmasak, hastayı nevmid ederiz belki” diye,
Çocuğun göğsüne yaklaştı biraz dinlemeye:
Öksür oğlum.. Nefes al.. Alma nefes.. Oldu, giyin
Bakayım nabzına.. A'lâ! Sana yavrum kodein
Yazayım, öksürüyorsun, o keser, pek iyidir.

Hakikaten bir “heykel-i üryan-ı sefalet” olan zavallının mua-
yenesini tabip ile müdürün ufak bir muhaveresi takip ediyor ve
nihayet çocuğu tebdil-i havaya ikna suretiyle mektepten çıkar-
mak planını kuruyor. Fakat yavrucak müteverrimlere has ve müfrit
bir hassasiyetin ilham-ı feciiyle akıbetini, deva-na-pezir marazı ne
sâil bir belâgatle anlatıyor:

-Şimdi tebdil-i hevâ, var mı benim istediğim?
Bırakın hâlime artık beni rahat öleyim!
Üç buçuk yıl bana katlandı bu mektep, üç gün
Daha katlansa kıyamet mi kopar? Hem ne için
Beni yıllarca barındırmış olan bir yerden,
“Öleceksin!” diye koğmak? Bu koğulmaktır. Ben
Kimsesiz bir çocuğum, nerde gider yer bulurum?
Etmeyin, sonra sokaklarda kalır mahvolurum!

Efendimiz!.. *Firak-ı Irak*'ın ebedi giriyeleri ile *Makber* ve *Fikret*'in iki ve merhum *Vefa*'nın mersiyeleri istisna edilirse, nazar-ı mütaleamdan geçen âsâr arasında bu derece ibka kuvvetini, kudretini haiz bir eser görmedim. Bununla beraber hükmedebilir misiniz ki üstadım, bu manzume şiiirdir? Hayır efendim, minelebet ilelezel değildir. Sanatkârın şahsiyetinden ziyade mahiyet-i vakayı yaşatan bu gibi eserlerde ibda ancak *Fikret* ve emsaline mahsustur. Bakınız, şair *Fikret*, *Hasta*'sında neler söylüyor?

Vücut-u ra'şe-verinden kopup düşen zerrât
Verir peyam-ı hazin bir dem-i mukarrer terden;
O muttasıl yine mahrûr-u iştîyâk-ı hayât,

Eder lebinde şikâyet acıklı bir "Heyhat!"
Zavallı hasta, firâş-ı zelil-i rihlette
Umar şifa-yı bekâ bir cihân-ı diğerden;
Gezer nazarları âfâk ı bi-nihâyetde
Sükûn arar gibi âguş-ı sermediyette,
Hayat alır gibi eshâr ı hande-perverden.

Görülüyor ki mübdi bir kalem umumi mevzuların şekl-i tasvirinde bile, şiiri inceliklerini gizleyemiyor. Akif Beyefendi mevzularını daima içtimaiyatın velveleli mevcudiyetlerinden iktibas eder ve onun için varlık *Mahalle Kahveleri*'nde, *Koca Karı ile Ömer*'de *Amin Alay*'nda maâbid-i muazzamanın harim-i sükûnetinde, *Köse İmam*'ın, ruhunda, *Süleymaniye* ve *Fatih Kürsülerinde*'dir.

Fakat kıymettar ve şayan-ı hürmet üstadım, bu mevzuların hangisinde ibda-ı şiir edecek incelikler yaşayabilir? Hangi *Mahalle Kahvesi* ile *Meyhane*'de güzelliğin ihtizazı, renklerin imtizacı mutasavvırdır. Ve buyurduğunuz "Mehmet Akif tabiatın mehâsininden, menâzır-ı eşcar ve ezharın güzelliklerinden, güzel çehrelerden aldığı maye-i tahassüsü" nasıl gizlemiş ve ketm edemediklerini hangi manzumeleriyle ortaya koymuştur?

Bendenizin kanaatime göre şiirin cemiyetle alakası, ruh-u cemiyetin şiire hususi bir menba-ı ihtisası olmasındandır ve şiir o kadar ayrı bir cihandır ki teveccüh ettiği gaye doğrudan doğruya bedii heyecanlar ve ruhi hazları teminden ibarettir ve bu noktadan şiir tamamiyle menfaat-na-endiştir. Sanatı takyit ve başına koca bir kavuk oturarak kürsüye isad etmek, şiirin hudud-u nezahetinden çok uzaktır değil mi efendim?

Üçüncü bir tekit ve teyit ile bir daha arz edeyim ki sözlerim Akif Beyefendi'nin meslek-i tahririne, hüsn-ü niyetinin taalluk ettiği meşkûr gayeye matuf değildir. Kimsenin kimseye "Benim istediğim gibi yaz!" demeye hakkı yoktur. Ahlaki vaziyeti müstesna olmak üzere, Naci merhum ile gazelseralık ettiği için- kıymetsiz bir zat addedilemez. Türkçe kelimelerle Çince manzumeler yazan Mehmet Emin Beyefendi'ye de hiçbir zaman kıymetsizlik isnat edilemeyeceği gibi... Maksadım müdafaa-i hakikat ve haktan

ibarettir. Büyük ve salahiyettar üstadın gayrı muhik tabirini istimal edemem- fakat tebeddül eden bedii imanına karşı ağlamak elbette bir cinayet sayılamaz.

İtikadımca Akif Beyefendi ile Fikret arasında göze çarpan ilk fark meslek noktasındadır ve böyle olduğu için de yekdiğeriyle mukayese pek müşkül, bununla beraber gayrı mümkün değildir. Efendimiz yakından bilirsiniz ki Fikret, iki şahsiyet gösteren bir sima-yı sanattır. *Rûbab-ı Şikeste*'de mehâsin-i kâinatı en zarif, en rakik incelikleriyle sine-i sanata nakşeden Fikret, *Haluk'un Defteri*'nde istifakâr bir tebeddül göstermiş ve ruhuna içtimayatin serpintileri aksetmiştir. Bunda muhitin, uğradığımız millî ve mahalli hezimetlerin tesirini görmemek imkân haricindedir. Fakat bütün bunlara rağmen Fikret, sima-yı içtimaisiyle de şair kalmıştır. Bir şair-i mübdi olmak şartıyla!..

Şimdi içtimai Akif ile içtimai Fikret'i kolayca mukayese etmekte hiçbir mahzur yoktur. Müsaadenize sığınarak üstadım gayede, ihtisasta yekdiğere takarrüp eden iki manzumenin son kısımlarını şuraya kaydedeyim. Birincisi Akif Beyefendi'nin *Safahat*'ındaki Bayram manzumesine, diğeri Fikret'in *Haluk'un Bayramı* manzumesine aittir. Akif Beyefendi *Bayram*'ında meşhûdatını muvafakiyetle kaydettikten sonra, manzumeye romantik bir mahiyet vermek için şu levhayı ilave buyuruyorlar:

Fakat bu levha-i handana karşı, pek yaşlı
Bir ihtiyar kadının koltuğunda, gür kaşlı.
Uzunca saçlı güzel bir kız ağlayıp duruyor.
Gelen geçen, bu niçin ağlıyor, deyip soruyor.
-Yetim ayol... Bana evlat belasıdır bu acı.
Çocuk değil mi? "Salıncak!" diyor...

-Salıncakçı!..

Kuzum, biraz bu da binsin... Ne var, sevabına say
Yetim sevindirenin ömrü çok olur...

-Hay hay!

Hemen o kız da salıncakçının mürüvvetine
Katıldı ağlamayan kızların şetaretine...

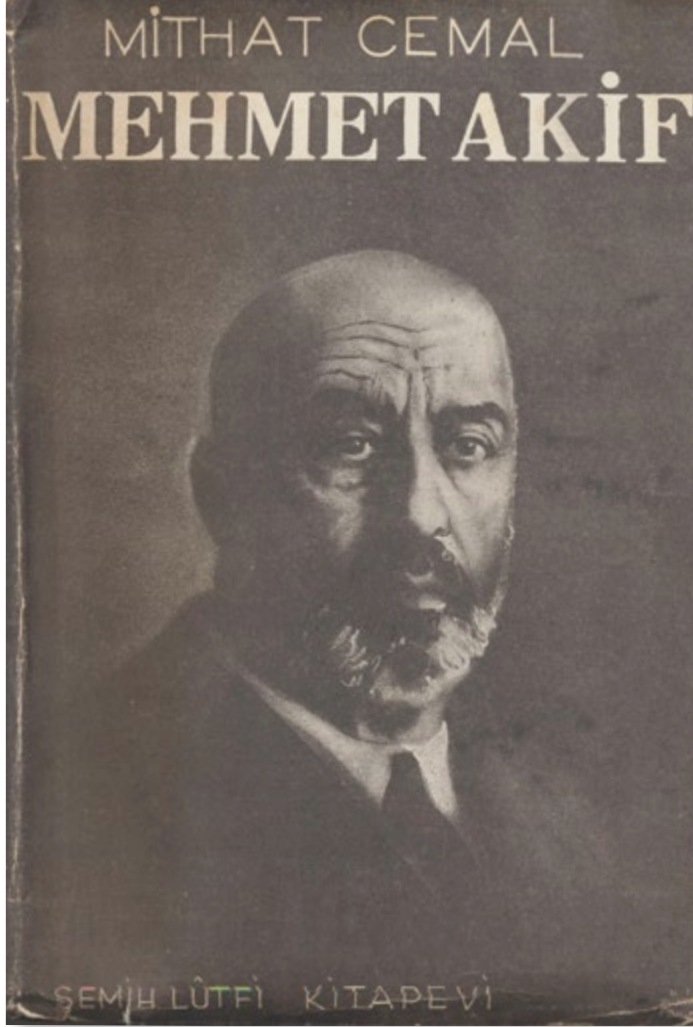
Fikret de *Haluk'un Bayramı*'nda ihtisasatını şöyle tasvir ediyor:

Fakat sevincinle
Neler düşündürüyorsun, bilir misin? Babasız
Ümitsiz, ne kadar yavrucukların şimdi
Siyah mateme benzer terâne-i ıydı!
Çıkar o süsleri artık, sevindiğin yetişir.
Çıkar, biraz da şu öksüz giyinsin, eğlensin.
Biraz güzellensin
Şu rûy-u zerd-i sefalet... evet, meserettir
Çocukların payı, lakin senin sevincinle
Sevinmiyor şu yerim, ağlıyor.. Haluk, dinle!..

Peyam'ın lûtf-u müsaadelerini suiistimalden korkmasaydım, içtimai mukayese ve tahlilâtımı da bu arızama kaydederdim. Bu düşünce, ma'bad mütaleatin diğer nüshaya tehirini intaç etti.

Tilmizane ve ihtiramkârane ihtisaslarımı lûtfen kabul buyurunuz üstadım efendim hazretleri.

2 ekim 1919

Mithat Cemal'in yirmi yıl sonra yayınladığı Mehmet Akif isimli biyografisinin kapağı
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

ARUZ ÖLDÜ MÜ? 1*

Mithat Cemal

Bir gün gözleri ağlamaktan kızarmış bir genç, elini omuzuma dayayarak içini çekti. Ne olduğunu sordum:

— Haberiniz yok mu? Aruz sizlere ömür... dedi.

Hayret ettim ve kendimi zapt edemeyerek:

— Böyle gençliğine doymadan? dedim.

O, "Evet, fecîaten ölmüş! Dün Selanik'ten gelen bir arkadaşım haber verdi" diyor ve ağlıyordu.

Düşündüm: İçtimai, edebi hiç bir müessesenin birdenbire öleceğine ihtimal vermedim, şu irtihal-i müessifin doğru olup olmadığını bir tetkik edeyim, matemini sonra tutarım dedim. İşte bu gün haber-i vefatı üstünden yedi sekiz sene geçen ve şimdiye kadar çürümüş olması icap ettiği halde her gün boy serpen ve her gün biraz daha dinçleşen bu acîb cesetten bahsetmek istiyorum. Fakat evvela bu ölü hakkında itirafâtım var. Hece şairleri haklı. Bakıyorum aruz, dört beş yüz senelik aruzumuz adeta konuşurken kimildamayan bir adam!.. Söz söylerken dudakları bile oynamayan bir çehrenin cansız çizgilerini almışlar, ucuna kafiye ve redif diye yeknesak ses parçaları ilave etmişler, işte aruz!.. Mademki nâtıkası kirpiklerine, alınının buruşuklarına kadar sirayet etmiyor, böyle bir çehre, pek hakları var, az çok ölüdür.

* Mithat Cemal Kuntay, *Serveti Fünun*, 6 teşrinisani 1335/6 kasım 1919 nr. 1434, s. 39-40

Türkçede aruzun tamamen öldüğü, Hece akımının Türk şiirine hâkim olduğu görüşünün yaygınlaştığı Mütareke döneminde, Mithat Cemal aruz hakkında önemli yazılar yazıyor. Mithat Cemal, "Aruz Öldü mü/1" başlıklı yazısında Abdülhak Hamit, Muallim Naci, Tevfik Fikret ve son olarak da Mehmet Akif'in aruz uygulamaları hakkında yorumlar geliştiriyor. *Serveti Fünun* dergisinde 1919 kasım başlarından, aralık sonuna kadar devam aruz yazıları, kendi aralarında bir bütün teşkil etmektedir.

İşte eskiler ve bilhassa içlerinde işte en kuvvetli bir nâzım olan Nef'î, şiirinde feryad-ı figandan geçilmezken, nazımında tek bir dudak olsun hareket etmiyor ve şiirinde fırtınalar tozu dumana katarken nazmında yaprak kımıldamaz. Uçan atların, koşan kal'aların nûr-u nazarla yarışan okların hepsi hepsi yazı, hepsi kâğıdın üstüne yapışmış boya! Atın adımı fezayı mı kucaklıyormuş? Görmüyorum hani? Fezayı hatvesine hapseden at şu dört ayağı dört tane kazık resmi gibi, kâğıda yapışık duran at mı? Fakat müsaade edin, muarızlarımızın haklı tebessümlerine ben de iştirak edeyim. Evet, onlar haklı. Eslâfın kelime ve terkip dalgaları ortasında, kımıldamayan koca bir taş var; biz buna ahenk, bu kesafete aruz diyoruz. Ve yalnız eslâf böyle değil; sonrakiler de böyle. Mesela Kemal Bey ve Ziya Paşa, onlar da dedelerinin nazmını yazmış, hem ne kaskatı nazım...

Hece şairleri haklı, *Sahra* müellifi ne yapmış? Ecdadı gibi kafiyeleri alt alta koymamış, işte o kadar! Sade mısraların ucunda bir inkılap vücuda getirmiş! *Mesnevi* ve *gazel* şekilleri terk edilmek, seyrek tenazurlu kafiyelerle manzume yazmak, lisan-ı nazımda bir inkılâp sayılamaz. Gerçi bir de *muhavere*'yi lisan-ı nazma sokmuş. Fakat mısraları parçalamak ve mısra parçalarını müteaddit dudaklara tevzi etmek de lisan-ı nazma muhavere'yi sokmuş olmak değildir. Abdülhak Hamit'in manzum tiyatrolarında üç dört muhavere cümlesini parçalayan bir mısra, bir muhavere olamıyor ve her mısranın her parçası tiyatronun üç dört şahs-ı vakasının ağzından bir *kitab-i resmiye* cümlesinin kesafet teselsiliyle sarkıyor, hem de ve her kelimesinden mürekkep damlayarak! *Eşber*'in ve *Tezer*'in eşhas-ı vakayı, dikkat ediniz muhavere değil, mükatebe ediyor. *Makber* şairinin, bulutlarla hasbihal eden dehâsı önünde, her başa düşen vazife secdedir. Fakat nazma ait olan bu müta-lea karşısında da itiraf ederim ki muarızlarımız haklı!.. Abdülhak Hamit bile mısraları parçalamak ve kafiyeleri seyrekleştirmekle beraber, dedesinin nazmını yazmıştır. Aruz dediğimiz bu mermeri kımıldatmak için uğraşan Muallim Naci Efendi merhum, bu kayayı bir tarafından çeke çeke nihayet bu yığın elinden kurtuldu ve alnında kafiye büyüklüğünde bir kaç ter damlasıyla bir semt-i meçhule yuvarlandı. Çünkü o bu kayayı, rüzgâr gibi hariçten ge-

len kuvvetle kımıldatmak mümkündür zannetmişti. Bir adım attırmak için bu taşın bacaklarına sarıldı, didindi ve bu taşın içine bir damla kan ve bir parça sinir koymak hatırına gelmedi ve zannederiz elinden gelmezdi. Muarızlarımızla buraya kadar tamamen beraberiz. Ancak bundan sonra kendileriyle ayrılıyorz.

Aruz dediğimiz bu taş, bir gün baktık tepesinde bir bozuk hatırat hüviyeti, iki tarafında iki kol, aşağısında bacak şeklinde iki sütun olduğu halde yoksuldu. Artık Fikret, o kayaya bir insan şekli vermişti. Fakat bir insan ki bir türlü kımıldamıyordu. Fikret terler içinde, Haliç'in kenarına düştüğü zaman hepimiz koşup baktık:

O taş gövde yürüyerek değil, heyet-i mevcudesi bir yerden başka bir yere taşınmak suretiyle tebdil-i mevki etmişti. Başımızı yukarıya kaldırdık. Bu mermerin altında göz vardı, olmayan nazardı. Elimizle yokladık. Bu mermerin iki tarafından iki kol sarkıyordu, fakat kaskatı, fakat gayrı müteharrik!.. Yüzünde bulduğumuz iki dudakta, baktık, bir şey eksikti: Raşe-i teneffüs!.. O zaman hep birden "Bu insan değil, bu heykel" dedik. Ve *Rübab*'ın mısralarındaki isabet-i hutût arasından eliniz, altında sıcak bir kanın dareban ettiği bir deriye değil, bir heykelin mermerine temas ediyor. Fakat, beş altı asırdan beri, en büyük şairlerimizin alnını parçalayan, çıkıntılarında mecrûh dimağların parçaları titreyen bu kayayı, böyle baktıkça, konuşacak zannettiğimiz bir heykel yapmak müthiş bir inkılaptır. Fikret, bu müthiş inkılabı vücuda getirdi. *Rübab-ı Şikeste* nazmından evvel yazılan manzumeler, başlayan ve biten bir eser olamıyordu. Fikret'ten evvelki manzumelere bakınız: Ünvanlarını beş altı beyit aşağıya ve imzalarını lalettayın bir kaç beyit yukarıya koymak pekala mümkündür. Manzumelerin kıtaları arasına 1, 2, 3, 4 ilh. diye rakamlar koyarlar, bir fikri varan 1, varan 2 tabir-i âmiyanesine musaddık olacak surette başka başka şekillerde ifade ederler, bir cinastan olmayan şeylerin hasılı cem'ine manzume demek için aynı vezinde, ve beyitlerinin aynı kafiyede olmasını kafi görürlerdi.

Mevzu mısralara o kadar az tevzi edilir ve bazı mısralar mevzudan o kadar başka şeyleri ihtiva ederdi ki, manzumeyi istediğiniz yerinde başladı yahut bitti addedebilirdiniz. Fikret lisan-ı nazmı, bu türlü gevezeliklere vasita olmaktan kurtaran ilk nâzımdı.

Bununla beraber yarattığı taş sînede bir mevce-i teneffüs yoktur. Fikret'in, yonttuğu bu heykelin rakid-i mermerinden bir gün bir haşr-ı hareket fıskırdı, bir izdiham-ı evzâ yükseldi. Artık bu heykelin alnındaki iki göz bir çift delik olmaktan kurtulmuş, artık sehhar bir elin füsün temasıyla kirpikleri kımıldayan o iki deliğe nazar-ı istihza, nazar-ı dikkat, nazar-ı giryan, nazar-ı beşûş, nazar-ı kin dolmuş idi. Evet, artık karşımızdaki bir heykel değil, bir insandı; sefafet-i kalb ile dimağın mevadd telakkisi evvelden canlı bir göz, dudakları kadar yanaklarından da nâtıka fıskıran canlı bir yüz ve sözlerinin bütün emvac-ı ahengine kolunun, başının, bacağıının hareketlerini ilave eden canlı bir gövde vardı:

Safahat nâzımı Mehmet Akif'in lisan-ı nazmı!..

ARUZ ÖLDÜ MÜ? 2*

Mithat Cemal

Jan Rışepen'in oğlu Jak Rışepen diyor ki: "Nazım, mihverinin etrafında dönen bir tekerlek olmalıdır, bir tekerlek ki devr-i seriyâne mihverine bir hale resmetsin!"

Bu tarifin istediği nazım, bizim lisanımızda *Rûbab-ı Şikeste'*ye kadar yazılmadı. Nef'i'nin manzumelerindeki maharet her lafzın batn-ı mutantanında bir davulun derisini görmekten ibarettir; mısralar birer bıçak, nara ki dümdüz!..

Gâhi miyân-ı safda durur kendi tiğveş
Gâhi miyan-şikâf saf-ı düşmenân olur.

Gibi, nazımın en çok kıyamet-i esvât kopardığı beyitlerdeki ahenk, mısraların başında aynı cüssede doğan ve mısraların sonunda yine aynı şişmanlığı muhafaza ederek ölen bir gürlütdür. Nerde o mısralar ki bir enîn-i ihtizaz ile başlasın, bir sayha-yı sarahâtî ile devam etsin ve bir velvele temevvücâtî ile yükselerek nihayet bulsun; bu mısralar ancak *Rûbab'*ta bulunur ve yalnız *Safahat'*ta var. Nef'i'nin dümdüz bağırın mahrum-u temevvüc mısraları bir hanendenin gerilen damarlarıdır. Aruzun öldüğünü iddia edenler, eslâfın bu mısralarını kemik parçaları gibi yüzlerimize çarpabilirler. *Divanları* bu bahiste kapayalım. Muallim Naci Efendi merhumun lisan-ı nazımda yaptığı da, denize düşmüş bir adamın dilini dışarı çekip içeri iterek tatbik edilmiş bir teneffüs-ü sînâidir.

* Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 13 teşrinisani 1335/13 kasım 1919, nr. 1435, s. 55-56

Klasik dönemin büyük şairleri arasında yer alan Nefi'den, Nefi döneminde revaçta olan şiir ve aruz anlayışından Muallim Naci'ye, oradan şair-i mâder-zad olarak şöhret bulmuş, ayrıca Peyami Safa'nın da babası olan İsmail Safa'ya geçiş yapan Mithat Cemal'in yazısının, aruzdan ziyade şiir dilinin tekâmülü üzerinde yoğunlaştığı görülüyor.

Tecelliden nedir maksudı yârın, ben de hayranım:
Tecellî dide-i sergerdan, tecellizâr hayrette.

*

İlmî, hikmet icadı, kim kimden sual etsin,
Müessir perde-pûş kibriya, asar-ı hayrette.

*

Reşadı anlamaz âdem zulâli anlamadan.

*

Cevelângir sahra-yı cünûn bendesi, şahi
Dünyaya seza dense cünûn-u arabda gahi

İşte halavet-i esvâtiye, ağızımızda berrak bir menba suyunun hatıra-ı seyyalini bırakan bir nazım!.. Fakat itiraf etmeli ki, kelimeleri arasından hava sızmayacak derecede icra-yı elfazı bir musiki iltisakı ile birbirine yapışan bu mısralarla Nef'i'nin lisan-ı nazmı arasında birkaç asr-ı hicrî farkından başka bir şey yoktur; bünye, başka elbise-i elfaz içinde hemen aynı bünye-i beyan!.. Naci Efendi, mesela "Tecelliden nedir yarın muradı" demesi icap eden eslafından, "Tecelliden nedir maksudu yârın" demekle ayrılabilmiş ve "İlahi hikmet icadı kim kimden sual etsin" derken, "kim kimden" gibi tabirleri lisan-ı nazma sokmakla, eskilerin ibraz edemediği bir mahareti, o gösterebilmiş... Fakat merhumun hikâye-i muvaffakiyeti bu noktada başlar, yine bu noktada biter. Bununla beraber lisan-ı nazmı endişe-i sanat haline sokmak istemesi, Naci Efendi'ye aruzda bir mesafe-i mühimme vaziyeti verebilir zannındayım. Her halde bir izi olduğuna şüphe edilemez; işte arkasından yürüyenler: Mehmet Celâl, İsmail Safa, Tevfik Fikret, Mehmet Akif... Manzumeleri dişlerimizi ve dudaklarımızı hırpalamayacak derecede lisan-ı nazmı, zamanına göre, yumuşak olan merhum Mehmet Celâl Bey,

Bulutlu bir gecenin sîne-i hazîninde
Beraber ağlalım gel, beraber ağlalım

gibi nazım parçalarıyla, Naci Efendi'nin ayak izlerine basarak yürümüş bir nazımdır; İsmail Safa Bey de öyle... İlk zamanlarında Naci Efendi'nin o derece gölgesi ki, o vakitki eserlerinden bir çehre vücuda getirseniz alınının buruşuklarını Naci'nin ayak izleri teşkil eder. Safa'yı *Serveti Fünun*, Naci'nin adımları arasından çekip kurtarmış. Fakat, su gibi herkesin ayak izine dolmak ve o şekil almak, orta fitratların mahkûmiyet-i tabiyesidir, Naci'yi üstünden silkip atan İsmail Safa, şekli itibariyle aruzumuzun güzel ve kendisinin en güzel bir eseri olan,

Ahlâfa

Onlar kimi erken kimi geç gelmesi ma'mul
Onlar ki bugün bizce hüviyetleri meçhul,
Meçhul ebediyyen
Onlar ki heyula gibi atîde, uzakta
Eşkal-i muayyen.
Onlar ki şu bizler gibi bir gün doğacak da
Bizler gibi bir lahza misafir kalacaklar,
Bir zevk alacaklar.
Bizden daha çok anlayacak arzı, semayı;
Elbette beğenmez olacak: biz kudemayı
Yarab şu hitabe
Eylerse heves yüz seneden sonra hafidim
Şiiriyle cevaba:
Kabrimde yosun bağlayacak senin sefidim
Düşün yere olsun tarafımdan bu, perîşan
Son secde-i sekeran

gibi ve Kuran ünvanlı manzumeleriyle, Fikret'in mesela, kılıç gibi şeklen pek derli toplu olan manzumelerinden istinsah-ı eşkal etmek istemiş. Her halde İsmail Safa'nın *Öksüz Ahmed* ünvanlı eseri A. Nadir Bey'in hayat levhalarını, o zamana göre pek büyük bir muvaffakiyetle ve edebiyatımızda birinci defa olarak çizen *Son Buse*, *Vasiyet* ilh. gibi eserlerini meşk-i ittihaz etmiş... Bu, muhakkak.

Fakat Cenap Bey'in "İsterse elfazı alır, oynar, kelimeleri kalemi ucunda istediği gibi tahrik eder, sınıî-yi bedîiyeyi -hokkabaz yuvarlakları gibi- şimdi toplar, şimdi dağıtır. Şair-i maderzat bunların hepsine muktedirdir" (*Mektep* risâlesi, 28 teşrinisani 1312/18 aralık 1896) dediği İsmail Safa yaşasaydı, Naci'den kurtulduğu gibi, Tevfik Fikret'le A. Nadir'in de tesirlerinden sıyrılacaktı. O, nazımının son simasıyla ortaya çıkmaya vakit kalmadı, öldü. Öldüğü zaman şekil itibarıyla pek az Naci idi ve fazla miktarda Fikret ve A. Nadir!.. İsmail Safa'nın, İsmail Safa olarak görünmeye ömrü vefa etmedi O, aruzun ne türlü kıvraklıklara elverişli olduğunu öyle bir isabetle seziyordu ki... Ve bakınız, şekil itibarıyla ne güzel mısralar yazmış:

Çirkindi, inanmazdı güzelsin deseler de.

*

Doktor çıkacak üç aya kalmaz.

Çirkin Kız Manzumesi

Görecekler, sevecekler, kapacaklar sanırım.

Şarkı'sından

*

Kimdir, kimin cenazesi? Halk ihtiram eder...

*

Kimdir, kimin bu heykel fâniyet-i beşer?

Atıf Bey'e Mersiye

*

Bel bükülmüş, el ayak titrer, sararmış bet beniz.

*

Kim bilir kimdir, nedir? Derdim, bunun endişesi.

Zavallı İhtiyar

İstanbul şivesinin kabul ettiği tekellüm tabirlerini lisan-ı nazma sokmak, yine Naci'yi örnek tutarak, İsmail Safa Bey'in de büyük mikyasta iştirak ettiği bir harekettir. Mesela Naci:

Ses çıkarmaz bizim diyarda berk,
Menemen berki yoksa gürleri mi?

beyitiyle, "ses çıkarmaz" tabirini nazma soktuktan ve ikinci mısradaki "yoksa" edatını yukarı mısradaki "ses çıkarmaz" fiil-i muzâri menfisinden sonra kullanarak nazma tekellüm oynaklığı verdikten ve bir çok manzumelerinde böyle şekil incelikleri gösterdikten sonradır ki, aruzun bu kabiliyetlerinden Safa, Fikret, Akif Beyler büyük mikyasta istifade ettiler. Mesela:

Ben verince bu emrimi, ne dese
Beğenir, hem edersiniz takdir

beyitinde, Safa Bey "Ben bu emri verince ne dese beğenirsiniz" tarzını nazma sokmakla, Naci Efendi'nin işaret ettiği vadiye koşmuştur; yaptığı hiç başka bir şey değil.

AKİF, MİLLİ BİR ŞAİR DEĞİLDİR (V)*

[İskeçeli Mehmet Sıtkı'dan Süleyman Nazif'e]

İskeçeli Mehmet Sıtkı

Büyük üstadım,

Pek hatar-engiz, dikenli bir yolda yürüdüğümü biliyorum. Hatta muhibb-i şiir ve edeb bazı rüfekamın bile bu meselede düşar-ı itâbı oldum. Aheng-i beyanı kemaliyle ihtisas eden bu öz yoldaşlarım, eser-i Nazif'e iktizaen zevk-i şahsi hususunu miyar-ı müddeâ ittihaz ediyorlar ve:

"*Safahat*'ta duyduğumuz zevk-i ruhi pek canlıdır. Her manzumesi maneviyatımızda mahsus bir şeyler tutuşturuyor ve biz kıvılcımların ateşin izlerini hayalen de sürüklüyoruz. Hâlbuki Fikret'ten kolayca ihtisas mümkün olmuyor" diyorlar.

İktidar ve zekâları, zevk-i edebîleri hakkında tilmiz-i nâçizinin değil, kimsenin hakk-ı iştibahı olmayan bu sevimli dostlara şiir medlûlünün şehamet-i milliyemizi, zaaf-ı içtimaimizi, her günkü

* İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-i Edebi*, 13 kasım 1335 /13 kasım 1919, nr. 58, s. 3
N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019, s. 395-401

Mehmet Sıtkı, Süleyman Nazif ile Cenap Şahabettin'in Mehmet Akif'e *şâir-i millî* sıfatını lâıyk görmelerini hazmedememiş olmalı ki bu görüşe itiraz ediyor. Akif'in Arnavut isyanına karşı çıktığı ve sözüne inandırıcılık kazandırmak maksadıyla kullandığı "Bunu benden duyunuz, ben ki evet Arnavut'um" mısrasını hareket noktası kabul eden Mehmet Sıtkı, Akif'in *millî şâir* olamayacağını ileri sürüyor. Fakat "Vatanım rû-yu zemin, milletim nev-i beşer" diyen Tefik Fikret'e ise bu tür bir kusur izafe etmek istemiyor.

Bundan ayrı olarak Mehmet Sıtkı, Akif'in başarısını, tasvirde ve resim gibi tablolar kurmakta görürken Tefik Fikret'in daha sanatkâr bir tutum takındığı görüşünü ileri sürüyor.

dertlerimizi sayıp döken mevzuat-ı umumiye ve tabiiye ile kaim olmadığını ve bunların daha fevkinde bir şey olduğunu ispata lüzum görmüyorum. Çünkü böyle bir münazaraya girişmek, ibdâi tesirler ile mevzûi tesirleri, enâmi ve umumi hisler ile şiiri ihtisasların uzun uzadıya tahlili mecburiyetine sevk edeceğinden bu mutassal meseleyi üstadımın halledeceğini söylüyor ve neticeye muntazır bulunmalarını rica ediyorum.

Zevk-i edebî ile zevk-i şiir arasında bile mahsus bir farkın mevcudiyetini iddia eden ve bu kanaatine bazen dostlarını da güldüren bir şahsın nüfuz-u mantıkisi, elbette üstadın deha-yı tahlili karşısında haiz-i ehemmiyet olamaz. Bu arîzaya mevzu teşkil edecek esasatı kaydetmezden mukaddem arz edeyim:

Bendeniz Fikret'i okuduğum kadar Akif Bey'i de okudum, tahlil ettim. Gayrı münteşir yazıları müstesna olmak üzere, saha-if-i hadisata intikal eden eserlerini kamilen gözden geçirdim. Bu sebeple "İtiyat bir tabiat-ı saniyedir. Korkarım ki tabiat da bir itiyad-ı evvel olmasın" fıkra-i meşhuresinin birinci fıkrasına istinat edip de, Fikret'i pek fazla okumaktan mütevellit itiyadı bir tesire kapıldığımı kimse isnat edemez ve bu isnat vicdan namına, irfan namına günah olur. Nazarlarım Fikret'in sema-karîn inceliklerindeki derinliği ihatadan âciz kaldığı zaman -yorgunların mükeyyefat ile def-i taab ettikleri gibi- bendeniz de *Safahat*'ın içtimaiyatımızı ve bilhassa pek hayran olduğum dinî müdafaalarını takrir eden mevzularına koşar ve o satırlarda kendime bir lâne-i huzur bulurum. Şiir bilirsiniz üstadım, bonbon şekerlerinin zevk-i madisi ile kabil-i kıyas değildir. İbdâi incelikler, kolaylıkla hüceyrât-ı zevkiyemizi doldurmaz ve dolduramaz. Öyle olsaydı hikmet-i bedâyi, sanatkârın zevkine ve tarz-ı ihtisasına nüfuz etmenin tahlili usullerini bize öğretmezdi. Akif Bey'in:

Haberdar olmamışsın, kendi zatından da hâlâ sen
"Muhakkar bir vücudum" dersin ey insan, fakat bilsen
Senin mahiyetin Hak meleklerinden de ulvidir
Avâlim sende pinhandır, cihanlar sende matvidir

Mevizesinde insanı tefekküre sevk edecek hiçbir şey görmediğim gibi *Safahat*'ın her manzumesinde bizi düşündürecek hissi rikkatlerden şayan-ı dikkat misallere tesadüf edemedim. O kadar umumi, o kadar müşterek, o kadar basit mevzular!.. Fakat büyük ve müstesna şairimiz Fikret'in en basit bir manzumesi mutasavvır mıdır ki muhtevi olduğu mazmûn-u şiiri ile bizi derin bir hayale sevk etmesin? Eğer şairlik hayatı kopya etmekten, alelade bir fotoğrafçılıktan ibaretse, o hâlde itiraf edeyim: Bu vatanda Akif Beyefendi ile ölçülecek bir hünerver bulmak imkânsızdır..

Bir de muazzez ve muhterem üstadım, dikkat ediyorum, siz Akif Bey'i millî bir şair olmak üzere tanıyorsunuz. Bendenize kalırsa *Safahat* nâzım-ı muhteremi, içtimai bir musavvir ve dinî bir müdafî olmaktan ileri geçmemiştir, hele bir *şair-i millî* hiç değildir. Tamamiyle müşterek bir his taşıdığımız lisan meselesini bir tarafa bırakırsak mesela siz, en koyu manasıyla müthiş bir Türkçü ve tam bir Türk olduğunuz hâlde Akif Bey suret-i katiyede böyle değildir. O hiss-i millînin en bî-aman düşmanıdır.

Pek müberhendir efendim!.. Millî bir şair olmak için behemhâl milliyet aşkını taşımak lazımdır. Asrı peygamberîde ve bilhassa onu takip eden asırlarda müslümanlar resim, heykeltıraş, musiki gibi sanayi-i nefiseden memnû idiler ve memnuiyet-i vakia pek haklıydı. Çünkü muhtaç-ı inkişaf olan bir dinin salikleri, zevke hitap eden şeylerle uğraşamazlardı. Son asırlara doğru sanayi-i nefisenin beşeriyet için bir gıda olduğu tahakkuk etti ve memnuiyet-i vakia, cidden muhik tefsirat ile akli ve mantıki bir şekle irca olundu. Sanayi-i nefise mekteplere kabul edildi. Ribh meselesinde olduğu ve tesettür meselesinde olacağı gibi!.. Ferâiz-i ilahiye taalluk etmemek şartıyla, içtimai her şeye birer kulp takıldı ve takılacaktır... Binaenaleyh İslamiyet bidayet-i teessüsünde her şeyi, dinî bir nokta-i nazardan telakki mecburiyetinde kaldı. Filhakika o zamana göre başka bir milliyet mutasavvır değildi. Sırf endişe-i ati bu telakkiyi doğurdu.

Müslümanlıkta kavmiyet olamaz!..

Üstat, karşımızda tûde tûde milliyetler haykırır ve biz kendi ağzımızla bir kavme necabet atfederken millî varlığımızı da

“bî-idraklik” ile tavsif ettik, “Kaba Türk” dedik ve nihayet bu son asrın kıymetli bir musavviri Akif Bey:

Müslümanlıkta anâsır mı olurmuş, ne gezer
Fikr-i kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber
En büyük düşmanıdır ruh-u Nebi tefrikanın
Adı batsın onu İslam'a sokan kaltabanın
Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam
Bağlamak lazım iken, anlamadım, anlayamam
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize
Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize...

şeklinde pek tuhaf mütalealar serdetmekten çekinmedi.

Anlayamadığım bir cihet varsa, bu hitaba ne için bizim müstahak olduğumuzdur. Bu muaheze, asırlardan beri milliyetinden gayrı hiçbir şeyi tanımayan, her varlığı alenen tahkir eden ve tahkir ederken tefrika-i diniyeyi hatırına bile getirmeyen diğer bir ırka teveccüh etmek lazımdı. Sağdan soldan milliyeti istihfaf edilen Türk'ün, ufak bir teyakkuz-u millîsi cinayet mi oluyor?

Akif Beyefendi ağzını doldura doldura, “Bunu benden duyunuz, ben ki evet, Arnavut'um” diye ilan-ı milliyet eder ve bu ilanı elbette hürmetle karşılanmak lazım gelirken ve karşılanmışken Türklüğümüzü söylemek neden din ve can kardeşlerimiz için mana-yı hakareti tazammun etsin?

Dünyada aklımın ermediği muammalardan birisi de milliyet ile dinin karıştırılmasıdır. Cermenler ile İslavlar arasında ırki bir münasebet olmadığı hâlde, hepsi Hristiyan'dırlar. Efendimiz de şüphe etmezsiniz ki milliyetin nasıl hususiyet dâhilinde içtimai bir şekli varsa, muhitin de o suretle umumi ve o umumiyet içinde içtimai bir ifadesi vardır. Akif Beyefendi'nin, mevzuları millî hususiyetimizle alâkadar -çünkü başka türlü yazmak imkânı yoktur- olduğu hâlde milliyeti siyasi bir nazarla telakki etmesi acaib-i seb'aya bir adet daha zammemek kadar alude-i tenakuz bir hüviyet iktiza ediliyor.

Etrafımızda mütekâsif ve mütebellir milliyetlerin her nevi mevcudiyeti bir kabahat olmasın da Türklük camiasının, Türklük vicdanının teyakkuz ve intibahı bir günah telakki edilsin? Buna isyan etmemek gayri mümkündür efendim!.. Hem bu meseleye siyaset nüfuz edemez. Osmanlılık mefhum-ı küllisi arasında Türklük de bir cüz, fakat ekseriyet-i adediye ile bir cüz-i tamdır.

Üstadım!.. Zahiren lüzumsuz görünen şu tafsilattan gayem *millî şair* buyurduğunuz Akif Beyefendi'nin milliyet taraftarı olmadığını arz etmektir. Bu cihet sabit olunca, kendilerini *millî bir şair* olarak tanımakta mazeret kesb-i tavazzuh eder.

Dört numaralı arızamda "İtikadımca Akif Beyefendi ile Fikret arasında göze çarpan ilk fark meslek noktasındadır ve böyle olduğu için yekdiğerini mukayese müşküldür. Efendimiz yakından bilirsiniz ki Fikret iki şahsiyet gösteren bir sima-yı sanattır" demiş ve içtimai Akif Bey ile içtimai Fikret'in mümkünü'l mukayese olduğunu huzur-ı marifetinize itra etmiştim. Bu mukayesem için müsaadenizi istirham ediyorum. Sabit olacaktır ki Akif Bey içtimaiyatta *tasviri* ve *tersimi* bir kudreti göstermekten başka ibraz-ı marifet edemediği hâlde, Fikret ibdâa müsait olmayan bu mevzularda da nezahet-i his ve rikkatin ne şiiirî inceliklerini gösteriyor. İşte müşterek bir ihtisas, şefkat ve merhametin mevlûdu olması lazım gelen iki manzume takdim ediyorum. Birisi Akif Beyefendi'nin *Kör Neyzen'i*, diğeri Fikret'in *Perde-i Teselli'sidir*.

Kör Neyzen'den

Elinde, nevha-i matem kadar acıklı sadâ
Veren, bir eski kamaş; koltuğunda bit yedici,
Şu kör dilenci, bakardım, olunca nâle-serâ
Durup da merhameten dinleyen gelip gidici
Önünde boynunu bükmüş zavallı keşkülüne
Atardı beş para, onluk değilse bâri yine
Kırık saziyla ederken zaman zaman feryâd
Gelirdi gûşuna onlukların tanîniyle
Birer nevâ-yı beşaret, birer peyâm-ı vedâd

Bu manzume yukarıdan aşağıya kadar tahlil edilecek olursa, fikir namına umumi ve köhne hikmetlerin, köhne teşbihlik ifade-i diğerinden başka bir şeye tesadüf edilemez. Çünkü vekâyi ve hadisatı aynen nakletmekte pek mahir olan Akif Beyefendi, fikriyat ve ibdâiyat sahasına girer girmez şahsiyetini Sadi'nin veya diğer şairlerin sînâatını tekrar etmekte bulur ve kâri o tarz-ı tefekkürün yüzlerce emsaline tesadüf ettiğini hisseder. Fakat Fikret *Perde-i Teselli* manzumesinde, ancak bir şairin duyacağı ve meydana getirebileceği istiareleri kaydeder, işte:

İşte seksen yaşında bir sâil,
Yaşamış, kâinatı görmeyerek.
Yaşamış, mevte olmamış kail,
Yaşamak ayrı, görmek ayrı demek.

Mütehaşşid mezâhir-i zulmet:
Göz açıldıkça ruh perdelenir.
Acı bir levha şüphe yok ki hayat,
Görmemek en büyük tesellidir.

Ah ey pîr-i ser-sefid-i hazin,
Seni görmekle işte âmâcım
Yine birçok teessürata... sevin

Sen o zulmet-feza tecelliye,
İşte bak ben de, ben de muhtacım
Öyle bir perde-i tecelliye!

Akif Beyefendi *Meyhane* manzumesinde meyhanelere müteveccih bir tahassüs-ü nefinden mütevellit mütalealarını dermiyan ve bir meyhaneyi dolduran eşyanın bize güzel bir tasvirini, krokisini hediye ediyor. Bunları müteakip sarhoşların meyhane-ci ve yekdiğerleriyle olan münasebatını uzun uzadıya anlatıyor da, bermutat mevzûuna romantik bir mahiyet vermek için meyhane-ye sarhoşlardan birinin zevcesini getiriyor. Kadın pek muhik ve

acıklı birçok tazallümandan sonra yürekler yakan aile hissiyatlarını sayıp döküyor. Zevcinin kadeh arkadaşlarına tevcih-i hitap suretiyle onlardan istimdat ediyor. Kadınlığın mükâfat-ı makûsunu görüyor. Heriflerden biri "köpek oğlu kadın" hakaretini savuruyor. Bütün bu münakaşaları istima eden sefil zevç, nihayet ağzını açıyor, "hınzır orospu" diye haykırıyor, "git seni boşadım" diyor. Perde kadının bayılması ile kapanıyor.

Şimdi Akif Bey bu manzumesiyle "sarhoşluk her felaketin müsebbibidir" hakikatini ispat ediyor ve cidden muvaffak oluyor. Pekala efendim!.. Çoluğu çocuğu meyhaneye getirmek ve orada bir münakaşa açmak gibi içtimaen hoş görülemeyen tarz-ı tertibi, gayeyi, neticeyi daha faci' bir şekilde koymak zaruretine hamle-delim ve bir an için de kabul edelim. Akat muhterem efendim, bütün bu hikâye, bir eserin mahiyetini cildinden istiknah etmeye benzemez mi? Sarhoşluğun vâsf-ı mümeyyizi hakkında kârieleri tatmin edecek bir tahsil-i ruhiye bu manzumede tesadüf etmediğimiz garip olmaz mı?

Bu iddiamıza mukabil, "Onun mahiyeti cereyan-ı vakadan anlaşılır" denilemez. Asıl sanat görülenden ziyade görülmeyeni izah etmekle mükelleftir. Yoksa bu kabil tasvirâtın, rahmetli annemin masallarından ne farkı olur? Gerçi manzumenin bir noktasında:

Ne mazi var ne ati, bak şu ayyaşın hayalinde
Tutup bir zehr-ı ateşnak dest-i bi-mecalinde,
Zeval-i ömrü bekler hem şebabın ta kemalinde
Meraret intiba etmiş cebin-i infialinde!..

gibi satırlar varsa da, bunlar sarhoştan ziyade işretin gayesine teveccüh eden umumi bir takım mütalealardır. Kanaat-i âcizaneme göre Akif Beyefendi arzu buyursalar bile, bizce muntazar olan gayeyi temin edemezler. Hariçten görmeye alıştıkları hadisata karışacak olurlarsa, hemen köhne eda hikemiyâta sapıvermek mutatlarıdır.

Bakınız!.. Fikret de bit sarhoş yazmış. Akif Bey'in yirmi mısra anlatamadıkları halet-i ruhiyeyi, birinci mısraın ilk terkinde ufak bir darbe-i kaleme halledivermişler:

Bir siyeh neşe, mest-i la-yâkıl
Gidiyor çarpa çarpa kendisini.
Dinlemek, anlamak değil kabil
Bir hırıltıyla inleyen sesini...

Titriyor dest-i nekbetinde hayat
Bir mülevves paçavra hâlinde
Saklı yüzlerce mukaddes hevesât
Alnının çin-i infisalinde...

Arîza-i müteâkibemde ufak bir iki mukayeseden sonra, Akif Bey'in ruh ve lisanını tetkike başlayacağım.

Hürmet ve minnetle arz-ı tazimat eylerim üstadım efendim hazretleri.

13 ekim 1919

ARUZ ÖLDÜ MÜ? 3*

Mithat Cemal

Fikret aruzda bir şimşek gibi çaktı ve Jak Rişepen'in istediği gibi, Fikret'in nazmı hakikaten çalan bir tekerlekti. Mesela *La Dans Serpantin* manzumesi öyle süratle dönen bir dairedir ki, katreleri olan mısralar gözlerinizden nihan olur ve manzumenin heyet-i mecmuası, bir tekerleğin nesc-i nur inceliğindeki tabakası gibi döner, döner, muttasıl döner. Fikret, *Serveti Fünun*'a geçtikten sonra, artık "hane berduş" imzasıyla gazeller yazarak Naci Efendi'nin izinde cılız ve mütereddit bir su gibi titreyip akmaktan kurtulmuştu. Zannedirim artık François Coppée'yi meşk-i ittihaz etmiş onun arkasından yürüyordu. Bu edebiyatımız için pek iyi bir şey oldu. O zamana kadar edebiyatımızda lamba yerine şimşek, yelpaze yerine bulut vardı ve tebessüm bir hufre, göz bir feza kadar geniş şeylerdi. Gayrı tabî bir edebiyat ki, devlerin homurdanarak gezdiği bu sahada her şair, karşıdaki ceriha-i tehassüsü balta, hançer, gürz gibi şeylerle açabiliyor, diken ve iğneyi hafif buluyordu: Yeniçeri edebiyatı!..

* *Serveti Fünun*, 27 teşrinisani 1335/27 kasım 1919, nr. 1437, s. 79-81

Mithat Cemal, *Aruz Öldü mü?* başlığı altında sürdürdüğü yazılarının bu üçüncüsünde, Tevfik Fikret şiirinin Muallim Naci sonrasında geçirdiği büyük yenilenme üzerinde duruyor. Tevfik Fikret'te gördüğümüz yeni idrak açılışının altında ise François Coppée okuması yatmaktadır. Yaşanan canlı hayatın ve o yaşamaya duyulan hislerin anlatımına dayalı Coppée şiiri, Fikret'i çok etkilemiş, böylece Fikret, *Serveti Fünun* döneminde bir şair olarak algılanır hale gelmiştir. Mithat Cemal'in burada söylemek istediği, Muallim Naci tecrübesi edinmemiş olsa idi, Fikret'in bu geçişi yapamayacağı düşüncesidir.

Mithat Cemal'in üzerinde durduğu diğer bir husus da, Fikret'in günlük konuşma dilini şiire sokması ve bunda başarılı olmasıdır. Fakat Mehmet Akif'in aynı usûlü, Fikret'e göre daha da ileri noktalara taşıdığı düşüncesini de ihmal etmiyor Mithat Cemal! Bütün bunların ardından aruz, edebiyatımızda büyük bir yenilenme geçirmiş, hemen her meseleyi ifade edebilecek imkâna dönüşmüştür. Dolayısıyla aruzun şiirimizdeki kullanımı, klasik edebiyat dönemlerimize göre büyük bir farklılık arz eder hale gelmiştir.

Nef'î, Hamid, Kemal gibi cesim adamların gürültülü feryatları arasında Fikret söz söylemek, şöyle sadece konuşmak, meramını samimi sesiyle tane tane anlatmak isteyen bir nâzım idi ve Coppée'den *Demircilerin Tatil İşgali* ismindeki manzumeyi tercüme ettiği bir musahabede, Fikret atideki satırlarla, *Serveti Fünun*'da ne yapmak istediğini anlatmış gibiydi: "Bunda ne Alih ve ilahe-lerden, ne meleklerin perilerin kanatlarından; ne gök gürültüsün-den şimşek parıltısından, ne bulutların kehkeşanlarla müsademe-sinden, ne dağların denizlerin mehâbet ve dehşetinden!.. Hayır, bunların hiç birinden bahis yoktur; sadece bir hikaye, bir itiraf-ı cinayet ki katilin kendi lisanıyla muhkem huzurunda vuku buluyor."

Burada muarızlarımız diyorlar ki: Fakat bu vaat, bu niyet pek büyüktür ve zannederiz Fikret bu vaadini, kendisinin ve lisanımı-zın kabiliyeti derecesinde tutabildi. Çünkü itiraf etmeli ki lisanı-mız, Fransızca gibi üstünde birçok kuyumcunun asırlarca işlediği bir lisan olmadığı için, Fikret de lisan-ı nazmımızda bir Coppée bile olamamıştır. Coppée, *Demircilerin Tatil İşgali* ismindeki o manzumede, hakikaten Fikret'in dediği gibi bir demirciyi kendi lisanıyla konuşturabiliyor; halbuki *Rûbab-ı Şikeste* sahibi müd-det-i hayatında, hiç kimseyi, kendi lisanıyla konuşturmaya muvaf-fak olamadı. Hatta bir hastayı sayıklatmaya bile... *Hasta Çocuk* manzumesinde hastalanan çocuk:

— Ağlıyor çocuklar, bak...

Bırak, bırak beni arsız çocuk!.. Ninem toprak!..

diye sayıklıyor. Ve bahis, sanat bahsi olduğu için doğruyu velev ki bir no'lu hakikatte söylemek kabalık telakki edilmeyeceğinden deriz ki, bu manzumede "ninem toprak" diye sayıklayan "Hasta Çocuk" değil, belki manzumeyi yazan zattır. Annesi çocuğun öle-ceğinden korktuğu için, manzumenin nâzım, hastanın en tabîi su-rette sayıklaması, ancak *topraktan* bahsetmesiyle mümkün olabilir sanmış. Hasta çocuğun annesine teselli vermek isteyen hekim ise:

Sakin hanım, bu fena hissi etmeyin terviç;

Bakın, hava ne güzel açtı, incilâ buldu;

Deminki velvele, şiddet sükûn-pezîr oldu

mısralarında tekellüm uslûbuna katiyyen girmeyen incilâ, sükun-pezîr his, terviç kelime ve terkiplerini söylüyor ki burada doktor adeta bir noter oluyor. Mukavelât muharriri uslûbuyla söz söylüyor. Ve mesela yine bu manzumenin yukarısında çocuğun hastalığını hekime anlatan anne, "fakat, nevbet" kelimesindeki tekellüm şivesine uydurarak, bir semme suretinde telaffuz etmek icap ederken, mehâric-i hurûfa riayet eden bir dersiâm efendi gibi nevbet diyor. Muarızlarımız, Fikret gibi nazımda inkılap vücudunda getiren bir sanatkâr hakkında bu kadar acı söylemekte haksızdırlar. Düşünmeli ki bu *Hasta Çocuk* manzumesi (Mehmet Akif'in *Hasta'sı* gibi fevkalade güzel lisan ile otuz sene evvel yazılmazdı ve vakıa Akif *Hasta'sını* yazdıktan sonra, artık *Rûbab'taki Hasta Çocuk* öldü. Fakat aradaki mesafe-i zamanı da hesaba katmalı. Otuz sene evvel böyle bir manzume yazmak bir muvaffakiyetti.

Fakat kuzum ne kadar olsa ben de valideyim
gibi tabîî mısralarıyla ve "ninem" diyen çocuğuna hitaben,

— Ne var güzelim;

sualini ihtiva eden samimi cümleleriyle, bu manzumenin bazı yerleri pek güzel addedilebilir ve aruz ile neler yapılacağı anlaşılır. Mesela kavis (NT) içine aldığım şu parçalar (şiiirdeki italik kısımlar, NT), Fikret'ten evvel yazılmadığı gibi, *Safahat* müstesna olmak üzere Fikret'ten sonra da yazılmadı ve bu samimi ifade şekilleri parmak hesabıyla yazılan manzumelerde de henüz yok:

Size ithaf ile; size ne için ketm edeyim?

— Bir iltifat kadardır.

- *Çocuksuz gerçek!*

O, *çünkü* pek hatır-engiz, o *çünkü* pek müellim

Bir ihtisas olacak; *ben tahammül eyleyemem.*

Bu yeriliş de niçin sanki... haber eden var mı?

Hayale benzetiyorsun, *ya anlamazsın ki...*

Ya şiiiri bir tutuyorlar hayal-i batıl ile.

-*Olur*

*Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala
— ya biz*

*Ya ben nasıl yaşarım siz ölürseniz?
Güzel evet bu revişler güzel bu cazibeler
güzel.
Çocuklardan çocuk ben pür tehallük pür meserretli
koşardım hep...
Giderken böyle üryan bir çocuk nâgâh
Elimden tuttu baktım bir küçük gümrah
Dedim ki: İşte hakikat bu, hep kusuru yalan
Evet, o geçti, o hem bakmadan geçip gitti
İşte bak ben de, ben de muhtacım
Bir umut şiiire istiareleri
Şunu ismiyle yad edin: Toprak!
İstemem gülmesin o çehre bana
onda bir şive-i tahakküm var:
Sen diyor, sen benim esirimsin;
Beraber anlayalım gel, o taş ne olsa gerek
Yaşamak... Başka ihtiyacım yok
Öyle yıllarca, daima, bir çok
zar u mağlûl u muhtazır yaşamak
Herkes, büyük küçük, birikir reh-güzârına
Ediyor kalbe karanlık, acı şeyler ilham
Yürü: sükût-u adem, tavır: Sagir-i istihza
"Şu köhne hikmete bak!" dersiniz; fakat elsâf
Nedir meramı, Ne ister o tazedden bu karı?
Yarın küçük gidecek yalnız, öyle mi?..
Nasibin işte bu... Hala gözün kenarda... Yürü
Bir şifa bekleyerek kaç gecedir pür nefret...
Şimdi artık yaşamaktan bile nefret duyuyor;
Şimdi artık bütün âmâlini tahlîl etsek
bir yudum zehr olacak...*

— Canım, *hanım* çocuğum;
-Pek güzel, Seza, giderim.

— Bugün yine *dalgınlığın pek üstünde*

O hangi kotra, *canım*?

Fakat kuzum ne kadar olsa ben de valideyim;

Nedir *iniltisi* hariçde bâd-ı sermanın

Bu tûl-u kadın *bir* o mahsul-u ömr için yaşıyor.

Kaç hafta geçti bilmiyorum, bir sihrine

Bak yavrumuz, o dem kadının *doldu gözleri*,

Uzakta *şöyle* beş on haneden beş on bacadan

Silah oyunları zaten köyünde bildiği şey.

Koğan, kaçan, boğuşan, öldüren, ölen, ezilen

Onun semmi, onun, Yusuf'un harareti bu!

Harab bir köy şu yanda bir çatının

Çürük direkleri dehşetle fırlamış; öteden...

Tasvir eyleyemem bir yürek ulu münker...

Sizin de kalbiniz elbet acır değil mi?

Evet, nasıl veriyor sehm bu nazma şimdi emek

şu cümlelerde, şu nesc-i rakîk sanatta

On gündür işte uğraşiyor fikir ve sanatım

Bundandır işte, şiir olacak yerde sözlerim

Bilir misin nasıl ezhârdır ağlar

Gülümser sonra siz nasb-ı nigâh ettikçe dikkatle

Kim bilir belki bir tabiattır

"Yaz Aşkına Dair" dediniz... işte:

Her kahra tahammülle sordum... o yaşımda

yaltaklanır, atlar, sürünür, okşatır, okşar

Bir ömr-ü muhayyel... *Hani* göllerde yeşil, boş

Daha bir leyle-i firakın bu

tuhfe-i iştiyakıdır *düşünen*...

Kapında beklerim; elbet gelir, sorarım: - Bu ne?

-ya

bu böyle işte...
O hep o, hep o mülevves, o müfteris kitle!
Bir servet istedin... peki, dinle:
Lakin hayır, senin ne umurun? Bu hizmeti
senden ne hakla bekliyorum?..

Kavis içine aldığım “o, ya, hep, peki, dinle, kim bilir, belki, o ya şimdi, ona, hani” gibi ufak kelimeler ve edatları lisan-ı nazma sokmakla, Fikret ne büyük bir elastikiyet veriyordu. Parmak hesabına hiç bir garazım ve o tarzın en büyük nâzımı tanılan Mehmet Emin Bey’e hürmetten başka hiç bir hissim yoktur; bununla beraber zannetmem ki Emin Bey mesela Fikret’in:

Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala!

mısraı kadar tabii bir kaç mısra söyleyebilmiş olsunlar. Bilhassa Cenap, *Kılıç* manzumeleri okunulunca, aruzun bir mevzuyu derli toplu bir surette tebliğ etmekteki kudreti anlaşılıyor. Mesela “Helecanlarla geçen bir günün akşamında zemzem-i hilka-ti dinledin-se, nukuş-u hayatı teşrih ettinse, Cenap’ın mahiyetini anlarsın!” tarzında böyle iki adet şartı, iki tane çivi gibi kullanarak perişan mısraları mevzuya adeta mıhlamak gösteriyor ki, maharetli bir elde aruz ne kadar kabiliyetli bir vasıta-i tebliğdir. *Çekiç* manzumesi de okunulunca bu hakikat teslim edilir: “Bir demir parçası çekiç altında günlerce ezilir, sonra ömrü kınında yatmakla geçer; sonra o çelik parçası bir gün bir ehemmiyet alır, bir milleti kurtarır” deniliyor.

Bundan daha samimi bir şekl-i tebliğ olur mu? “Ömrü kınında yatmakla geçer, bir gün bir ehemmiyet alır” şeklindeki ifadelerden daha tabiisi bulunmaz zannındayım. Eğer *Rûbab* ile *Safahat* yazılmasaydı, aruzun hayat ve memâtından ben de şüphe ederdim.

ARUZ ÖLDÜ MÜ? 4*

Aruz vezninin üstünde işleyenlerden biri de A. Nadir Bey (Ali Ekrem, 1867-1937) olmuştur. Eserlerinin şekliyle mevzusunda iyi kötü bir şahsiyet gösteren, nazmında hiç kimsenin tesirine muvakkat zaman için olsun inkıyad etmeyen Ali Ekrem Bey, İlhamî imza-yı müstearıyla *Mirsat* mecmuasında *Kamerî* ünvanlı manzumesini neşrettiği zaman bile yani 1307/1891 senesinde, nazımda "anjanboman: teakup" ifade nümunelerini gösteriyordu.

Kamerî, Allah için sükût eyle!..
 İşte parlak şafak ayân oldu,
 Asmân-ı safaya gül doldu,
 Gülüyor her cihet; yine böyle.

Ah edersen ne dem gülersen sen!
 Merhamet etti bak eşyan da sana,
 Gözünün nuru eyliyor ima aşkını;

"Yine böyle ah edersen, aşkını ima" cümlelerini iki mısraya taksim etmek o zaman için bir yenilikti. O, İlham imzası ile evvela *Mirsat*'ta bu yenilikleri vücuda getiriyordu; Sonra A. Nadir imzası *Serveti Fünun*'da tasvir-i eşya ile muhâvere-i eşhas, yine o zaman için muvaffakiyet addedilecek surette nazma sokuyordu; mesela *Kayıkçı* ünvanlı manzumenin şu parçasına bakınız:

* *Serveti Fünun*, 4 kanunuevvel 1335/4 aralık 1919, nr. 1438, s. 92

Bir önceki yazısında, aruzun Tevfik Fikret şiirindeki başarılı uygulamaları üzerinde duran Mithat Cemal, *Serveti Fünun*'un bu haftaki sayısında Ali Ekrem'in (A. Nadir) şiiri üzerine yoğunlaşıyor. Tevfik Fikret'le Ali Ekrem'in aynı şiir anlayışına mensup olsalar bile aralarındaki farklara işaret ediyor. Akif'te gördüğümüz Ali Ekrem sevgisinin köklerine inmeye çalışıyor.

Ağırca bir aceleyle beş on kürek alarak
Biraz açıldı, fakat sonra durdu: Yenlerini
Yavaş yavaş sığadı; saltayı atıp yumşak
Benekli mendili kıstırdı koynuna; yerini
Biraz tasarladı... Artık hemen uçub gidecek,
Hayır bir iş daha var...

-Uf aman kayıkçı nedir,

Bu uzun yaptığın işler?

-Beyim kayıkta kürek

Güzelce yağlamayınca döner mi? Herkes bir
Zenaat işler efendim; hem artık işledi, hah !
Bakın nasıl uçacak şimdi, hoop.... Bismillah !

Son mısraın tabiiliği o zaman için, hatta gelecek bir zaman için bile aruz vezninin elastikiyetine delil gösterilecek kadar meydana olan bu nazmın, yukarıki beyitlerindeki teâkup ifade eden vaka bugün gözümüze fena görünüyor; *yerini, kürek, herkes bir* parçalarının mısra sonlarına gelmesi ifadenin tabiiliğini ve tadını kaçırıyor; fakat biz bunu bugün anlıyoruz; bu manzume çıktığı vakit 1316/1900 senesi idi ki hâlâ Fuzuli ve Nef'î lisanlarını yazanlar vardı. *Kayıkçı* ve emsali eserlerin nazımlarındaki kıymet, ilk nümuneler olmasındadır ve aradan dokuz on sene geçince, bu örneklerden birinci cilt *Safahat*'in nazmı ortaya çıkmakla anlaşılıyor ki aruz yaşıyor, hem de o zamandan birçok terakki ederek... Filhalka on sene evvel aruz vezni fikir, his, vaka ve manzara nâmına hiçbir şeyi daire-i tebliği haricinde bırakmayacak surette seyyal bir şekil alıyordu. Artık o, içine her türlü eşyanın gelişigüzel tıkladığı yamru yumru bir çuval olmaktan kurtulmuş, mevc-i menazır gitmiş, göğsünde asude bir çizgi gibi tutan bir ufuk olmuştu. Artık o bir ölçü değil, bir lisan idi!.. Aruz vezninde böyle bir manzara-i halk ve tekvin arz eden bu fecr-i inkılabı mazinin harabesi üstünde dalgalandıran el, bilmem tasrih etmeye lüzum var mı? Mehmet Akif Bey'in asabi eli idi. Nesrimizin büyük heykeltıraşı Süleyman Nazif Bey şedit bir ziya-ı zeka arasından *Safahat* nazmını o kadar vuzuh ile gösterdi ki, bu mevzu üzerinde söylenecek

fazla bir kelime, o ziya dalgasının bir kıyısında bir damla karanlıktır; titreyip düşmeye mahkûm siyah bir damla!... Fakat Nazif Bey *Safahat*'ın aruz veznindeki mevkiini ancak makalât-ı tetkikesinin çerçevesi müsait olduğu kadar ettiğinden, ben münhasıran nazma ve şekle ait olan bu yazımda bu noktayı biraz tafsil edeceğim: *Safahat* müellifini çocukluğunda Muallim Naci'nin sanat-ı nazmını karşısına koymuş, bütün eşkal-i ifadesini taklit eder bir vaziyette buluyoruz. Akif Bey *Resimli Gazete*'de *Kur'an* ve *Gazali* manzumelerini yazdığı zaman, tıpkı çocukluğunu gazel yazmakla geçiren Fikret Bey gibi, Muallim Naci'yi *Ateşpare* ve *Şerare*'leri kadar hatırlatan bir nâzımdı. Nasıl ki birinci *Safahat*'ta *Dirvas* ve *Hasbıhal* manzumeleri de o zamanın ve bu tesirin mahsulleridir:

Ey bülbül-ü terzebân-ı irfan
Dembest nevâlarınla vicdan

beyitini başında taşıyan manzume Mehmet Akif'in olmaktan ziyade Muallim Naci'nindir, hatta kelimelerine varıncaya kadar.

Geçenlerde Fikret Bey merhum bizim için neşredilen bir kitabı bize haber veriyor ki *Rûbab*'ın bazı manzumeleri Paris mecmualarının resimlerine bakılarak yazılıyormuş. Düşününüz, başınızı kaldırıncı Şark'ın mavi semasını gördüğünüz, biraz yürüyünce Sadabad ve Boğaziçi sahillerine indiğiniz bir memleketin ufkunda minareler ürperen ve kubbeler uyuyan bir Şark beldesinin şairlerine, Paris matbaaları her hafta bir avuç boya göndermeseymiş, o manzumeler yazılamayacakmış! İstanbul'un sokağı, evi, ailesi, cami ve türbesi, hülâsa evinden çıkıp yarım saat yürüyen hisli bir adamın gözüne mütemadiyen çarpıp duran bu mükerrer benliklerimiz, demek ki bir karış boyalı kağıt kadar manalı değilmiş!.. Evet hatta o kadar değildir ki mesela bir manzumede bir âşıkın Ayşe veya Hatice ismine izhar edilmesi, kabalık, bayağılık addediliyor, şairler Garbî Avrupa'nın muhayyel kadınına ait olmak şartıyla, muttasıl hurûf-ı hecaya ilan-ı aşk ediyorlardı: Matmazel "Kaf", Matmazel "Nun".

İşte A. Nadir Bey, *Serveti Fünun*'un bu türlü yazıları içinde az çok bir istisna teşkil ediyor, bize bizi yazıyordu: *Göksu Dere*-

si, *Karacaahmed*, *Kayıkçı*, *Vasiyet* isimindeki manzumeleri, benim memleketimin eşhas ve eşyası idi. Vakıa A. Nadir imzasının üstünde de bazen Almanya'daki bir Beethoven, bazen Fransa'daki bir bina Tur-ı Eysel yükseliyordu. Fakat diyecekler ki belki bunlar ve belki Fikret Bey'in ve arkadaşlarınıninkiler, sansürün müsaade edeceği mevzuları her perşembe *Serveti Fünun'a* yetiştirmek ihtiyacının ihtiyata riayet eden neticeleriydi. Ben bunu kat'iyen zannetmiyorum. Çünkü tek bir mısraı olsun samimiyetle ibaret kalmış olmakla beraber, *Öksüzlüğüm* ünvanı altında "Girit" gibi bir siyaset şehidi hakkında yazılan manzumeler basılabiliyordu. Hem ne de olsa ben mademki bu memleketin şairiyim, tabl ve kös dinlemiş dedemin vücudumda kımıldayan asab-ı mevrûsesi, ummam ki, bir Alman dahi-i musikisinden manzume mevzû çıkaracaktır. Mütihazsıs evvela bilsin ve eğer şairsem, yani en samimi duygularımı bir manzumenin kelimelerine, kalemimden ziyade kirpiklerimin ucuyla damla damla tevdi eden bir adam sam, Tur-ı Eysel benim için bir mamurenin sathında bir yığın demirdir! Bununla beraber A. Nadir Beyde bu türlü gayr-ı samimi manzumeler pek azdı ve Akif Bey, onda memleketi yazan bir şair bulduğu için onu derhal sevmiş ve benimsemiş, ecnebi bir memlekette fes gören, birçok serpuş-u ecnebi üstünde bayrağının dalgalandığını hisseden bir Türk gibi ona doğru koşmuştu.

İşte *Serveti Fünun* şairleri arasında A. Nadir Bey eserlerinin samimiyeti ile, İslam şairini böyle en hassas yerinden yakaladıktan sonra, ona eserlerinin mevzuları ve şekilleriyle icra-yı tesir etmeye başlıyordu. Ve muhâvereyi nazma sokan, aruz ile vaka tasvir eden bu manzumelere bakılarak *Safahat*'ın birinci kitabı yazıldı. Eğer A. Nadir'in *Vasiyet*'inde "Bölük Emini Ömer", "Çemişkezekli Memiş"e mektup okumasaydı, Mehmet Akif'in *Asım*'ında da *Köse İmam* ahababının oğluna haber-i matuh ilmühaberi yazdıramazdı; *Vasiyet* de okunulan mektubun cümleleri arasına muhavere sokulmasaydı, *Asım*'da da yazılan ilmühaberinin satırları arasında muhavere bulunmayacağı gibi!.. İşte *Vasiyet*'teki muhavere mektup:

-Gel arkadaş, bakalım gel, şu mektubu anlat:

Babam nasıl?

-İyidir.

-Çok şükür... Nasıl Emine'm?

Yeminlidir, bana korkma yalan demez ki ninem.

Çank takındığımız gün ağırca hasta idi.

Memiş, eğer ben ölürsem sakın acınma dedi...

-Baban selam ediyor, Daltaban selam ediyor;

Bekir selam ediyor, Pehlivan selam ediyor;

Ninen selam ediyor, emmi kızların hakeza;

Çoban selam ediyor...

-Bak hele! diyindi bana.

Bizim kadın nice olmuş... Bizim kadın Emine?

-Bekir nişanlanıvermiş, Bey ırmağı taşmış;

Sular yeşil öyüğün üstünü basıp aşmış...

-Yoğundu... emme su ha! Coşgun olmalı bu sene.

Kızılınar bu kadar taşmadıydı... Sen de hele

Şu mektubu bitir artık, bizim kadın nicedir?

-Memiş durundu...

-Bırak ben tamam sekiz gicedir

Düşümde görmedim artık...

-Bu yıl da sazlı ile

Çekirge çok düşüyormuş, öğen hele yoğumuş.

Ağılda üç koyun ölmüş; sıcak birez çoğumuş.

Senin buzağ büyümüş, kök ağaç çiçek açmış;

Zavallı çöp Hasan'ın kır tayı dağa kaçmış.

İmam dua okumuş cenge... ha selam ediyor,

Ömer gilin kızı doğmuş... Sadık selam ediyor...

-Bırak bırak, yetişir anladık...

-Selam ediyor!

AKİF ŞAİR OLDUĞU KADAR SANATKÂRDIR*

[Süleyman Nazif'ten Mehmet Sıtkı'ya]

Azizim efendim,

Örfi-i Şirazi'yi bu hafta size feda ediyorum.

Son mektub-u meksûfunuzda kanaat-i mütekaddimemi teyit edecek nukat olmasaydı, Acem şairi hakkındaki silsile-i neşriyat arasına bu cevap-nameyi sokmaz, yakın-uzak bir atıya talik ederdim. Bereket versin ki hüviyetiniz ve hüsnüniyetiniz bence malumdur. Yoksa sizin Mehmet Akif'i muâheze tavr-ı müstearıyla sena ve itra etmek istediğimize hükmederdim. Getirdiğiniz misaller bu zannı yakın derecesine isal edecek kuvvettedir. Nefy ile teyid-i ispat etmek isteyen erbab-ı tevhid gibi, siz de zahirde inkâra benzeyen bir lisanla Mehmet Akif'in kudret-i şairiyetini ikrar ediyorsunuz. Şair-i azamımızın dediği gibi:

Mevlâ'yı ne yolda etsem inkâr

İkrâr çıkar netice-i kâr

Bu eğer iltizâmî değilse, emin olunuz azizim ki siz *Safahat* şairinin en büyük perestîşkârisiniz. Hem de haberiniz olmaksızın.

Mübâhesât-ı ilmiyeden ben daima içtinap ettim. Çünkü ve Ali Kemal'in bi-hakkın dediği gibi, benim ilim dağarcığım pek

* Süleyman Nazif, *Peyam-ı Edebi*, 27 kasım 1335/27 kasım 1919, nr. 59, s. 1
N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019, s. 403-407

Süleyman Nazif'in yukarıdaki cevabının en önemli yanı, Mehmet Sıtkı'nın *Trakya* gazetesinde çıkmış bir şiirine yer vermesidir. *Bir Temenni* adını taşıyan Mehmet Sıtkı'nın şiirinin, öne çıkan temalarıyla doğrudan Akif'i hatırlattığını ileri süren Süleyman Nazif muhatabını beklemediği yerden vuruyor.

Bundan ayrı olarak Tevfik Fikret'le ilgili önemli bilgiler veriyor, Akif'in ve kendisinin milliyet algılamasını izah ediyor ve tartışmaya son vermek istediğini belirtiyor.

yufkadır. Cehlimi cürm-ü meşhut hâlinde yakalatmaktan pek ziyade korkarım. Bu böyle olmakla beraber sizinle dostane hasbihal ve hem-hâlâne dertleşme kabilinden birkaç satır-ı meveddet tea- ti edersen mahzûz olacağımı da ketm edemem.

Keşke bu meselede Tefik Fikret ile Mehmet Akif karşılaştırılmış olmasaydı!.. Biraz da kendi ihtiyatım, yani kusurumla girmiş olduğum bu girîveden nasıl kurtulacağımı ben de bilmiyorum. Beni korkutan mevzûun ehemmiyeti değil, İstanbul'un hâlidir. Şimdi İstanbul'da müthiş, bî-aman, meâyib-cû ve aff-ı nâ-pezir bir mezhep var: Fikret'e mezheb-i takdisi. Yalnız salikleri değil mü- essisleri arasında da, *Rûbab-ı Şikeste* şairini son nefesine kadar sevmemiş ve... sövmüş zevat bulunuyor. Safvet ve tasalluf her iki- si de bu tarikat-ı cedideye dâhildir. Mesela merhumun ezkiyâ-yı telâmizinden Ruşen Eşref burada üstadına kemal-i samimiyetle ağlarken, ötede bilmem kim ve kimler bin fikr-i muzmirre lisan ve kalemleriyle setr-i mahiyet ettirmeye çalışırlar.

Mekteb-i Sultani'den birçok fevkalâde mükâfatlarla otuz iki sene evvel şehadet-name aldığı gün merasimde bizzat hazır bulunduğumuz sokakta, evinde, yalısında, Aşiyân'ında, *Serveti Fünun'da*, *Tanin'de* kâh nâsiyesinden cinler, kâh dudaklarında te- bessümler topladığımız, nöbet nöbet gazûp ve mülayim ve yine nöbet nöbet şetim ve mültefit, muhibb-i şefik ve serzeniş-kârimiz hakkında bildiklerimizi ve duyduklarımızı bile açıktan açığa söy- lemeye -alimallah- cüret edemiyoruz,

Pek kadim dostlarımdan biri var, her şeyi anlamaya merak- lı görünür, nasılsa Tefik Fikret merhumla görüşmemiş ve onu tesadüfen bile görmemiş, *Rûbab-ı Şikeste*'yi ne kadar okumuş ve hususiyile ne kadar anlamış olduğunu bilmem, yalnız "Eyüp" ve "Aşiyân" merasiminden birinde hazır bulunmuş. Bu dostum evvelki gün benden onun şekil ve şemâilini soruyordu, "Tev- fik merhum şişman bir vücut..." diye evvela evsaf-ı mer'iyesini tâdât etmek istedim. Sözümlü derhal tehevvürle keserek "Sus! Sen ona cismaniyet isnat ediyorsun!.." dedi ve yine tehevvürle yanımdan ayrıldı.

Rûbab-ı Şikeste sahibinin Eyüp'teki kabrine beş seneden beri bir taş bile dikilmemiş, bununla beraber her sene muntazaman ziyaret olunur. O ketibe-i züvvâr meyanında merhumun cidden muhlis eviddâsı bulunduğu gibi, bunların arasına karışmış olanlar arasında Tefvik'i ne görmüş ne tanımış, ne okumuş ne anlamış, hatta ne de sevmiş kimseler var.

Süleyman Paşazade zavallı arkadaşım Sami de, iki seneden beri Tefvik ile hem-hazîre ve hem-hâldir. Bu biçarenin ruhunu da tazip erecek bir hadise birkaç ay vukua geldi. Şahsiyattan tevakki ettiğim için sükût edeceğim.

Şimdi azizim, böyle bir mahalde beni söyletmekle, bir kat daha mebgûz-u üdeba mı etmek istiyorsunuz?

"Müslümanlıkta kavmiyet olamaz" iddiasını Mehmet Akif, sizin gösterdiğiniz manzume ile nakz değil, teyit etmişti. O manzume yazıldığı zaman Arnavutlar hülya-yı kavmiyetle bir istiklal-i muhayyel arkasında koşuyor veya koşturuluyorlardı. Dalâli ve tehlikeyi gören Mehmet Akif,

Veriniz baş başa... Zira sonu hüsrân-ı mübin:
Ne Hilâfet kalıyor ortada billahi, ne din.
"Medeniyet!.." size çoktan beridir dış biliyor.
Evela parçalamak, sonra da vurmak diliyor,
Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûride siyaset, ne bu fasid davâ?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım çoğunuz...
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!..
Bunu benden duyunuz, ben ki evet, Arnavut'um...
Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!..

Şair irşadına kuvvet ve Arnavutlara ihsas-ı emniyet için "ben ki, evet Arnavut'um" diyor. O, her vakit dediği gibi, burada da tekrar ediyor ki kavmiyeti İslam, menşei Arnavut'tur.

Benim de akide-i içtimâiyem daima bu esasa ibtinâ etti. Bir Türk'üm ki, Buhara-yı Şerif ile hiçbir münasebetim yok. Bir Osmanlıyım ki, Boşo Efendi ile hiçbir vakit hem-his olamadım. Bir

Müslüman'ım ki Fas'ta, Cava'da temekkün, hatta temettü etmek hatırımdan geçmez. O evsaf gibi bu hissiyatı da ecdattan tevarüs ettim. Vâsi vatanımın üstünde Osmanlı ruhu, müslüman ruhuna istinat etmiş dururdu. Arnavut, Boşnak, Türk, Çerkez, Arap, Gürcü, Kürt, Laz, ne kadar uruk-u İslâmiye varsa, ferda-yı Meşrutiyet'e kadar tek bir kıblenin karşısında ve tek bir tahtın etrafında müçtemi ve müttehit kaldı. Neuzibillah!.. Büsbütün inhilal ederse ben yine Müslüman, yine Osmanlı, fakat Türkçe ile mütekellim halk ile hem-şehir kalacağım. Bizden ayrıldıklarına nadim gidenlerin arkasından bizim ağladığımız kadar ve belki daha ziyade onlar girye-nisar ve matemdardırlar.

Bu cerihayı bundan ziyade deşmeyelim.

Tevfik Fikret'in bedayii olduğu kadar manzumelikten ileriye gidememiş birçok eserleri vardır. *Bisiklet*'ten alınız da *Tesadüflere* ve *Haluk'un Bayram*'ına kadar... Bir şairin mahiyetini tetkik ve tayine eserlerinden birer parça veya tek bir eseri delil-i kâfi olmaz ve asarın kıymetini takdir için de, bir kere daha tekrar ederim ki, zevkten başka miyar yoktur. Bu zevk de tehalüf edebilir. Mesele sizin Tevfik Fikret'te muhsenattan bulduğunuz,

İşte bak, ben de, ben de muhtacım
Öyle bir perde-i teselliye!..

beytini ben hakikate mugayir ve gayri samimi buluyorum. Âmâdan rida-yı teselli arayan hiçbir dermande-i hayat yoktur. İntihar edenler olur, fakat gözlerini, mahza sefalet-i beşeri görmemek için, ihtiyariyle çıkarmış ve kör olmasını ihlas ile arzu etmiş bir adam, bir hayvan gösterilemez.

Zat-ı âliniz Tevfik Fikret'i pek çok sevdiğinizi söylediğiniz hâlde Mehmet Akif'in tavr-ı beyanını eş'arınız daha ziyade lâ-yık-ı iltifat görüyor. Her hafta muntazaman ihda etmek lütufkârlığında bulunduğunuz *Trakya* gazetesinin on beş gün evvelki nüshasında (19 kasım 1919) güzel bir manzumeniz vardı. İşte aynen naklediyorum:

Bir Temenni

Matbuatın şahs-ı manevisinden

Milletin azm-i ebed-şanı harap olduğu gün
İştibah eylemeyin, ne dernek ne düğün
Ne teali görünür... Hepsi temelden yıkılır,
Arş-ı âlâ ezilir, ruh-i Muhammed sıkılır.
Bu hakikat ezeliyken neye vicdan ve kalem?
Bir sefil arbedeye vasıta olsun her dem
O yalandır, bu hakikat, şu hakikat, bu yalan,
Yandı namus-ı vatan sen ebediyyen oyalan.
Yok ise mesele, bul, varsa onu mahva yürü!..
Sonra ezhan-ı umumiyi o girdaba sürü.
Ne o sırtındaki? -Allah'a sığındım- Türk'ün
Şanlı tarihine bir hatime vermek mi yükün?..
Silkin at!.. Duş-u zaifinden o kıyl ü kâli,
Fikr-i şahsiyi bırak!.. Anla meal-i hâli.
Çıkılır sanma o vadi-i dalâl utkundan
Şimdi nur istiyor, nur-u müebbed senden.
Çeşm-i iman ile gör yerdeki na's-ı bi-rûh
Kara bir gölge değil, hasta vatandır mecrûh.
Tanrı hakkıçün aman birleşin âti pek tar,
Akıl ve izanı olan gayeyi vahdette arar.

Bir de Mehmet Akif'ten bir numune getirelim:

Sizi bir aile efradı yaratmış Yaradan,
Kaldırın ayrılık esbabını artık aradan.
Siz bu davada iken yoksa -iyâzen-billâh-
Ecnebîler olacak sahibi mülkün nâgâh.
Diyedursun atalar: "Kala, içinden alınır."
Yok ki hiçbir işiten... Millet-i merhume sağır!

Siz Mehmet Akif'e temayül etmekle bir isabet-i hissiye gösteriyorsunuz. Bu muhakkaktır ki Akif şair olduğu kadar sanatkârdır. Fakat sanatın tezahürât-ı şekliyesinden ziyade ruhuna maclûp

bir sanatkâr. En ziyade ca'liyetten ihtiraz ve teneffür eder. Her yazdığıında samimidir. Hâlbuki Tevfik Fikret'te *Kılıç* gibi, *Yağmur* gibi birçok manzumeler, şairin duygudan ziyade taklide tâbi olmuş bulunduğunu gösterir.

Fakat biz bu bahiste niçin bu kadar ısrar ediyoruz, bilmem? Şair de güzel gibidir, tahlil ve teşrih olunmaksızın sevilir. Tevfik'in lisan ve irfanımıza pek çok hizmeti oldu, meşkûrdur. Akif de beyan ve vicdan-ı millîmize aşk ve iman ile hizmet edip duruyor, memduhtur. Bize terakkub eden vazife, ne gidenin ruhunu ne kalanın kalbini rencide etmektir. Her ikisine de hürmet gösterirsek daha ziyade hak-şinaslık etmiş oluruz.

Başka mesâilde zat-ı âlileriyle teati-i efkâr etmeye mal-memnuniye hazırım. Fakat şu bahse burada nihayet verelim. Şayet Mehmet Akif hakkında tetkikat ve tahlilâtınıza devam edecekseniz, benden başkasını muhatap intihap buyurun.

Bu münesabetle teyid-i meveddet ederim efendim.

AKİF AVAM RUHUNU HER NEVİ BESATETİYLE ANLAMIŞTIR*

[Mehmet Sıtkı'dan Süleyman Nazif'e]

İskeçeli Mehmet Sıtkı

Ortada fâhime-sûz ve meçhul bir muâdele var. Akif Beyefendi'nin şairliği kadar mühim. Bu kudretli musavvir, sanatı ifade eden ibdâi kabiliyete, hissi ve fitri inceliklere, ilhamlara bigâne. Vekâyii söyleyen yazıları içinde kendisinin görünmemesi bu müddeamın delilidir. Mütecellî olan şahsiyeti ise uslûbuna aittir.

Mamafih büyük bir tabakayı arkasından sürükleyen Akif Beyefendi de ne sihir ve fûsun mevcuttur ki, muhit-i cazibedârı gözler kamaştırıyor? Fikret'in sanatı, mihrakında ancak madut ve mahdut şahsiyetleri yakabilmişken, *Safahat* nâzımının kahvehane köşelerinden tutunuz da kısmen mehafil-i âliye dâhil olmak üzere,

- * İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Edebi*, 4 aralık 1919, nr. 60, s. 2
İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Edebi*, 11 aralık 1919, nr. 61, s. 4
N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019, s. 408-415

Mehmet Sıtkı'nın *Peyâm-ı Edebi*'de birbirinin devamı niteliği taşıyan son yazıları! İlgili yazının en dikkati çeken yanı, Rıza Tevfik'in *milli şair* olarak ilânı ve bunun Mehmet Akif'e, Cenap Şahabettin'e, özellikle de Süleyman Nazif'e arz edilmesi ihtiyacıdır. Dahası bunun sanat ve edebiyat kamuoyuna ilânı ihtiyacıdır. Mehmet Sıtkı'nın bu ihtiyacı, tartışmanın finaline bırakması da ayrıca dikkat çekicidir.

Bu düşüncesi ile Mehmet Sıtkı'nın İttihat ve Terakki taraftarı olmadığı ortadadır. Dolayısıyla Rıza Tevfik'e bu derecede yakınlığı, Mütareke/işgal döneminin özel şartları ile izah edilebilir. Kaldı ki bu sıralarda İttihatçılar yurt dışına çekilmiş ve Rıza Tevfik'in de ileri gelenlerinden biri olduğu Hürriyet ve İtilaf Partisi iktidarda idi. İkinci bir husus da, Edirne Sultanisinde edebiyat ve felsefe hocalığı yapan Mehmet Sıtkı'nın, aynı ili temsilen Meclis-i Mebusan'da bulunan Rıza Tevfik'le temas içinde bulunmaları ihtimalidir. Bu bakımdan ikilinin birbirini tanımaları ihtimali oldukça yüksektir. Yani netice olarak Rıza Tevfik'in kısmen İttihat ve Terakki muhalefeti, kısmen de Mehmet Akif'e olan husumeti, Mehmet Sıtkı'ya aynen geçmiş gözükmektedir.

şâyân-ı dikkat bir kabile-i hürmetkâr taşıması vakıa istihfaf olunacak bir mesele değildir.

Bu işi -inkâr etmek latife-i şahanesinde bulunduğunuz- mantık yoluyla hall için münteşir yazılarını tekrar gözden geçirdim ve eski kanaatim yeni bir şey kazanmadı. Filhakika Akif Beyefendi, avam ruhunu her nevi besâtetıyla anlamıştır. Salon inceliğini bir türlü idrak edemeyen bu zat-ı muhterem, kahveleri tam bir mana ile ihtisas etmiş, simaların mahmur ve besim nazarlarından sine-i der-yaya münakis elmas-parelere karşı ilahî bir istiğrak gösteremediği hâlde, hiçbir mana ifade etmeyen menâzıra karşı boş birçok lakırdılar söylemiştir. Bir erganunun feryad-ı kalbîsini lâkaydane telakki eden Akif Beyefendi, bayram yerindeki dilli düdüklere, şakşaklara, kaynana zırlıtlarına, salıncaklara aşına bir meclûbiyetle nigerân olmuştur. Atlıklarınca rakiplerinden birkaç çocuğun terennüm ettiği:

Haydindi mini mini maşallah

Kavuşuruz inşallah

türküsunü ne tatlı bir zevk-i mûsiki ile dinliyor.

Bu noktada bir sual varid-i hatır olur: Peki!.. O türkü söylenmemiş midir? Söylenmiştir efendim. Fakat sanat, hadisâtı en hurde nukatına varıncaya kadar kaydetmek mecburiyetinde değildir ki!.. Vekâyiin boğucu, ezici tafsilatıyla uğraşmak ifade-i umumiyesindeki şiiri görmemekten mütevellittir. Zaten sanatta mutabakat gibi sıkıcı bir şey- yoktur. Garp'ın büyük bir bedii-şinası: "Sanat tabiatı aynen ifadeden ibaret olsaydı, fotoğraf her ihtiyacı temin ederdi" diyor. Zola'nın *Paris'in Karnı* namıyla iştihar eden eseri, bu nâkisaları yüzünden iltifata mazhar olmamıştır.

Her şeyde ahlâk ve içtimai bir gaye arayan Akif Bey, en büyüğü sekizi geçmeyen masum ağızlara:

Deniz dalgasız olmaz

Gönül sevdasız olmaz

Yâri güzel olanın

Başı belâsız olmaz

sözlerini de reva görüyor?

Muhterem üstat,

Siz hepimizden iyi takdir edersiniz, içtimaiyat medlûlünde umumi bir mana ve o manada mütekâsif bir ifade vardır ki, sanatkâr için nokta-i temas orasıdır ve sanatkârın tesirât-ı muhitiyeden azade kalamaması bu itibarla tefsir olunur. Tetkik ediyorum, Akif Efendi tablonun şiiirî ifadelerinden ziyade müfredatına iltifatkâr bulunuyor ve aled-devam renklerin krokilerini alıyor.

Fıtrat vakia, herkese şiiirî kabiliyet bahşetmiştir, fakat derin bir ridâ-yı iham ile mestûr ve muzlim olan bu kabiliyeti mahsus bir hâle getirmek, inkişafını temin eylemek için biricik yol, ihsasâtı suhulet-i ilâda sevk eden terbiye-i bediyyedir, içtimai ve fikrî terbiyeler arasında bediyyâta büyük, pek büyük bir mevki ayırmak zaruridir. İlm-i ruha aşına ve maruf *münekkitle*r âsâr-ı sanatı *intikat* ederken, sanatkârlar üzerinde haylice tevakkuf ediyorlar. Zira âsârın tahlili, mübdiinin tarz-ı ihtisasını kâfi bir surette izah edemiyor ve biz-zarure sanatkârın hususiyet-i ahvalini, maişet ve muâşeretini arayıp araştırmak külfetini ihtiyar ediyorlar.

Eser ile müessir beyninde ruhi ve haricî rabitaların başka bir şekilde temini gayrı mümkündür. Hakikatte sergüzeşt-cû, kanat-i âcizaneme göre de dikkate şayan bir çılgından başka bir şey olmayan Byron'un ebedi şarkıları, şahsiyeti ile şahsı arasındaki rabita-i makûseye daima şaz bir misal teşkil eder. Zavallı ve bütün manasıyla bedbaht Baudelaire'de bu müstesnalar içindedir.

O hâlde muhterem efendim, *Safahat* nâzımı, şahsı ve şahsiyeti itibariyle tetkik edilirse iki varlığın yekdiğerine lâ-yezal bir rabitası olduğu tahakkuk eder. Bir defa terbiye-i bediyyeden ziyade, terbiye-i diniye ve içtimaiyede haiz-i marifet olduğunu görürüz. İçtimaiyatı iyi anlamış. Fakat bu anlayış tabakât-ı basîteden ileri geçememiştir ve onun içindir ki mevzuları kir ve pastan azade olamıyor.

Mevzularında hissiyatı gıdıklayan şeyler varsa, bu mazhariyeti o hissiyatın ruh-u umumi ile muvafakatındadır. Hâlbuki şiiir ve sanat, umumiyetten pek mütebâittir, ayrı bir cihandır ve sanatkârlar cihana tâbi olmazlar, cihanlar meydana getirirler, Hâmid Beyefendi gibi, Fikret de öyle!..

Teceddüd-i edebîmizin mübdileri, müstesna hilkatlerini süsleyen bedîî terbiyeleriyle milyonların kanaatini tebdil ve asırların tespit ettiği Arap ve Acem zevk-i şiiyesini terk ettirmek suretiyle zevk-i edebiyi başka bir mecraya sevk eylediler. Şakaya gelmeyen müthiş bir inkılap, Fikret'te zarafetin, fikrin, merhametin en vâzih tecelliyâtı yaşıyor. Bahçesi, lânesi, ressamlığı, Rûbab'ı bu seciyelerinin delilidir.

Cenap'ın şiirlerinde çalak ve seyyal hayaller uçuyor, nesirlerinde bir centilmenin rakîk ve müstehzi mazmûnları mevcut.

Halit Ziya'da mevzuların timsali aynen görünüyor, renkler göz kamaştıracak derecede aşikâr. *Firak-ı Irak* mübdiinin muhteşem ve muazzam uslûbunda asaletin mütehakkim ve aynı zamanda vakur intibaları çarpışıyor, Nef'i ruhunun nesre intikal etmiş taneları parlıyor.

"Koparma zelze-i küfrü secdegâhımda" diyen Faik Ali, bir mısradaki büyük bir cihan-ı ihtisas ve sanat ortaya kovuyor.

Yine katiyetle iddia ederim: Kitap okumak, terbiye-i bediâ için kâfi olamaz. Zevk-i bediîyi ilâ edecek sevâikten en mühimi hassasiyet, âli görgü, daha sonra mütalaa ve tettebbudur. Akif Beyefendi'nin hissi kabiliyeti, hususi görgülerinin fıkdanını ima ediyor. Tettebbu ve tahsilinin yüksekliğine kanaatim vardır. Zevk-i bediîsindeki noksanlığını terbiye i diniye'sinde aramalıdır. Her şeyin maatteessüf dûçar-ı ihmal olduğu son zamanlarda, *Safahat* müellifinin şâyân-ı hürmet bir akide-i merdane ile ekmel dinimizin bir müdafii ve mücahid-i kahramanı kesilmesi kadar bu memlekette büyüklük tasavvur edemem, takdise bi-hakkın sezadır. Hele vatani yazıları, içtimai müdafaaları: Hâlâ hissiyat-ı behimâneyi musavvir neşriyatta bulunan çocuklar için birer ibret olmalıdır.

Fakat üstadım efendim, ahlâki ve içtimai mevzular, ıbdâa müsait olmayan kuru ve yavan yollardır, sanat ise vaizlik değildir. Bir mevzu ki mehâsin-i maddiyeye mün'atıf olmaz, teşbih ve istiareye müsait bulunmaz ve nihayet hissiyat ile his arasında tesis-i muvazeneye hadim değildir, artık orada şiir aramak bir parça garip olur.

Bediiyat mütehasıslarını bırakalım, deha-yı şiiîrsi medih ve sitayişten müstağni olan Hâmid Bey'in *Makber*'inin mukaddimesinde, "Benim, ger varsa mehâsinim dağların, güzel yüzlerin, çiçeklerindir" diyor. Mamafih erbabının elinde olmak şartıyla ibdaa müsait daha birçok mevzuların vücudu inkâr edilemez. Tahsilleri ve kıymet-i sanatkâraneleri kabil-i inkâr olmayan pek mahdut birkaç genç istisna edilirse, ekseriyeti boş ve bi-vukuf dimağlardan müteşekkil, hayatta ilim ve irfandan ziyade siyaseti mütteka ittihaz eden beş-on gencin saltanat-ı şebab ve edebiyat namına:

Gün battı, doğdu ay.

Şinanay da şinanay

şivesindeki tuhafliklarından beri, said oldukları sedir-i sanattan bu buhran-ı dimağiyi vâlihane temaşa eyleyen esâtize arasında, Celal Paşa merhumun kıymetli oğlu ve asrımızın değerli şairi muhibb-i şefikim Rifat Celal Beyefendi'nin şiirleri ile Akif Beyefendi'nin manzumeleri arasında bir mukayese yapmak ne latif olacaktır. Hâlbuki Rifat Celal bir Fikret değildir. Efendimiz ise *Safahat* mülellif-ı muhteremini Fikret'le hem-seviye görmek istiyorsunuz?

Safahat'ın lisanına gelince, maatteessüf nezahetten âridir. *Meyhane* manzumesinde bedbaht zevcenin muhatap olduğu "Cehennem ol, seni hıncır orospu, git, boşsun" gılgizetleri ile "Zamane piçleri! Gördün ya hepsi besmelesiz" mısraının muhtevi olduğu ima-yı sâkili görsek bile:

Kiminde el-ayak asla karışmıyorken işe

Kiminde durmayıp işler benân-ı endişe

Nasıl ki burnuna olmuş da ferce-yab-ı duhûl

Taharriyat-ı amîkayla muttasıl meşgul

mısralarını tiksinden okumak mümkün müdür? Mühendise benzetilen ak sakallı adamın muhit-i daire şeklinde tükürdüğü balgamı, boyundan uzun asasıyla mümaslar çekerek başka bir şekle koyması, rakik ve şairin temasasına tahammül edemeyeceği kerih manzaralardandır, öö!..

Eskiden vardı ya meydan gezen ipsizler
Hani bir sâye-i sahane çekip her b... yer

beyitinin ikinci mısra nihayeti, rica ederim efendim, tabiatsızlık demeye teeddüp ederim, her hâlde müellim bir gayri tabiiliktir.

Akif Beyefendi'nin *Süleymaniye Kürsüsünde* vaiz lisanından, üdebamızı kastetmek suretiyle tefevvüh ettiği:

Dalkavuk devri değil, eski kasâid yerine
Üdebanız ana avrat sövüyor birbirine
Türlü adlarla çıkan namütenahi gazete
Ayrılık tohumunu bol bol atıyor memlekete
İt yetiştirmek için toprağı gayet münbit
Bularak, fuhş ekıyor salma gezen bir sürü it

laflarındaki mana-yı müvecceh nedir? Üdebanın yekdiğerine ana avrat sövdüklerini ve bu toprağın köpek yetiştirmek için gayet münbit olduğunu söylemek, şairliği mevzu bahis olan bir zata asla yakışmaz. İt yetiştirmek için toprağı gayet münbit olan bu yurdun, -beş on mısra aşağıda- enbiya yurdu, şüheda burcu olması ve bir yıkık türbesinin üstüne Mevla'nın titremesi gibi şayan-ı hayret tenakuzlar, tashihi bir rücûa müstenit olsa bile, "Böyle bir yurdu elinden çıkararak nesl-i sefil!" imasını nereye hamledeyim? Eşhasa taalluk eden şevâib ve rezâildcn, benim cennet kadar güzel olan yurdumun bir kısmı elden çıkarsa -aman ya Rabbi- kayd-ı itlak ile koca bir ırka sefil demek neden caiz olsun? Masumiyetimi bildiğim halde niçin böyle bir söze muhatap olayım? Bu lafı şahsımın ve milletimin hesabına, şiddetle protesto ederim.

Yine aynı kürsi-i ikazda gayetle bayağı mahlûkat (!) olan üde-bâmızdan bazısının Garp'ın fuhşuna hasbî simsar, bir kısmının İran malına heveskâr olduğu söylendikten sonra, sonra eski Di- vanlarımızın oğlan ve şarapla dolduğu ve şiir-i şebabın ise bira ile fahişeden ibaret ve cümlesinin serseri bulunduğu ilave ediliyor ve on yedisinden yukarı üdebâ namına kim varsa (?) boynuna bâh-namesini takıp huduttan dışarı çıkarmak lazım geldiğini hay- kırıyor ve pek hayrete şayandır ki Akif Beyefendi de bu temes-

hurâta tercümanlık ediyor!.. Ve bu mev'izenin kaydettiğim aksamını rüfekaından bir zata okurken, kemal-i teessürle ayağa kalktı:

"Haydi!.." dedi, "Eski ve yeni ümmehât-ı edeb!.. Bavullarınızı hazırlayınız!.."

Demek oluyor ki -tabirât aynendir- üdebamız bayağı mahlûkat!.. Mütefekkirlerimiz ahmak!.. Gençlerimiz serseri!.. Bütün bu hiçler arasında bir hep varsa, o da Akif Beyefendi öyle mi? Gurur-u şairaneyi anlarım, fakat bu gurur, ilhamın verdiği sekinet-i ruhiye ile tefsir olunur ve gurur-u şairane hiçbir zaman ucb-i nefsi ima eden istihkar-ı aher medlûlüyle alâkadar değildir. Umumi ve enâmi hissiyat-ı müşterekeyi mütteka ittihaz ederek, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarı mutlak kayıtlarla birer muştâ-i tahkir savurmak şairane ve sanatkârane nezahetlerden çok mütebâittir.

Ölmez bu vatan, ölmesi farzolsa da hatta
Çekmez kürenin cismi bu tabut-ı cesimi

muhalledesiyle şahsiyet-i vatan-perveranesini matlalarına teslim ettiren Mithat Cemal Beyefendi'nin vezne dair *Serveti Fünun'* da iki makalesini de hayretle okudum. Mana ve ilmi delillerden külliyyen âri olan ilk makale ve ne demek istediği henüz anlaşılmaya başlayan ikinci makalesinin müteveccih olduğu gaye, veznin Akif Beyefendi de tekâmül ettiğini söyleyen garip bir davaya müncer oluyor ve netice indi bir reklamcılıkta karar kılıyor. *Safahat* müellifinin reklama zaten ihtiyacı yoktur. Maksat gayrı ilmi bir iddia ise, o başka...

Yazılarımız içinde vezne şiddetle hâkim olmuş, bununla beraber mevzular noktasından evzânı şiddetle suiistimal etmiş yegâne zat olarak Akif Beyefendi'yi tanırım. Mithat Cemal Bey'in bu meseleye müteveccih nikât-ı nazarının hitamını beklerim.

Bir daha tekrar edeyim üstadım!.. Akif Beyefendi'nin meslek-i içtimaisi dahilindeki yazılarına hayranım, hürmetkârım. Kendilerini -yalnız-şair ve şair-i millî olarak tanıyamıyorum. Bendenize son moda telakkiye göre, en müstahak bir şair-i millî varsa Rıza Tefik Beyefendi'dir. Manzumelerinde, şiirlerinde ecdadımın, Türklüğümün hislerini yaşıyorum.

Sizi çok tasdi' ettim, muvakkar ve mübeccel üstadım!.. Edirne hayat-ı marifetinin en âciz bir hizmetkârı olan bendenizi müta-leat-ı saibenziden mahrum bırakmayınız.

Mübarek ellerinizi hürmet-kârane ve minnet-kârane öperim, üstadım efendim hazretleri.

ARUZ ÖLDÜ MÜ? 5*

Mithat Cemal

İşte *Asım*'daki muhavereli ilmühaber:

— Evet, ilmühaber oldur ki
— Mahallemizde çabuk yaz!
— Şaşırma, dur ki:
— Filân sokakta
— Yavaş söyle, oldu.
— Kâin olan
Filânca hanede... sâkin... filânca oğlu... filân...
Düşünme! "Her ne kadar"
— Oldu, söyle sen...
— "Ma'tûh"
— Peki.
— Değilse de
— Lâkin, kalem kırıldı be, tuh!
-Öbür kalemler yaz artık, ne makta var ne çakı.
İâşesiyle bitirdin mi?
— Söyle.
— İnfâkı
Tamamen üstüne ait ve... Haydi! "Efrâdı
Kesîr...
— Evet, azıcık dur...

* Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 18 kanunuevvel 1335/18 aralık 1919, nr. 1440, s. 110-112

Mehmet Akif'in başarılı aruz uygulamalarına dair örnekler.

- İyâl ü evlâdı
- Peki.
- Bulunduğu...
- Dur dur!
- Yoruldun anlaşılan?
- Yorulmadım, hadi sen...
- Halde uhdesinde olan
Yazıldı, bitti mi? Bilocümle mâl ü mülkü
- Evet!
- Ahîren aldığı... Yazdın mı?.. Durma şimdi.
- Fakat...
- Ne var ki?
- Aldığı kâfi mi? İstemez mi nikâh?
- O halde şöyle yazarsın: "Ahîren istinkâh"
- Bu oldu.
- Ettiği... Kız neydi?
- Söyledik ya kuzum,
İşitmedin mi demin?
- Haklısın, devam et: Rum.
Cemaatinden efendim filânenin yazıver.
- Yazıldı.
- Üstüne etmek
- Edeydi keşke!
- Diler.
- Ve böyle malini beyhude yolda imhâya
Kıyâm eder
- Yavaş ol! Koş diyen de olmadı ya!
- Ve arz edildiği vech üzre emr-i infâkı
Ne itina bu! Yesâri misin, nesin?
- Tıpkı?

— Yazıldı: Kendine mahsûs ve münhasır bulunan
Adam cızıktırır, bakma hüsn-ü hatta filân.
Küçük büyük bütün evlâdlarıyla zevcesini
Yazıldı bitti ya?

— Sabret, düzelteyim şu sini...

Düzelde.

— Yaz bakalım: Her cihetce pek mahrûm

Ve ihtiyaç

— Evet oğlum, yazıldı, bekliyorum.

— İçinde ölmeye mahkûm

— Eder mi?

— Yok bırakır

— Yazıldı.

— Olmağın

— A'lâ!

— Fenâ mı yoksa?

— Hayır,

Fena olur mu ya?

— Mumâileyhin

— İşte bu çok!

— Ne çare!

Şer'-i şerif câanibinden oldu mu?

— Yok...

Biraz yavaşça.

— Peki... Haydi, şimdi bağlayiver:

Lüzûm-u hacrine dâir yaz... İşbu ilmühaber,
Mahallemizce mi dersin? Dedinse bi't-tanzîm
Huzûr-u hâkim-i şer'îye sec'i bas: Takdîm
Kılındı.'

— Aferin oğlum, imam da böyle yazar.

— Onu bilmem, şu bitirdik ya nihayet zor zar.

Mehmet Akif Bey'in yazdığı bu ilmühaber parçası, zannedersem, nesirde bile bu kadar tabii bir lisanla güç yazılır. Hala aruz öldü diyorlar; fakat o cesette bu hareket ne? Aruz vezninin bün-yey-i lisanımıza muvaffak bir lehçe olup olmadığını -Ya gelmiyorsa- en evvel düşünen Hâzım Nazım Bey olmuştu, yirmi şu kadar sene evvel diyordu ki:

“Lisanımızda müstamel olan evzân, -sükûn ve hareketta efâil ve tefâile tevâffuk-u kelâm demek olan vezn-i aruz ve mısranın aynı hecede tertibinden ibaret olan vezn-i asli namları ile- iki kısma ayrılmıştır. Vezn-i aruz fi'l asl Arabî ve Farisî lisanlarına mahsus ve o lisanların tabiatına muvafık ise de, asırlardan beri bu iki lisanın tesiri altında bulunmakta olduğu halde, tabiat-ı esâsiyesini muhafaza etmiş olan Türkçe için ecnebi kalmaktan kurtulamamıştır. Çünkü vezn-i aruz bir takım imâlâtı muhtevidir. Halbuki Türkçede med ve imale yoktur. Bu cihetle kudemânın âsârında elfaz-ı Türkîden pek çoğuna med verilmiş ve bunlardan bir takımı el-yevm-i metruk ise de, bir takımı elan temdit edilmekte bulunmuştur.

Gerçi bunların metrûkiyetine imkan bulunabiliyor. Fakat bu imkanın ne kadar büyük müşkilat, tağyirat ile terafuk edeceği, nazım ile iştilal edenlerce kolay anlaşılır şeylerdendir. Hele kelimelerin nihayetlerinde bulunan hurûf-u illetin imale edilmesi, men'î nâkabil bir mahzurdur. Bu imalât lisanın mahiyet-i asliyesine muvafık olmadığı gibi, şiirde müstamel kelimat-ı Arabiyye ve Farisiyyenin hasbe'l usûl imalesi de şivemize mülayim gelmediği için, kavaid-i şiiriyemize vakıf olmayan ekseriyet-i mutallaka nazarında şiir-i Türkî büsbütün başka bir lisan gibi telakki edilir ve en tabii bir şiirde tabiat-tan eser görülmez. Bunun neticesi olarak okuyanların veya işitenlerin hissiyatına tamamıyla iştirak ettiremez. Bundan dolayı fi'l asl daha müessir surette tebliğ-i hissiyata hadem olan vezin bizdeki istimaline göre bu maksadın husulüne hizmet yerine haylûlet eder.

Bu veznin lisanımızda tatbikinden husule gelen diğer bir mahzur, vezn-i aruz ile büyük şiirler yazmakta imkânsızlık derecesine varan müşkülattır ki, esâtizi şuaramızın mecmu üç dört taneden ibaret olan tiyatro ve hikâye tarzındaki âsârı manzumesi bu müddeâmızı ispat edecek kadar muvaffakiyetten baîddir. Rikkat, şiddet, teheyyüç, ulviyet gibi hissiyatı mütezadeyi tebliğ edecek olan büyük bir şiirde, yek-ahenk bir vezin istimaliyle muvaffakiyet nasıl mümkün olabilir?"

Serveti Fünun

Şiirimiz, 30 mayıs 1312/11 haziran 1896

Son zamanlarda aruz vezninin kenarına yığılan bütün itirazlar, Hâzım Nazım beyin bu söylenilmiş sözlerini karıştırarak husule getirilen dalgalardan sanıyorum; bu yığına bazan da ufak bir iki mütalea ilave olunuyor: *Yeniçeri* gibi kelimeler aruza sığmıyor, *gelmemekte* gibi fiiler de keza!.. İtirazları tane tane tetkik edelim; evvela deniliyor ki: "Aruz vezninde imale var, Türkçede imale yok; Türkçe kelimeleri imale etmemek güç, etmek çirkin! Nitekim eslâf pek fena şekilde imaleye mecbur olmuşlar; bilhassa kelimelerin nihayetindeki hurûf-u illeti imale etmemek mümteni." Hakikaten eslâfın ağzında Türkçe kelimeler bazan gerinir gibi bir vaziyet alıyor:

Yakasın Rum ilinin dest-i takva ile almışsın;
Keramet gösterib halka, suya seccade salmışsın.

Şiiri pek güzel, fakat nazmı pek fena olan şu beyitte *yaka*, bir el tutmuş çekiyormuş gibi yukarıya kalkıyor; *Rum ili* çarımha gelmiş, kopacakmış sanıyorsunuz, o derece çekiliyor; *ile* edatının sağ tarafında üç uzun bir kulp var. Fakat bu imaleler zannetmem ki kelimelerin aruz veznine muvafık olmamasından ileri gelmiş olsun. İşte aynı kelimeler, hiç birini uzatmadan, tekellüm lisanındaki sevimli ve toplu şekilleriyle aruz vezninde kullanılabilir:

Kalenderin zebir olmuş su görmedik "yakası"nı
Mehmet Akif

Biz ki her mevcudu yıktık gayesiz bir fikr "ile"
Yıkmadık bir şeyi bıraktık... Sade bir şeyi: Aile.

Mehmet Akif

Çatırdamakta bütün hânümânın temeli;
Alev saçakları sarmış, yerinde yok "Rumeli."

Mehmet Akif

Saniyen deniliyor ki: "Vezn-i aruz ile büyük şiiirler yazmak imkânsız denecek derecede güç." Güç olması davası doğru, fakat imkansız denecek derecede güç olması iddiası yanlıştır: Mehmet Akif Bey'in beş cilt *Safahat'*ını teşkil eden manzumeler binlerce ve A. Nadir Bey'in *Vapur*, *Vasiyet* unvanlı manzumeleri yüzlerce beyitlidir; Faik Âli Bey'in *Mücellledât* manzumesi var; Halid Fahri Bey *Baykuş'u* yazdı, üç perdeli bir temâşa eseridir; güçlüğü adem-i imkân derecesine varan bir vezinle *Baykuş* nasıl yazıldı? Aruzun genç kahramanı Faruk Nafiz ne büyük manzumeler yazdı, hem de bu lisanla:

Hasta alnında yanarken derdi,
Ellerin verdiği bir damla sudur.
Bir zaman gökten ölüm beklerdi,
Şimdi kalbindeki: Can korkusudur!

Faruk Nafiz, Bozgun

Yalnız aruz vezni güçtü, bu doğru... Fakat bilmek isterim, *sa'y-akl* sanayi-i nefisede kabul edecek miyiz? Sarf olunan zaman, elde edilen mahsul ile mütenasip olması bir ilm-i iktisat düsturudur ki Sanayi-i Nefise için kabul edilemez: Heykeltıraş tuğla fabrikası değildir; ressam fotoğraf, şair tab makinesi olmadığı gibi!. Aruz vezni güçtür diyorsunuz! Demek ki siz kolaylık arıyorsunuz, çaresi var: Mensûr yazınız!.. Hatta daha kolayı var: Hiç yazmamak!.. Aruz güç değil, sanat güçtür: Benim elimin altında davul gürültüsü çıkararak tanburu, Cemil Bey'in parmakları içinde, dinlediğiniz zaman semadan sesler işitiyorsunuz; niçin? Cephe-i dehânın eğildiği her telin üstünde bir bileğin asabi kırk, elli sene gece gündüz çırpınmış da onun için! Salisen deniliyor ki: "Yek-ahenk bir vezinle rikkat, şiddet, teheyyüç, ulviyet gibi müttezat hisler nasıl yazılır?"

Nasıl mı yazılır? Didinerek, çalışarak, uğraşarak!.. Aruz vezni kadar, parmak vezni de beceriksiz bir elde arşın ve terazi gibi kaba bir ölçüdür; fakat sanatkâr elinde her ikisi de ve bilhassa aruz, bir lisandır ve her mevzuya göre aynı veznin kalıbından bir başkası, aynı veznin yüreğinde bir başka helecan koparmak sizin elinizdedir; veznin yeknesaklığını, siz izale edeceksiniz: Ona ilave edeceğiniz seslerle!.. Şu bildiğimiz "mefailün, feilatün, mefailün, fa'lün" vezniyle Mehmet Akif Bey, bakınız ne kadar zıt şeyleri, -Fezanın gizli yerlerinden birbirinden ne kadar müsavi sesler toplayarak- yazıyor; mesela vatan hissini, dünyada gökyüzünden sonra en yüksek olan bir şeyi, şu manzumenin sonları âsârı yarıp geçen gür bir sesle haykırıyor; manzumenin baş taraflarında ise bir vakayı hikâyeye eden ses bir odanın duvarlarıyla muhât denecek kadar muhtasır ve lâubali bir sestir:

Boşalmasıyla o esnada üç beş iskemle,
 Oturdu karşıma bir kır sakallı ademle,
 Rida-yı mateme girmiş felâket arkadaşı;
 Sevimli bir de küçük kız.. Ya beş, ya altı yaşı.
 Reîs-i ailenin pek vakur olan hüznü.
 Güzide reng-i tecellüdle kaplıyor yüzünü.
 Kadın da öylece görmek istiyor temkîn!
 Sönük nazarları lakin büka kadar gam-kin!
 Zehirli bir düğüm olmuş dudaklarında keder,
 Ki zorlamakla açılmaz .. Çözerse girye çözer!
 Solunda erkeğinin ibtisâm-ı cebrîsi,
 Sağında yavrusunun inşirah-ı fitrîsi,
 Önünde nâmütenahi nazar-rübâ safahat,
 Enîn-i ruhunu bir türlü etmiyor iskat.
 Görünmüş olmalı bir şey ki, sonradan gözüne;
 Götürdü mendili bîçare ansızın yüzüne.

İşte hikaye anlatan bir sada!.. Sonra işte yine aynı veznin ağzında başka, büsbütün başka bir ses var, "Ne ağlıyorsun, evladın vatanın için öldü " diyen bir ses:

— Ne var hicâb edecek bunda ey zavallı kadın?
 Değil mi bir anasın sen, ölen de evladın?

O haklı girye-i hicrânı hapse kalkışmak,
Hüda bilir ki hatadır... Günaha girme, bırak!
Bırak merâret-i rûhun buram buram insin...
Boşanmadan dınecek bir belâ mıdır ye'sin?
Seyirci farzediyorsan muhiti matemine;
Yabancı hangi nazardır bükâ-yı mahremine?
Nihâyet arkadaşım var, değil mi, sonra da ben?
Vebali boynuna olsun, eğer bu zanda isen!
Mesâibin ezeli aşınâsı varsa, biziz:
Cihanda bir günümüz geçmemiş felâketsiz!
Sürûra kalsa da bîgâne müslüman yüreği;
Bilir teessür-ü masûm önünde inlemeyi.
Onunla söyleşilir en acıklı hicranlar,
Ki her figânı açık bir lisan kadar anlar.
O halde anlaşarak paylaşın melâlinizi.
İşitmek istiyorum, çünkü, hasbihâlinizi.
Senin nedir bakalım gizli gizli feryâdın?
Evet; boyunca beraber yetişmiş evladın,
Henüz bahar-ı hayatında pâymâl olarak,
Fidan vücudunu yutmuş yabancı bir toprak;
Ki nerde belli değil... Bilmek istesen de muhâl.
Olanca yâdı bugün bir çamurlu, kanlı hayal!
O yâdı ruhuna gömdün ki bir vazîfendir.
"Unut!" demek açılan kabri görmemektendir.
Hayır, demem... Bilirim pek vefâlıdır o mezar.
Fakat düşün, niye etmiş hayatı istihkaar?
Düşün, neden bu çocuk yaktı gitti annesini?
Evet, yaşatmak için ümmehâtın akdesini,
"Fedâ-yı cân edeceksin!" demiş "vatan" hissi...
Demek: Heder değil oğlun, vatan fedaîsi.

Mehmet Akif, Berlin Hatıraları

Sonra, yine aynı vezinle ve fakat başka bir sesle, müstehzî bir sesle cami dersinde i'lâl tasvir ediliyor:

— Bilir misin bu garip ümmetin nedir hâli?

“Yehâfü” sıygasının çingiraklı i'lâli!

— Nasıl, nasıl?

— Hele sabret: “Yehâfü aslından...”

Deyip de ezbere birçok ibareler okutan

Hocam, hitâma yakın devresinde i'lâlin;

Meyân-ı kâfiye-dârında çifte “fi'l hâl”in

Okur dururdu, bu bir ananeydi besbelli:

“Kaçan ki sâkin olur vav, onun da mâ-kabli

Hurûf-u sâlîmede harf-i gayr-i sâkin olur;

O vâvı müttefikân meddeder imiş cumhur...

O halde, biz dahi ettik: ‘Yehâfü oldu’ ... Evet!

Mehmet Akif

Fatih Kürsüsünden

Sonra, aynı vezinle fakat bu büsbütün başka bir sesle, laubali görüşen bir arkadaş sesiyle fikre nakil olunuyor:

Kalenderin biri köyden sabahleyin fırlar,

Arar nasibini; avdette kırdaki akşamlar

Fakat güneş batarak ortalık karardıkça

Görür ki: Yerde yatılmaz, hemen çıkar ağaca.

Herif ağaçta iken bir iniltidir, işitir...

Bakar ki: Bir kötürüm tilkinin yanık sesidir.

Zavallı, pösteki olmuş, bacak yok işleyecek;

Boğazsa işlemek ister... Ne yapsın... İnleyecek!

Biraz geçince, kavi dişlerinde bir ceylân,

İner yakındaki vadiye karşıdan arslan.

Yukarda çıkmaz olur, şimdi, yolcunun nefesi;

Tabiatıyla durur hastanın da inlemesi!

Yeyip şikârını arslan, dalınca ormanına;

Sürüklenir, yanaşır tilki sofranın yanına;
Doyar efendisinin artığıyla, sonra yatar.
Herif düşünmeye başlar eder de hale nazar:
"Cenabı Hak ne kadar merhametli, görmeli ki:
Açım! Demekle amel-mânde bir topal tilki,
Ayağına gönderiyor rızkın en mükemmeli...
O halde çekmeli insan çalışmadan elini,
Değer mi koşmaya akşam sabah, yalan dünya?
Dolaşmayan dolaşandan akıllı... Gördün ya:
Horul horul uyuyor kahpe tilki senden tok!
Tevekkül etmeli öyleyse şimdiden tezi yok.
Yazık bu âna kadar çektiğim sıkıntılara...."

Sabah olunca, herif dağ başında bir mağara
Tasarlayıp, ebedî itikâfa niyyet eder.
Birinci gün bakınır. Yok ne bir gelir ne gider!
İkinci gün basar açlık, erir erir süzülür;
Üçüncü gün uyuşur bir sinek olur büzülür.
Ölüm mü uyku mu, her neyse akıbet uzanır;
Fakat işittiği bir sesle silkinir, uyanır:
"Dolaş da yırtıcı arslan kesil behey miskin!
Niçin yatıp, kötürüm tilki olmak istersin?
Elin kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak,
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak."

Mehmet Akif

Fatih Kürsüsünden

ARUZ ÖLDÜ MÜ? 6*

Mithat Cemal

Sonra yine aynı vezinle, fakat başka bir sesle, atalet-i umumiye önünde yükselen hırçın bir sesle feryat ediyor:

Nedir bu meskenetin, sen de bir kımıldasana!
Niçin kımıldamıyorsun, niçin? Ne oldu sana?
Niçin mi?.. "Çünkü bu fâni hayata yok meylin!
Onun neticesidir sa'ye varmıyorsa elin."
Değil mi?.. Ben de inandım! Hüda bilir ki yalan!
Hayata nerde görülmüş senin kadar sarılan?
Zorun Gebermemek, ancak "ölümlü dünya" da!
Değil hakikati, mevtin hayali rüyada
Dikilse karşına, hiç şüphe yok, ödün patlar!
Düşün: Hayata feda etmedik elinde ne var?
Şeref mi, şan mı, şehâmet mi, din mi, iman mı?
Vatan mı, hiss-i hamîyyet mi, hak mı, vicdan mı?
Mezar mı, türbe mi, ecdadının kemikleri mi?
Salîbi sineye çekmiş mesâcidin biri mi?
Ne kaldı vermediğin bir çürük hayatın için?
Sayılsa âh giden fidyeler necâtın için!
Çoluk çocuk kesilirken; kadınlar inlerken;
Zavallılar seni erkek sanır da beklerken;
Hayayı, ırzı ekip yol boyunca, çırpıplak,
Kaçarsın öyle mi, hey kalp adam sıkılmıyarak!

* Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 25 kanunurvvel 1335/25 aralık 1919, nr. 1441, s. 127
Mehmet Akif'in başarılı aruz uygulamalarına dair örnekler.

Değil ki “dön!” diye binlerce yalvaran geride;
Dikildi karsına ecdadının mekâbiri de;
“Yolumda durma kaçarken!” dedin, basıp geçtin!
İşitmedin mi ne söyledin muhterem ceddin:
“Zafer ilerdedir oğlum, hücum edip aşarak,
Hudûd-u düşmanı, hiç yoksa, bir mezar almak;
Geçip de ric’ate bin yıl muammer olmaktan
Hayırlıdır...” Ne yaman söz, ne kahraman iman!
Yazık ki sen şu büyük ruhu şerm-sâr ettin:
Bütün mekâbir-i İslâm’ı küfre çiğnettin!
Birer lisan-ı tazallüm uzattı her makber...
Zavallı taşlara lâkin bakan mı var? Ne gezer!
Değil mezardaki na’şın enîn-i tel’îni,
Figânı bunca hayatın çevirmemişti seni!
Meramın: Ölmeyebilmek, fena değil bu karar...
Fakat hayat için elzem hayatı istihkar.
Hayat odur ki: Nihâyet bahâsı hûn olsun,
Senin hayat-ı sefilin: Bahâ-yı namusun!
Deden ne türlü yaşarmış... Adamsan öyle yaşa:
“Eğer hümâ-yı zafer konmak istemezse başa,
Haram olur sana kuzgun üşürmemek leşine!”
Nasıl, bu sözleri tutmak gelir mi hiç işine?
Mezalletin o kadar yâr-ı canısın ki, yazık
“Ucunda yoksa ölüm” her belâya göğsün açık!

Dilenci mevkii, milletlerin içinde yerin!
Ne zevki var, bana anlat bu ömrü derbederin?
Şimale doğru gidersen: Soğuk bir istikbal,
Cenuba niyyet edersen: Açık bir istiskal!
Aman Grey! Bize senden olur olursa meded...
Kuzum Puankare! Bittik... İnâyet et, kerem et!”
Dedikçe sen, dediler karşıdan: “İnâyet ola!”

Dilencilikle siyaset döner mi, hey budala?
Siyasetin kanı Servet, hayatı Satvettir,
Zebûn-küş Avrupa bir hak tanır ki: Kuvvettir.
Donanma, ordu yürürken muzafferen ileri,
Üzengi öpmeye hasretti Garb'ın elçileri!

Mehmet Akif

Fatih Kürsüsünden

Sonra, yine aynı vezinle, fakat başka bir sesle, bugünkü iz-
mihlal-i manevi önünde hisli bir müslüman yüreğinden çıkabile-
cek bir sesle, bir velvele-i hüznü koparıyor:

Hayat odur ki: Nihâyet bahası hûn olsun,
Senin hayat-ı sefilin: Bahâ-yı namusun!

....

Düşün: Hayata feda etmedik elinde ne var?
Şeref mi, şan mı, şehâmet mi, din mi, iman mı?
Vatan mı, hiss-i hamîyyet mi, hak mı, vicdan mı?
Mezar mı, türbe mi, ecdadının kemikleri mi?
Salîbi sineye çekmiş mesâcidin biri mi?
Ne kaldı vermediğin bir çürük hayatın için?
Sayılsa âh giden fidyeler necatın için!

Mehmet Akif

Fatih Kürsüsünden

Hikaye: Birinci defa imiş binmiş ihtiyar kayığa;
Piyade yağ gibi kaydıkça doğrulup açığa;
Işıldamış gözü, bir kav çıkıp demiş: "Ya Hay!"
Ömür ömür bu ömür işte: "Hem otur, hem kay!"

Mehmet Akif

Fatih Kürsüsünden

Şu gördüğün kocaman kütle yok mu? Dârü't Tıb.

— Demek: Bu medrese, Tıbbiyye Mektebi'ydi...

- Ayıp!

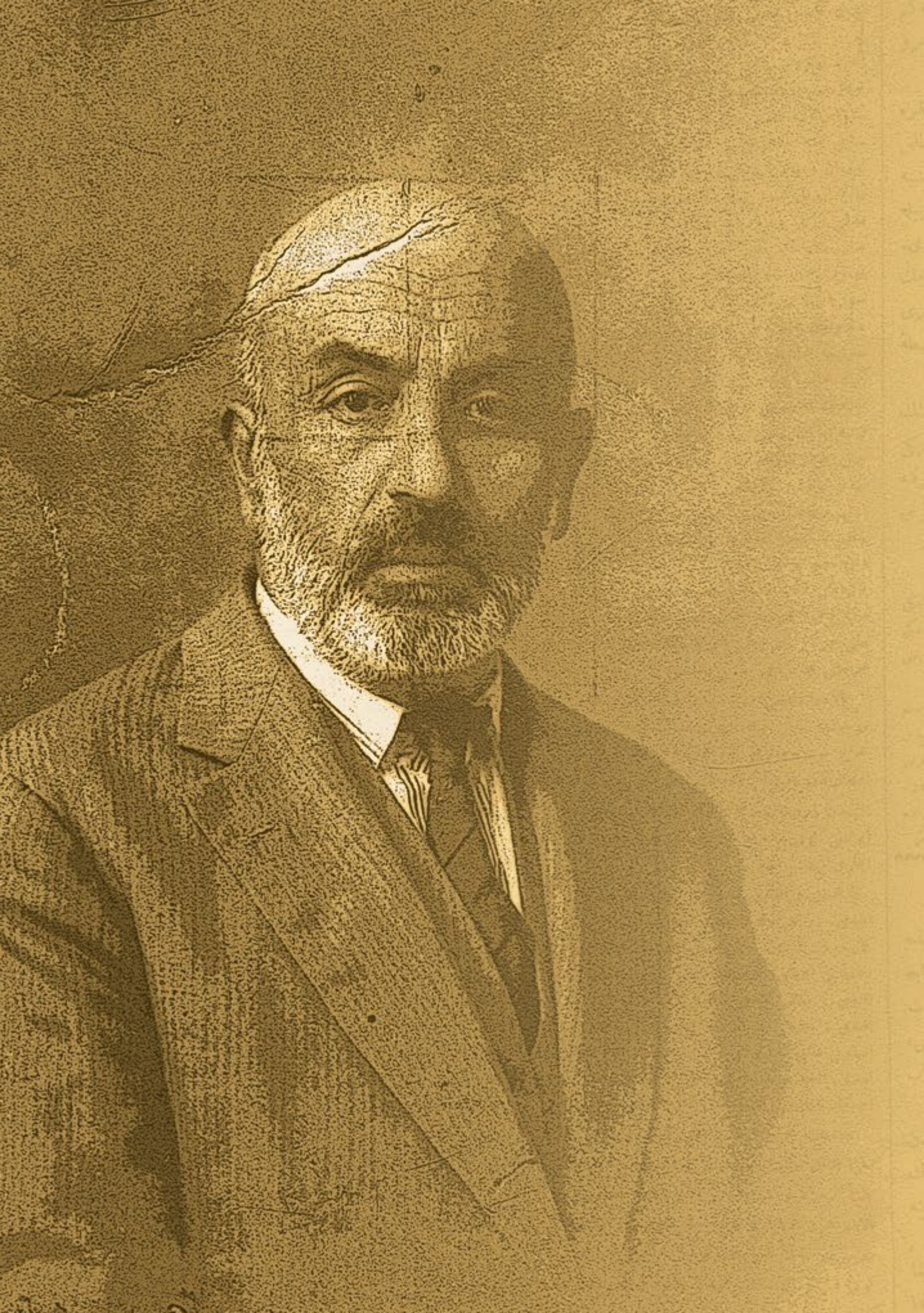
— Ayıp nedir?

— Bunu olsun görüp de bilmemeniz...

Mehmet Akif

Fatih Kürsüsünden

Zannederim ki, bu kadar muhtelif sesler, daha fazla miktarda, ancak tabiatın sînesinde ve ancak Garp musikisinde bulunabilir.

TÜRK ŞAİRLERİNİN NAZARI DİKKATİNE

[Maarif Vekâletinden Şairlere İstiklâl Marşı Daveti]*

Milletimizin dahilî ve haricî istiklâli uğrunda geçirmiş olduğu mücadeleyi ifade ve terennüm için bir *İstiklâl Marşı* müsabakaya vaz edilmiştir. Hür ve meşgûl memleketlerimizdeki bütün erbab-ı kalemi hizmete davet ediyoruz. İthaf olunacak âsâr içinden bir iki ay sonra 23 kanunuevvel 1336'da Maarif Vekâleti nezdinde bir *heyet-i edebiye* tarafından intihap olunacaktır.

İntihap olunacak eserin yalnız güftesi için beş yüz lira mükâfat vardır. Yine lâakal beş yüz lira tahsis edilecek olan beste için bilâhare ayrıca müsabaka açılacaktır.

Bütün müracaatlar Ankara'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâletine yapılacaktır.

Rıza Nur
Maarif Vekili

* *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 teşrinievvvel 1920/ 25 ekim 1920

Açıksöz, 11 teşrinisani 1920/ 11 kasım 1920

Açıksöz, 22 teşrinisani 1920/ 22 kasım 1920

Açıksöz, 29 teşrinisani 1920/ 29 kasım 1920

Açıksöz, 16 kanunuevvvel 1920/ 16 aralık 1920

İstiklâl Marşı yazımı için duyuru niteliği arz eden bu metnin Rıza Nur'un Maarif Vekilliği döneminde hazırlandığı, fakat kendisinin Moskova'da görevlendirilmesi üzerine yerine Hamdullah Suphi'nin tayin olduğu ve *İstiklâl Marşı* ile ilgili prosedürün onun başkanlığı döneminde ikmal edildiği bilinen bir husustur.

Milli Marş Konusundaki İlk Yazı VATAN TÜRKÜSÜ*

Şiir ve edebiyat siyasetten müftekir, azametli ve aynı zamanda rakik ve âlicenap bir istiklâl ile yürür. Kâinatı, vekâyii, harikulâde şeyleri, güzellikleri kendine mahsus saf ve açık bir kalp ile görür. Onun karşısında bulunduğu ahvâl ve hadisât hakkındaki hükümleri bu suretle bî- taraf, kat'î ve samimidir. O ne samimi bir siyasi, ne de fennî ve ilmî bir şecâat, yahut aksi olan bir acz, hiçbir şeyi kendi olduğunun haricinde yapmaz ve ârizi hislerle tanımaz.

Hatta bizde şimdi bir de mühim bir müsabaka var: *Vatan Türküsü!*.

Halbuki bunun biraz tarifi icap ederdi. Meselâ bu gayet mühim ve hakikatte yazı okuma bilmeyen köylü kadın ve çocuklara varıncaya kadar, bütün milletin dilinde çağrılacak olan bu umumi nağmenin sözleri milli *hece vezni* ile mi yazılacak, yoksa *aruz vezni* ile mi?

Sonra türkü kaç beyit olacak? Çünkü birisi uzun bir *kaside* yazar ki ezberlemesi elbette güçtür onun içinde iki yahut üç kıtası parlaktır; onları almak ve kabul etmek şartı ile müsabakada birinciliği ona verirler ki bu doğru bir şey olmaz.

* *Hakimiyeti Milliye*, 5 kanunisasi 1920/ 5 ocak 1920, nr. 93, s. 2

Hâkimiyeti Milliye'de yayınlanan, fakat kimin tarafından da yazıldığı belli olmayan yukarıdaki metnin *İstiklâl Marşı* konulu ilk yazı olduğu ortadadır.

Nitekim ilgili makalede dikkat edilirse, *milli marş* yarışmasından söz ediliyor ve yarışmaya katılan şiiirlerden biri üzerinde özellikle duruluyor. Sözü edilen yarışma, Ankara Hükümeti'nin ilk Maarif Vekili olan Rıza Nur tarafından (1920) açılmıştı. Bu safhada Rıza Nur'un Sovyetler Birliği ile Dostluk ve Yardımlaşma antlaşması imzalamak için Moskova'ya gönderilmesi üzerine, yarışmanın sonuçlanması Hamdullah Suphi döneminde gerçekleşebilecektir.

O halde bu müsabaka Maarif Vekâleti tarafından tarif ve tahdit edilmeli idi. Buna mâni olan sebep ne Doktor Rıza Nur Bey'in, ne de muavinlerinin galiba şair olmamalarıdır.

Tenkide devam edelim:

Yeni Gün'ün 30 kanunuevvel perşembe nüshasında, Bekir Sukûti imzalı bir manzume okuduk. Bu parçanın şair kaili hassas bir yürek izhar ediyor. Fakat bu manzumesinde tamamiyle muvaffak olmamış.

Muvaffak olamayan yalnız o mu? Hayır, nice zaman ve nice senelerdir birçok büyücek şairlerimiz de muvaffak olamıyorlar. Neden bilmeyiz? Teneffüs ettiğimiz his ve şiir nesiminde bir sıkıntı, bir darlık, bir havasızlık var: Önümüzden akıp giden kanlı vukuat sellerinin kenarındaki şairlerimiz, heyecan ve isyandan ziyade, endişe ve hicrana gözyaşı dökmeye, acılarını yüreklerine yutturacakları yere istimdâr-kârâne acizlerle teşhire, daha ziyade meylediyorlar. Mesela *Tahassür* şairi manzumesine biraz daha iyi başladığı ve bunu birinci beyitinde gösterdiği halde, ikinci kıtânın birinci mısraında gözyaşlarını bir türlü tutamıyor. İzmir, Edirne, hatta Bursa, Ankara her ne ise bunlar için şimdi ağlaya ağlaya gözlerim yandı demeyeceğiz... Bu söz bugün yasaktır.

Hiçbir şey için ağlamayacağız, karşımızdaki düşmanı ağlatmaya çalışacak ve onu bî-şuur bir çocuk gibi ağlatmak neye mütevakkıftır onu yapacağız. Sonra, şöyle İzmir nerede, Edirne nerede diye, annelerimize sormayacağız. Bu annenin ve hatta babanın işi değildir. Bu bizim genç, dinç dimağlarımızın ve yüreklerimizin işidir. O halde hiç sormayacağız, yahut cevabı da kendimizden bekleyecek ve isteyeceğiz. Bir de annemize sormak ihtiyacını belli ettikten sonra, "dünyayı yakmadan inmem atımdan" dersek, bu sözümüze kimse inanmaz.

Buradaki anne hitabından maksat eğer anavatan ise, pek güzel, fakat tarz-ı ifade bu hissi veremiyor.

Hülâsa bizim devr-i edebiyatımız, eğer mümkünse Araçların "hamas" dedikleri tarzda olmalı, ve bütün hisler, hayaller, fikirler bunu beslemeli; yüksek, büyük aşklarla dolu olmalıdır.

Ve nahnu inâsun lâ tavassut beynenâ
Lene's sadru dûne'l âlemîn evi'l kabr

diyen Arap şairi gibi biz de:

Gayzdan, gazaptan gözlerim yandı
Kalbimin taşması arşa dayandı

diyelim ve ümitlerle velev *kasideler* yazalım.

MEHMET AKİF'İ BAŞKÂTİPLİKTEN ÂZÂLIĞA TÂYİN EDEN İRADE-İ SENİYYE*

Dârülhikmetü'l İslâmiye Başkâtibi Akif Bey, Başkitabet uhd-
sinde kalmak üzere Başkitabete muhassas olan maaşıyla zamî-
me-i memuriyet olarak dar-ı mezkûr azalığına tayin olunmuştur.

Bu irade-i Seniyenin icrasına Meşihat memurdur.

Şeyhülislâm
İbrahim el-Hayderî

* *Ceride-i İlmîye*, 22 kanunisani 1336/ 22 ocak 1920, nr. 54

Büyük Savaş'ın acı bir mağlubiyetle sona ermesi ve İstanbul'un Müttefik kuvvetler tarafından işgali ile, Mütareke adı verilen yeni bir dönem başlamış ve hemen her şey alt üst olmuştu. Mesela İttihat ve Terakki dönemi sona ermiş, onun yerine Hürriyet ve İtilaf Partisi iktidar olmuştu. O dönemde ülkede istikrar namına bir şey kalmamış, bunun sonuçları Dârülhikmetü'l İslâmi'ye gibi bilimsel bir kuruluştaki dahi hissedilmeye başlanmıştı.

Nitekim o ortamda ilgili kuruluşun üyelerinden biri, Başkitabet (genel sekreterlik) görevinde bulunan Mehmet Akif'i vazifesini iyi yapmamakla suçlamaya kalkışır. Mehmet Akif de bu suçlama üzerine istifaya kadar götürür işi. O sırada Şeyhülislâmlık görevinde bulunan İbrahim Haydari, yakından tanıdığı Mehmet Akif'in Başkitabetlik vazifesi üzerinde kalmak kaydıyla Kurul üyeliğine atanmasını da sağlar.

Mehmet Akif ile İbrahim Haydari arasındaki yakınlığa dair şöyle bir bilgiye daha sahibiz: Haydari'nin Şeyhülislâmlığı döneminde İngilizler, Meşihat makamına yönelik ağır baskılar uygular. Bunun sebebi de, Anadolu'da başlamış olan Millî Mücadele hareketinin, isyan ve ayaklanmaya dayalı bir kalkışma olduğu yolunda fetva istemeleridir. İbrahim Haydari bu baskılara sonuna kadar direnir ve nihayetinde de görevden alınır.

Nitekim Mehmet Akif'in Ankara'ya gittiği günlerde baskılar daha da artmış durumda idi. O safhada Mehmet Akif, Haydari ile temas halinde olup, onu devamlı yöreklendirmekte idi. Akif, Ankara için yola çıktığı gün Eşref Edip'i, İbrahim Haydari'ye göndermiş ve direnmesini sağlamaya çalışmıştı. Bu mesele hakkında Eşref Edip'in Akif çalışmasında önemli bilgiler verilmektedir.

Bu atamanın yapıldığı sırada Mehmet Akif'in, dostu Hasan Basri Çantay'ın daveti ile Balıkesir'de bulunduğu bilinmesi gerekir.

Mehmet Akif Balıkesir'de MEVİZE*

Sebilürreşat ceride-i İslâmiyesi başmuharriri ve müslümanların büyük şairi Mehmet Akif Beyefendi ile, ceride-i mezkûre sahip ve müdürü Eşref Edip Bey livâmızı teşrif etmişlerdir. Bundan bilistifa-de üstad-ı muhterem Akif Beyefendi hazretlerinin bir mevize irâd buyurmalarını kendilerinden rica ettik. Müşarünileyh lûtfen is'af ile kanunusâninin yirmi üçüncü günü, Zağnos Mehmet Paşa Cami-i Şerifi'nde cuma namazından sonra belîğ bir mevize irâd buyurdular.

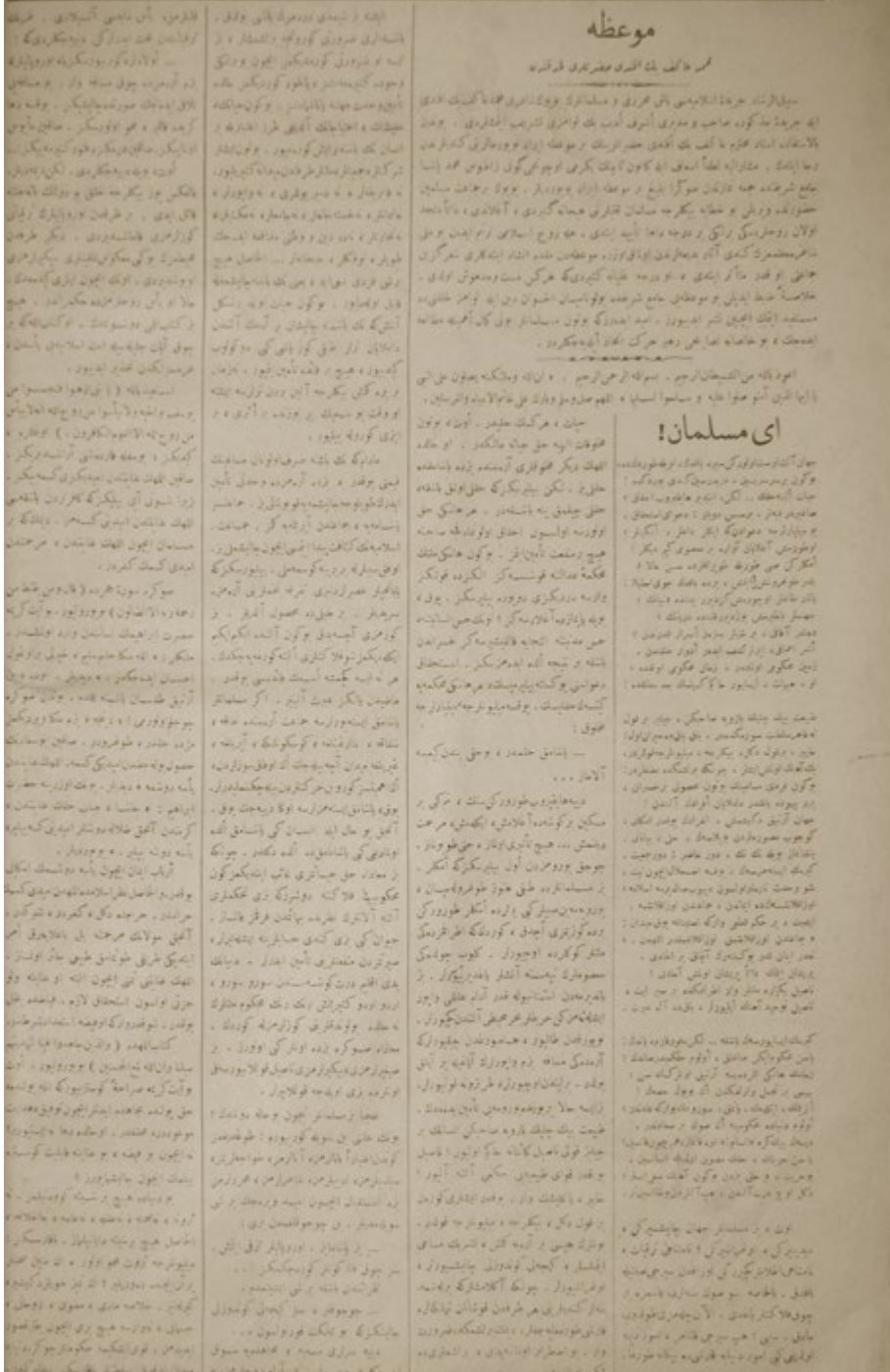
Büyük bir cemaat-i müslimin huzurunda verilen bu hitabe, binlerce müslüman kalplerini heyecana getirdi, ağlattı. Zaten müt-tehit olan ruhlardaki birliği bir derece daha teyit etti. Hele ruh-u İslâmî terennüm eden bu millî cemaati o kadar müteessir etti, o derece galeyana getirdi ki herkes mest ve medhûş oldu. Hulâsa-ten zaptedilen bu mev'izeyi cami-i şerifte bulunmayan ihvân-ı din ile livâmız halkını da müstefit etmek için neşrediyoruz. Ümit ederiz ki bütün müslümanlar bunu kemal-i ehemmiyetle mütalea edecek, bu halisâne nesâyihî rehber-i hareket ittihaz eyleyeceklerdir.

* *İzmir'e Doğru*, 1 şubat 1336/ 1 şubat 1920, nr. 24, s. 2

1920 ocağının son haftasında Mehmet Akif, yanına Eşref Edip'i de alarak Balıkesir'e gider. Seyahatin sebebi, Balıkesir'de bulunan ve *Ses* adlı bir dergi çıkaran büyük dostu Hasan Basri Çantay'ın mücadelesine destek vermektir. Nitekim ilgili derginin spot olarak *Ses* kütâsını Akif yazmış, dergi de onu her sayısında kullanmıştır.

Bu arada *Ses*'te Akif ve Eşref Edip'in imzasız bazı yazılarının bulunduğu bilmesi icap eder.

İzmir'e Doğru gazetesinin verdiği haberdan öğrenildiğine göre, Mehmet Akif, Balıkesir'in Zağnos Paşa Camiinde tarihi bir konuşma yapmıştır. Yapılan konuşmayı *İzmir'e Doğru*, yukarıdaki haberle birlikte yayınlamıştır. Bir sonraki sayfada yer verdiğimiz bu vaaz her bakımdan önemlidir. Çünkü vaazın akisleri süratle Ankara'ya kadar uzanmış, bunun ardından da özel bazı haberciler vasıtasıyla Akif'in Ankara'ya daveti vuku bulmuştur. Yapılan davetten anlaşıldığı kadarıyla, Akif'in Meclis'in açılışından önce Ankara'ya ulaşması arzu edilmektedir. Mehmet Akif böyle önemli bir konuşmasını Kastamonu'da Nasrullah Camisinde yapmış, o konuşmasında da Sevr Anlaşması'nı izah etmiştir.

Mehmet Akif'in Zağanos Paşa Camisinde verdiği vaaz 'İzmir'e Doğru isimli gazete yayınlamıştı.

MEHMET AKİF'İN BALIKESİR ZAĞNOS PAŞA HİTABESİ*

Üstâd-ı muhterem Mehmet Akif Beyefendi'nin Karesi'de (Balıkesir) Zağanos Paşa Cami-i şerifinde irâd buyurdıkları mevzenin hülâsası:

EY MÜSLÜMAN**

Cihan altüst olurken seyre baktın, öyle durdun da,
Bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda!
Hayat elbette hakkın... Lâkin, ettir haykırıp ihkak;
Sağırdır kubbeler, bir ses duyar: Dâvâ-yı istihkak.
Bu milyarlarca dâvâdan ki inler dağlar, enginler;
Oturmuş ağlayan âvâre bir masumu kim dinler?
Emeklerken sabi tavrıyla topraklarda sen hâlâ;**

* *İzmir'e Doğru* (Balıkesir), 1 şubat 1920, nr. 24
İrade-i Milliye (Sivas), 4 mart 1336/ 4 mart 1920, nr. 28, s. 2-3
Sebilürreşat, 12 şubat 1336/ 12 şubat 1920, c. XVIII, nr. 458, s. 183-186.
Devrin Yazarlarının Kalemıyla Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, (Haz: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necati Birinci, Abdullah Uçman), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 225-236

Şiire başlık olarak kullanılan "Ey Müslüman" ifadesi şiirin adı olarak düşünülmemelidir. Bu ifade, cemaate yönelik bir seslenme edatından başka bir şey değildir. Şiirin kendisi ise, Akif'in Gölgeleler adlı eserinde yer alan "Alınlar Terlemeli" başlıklı şiirdir.

**Zağnos Paşa hitabesi Mehmet Akif'in en önemli konuşmalarından birini teşkil eder. İlgili konuşma 23 ocak 1920 günü yapılmış ve Eşref Edip tarafından tespit edilerek yayına hazır hale getirilmiştir. Akif ve Eşref Edip, daha İstanbul'a dönmeden önce, Balıkesir'de çıkan *İzmir'e Doğru* gazetesinde yayımlanan bu metin bilâhare *Sebilürreşat*'ta da yayımlanmıştır.

İzmir'in yunanlılar tarafından işgalinin Ege ve Balıkesir yörelerinde meydana getirdiği taziyenin ardından yapılan konuşmanın akisleri çok büyük olmuştur. Bu tesirin derinliğini ve genişliğini öğrenmek bakımından dönemin nezaketi cihetiyle ismi

Beşer doğrulmuş etmiş, bir de baktın cevvi istilâ:
Yanardağlar uçurmuş gezdirir beyinde dünyanın;
Cehennemler batırmış yüzdürür kalbinde deryanın;
Deşer âfâkı, bir şeyler sezer esrâr-ı kudretten;
Eşer â'mâkı, izler keşfeder edvâr-ı hilkatten.
Zemin mahkûmu olmuştur, zaman mahkûmu olmakta;
O heyhat, istiyor hâkim kesilmek bu'd-ı mutlakta!
Tabiat bin çelik bâzûya sahipken, cılız bir kol
Ne kahir saltanat sürmektedir, bak bak da hayran ol!
Hayır bir kol değil, binlerce, milyonlarca kollardır,
Yek-âheng olmuş işler, çünkü birleşmekte muztardır:
Bugün ferdî mesâ'înin bütün mahsûlü bir hüsrân,
Birer beyhude yaştır damlayan efradın alnından!
Cihan artık değişmiş, infirâdın yoktur imkânı,
Göçüp mamurelerden boylasan, hattâ, beyâbânı.
Yaşanmaz böyle tek tek, *devr-i hâzır: Devr-i cem'iyet.*
Gebermek istemezsen, yoksa izmihlal için niyyet,
Şu vahdet târümâr olsun deyip saldırma İslâm'a;
Uzaklaşsan da imândan, cemâatten uzaklaşma.
İşit, bir hükm-i kat'i var ki istinafa yok meydan:
"Cemâatten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan."
Nedir îmân kadar yükselterek alçak bir ilhâdı,
Perişan eylemek, zaten perişan olmuş âhâdı?

açıklanmayan bir okuyucunun "*Pek Mütehasşiri Bulduğumuz Sebilürreşat Ceride-i Mübârekesine*" hitabıyla Balıkesir'den gönderildiği ve 28 kanunusani 1337/28 ocak 1921'de yayımlanan mektuba bakılabilir.

Bu arada Mehmet Akif'in Zağnos Paşa Camii'nde halkı uyarmak amacıyla yaptığı bu konuşma sırasında Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye azası bulunduğu, konuşmayı takip eden günlerde işgal karşıtı tavrı, halkı isyana ve mücadeleye sevk eden sözleri dolayısıyla dönem hükümetini ve işgal güçlerini zora soktuğunun unutulmaması icap eder.

Zağnos Paşa Camii hitabesinin Ankara cihetindeki akisleri de büyük oldu. Mehmet Akif'in daha Meclis açılmamışken Ankara'ya daveti altında yatan asıl sebep de yine bu Zağnos Paşa konuşması olduğu unutulmamalıdır.

Metinde yer alan ara başlıklar tarafımızdan konulmuştur.

Nasıl yekpare milletler var etrafında bir seyret,
Nasıl *tevîd-i ahenk* eyliyorlar, bak da al ibret.
Gebermek istiyorsan başka... Lâkin korkarım, yandın.
Ya sen mahkûm iken, sağlık, ölüm hak mıdır sandın?
Zimâmın hangi ellerdeyse artık onlarınsın sen;
Behîmî bir tahammül varlığından en büyük hissen!
Ezilmek, inlemek, yatmak, sürünmek var ki âdettir;
Ölüm dünyada mahkûmîne en son bir saadettir.
Desen bir kerre "*insan'ım!*", o kanmaz, hem niçin kansın?
Ya sen hürriyyetin, hakkın masun oldukça insansın.
Bu hürriyyet, bu hak bizden bugün *âheng-i sa'y* ister;
Değil üç dört alından, hep alınlardan boşansın ter.

Evet, biz müslümanlar cihan çalışırken, didinirken, uğraşırken, nâmütenâhî terakkiyât, nâmütenâhî inkılâblar geçirirken uzaktan seyirci sıfatıyla baktık. Bilhassa şu son senelerde başımıza birçok felâketler yağdı. Elan çilemizi doldurmadık. Sebebi? Hep seyirci kalmamız, umûr-u dine olduğu gibi umûr-u dünyaya karşı da bi-gâne durmamızdır.

Hayat herkesin hakkıdır. Evet, bütün mahlûkat-ı İlâhiye hakk-ı hayata mâliktir. O halde Allah'ın diğer mahlûkları arasında biz de yaşamakta haklıyız. Lâkin bilirsiniz ki haklı olmak başka, haklı çıkmak yine başkadır. Herhangi hak olursa olsun ihkak olunmadıkça, sahibine hiçbir menfaat temin etmez. Bugün hangi milletin mahkeme-i adaletine koşsanız, elinizde kuvvetiniz varsa derdinizi duyurabilirsiniz. Yok, böyle yapmaz da ağlarsanız, onun hiss-i insaniyetine, hiss-i medeniyetine ilticaya kalkışırsanız, hüsrandan başka bir netice elde edemezsiniz. İstihkak davasını yükseltebilir misin, herhangi mahkemeye gitsen haklısın. Yoksa milyonlarca, milyarlarca mahlûk:

— Yaşamak hakkımdır, bu hakkı benden kimse alamaz... diye haykırıp dururken senin benim gibi bir miskin bir köşede ağlamış, inlemiş, merhamet dilenmiş. Hiç tesiri olmaz, hattâ duyulmaz.

Çocuk yürümezden evvel, bilirsiniz ki emekler. Biz müslümanlar da tıpkı henüz doğrulamayan, yürüyemeyen sabiler gibi yerlerde emekler dururken bir de gözümüzü açtık, gördük ki etrafımızdaki milletler göklerde uçuyorlar. Gelip çöldeki masumların tepesine ateşler yağıyorlar. Biz *Bandırma*'dan *İstanbul*'a kadar adamakıllı vapur işletemezken, herifler *Bahr-ı muhit*'i altından geçiyorlar. New York'tan dalıyor, Hamburg'dan çıkıyorlar ki, aradaki mesafe bizim vapurların ayağıyla bir aylık yoldur. *Berlin*'den uçuyorlar, *Trabzon*'a konuyorlar. Biz ise hâlâ yeryüzünde yürümeyi temin edemedik. Tabiat bin çelik bazuya sahipken insanın bir cılız kolu nasıl kâinata hâkim oluyor? Nasıl bu kadar kuvâ-yı tabiiyeyi hükmü altına alıyor? Hayır, yanlışın var. Bu kadar işleri gören bir kol değil, binlerce, milyonlarca koldur. Bunların hepsi bir araya gelmiş, *teşrik-i mesai* etmişler, geceli gündüzlü çalışıyorlar, uğraşıyorlar. Çünkü anlamışlar ki birleşmeseler kendilerini her taraftan kuşatan tehlikelere karşı duramayacaklar. Demek birleşmekte zaruret var. Bu ızdırar olmasaydı, birleşmeleri de mümkün olmazdı.

Teşrik-i Mesai ve Temin-i Vahdet İhtiyacı

İşte biz şimdi derdimizin başını bulduk. Başkaları zarureti görürnce birleşmişler, biz ise o zarureti görmediğimiz için bu birliği vücuda getirememişiz, yahut gördüğümüz halde *temin-i vahdet* cihetine yanaşmamışız. Bugün hayatın, maişetin, ihtiyacâtın aldığı tarz itibariyle bir insan tek başına bir iş göremiyor. Bütün işler şirketler, cemiyetler, milletler tarafından meydana getiriliyor. Ne fabrikalar, ne demiryolları, ne vapurlar, ne limanlar, ne hastahaneler, ne camiler, ne mektepler, ne ticaretler ne de din ve vatani müdafaa edecek toplar, tüfekler, cephaneler... Elhasıl hiçbir şey *ferdî sa'y* ile yani tek başına çalışmakla kabil olamıyor. Bugün hayat öyle bir şekil almış ki tek başına çalışan bir adamın alınından damlayan terler tıpkı gözyaşı gibi dökülüp gidiyor, hiçbir faide temin etmiyor. Ne zaman bir yere gelmiş binlerce alın birden terlerse, işte o vakit bu sa'yin yeryüzünde bir eseri, bir izi görülebilir.

Mademki tek başına sarf olunan mesai'nin kıymeti yoktur, biz de aramızda vahdeti temin ederek topluca çalışmaya koyulmalıyız. Cemaatsiz yaşamaya, cemaatten ayrılmaya gelmez,

cemaat-ı İslâmiyenin kesafet peyda etmesi için çalışmalıyız. Ufak sebeplerle birbirine küsmemeli. Biliyorsunuz ki yabancılar asırlardan beri tefrika tohumlarını aramıza serptiler. Bir hayli de mahsul aldılar. Biz gözümüzü açsaydık, bugün altında inimin inlediğimiz şu felâketleri elbette görmeyecektik. Her ne ise, geçmişe esefin faidesi yoktur. Mâziden yalnız ibret alınır. Eğer Müslümanlar yaşamak istiyorlarsa cemaat arasında nifaka, şikaka, dargınlığa, küskünlüğe, ayrılığa gayrılığa meydan açabilecek en ufak sözlerden, en ehemmiyetsiz görünen hareketlerden bile çekinmelidirler. Yok, yaşamak istemezlerse ona diyecek yok. Ancak bu hal ile insan gibi yaşamak elde olmadığı gibi, yaşamamak da elde değildir. Çünkü biz maazallah hakkı hayatımızı kaybettiğimiz gün mahkûmiyet felâketine düşeriz ki, bizi tahakkümleri altına alanların nazarında behâimden farkımız kalmaz. Hayvan gibi bizi kendi hesaplarına işletirler, sırtımızdan menfaatlerini temin ederler. Dünyanın yedi iklim dört köşesinden sürü sürü, ordu ordu getirilmiş renk renk mahkûm milletlerin ne halde bulduklarını gözümüzle gördük. Maazallah sonra biz de onlar gibi oluruz. Biz sığırlarımızı, beygirlerimizi nasıl kullanıyorsak onlar da bizi öylece kullanırlar.

Geri Kalmışlığın İzahatı

Acaba biz müslümanlar niçin bu hale düştük? Bunun illetini ben şöyle görüyorum: Doğduğumuz günden itibaren babalarımız, analarımız, hocalarımız, siyasîlerimiz, ediplerimiz, şairlerimiz, muharrirlerimiz bize istikbal için ümit verecek bir şey söylemediler. Ben çocukluğumdan beri:

— “Biz yaşamayız. Avrupalılar terakki eylemiş; siz çok fena günler göreceksiniz!” nakaratından başka bir şey işitmedim.

— “Çocuklar, siz geceli gündüzlü çalışınız ki bu memleket kurtulsun...” diye bizleri sa’ye, mücahedeye sevkedecekleri yerde rastgelen adam ruhlarımıza, kalblerimize yeis mayası aşıladı. Garp’ın terakkîyatından bahsederlerken diyeceklerdi ki:

— Evlâtlar, görüyorsunuz ya, Avrupalılarla bizim aramızda çok mesafe var. Bu mesafeyi telâfi edecek surette çalışınız. Yok-

sa daha geride kalır, mahvolursunuz. Sakın azminize fütur getirmeyiniz!

Evet, böyle diyeceklerdi, lâkin diyemediler. Bilâkis yüz binlerce halk, bu devletin batacağına kail idi. Bir taraftan Avrupalıların terakkiyâtı gözlerimizi kamaştırdı, diğer taraftan muhitimizin bu gibi makûs telkinleri sinirlerimizi uyuşturdu. Onun için ileri gide-medik. Hâlâ o yeis ruhlarımızda hükümrandır. Hiç biz *Kitâbullah*'ı düşünmedik. O *Kitâbullah* ki birçok âyât-ı celîlesiyle ümmet-i İslâmiyeyi yeisten, azimsizlikten tahzîr ediyor.

*

**

Estaizubillâh "Yâ beniyyezhebu fetehassasû min Yûsuf'e ve ehîhi velâ tey'esû min ravhillâhi innehû lâ yey'esu min ravhillâhi illel kavmu'l kâfinin".

Yani "Oğullarım, gidiniz, Yusuf'la kardeşini araştırınız, sakın Allah'ın inayetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zira şunu iyi biliniz ki kâfirlerden başkası Allah'ın inayetinden ümidini kesmez."

Demek ki bir müslüman için Allah'ın inayetinden, merhame-tinden ümidi kesmek küfürdür.

Sonra Sûre-i Hicr'de "*Kâle ve men yaknatu min rahmeti Rabbihî ille-d-dâllûn*" buyuruluyor. Bu âyet-i kerîme Hazret-i İbrahim'in lisanından vârid olmuştur. Melekler: "Allah sana halim selim, hayırlı bir oğul ihsan edecektir" dediler. O da: "Ben artık doksan yaşına geldim. Bundan sonra çocuğum olur mu?" deyince; "Bizim sana verdiğimiz müjde haktır, doğrudur. Sakın bu sadetin husûl bulacağından ümidini kesme. Allah'ın inayetinden yeise düşme." dediler. Bunun üzerine Hazret-i İbrahim: "Hâşâ, Cenâb-ı Hakk'ın inayetinden, kereminden ancak dalâle düşenler ümidini kesebilir, yeise düşebilir" buyurdular.

Erbâb-ı iman için yeise düşmek imkânı yoktur. Elhâsıl nazarı İslâm'da Allah'tan ümidi kesmek haramdır. Haram da değil küfürdür, şıktır. Ancak Mevlâ'nın merhametine bel bağlayarak emrettiği tarîki tutmamak tabîi caiz olmaz. Allah'ın inayetini temenni için elbette bu inayete, velev cüzî olsun istihkak lâzım. Feyyâz'da buhl yoktur. Şu kadar var ki o feyze istidad şarttır.

Kitâbullah'ta: "Ve'llezîne câhidû efina lenehdiyennehum subulenâ ve innallahe lemeal muhsinin" buyuruluyor. Evet bu âyet-i kerîme sarahaten gösteriyor ki, "Allah yolunda, hak yolunda mücâhede edenler için tevfik, hidâyet mev'ûddur, muhakkaktır." O halde daha ne istiyoruz? Ne için bu feyze, bu inayete kabiliyet gösterebilmek için çalışmıyoruz?

Bu dünyada hiçbir şeye güvenilmez. Ne servete, ne sıhhate, ne akla, ne ilme, ne ahlâka, elhasıl hiçbir şeye dayanılmaz. Bakarsınız: Milyonlarca servet mahvolur, en metin sıhhatler bir an içinde devrilir, en temiz huylar değişir, kirlenir. Hülâsa maddî-manevî-ruhanî, cismânî ne varsa hiçbirini için beka tasavvur edilemez. Kaviyyü'ş-şekîme hükümetler çöker. Dünyaya meydan okuyan sultanlar, bakarsınız yıkılır gider. Dünyaları huzurunda titreten kudretler bir varmış bir yokmuş sırasına girer. Güvenecek, dayanacak bir şey vardır ki o da ancak Allah'ın merhameti, Allah'ın inayetidir. Evâmîr-i İllâhiyeye inkiyad etmeli, nevâhîden sakınmalı, cemaat-ı İslâmiye el ele vermeli, çalışmalı. Evet vahdet lâzımdır; dünya için de, âhiret için de.

İslâm bundan bin üç yüz şu kadar sene evvel dünyanın en hücrâ bir köşesinde, karanlıklar arasından bir kandil gibi parladı. Pek az zaman içinde o kandil büyüdü, bedir oldu. Daha büyüdü, güneş oldu. Nûru bütün kâinatı kapladı. Yirmi beş sene zarfında yirmi beş bin senelik bir teâlîye mazhar oldu. Bu mazhariyetin sırrı Sahâbe-i kiram (rıdvânullahi 'aleyhim ecmaîn) hazerâtının el birliğiyle çalışmaları idi. İslâm'dan evvel aralarında senelerce, hatta asırlarca süren birçok kanlı muharebeleri intâç eden ne kadar kabile gürültüleri, aşiret kavgaları varsa hepsini unuttular.

Bilirsiniz ki Ashâb-ı Kiram iki kısımdır: Ensâr, Muhacirin. Bu isimler Cenâb-ı Hak tarafından kendilerine verilmiştir. "Ensâr" esasen Medine'de bulunanlardır. "Muhacirin" evvelce Mekkeli olup da, müşriklerin eza ve cefasından dolayı aleyhissalâtü ves-salam Efendimizin arkasından Medine'ye hicret edenlerdir. Bu Ansâr'ın Muhacirlere karşı yaptıkları fedakârlıkların tarih-i âlemde hiçbir misli görülmemiştir. Ensâr-ı kiram Evs ile Hazrec kabilesine mensuptur. Bu iki kabile esasen amca çocuklarıdır. Lâkin mürûr-

zaman ile, Evsîlik-Hezrecîlik meselesi bu iki kabileyi birbirine düşman yaptı. Değil akvâm-ı ibtidaîye, en terakki etmiş milletlerde bile, asabiyet gürültüleri en müthiş muhâsemâta sebebiyet verir. İşte bunların beynlerindeki muharebe yüz seneden fazla devam etti. Hattâ Hicretten bir sene evvel de aynı harp tazelenmişti. Bunlar şeref-i İslâm ile müşerref olunca, İslâm onları barıştırdı. Kardeş oldular. Peygamber aleyhisselâma zâhir oldular. İslâm'ı neşir için fedâ-yı can etmeye başladılar.

Sahâbe-i kiram efendilerimizin giydikleri libaslar neresinden eskirdi, bilir misiniz? Omuzlarından!.. Çünkü daima cemaatle kıldıkları namazda, saflar adeta sabun kalıpları gibi idi. O ayrı ayrı vücutlar yekpare birer duvar kesilirdi. Aralarından su sızmaz, hava geçmezdi. Görüyorsunuz ya, aleyhisselâtu vesselam efendimizin safları düzeltmeye atıf buyurdıkları ehemmiyet neden dolayı imiş? Hep cemaat-ı müslimîn arasındaki vahdeti temin.

Siyasî İhtilaflar, Kabile İhtilafları

Fakat Müslümanların bu hali o zaman Medine'de bulunan Yahudilerin hiç hoşuna gitmiyordu. Hatta günün birinde şöyle bir vaka oldu: İhtiyar Yahudinin biri baktı ki Ensâr-ı Kirâm'dan birkaç genç bir arada oturmuşlar, tasavvur edilemeyecek bir samimiyetle konuşuyorlar, musahabe ediyorlar. Herif bunu görünce İslâm'ın âtisinden kendi hesabına ürktü. İçi gıcıklandı.

— Ne olacak bu, dedi; iş biraz daha böyle giderse bize ekme kalmayacak.

Bunun üzerine bir delikanlı Yahudi buldu.

— Git şunlara, Evs ile Hazrec arasındaki vukuatı hatırlat geç, dedi.

O da gitti. Her iki tarafa ait şairlerin, vaktiyle olup biten maceraları musavver olmak üzere söylemiş oldukları şiirleri okudu. Bunun üzerine gençlik sâikasıyla her iki tarafın kabadayılık damarları galeyana geldi. Her biri kendi kabilesinin kahramanlığını sayıp dökmeğe başladı. İş alevlendi. Hatta biri:

— İsterseniz o geçmiş vakaları tazeleyebiliriz, sözünü ortaya attı. Bunun üzerine ötekileri...

— “Hay hay! Sizden ne korkumuz var?” dediler. Hepsi ayaklandılar. Silâhlarını alıp Medine haricindeki taşlık bir vadiye çıktılar. Muharebe başlamak üzere iken vakadan haberdar olan aleyhisselâtü vesselam Efendimiz hemen oraya koştular. Hazret-i Peygamberi görünce her iki taraf durdu. Aleyhisselâtü Vesselam Efendimiz yüksekçe bir yere çıkarak:

— Ey Müslümanlar!.. Allah’tan korkunuz, Allah’tan korkunuz! Aklınızı başınıza alınız, daha ben sağ iken, henüz aranızda bulunuyorken câhiliyet davalarıyla mı ayaklanıyorsunuz? Bu hareketlerinizin akibeti nereye varacağını düşünmüyor musunuz?

Mealinde gayet müessir, gayet beliğ ve muhtasar bir hutbe irâd buyurdular. Bunun üzerine her iki tarafın akli başına geldi. Yaptıklarından nadim olarak, ağlaşa ağlaşa sarmaşıp barıştılar.

İşte bu vakayı müteâkiben şu ayât-ı celîle nazil oldu ki: “Yâ eyyuhellezîne âmenû in tutı’u ferikan minellezine.. le’al-leküm tehtedun.”

Bu âyetlerin meâl-i kerîmi şöyledir:

“Ey müslümanlar, kendilerine sizden evvel kitap gönderilenlerden bir kısmına uyacak olursanız siz şeref-ı imân ile müşerref olmuşken onlar sizi yeniden neûzübilâh küfre sokarlar. Ya siz henüz aranızda Cenâb-ı Hakk’ın âyât-ı celîlesi okunup dururken, Allah’ın peygamberi içinizde yaşarken nasıl bu suretle küfür yolunu tutarsınız? Kim Allah’ın gönderdiği râbitaya sımsıkı sarılacak olursa doğru yolu bulmuş olur. Ey müslümanlar, Allah’tan nasıl korkmak icap ederse, öylece korkunuz! Ve ancak müslüman olarak müslümanlıkta can veriniz. Sonra, hepiniz birden habl-i îlâhîye sımsıkı sarılız. Sakın aranıza ayrılık gayrılık girmesine meydan bırakmayınız. Allahın hakkınızdaki nimetini düşününüz. Hani sizler birbirinize düşman idiniz; Cenâb-ı Hak kalblerinizi feyz-i İslâm ile birleştirdi de, onun sâye-i nimetinde kardeş oldunuz. Hani sizler bir zaman ateş çukurunun ta kenarına kadar gelmiştiniz de, Cenâb-ı Hak sizi oradan kurtarmıştı. İşte, belki tarîk-i hidâyeti bulursunuz diye, Cenâb-ı Hak âyât-ı celîlesini size böyle sarih olarak tebliğ buyuruyor...”

İşte bin üç yüz bu kadar sene evvel nazil olan bu âyât-ı celîlenin hükmü kıyamete kadar bakîdir. Sebeeb-i nüzûlü olan vaka maalesef tekerrür edip duruyor. Binaenaleyh Müslümanlar aralarında ayrılığı gayrılığı mucip olacak en ufak hadiselerden, dargınlığı intâc edecek en hafif hareketlerden, sözlerden kat'iyen çekinmelidir. *Fırkacılık, komitacılık...*

Bunlar artık susmalı. El birliğiyle bugün vatanı müdafaa etmeli. Asla meyas olmamalı. Emin olmalıyız ki canla başla çalışırsak, aradaki esbâb-ı tefrikayı kaldıracak olursak *vatan-ı İslâm*'ı kurtarıyoruz. İnşallah bundan sonra âlem-i İslâm hakkındaki tecellî-i celâl cemâle inkılâb edecektir. Önümüzde hamd olsun birçok beşâretler var. Bugün bütün müslümanlar uyandı. Gerek dünyayı, gerek kendilerinin dünyadaki mevkilerini artık anlamaya başladı. Sonra gözleri büsbütün açıldı. Müslümanlar kendi başlarını kurtarmaya, kendi hakk-ı hayatlarını ihkak etmeye çalışmazlarsa kıyamete kadar zillet içinde, meskenet içinde kalacaklarını anladılar. Ona göre çalışmaya başladılar. Başkalarından merhamet, adalet dilenmenin, mürüvvet, insaniyet beklemenin pek beyhude olduğunu bilfiil gördüler; asırlardan beri dalmış oldukları uykudan artık silkiniyorlar. İnşallah bu intibah devam edecek, bütün cihân-ı İslâm'a yayılacak, yakın zamanda bir gün gelecek ki İslâm asırlardan beri kaybettiği şevketini, kudretini, azametini yine istirdâd edecektir. Bütün aleyhimizdeki cereyanlar biraz değişmiş, eskisinden biraz daha iyileşmiş görünüyorsa, emin olunuz ki, bu inkılâb, hep vatanı müdafaa yolunda masrûf olan bu mücâhedelerinizle âlem-i İslâm'ın lehimizdeki galeyenleri, tezahürleri sayesinde.

Vazife-i Vataniye Farîza-i Diniye

Ey cemâat-ı Müslimin!

Memleketlerinizi kurtarmak için devam eden mücâhedâtınızda, bir noktaya son derece dikkat etmelisiniz: Bu hareketlerin, bu himmetlerin sırf müdafaa-i din ve vatan gayesine müteveccih olduğu, yâr u agyâr nazarında tamamiyle anlaşılmalıdır. *Fırkacılık*, *menfaatçilik*, *kavmiyetçilik* gibi hislerden külliyyen müberra olduğuna yakındakilere, uzaktakilere tamamiyle kanaat gelmelidir. Bu

kanaati zerre kadar sarsacak bir harekete, bir söze kimse tarafından meydan verilmemelidir. Hususi emeller, hususi içtihadlar yine hususi olarak sahiplerinin kafasında, kalbinde kalmalıdır. Çünkü gaye birdir. Efrâd tarafından o müşterek gayeye karşı gösterilecek ufacak bir inhiraf, son derece muhtaç olduğumuz vahdeti temelinden sarsmağa kâfidir. Onun için bundan son derecede sakınmalıdır.

Cemaat içinde herkesin uhdesine düşen bir *vazife-i vatanîye*, bir *farîza-i diniye* vardır ki, onu ifâda zerre kadar ihmal göstermek caiz değildir. Bu hususta hiçbir fert kenara çekilerek seyirci kalmaz. Çünkü düşman kapılarımıza kadar dayanmış, onu kırıp içeri girmek, harîm-i namus u şerefimizi çiğnemek istiyor. Bu nâmert taarruza karşı koymak kadın erkek, çoluk çocuk, genç ihtiyar... Her fert için farzı ayn olduğu bir lâhza hatırdan çıkarılmamalıdır. Bugün herkes varını yoğunu sarf ile mükelleftir. Osmanlı Saltanatını ilâ için *Karesi'nin* (Balıkesir), bu kahraman İslâm muhitinin, vaktiyle ne büyük fedakârlıklar gösterdiği herkesin malûmudur. *Rumeli'yi* baştanbaşa fetheden hep bu topraktan yetişen babayiğitlerdi. O kahraman ecdadın torunları olduğunuzu ispat etmelisiniz. *Anadolu'yu müdafaa* hususunda, diğer vilâyetlere önyak olmak şerefini siz ihraz ettiniz. Sa'yiniz meşkûrdur. İnşallah bu şan ve şeref kıyamete kadar artar gider. İnşallah vatanımızın haysiyeti, istiklâli, saadeti, refahı, ümrânı dünyalar durdukça masun ve mahfuz kalır.*

* Ömer Rıza Doğrul, Mehmet Akif'in vaaz ve hitabelerini bir araya getirdiği *Kur'an'dan Ayetler ve Nesirler* adlı çalışmasında, yukarıdaki konuşmanın sonuna şöyle bir not düştüğü görülmektedir:

“O gün bütün memleket halkı Zağnos Paşa Camii'ne koşmuştu. Cami, kalabalığı almamış, dışarlara hasırlar serilmişti. Üstadın mevizesi galeyanlı ruhları bir o kadar cûşa getirmişti”.

28 kanunusani 1337/ 28 ocak 1921 tarihinde *Sebilürreşat'a* yazılan ve bu derginin 24 şubat 1337/ 24 şubat 1921 sayısında yayımlanan Balıkesir mektubundan alıntılanmıştır. Bkz: Ömer Rıza Doğrul, *Kur'an'dan Ayetler ve Nesirler*, İstanbul 1944, s. 193

Ömer Rıza Doğrul'un işaret ettiği Balıkesir mektubu her bakımdan önemli bir mektuptur. *Zağnos Paşa Hitabesi'nin* ilk giriş bölümünün altına koyduğumuz dipnotta da ilgili mektuptan söz edilmişti. Asıl başlığı, “Pek Mütéhassiri Bulduğumuz *Sebilürreşat* Ceride-i Mübarekesi”ne olan bu ayrıntılı mektubu, kronolojik sırayı takip ederek elinizin altındaki ciltte okuma imkânı bulabilirsiniz. Nitekim söz konusu mektup, Balıkesir'in işgal şartlarını bu kadar içten ve bu kadar doğrudan anlatan nadir metinlerden biridir.

NUMAN bin MUKARRİN*

Mehmet Akif'e

Ne kadar ağlanacak cehle giriftarız biz:
Kendi tarih-i mu'allamıza vakıf değiliz.
Müslümanız diyoruz, yuf bizim ahvalimize;
Müslümanlık tükürür meskenet-i lâlimize!
Kahramanân-ı Hüda-sireti efdal-i dinin
Kaçı malûmumuz olmuş acaba? Hem ne için
Bunların kudret-i birrârını tedkik edelim?
Mesela yok mu Napolyon? Onun ef'ali bizim
Soğumuş kalbimize ateş-i can saçmaz mı?
Kör olan çeşmimize ufk-u zafer açmaz mı?
İşte hala bu belâhet bizi eyler mağlûb,
Ecnebidir olan Türklere mahbûb-u kulûb!
Mesela şanlı Müsenna'yı bilen kaç kişidir?
Ka'ka'ın nam-ı şerer-bârını millet ne bilir?
Fenn-i harbin yüce sabite-i âgâhı
Olan a'la-yı beşer Hazret-i Seyfullah'ı
Kaç çocuk görmededir dide-i vicdanıyla?
Kaç büyükdür tanıyan kudret-i irfanıyla?
Acem'in kalbine son darbe-i kakhârı vuran
Şüheda mevkibinin şemsi cenab-ı Nu'man

* Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 12 şubat 1336/12 şubat 1920, c. 18, nr. 458, s. 181-182

Mehmet Akif'in en yalnız zamanlarında, kendisini derinden kavrayan bu şiiri kaleme alan Ali Ekrem, onu aynı zamanda Akif'e ithaf etmek inceliğini de gösteriyor.

Acaba kaç kişinin mahfaza-i canında
Yaşıyor? Böyle yiğitler büyük imanında
Yaşatılmazsa bu halkın bu cemaat yaşamaz.
Ne kadar kudret-i tebliğ ile yazsak yine az,
Yine noksan kalır elbette: O merdan-ı Hüda
Ki ederlerdi cihad uğruna dünyayı feda,
Ki bulurlardı şehadetde hayat-ı nevşin,
Onların bedreka-i kudretidir işte bu din!
Onların şanını bin şevk ile tebcil edelim,
Ebedi nâmını Kur'an gibi tertil edelim.

Oluyor şimdi Nihavend'in önünden meşhûd
Çeşm-i vicdanıma bir ma'reke-i hûn-alûd.
Cevv-i eb'adı yaran sıyt-ı şerer-riz-i siham,
Çak çak eyleyen ebrar-ı süyûf-u İslam;
Bütün afakı tutan gulgule-i tekbirât,
Sayha-i kahr-i ecel, ah ciğergah-ı memat;
Savt-ı gurrende-i pür ateş-i efvâc-ı huyûl,
Hep uğuldar gibi tarraka-i emvac-ı süyûl;
Tar tar inliyor aveng-i silah-ı kahhar,
Zar zar ağlıyor evreng-i bülend-i eşrar;
Vurulan, can çekişen, kan tüküren kalbi duran
Atılan, arz yaran, ruh kapan, mevt vuran
İki yüz bin kişilik bir ulu umman-ı vega!
Göklerin kalbini lertzân edecek bir kavga!
Bu cedelgâh-ı muazzamda cenab-ı Numan
Nar-ı beyza-yı hamiyet gibi cevval ü devan,
Kalb-i mebrur-u nübüvvet gibi tâbende-cenan,
Nur-u feyyaz-ı İlahi gibi müstağrak-ı an;
Ak libasıyla semadan düşen ebr-i rahmet

Ki olur canlara feyyaz-ı hayat-ı himmet,
Kanlı seyfiyle zeminden beliren bir Mirrih
Ki semavata yazar şule-i ruhu tarih,
Yed-i nurunda beka-çehre liva-yı Nebevi,
Ebedi ati-i İslam'ı ezelden havi,
Askerin saha-i azminde kılıçdan cevval,
Vuruyor, titretiyor, velvele-i cenk ü cidal
Doğuyor sanki onun kalbi Hüda-dârından,
Nurlar cuş ediyor nazra-i tayyarından!
Levha-i anına meftun olarak bir ordu
Ediyor hûn-ı hamiyyetle semavâta uluvv!...
Ah o ulvi-nazarın ayet-i manasından
Okunur aşk-ı şehadet, bu emir-i Yezdan
Bir muazzam zafer ihda ederek hak dine,
Uçacak ruh olarak alem-i illiyyine:
Bunu Hak'dan dilemiş çünkü o vicdan-ı ferid,
Ordunun yaşları etmiş bu du'ayı te'yid
İşte derya gibi bir düşmanı berbad etti,
Acemistan'ın o gün mahvını i'dad etti;
İşte kanlarda gurub etmededir şirk-i Acem,
İşte toprakları enhâra şebih etmiş dem;
İşte atlar kayıyor kanlı zeminde... Hatta
İşte insan kayıyor... İşte emir-i Mevlâ
Atı birden kapanıp kendisi kurban oldu,
Dökdüğü kanların enhârına perran oldu!
Bir de ta can evine girdi müsemmem bir târ,
Uçtu Allah'ına derhal o büyük canlı emir!
Vech-i mes'uduna vurmuştu semadan o zaman
Kevkeb-i din-i mübin lem'a-i ân-ı Rahman.

3 ağustos 1334/3 ağustos 1918

Ali Ekrem

Mustafa Kemal Paşa'nın Telgrafı ŞAİR MEHMET AKİF'İN İSTANBUL'DAN ANKARA'YA DAVETİ*

... muhabiri Mister Bravn ve Robert Kolej'de tarih muallimi Amerika Ticaret Odası katiplerinden Mister Mor, Amerikan Muavenet Heyeti azasından Madam Rays ile Matmazel Cilyove, Amerikan mümessili Amiral Bristol'e, İtalyanlardan Mösyö Fago ile Miralay Kaprini ve Mösyö Dinari'ye, Fransızlardan Bahriye İstihbarat Şubesinde müdür Mösyö Rolen ve muavini Gavabe'ye verilecektir. Bunlardan Amerikalılar *Fevziye Mektebi* vasıtasıyla bulunacak tarih muallimesi ve Halide Edip Hanım'ın hemşiresi Belkis Hanım görecektir ve Belkis Hanım ayrıca Londra'da Matmazel Frayn adresine de gönderecektir. İtalyanları Ömer Abdülkadir tanıır.

4. Matbuat-ı ecnebiye ve dâhiliyenin temini için şimdilik Refik İsmail Bey'den elli lira alınız. Oraya Bursa tarihiyle para irsâli derdestdir.

5. Ömer Abdülkadir Bey'in biraderi Bedii Bey'deki miftahın Kör Ali Bey'ce alınması.

6. Seyyar makine tedarik edilsin muhabere memuru temin olunacaktır.

7. Haritaların kuryeler vasıtasıyla gönderilmesi.

* MSB, ATASE, ATA-ZB, 29/96-4, 8 nisan 1920

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 88-89

Milli Mücadele yıllarında, daha Ankara Meclis'i açılmamışken, Mustafa Kemal Paşa tarafından İstanbul'a çekilen önemli bir telgraf! İlgili telgrafın baş kısımlarında yazılan hususları anlayabilmiş değiliz. Fakat son kısımlarda Ali Şükrü, Mehmet Akif ve Fatih Hocaya duyulan ihtiyaç ise ortadadır. İlgili telgraf davetinde ifade edilmemiş olsa bile, bu kişilerin Meclis'in açılışından (23 nisan 1920) evvel Ankara'ya ulaşmalarının istenildiği bilinmektedir.

8. İstenilen Telsiz Telgraf mütehassıslarının ne vakit yola çıkarılabileceklerinin iş'ârı ve tesrîi.

9. Propaganda için orada münevver hanımları arasında şimdiden teşkilat vücuda getirilmesi.

10. Burada ulemaya ihtiyaç vardır. Ali Şükrü Bey'le görüşülerek Hoca Fatin, **Şair Mehmet Akif** efendilerin ve sair tensip edileceklerin sürat-i sevkleri.

Kartal'da Hüsnü Efendi'ye.

Mustafa Kemal
8 nisan 1336/ 8 nisan 1920

MEHMET AKİF ANKARA'YA DAVET EDİLİYOR*

Bir gün Akif'le *Sebilürreşat*'ın idarehanesinde konuşuyorken merhum Ali Şükrü geldi.

— Haydi hazırlanın gidiyoruz, dedi.

— Nereye? dedik.

— Ankara'ya. Oradan sizi çağırıyorlar. Paşa sizi istiyor. *Sebilürreşat*'ın Ankara'da neşredilmesini istiyor. *Sebilürreşat*'ın Ankara'da neşrolunması millî harekâtın manevi cephesini güçlendirecektir.

Ali Şükrü Bey, Mehmet Akif'in "nasıl gideceğiz?" sorusuna, "Basbayağı gideceğiz. Biz ikimiz Üsküdar'dan yola çıkacağız, İngiliz hatlarını yararak geçeceğiz. Eşref sonra gelir. Buradaki işleri yoluna koyar, Karadeniz tarikiyle İnebolu'ya çıkar, oradan gelir".

Anadolu Harekâtı Milliyesi genişleyerek Ankara'da toplanmaya başlayınca üstat:

* Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı Eserleri*, c. 1, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı İstanbul 1938, s. 56

Ali Şükrü Bey, Mehmet Akif'in en yakın dostlarından biridir. Eşref Edip'in hatırasından öğrendiğimize göre, onun Milli Mücadele kadroları ile ilişkisi Akif'ten daha önceye dayanmaktadır. Bu arada Mehmet Akif ile Ali Şükrü Bey'in dostlukları Ankara yıllarında da devam etmiştir. Nitekim Ali Şükrü Bey Meclis'te İkinci Grub'un liderlerinden biri seviyesine yükseldiği sıralarda *Tan* adlı muhalif bir gazete çıkarmış (20 kanunusani 1338-8 nisan 1338/1923, 68 sayı) ve o gazetenin başlık altı spotunu da Mehmet Akif kaleme almıştır:

Garbın üç yüz sene var gündüze dönmüş gecesi
Sen de ey Şark uyuyorsun o zamandan beridir
Kararan başka sular, şimdi senin nevbet uyan
Doğuyor beklediğin gün: Ağaran *Tan* yeridir.

— Artık burada duracak zaman değildir, gidip çalışmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar, mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle topla *Sebilürreşat* klişesini al, arkamdan gel. *Meşihat*'takilerle de temas et, Harekâtı Milliye aleyhinde bir halt etmesinler, dedi.

Elini öptük, vedalaştık, üstadın Anadolu'ya geçtiği anlaşılınca bize karşı tazyikat arttı.

İSLÂM ŞAİRİ AKİF BEY ANKARA'DA*

Pek hassas ve ulvî bir İslâm şairi olan Mehmet Akif Bey dahi İstanbul'dan çıkarak bir kaç gün evvel Ankara'ya muvâsalat eylemiştir.

İlhâmât-ı şâiresinin menba-ı aslı bilhassa hamiyet-i diniye ve gayret-i vataniyesinde olan bu güzide İslâm şairi, aynı zamanda erbabı ilim ve hikmetin en ileri gelenlerinden bir şahsiyet-i mümtâzedirler de. Milletin geçirdiği mücahede-i vatan-perverane, İslâm şairi Mehmet Akif Bey'in hamiyet-i hamiyetkârından pek çok feyiz ve kuvvet alacaktır. Şair-i hakîm-i İslâm'ın önümüzdeki cuma günü bir mevize irat buyuracağını memnuniyetle haber aldık.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 28 nisan 1336/ 28 nisan 1920

Hâkimiyeti Milliye'de "İslâm Şairi Akif Bey" başlığı ile çıkan bu haberi, Akif'in Ankara'ya gelişini haber vermesi dolayısıyla yukarıdaki şekilde vermeyi uygun bulduk. Akif'in Ankara'ya gelişi, Meclis'in açılmasının bir gün sonrasına yani 24 nisan 1920 tarihine denk düşmektedir. *Hâkimiyeti Milliye* o yıllarda Milli Mücadele'nin sesi olduğu için Akif'e nasıl yüksek bir değer verildiği kolayca anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

A. MAKALE ve YAZILAR

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim / ABDULKADİROĞLU, Nuran, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989

AĞAOĞLU, Ahmet, *Türk Yurdu*, 6 ağustos 1914

AĞAOĞLU, Ahmet, *Türk Yurdu*, 10 aralık 1914

A. Hikmet, *Serveti Fünun*, 3 ağustos 1327/ 14 ağustos 1911

Ahmet Mithat Efendi, *Tercüman-ı Hakikat*, 17 ağustos 1324/ 30 ağustos 1908

ATAY, Falih Rıfki, *Yedigün*, 20 ocak 1937

AYAZ, Nevzat *Sebilürreşat*, 23 ocak 1913

B. Necmettin, *İçtihat*, 14 kasım 1918

BABANZADE Ahmet Naim, *Sebilürreşat*, 23 Nisan 1914

BABANZADE Ahmet Naim, *Sebilürreşat*, 10 ekim 1918

Balıkesir İlhamları, Balıkesir Vilayet Matbaası, 1926

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 13 kasım 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 23 ekim 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 25 Eylül 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 25 aralık 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 12 Şubat 1920

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 6 kasım 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem *Sebilürreşat*, 7 Ağustos 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 11 aralık 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 16 ekim 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 18 Eylül 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat*, 21 Ağustos 1913

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik *Muallim*, 1 Eylül 1917

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, *Turan* gazetesi, 27 Ağustos 1915

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, *Türk Yurdu*, 1 Haziran 1916

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, *Zaman*, 3 ekim 1918

Cenap Şahabettin, *Peyam-ı Edebi*, 21 Ağustos 1919

ÇANTAY, Hasan Basri, *Ses* gazetesi, 17 ekim 1918

DURU, Kâzım Nami *Türk Yurdu*, 16 Haziran 1913

Emin Hâki, *Mektepli*, 23 Nisan 1914

Emin Hâki, *Mektepli*, 26 Haziran 1913

EROZAN, Celâl Sahir *Serveti Fünun*, 21 temmuz 1327/ 3 ağustos 1911

EROZAN, Celâl Sahir, *Serveti Fünun*, 26 temmuz 1327/ 10 ağustos 1911

EROZAN, Celâl Sahir, *Serveti Fünun*, 1 eylül 1327/ 14 eylül 1911

FERGAN, Eşref Edip, *Sebilürreşat*, 16 temmuz 1914

Feyzullah Sacit, *Rübağ*, 13 Şubat 1913

Feyzullah Sacit, *Rübağ*, 22 Şubat 1912

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, *Tan*, 2 ocak 1939

İspartalı Hakkı, *Sıratı Müstakim*, 21 nisan 1327/ 4 mayıs 1911

İbni Hazım Naim, *Sebilürreşat*, 16 Ocak 1913

İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Edebi*, 11 aralık 1919

İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Edebi*, 25 Eylül 1919

İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Edebi*, 4 aralık 1919

İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Sabah*, 11 Eylül 1919

İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Edebi*, 13 kasım 1919

KERMAN, Zeynep, *Osman Fahri Hayatı ve Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988

KESTELLİ, Raif Necdet, *Hayat-ı Edebiye* (1908-1922), İktbal Kütüphanesi, İstanbul 1922

KESTELLİ, Raif Necdet, *Resimli Kitap*, nisan 1327/ nisan 1911

KESTELLİ, Raif Necdet, *Serveti Fünun*, 4 ağustos 1327/ 14 ağustos 1911

KOLAYLI, Şefik (Neyzen Tevfik), *Hiç*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1919

KOLAYLI, Şefik (Neyzen Tevfik), *Tercüme-i Halim*, (Haz. Recep Usta), Biroy Yayınevi, İstanbul 1985

KON, Kadir *Toplumsal Tarih*, Ocak 2012 KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, *Musavever Salname-i Serveti Fünun*, 1328/ 1912

KUNTAY, Mithat Cemal *Serveti Fünun*, 28 temmuz 1327/ 10 ağustos 1911

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 8 ağustos 1327/ 21 ağustos 1911

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 28 eylül 1911

KUNTAY, Mithat Cemal, *Sıratı Müstakim*, 22 teşrinievvel 1325/4 kasım 1909

KUNTAY, Mithat Cemal, *Tanin*, 31 temmuz 1327/ 13 ağustos 1911

KUNTAY, Mithat Cemal *Sebilürreşat*, 12 Eylül 1912

KUNTAY, Mithat Cemal, *Sebilürreşat*, 3 ekim 1912

KUNTAY, Mithat Cemal, *Sebilürreşat*, 19 Eylül 1912

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 13 kasım 191

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 18 aralık 1919

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 25 aralık 1919

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 27 Ağustos 1919

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 6 kasım 1919

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021

Mehmet Fahrettin, *Sebilürreşat*, 2 Ocak 1913

Mehmet Sadi, *İkdam*, 14 Mayıs 1915

Mehmet Sadi, *İkdam*, 26 Mart 1915

Mehmet Sadi, *İkdam*, 6 Şubat 1915

Osman Fahri, *Dıraman*, 31 teşrinievvel 1325/13 kasım 1909

Ömer Seyfettin, *Akşam*, 2 ekim 1918

Ömer Seyfettin, *İfham*, 15 Eylül 1919

Ömer Seyfettin, *İfham*, 30 Eylül 1919

Ömer Seyfettin, *İfham*, 6 ekim 1919

ÖZALP, Ömer Hakan, *Mehmet Akif'in Talebeleri*, Pendik Belediyesi Yayınları, İstanbul 2017

SERTOĞLU, M. Suat, *Sırat-ı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizin*, Klasik Yay., İstanbul 2008

Süleyman Necip, *Serveti Fünun*, 1 Eylül 1327/ 14 eylül 1911

SEVGİ, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, aralık 2007

Süleyman Nazif, *Peyam-ı Edebi*, 11 Eylül 1919

Süleyman Nazif, *Peyam-ı Edebi*, 27 kasım 1919

Süleyman Nazif, *Peyam-ı Sabah*, 28 Ağustos 1919

Süleyman Nazif, *Sebilürreşat*, 29 Ağustos 1918

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 11 Eylül 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 14 Ağustos 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 18 Eylül 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 21 Ağustos 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 28 Ağustos 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 31 temmuz 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 7 Ağustos 1919

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, *Serveti Fünun*, 10 temmuz 1327/ 23 temmuz 1911

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, *Serveti Fünun*, 28 eylül 1911

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, *Serveti Fünun*, 3 ağustos 1327/ 14 ağustos 1911

TURİNAY, Necmettin, *100. Yılında Ahmet Mithat Efendi Armağanı*, Beykoz Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012

TURİNAY, Necmettin, *Resimli Kıtıp/Edebiyata Dair Yazılar ve İndeks*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi) Erzurum 1980

YALÇIN, Hüseyin Cahit, *Tanın*, 9 temmuz 1916

YALÇIN, Hüseyin Cahit, *Türk Yurdu*, 31 Ağustos 1916

B. KİTAPLAR

ABDULKADİROĞLU Abdulkerim-ABDULKADİROĞLU Nuran, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989

Ahmet Naim, *Tevfik Fikret'e Dair, Sebilürreşat Neşriyatı*, İstanbul, 1336/ 1918

ALANGU, Tahir, *Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul 1968

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, *Serab-ı Ömrüm*, (Haz. Abdullah Uçman), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, *Serab-ı Ömrüm*, Lefkoşe 1934

ÇANTAY, Hasan Basri, *Akıfname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020

ÇANTAY, Hasan Basri, *Akıfname*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1966

DEMİRELLİ, Fuat Hulusi, *Harbin Etrafında*, İstanbul 1915

Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, (Haz: KAPLAN, Mehmet- ENGİNÜN, İnci-EMİL, Birol- BİRİNCİ, Necati-UÇMAN, Abdullah), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992

ERBAY, Erdoğan- TOZLU, Selahattin-ŞİMŞEK, Tacettin, *Potin ve Şiir (Emin Hâki'nin Hayatı ve Eserleri)*, Suna Yayınevi, Erzurum 2005

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, *Mualim*, (Nüsha-i Mahsûsa), 1 Eylül 1333/ 1 Eylül 1917

ERSOY, Mehmet Akif, *Süleymaniye Kürsüsünden*, İstanbul 1912

FERGAN, Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı Eserleri*, c. 1, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı İstanbul 1938

FERGAN, Eşref Edip, *Mehmet Akif, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı*, İstanbul 1938

KONUK, Ahmet Avni, *Tevfik Fikret'e Cevap*, Osman Ergin Yazmaları, İstanbul 1334/ 1915

KUNTAY, Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1939

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021

Nesimi Yazıcı, *Kurtuluş Savaşı'nda Gönen ve Çevresi Sempozyumu Sunulan Tebliğler Kitabı* (5 Eylül 1993), Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1998.

Ömer Seyfettin *Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, TDK, Ankara 2016

ÖZALP, N. Ahmet *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019

ÖZTÜRKÇÜ, İbrahim, *Berlin Caddelerinden Necid Çölllerine Mehmet Akif*, Et-kileşim Yayınları, İstanbul 2016

ÖZTÜRKÇÜ, İbrahim, *Edebiyat Mahkemesinde Mehmet Akif (Safahat-Birinci Kitap Tartışmaları)*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2017

ÖZTÜRKÇÜ, İbrahim, *II. Meşrutiyet Dönemi Mehmet Akif Tartışmaları I*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, Burdur 2021

POLAT, Nâzım Hikmet, *Rübab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür Edebiyatı Hayatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005

SCHOVWINGEN, Karl Emil Schabinger von, *Weltgeschichtliche Mosaikspalter, Erlebnisse und Erinnerungen eines kaiserlichen Dragomansi Baden-Baden* 1967

Süleyman Nazif, *Mehmet Akif Şairin Zatı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924

Tevfik Fikret, *Rübab-ı Şikeste*, (Haz. Abdullah Uçman-Hasan Akay), Çağrı Yayınları, İstanbul 2005

UZUN, Mustafa İsmet, *Mehmet Akif Ersoy, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Ankara 2011

YÜCEBAŞ, Hilmi, *Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1958

C. SBREL □ YAYINLAR

Açıksöz

BCO

Ceride-i İlmiye

Düşünce

Hâkimiyeti Milliye

İkdam

İrade-i Milliye

İzmir'e Doğru

Mektepli

Peyam-ı Edebi

Sabah

Sebilürreşat

Sıratı Müstakim

Şebâb

Tanin

Tercüman-ı Hakikat

Türk Edebiyatı

Türk Yurdu

Vazife

Zaman

İNDEKS

Eser, şahıs, süreli yayınlar ve yer adları gösterilmiştir.

A

Abaloğlu, Yunus Nadi 183
Abbas Halim Paşa 33, 100
Abdullah Cevdet XI, 133
Abdülaziz Çaviş Efendi 100, 101
Abdüllatif Nevzat 83
Abdürreşit İbrahim X, 75
Ahmet Haşim 10, 161, 163, 182, 266
Ahmet Mithat Efendi 14, 15, 16, 17, 18
Ahmet Samim 30
Akifname 127
Aklı Kamaştırın Belagat Kasırgası
Safahat'ın Yankıları 243, 265,
271, 293, 309, 327, 347, 353
Akşam 161
Aktay, Salih Zeki 183
Alangu, Tahir 123
Âlem-i İslâm 44, 56, 57, 71, 72, 73,
101, 398
Ali Emiri Efendi 182, 183, 281, 282, 283
Ali Kemal 31, 161, 163, 347
Ali Rıza Seyfi 182
Ali Şükrü 405, 406, 407
Ali Ulvi 183
Altınay, Ahmet Refik 183
Anadolu 407, 408
Ankara 4, 5, 407
Antoine Albala 271
Arapkirli Hüseyin Avni 129
Asım 16, 35, 103, 344, 361
Atabeyoğlu, Selahattin Enis 182
Atatürk, Mustafa Kemal XII, 5, 405, 406
Avlonyalı İsmail Kemal 238
Aykaç, Fazıl Ahmet 103, 104, 161, 283
Aziyade 305

B

Babamın Şiirleri 127
Baban-zade Ahmet Naim 14

Babanzade Ahmet Naim 137, 273
Başar, Şükûfe Nihal 182
Bekir Sukûti 382
Bereket-zade İsmail Hakkı 14
Berlin Caddelerinden Necid Çöllerine
Mehmet Akif 65, 69, 75
Berlin Hatıraları 32, 43, 61, 186, 368
Beyatlı, Yahya Kemal 302
Birgen, Muhittin 124
Bolayır, Ali Ekrem 14, 23, 103, 104,
105, 186, 285, 288, 341, 401
Bölükbaşı, Rıza Tevfik XI, 31, 32, 33,
34, 35, 85, 87, 89, 105, 117,
121, 137, 157, 158, 161, 163,
165, 173, 179, 186, 240, 241,
243, 268, 302, 353, 359
Bursalı Mehmet Tahir 16
Bükülmez, Yaşar Nezihe 182
Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif 221

C-3

Cenap Şahabettin 10, 36, 94, 103,
124, 182, 186, 221, 240, 251,
252, 257, 327, 353
Ceride-i İlmiye 129, 131, 385
Çamlıbel, Faruk Nafiz 183, 302, 305,
307, 366
Çantay, Hasan Basri 2, 24, 127, 128,
175, 385, 387

D

Damat Ferit Paşa 31
Darülfünun Mecmuaları 124
Derviş Vahdeti 30
Désenchanteés 305
Devrim, İzzet Melih 182
Devrin Yazarlarının Kalemile Milli
Mücadele ve Gazi Mustafa Ke-
mal 389
Diyorlar ki 161

Doğrul, Ömer Rıza 399
Donanma Mecmuası 124
 Duru, Kâzım Nami 183
Düşünce 11, 12, 14, 36, 85, 103, 161, 315
 Düşünsel, Lütfi Fikri 31

E

Edebiyatı Umumiye Mecmuası 124
 Edirne 3
Enderunî Vasıf 226
 Enginün, İnci 389
 Erişirgil, Mehmet Emin 183, 221
 Erozan, Celâl Sahir 24, 25, 89, 183, 302
 Ersoy, Mehmet Akif 221, 405, 406, 407, 409
Evrak-ı Perişan 195

F

Fatih Kürsüsünde 185
 Fatih Sultan Mehmet 252
Fecri Atı 23, 24, 25, 26
 Fergan, Eşref Edip 14, 17, 61, 175, 186, 221, 385, 387, 389, 407
 Feridun Necdet 183
 Ferit Kam 103, 186
 Ferit Vecdi 15
Firak-ı Irak 309, 311, 312, 356
Fuzuli 9, 192, 193, 196, 197, 201, 202, 342

G

Gazali 296, 343
 Gezmen, İdris Sabih 183
 Gönensay, Hıfzı Tevfik 183
 Gövsa, İbrahim Alaattin 183
 Gustave Flaubert 162
 Güntekin, Reşat Nuri 18, 183
 Gürpınar, Hüseyin Rahmi 161, 163
 Güzide Osman 183

H

Hakimiyeti Milliye 381, 409
Hakkın Sesleri 35, 43, 186, 189, 193,

207, 253, 263, 285
 Hakkı Tahsin 183
 Haluk'un Defteri 244, 314
 Hasan Fehmi 30
 Hasan Zeki 182
 Haydarizâde İbrahim 129
 Hersekli Arif Hikmet 282

I-İ

İspartalı Hakkı 21, 186
 İbn Haldun 295
İçtimaiyat 71, 355
İfham 279, 301, 305
İkdam 65, 69, 75, 79, 143, 157, 159
 İnebolu 407
İngiliz Tarih-i Edebiyatı 245
 İpekli Mehmet Tahir 186
İrade-i Milliye 389
 İsmail Paşazade Hakkı 197
 İsmail Safa 282, 302, 321, 322, 323, 324, 325
İstiklal Marşı 24, 103, 105
İstiklâl Marşı 1, 2, 379, 381
 İzbudak, Velet Çelebi 16
İzmir'e Doğru 387, 389
 İzmirli İsmail Hakkı 14, 186
 İzzet Ulvi 183

K

Kadir Kon 63
 Kaplan, Mehmet 389
 Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 161, 163, 183
 Karay, Refik Halit 31, 183
 Karl Emil Schabinger von Schovvingen 63
 Kestelli, Raif Necdet 21
 Kısakürek, Necip Fazıl 10, 13
 Koryürek, Enis Behiç 183
 Köprülü, Mehmet Fuat 246
 Kuntay, Mithat Cemal 21, 23, 36, 103, 124, 186, 249, 285, 302, 317, 321, 335, 341, 359, 361, 371
Küfe 257

L

Leyla ve Mecnun 196

M

Mahmut Esat Efendi 14
Manastırlı İsmail Hakkı 14, 17
Mardinizâde Ebulûlâ 14
Mayakon, İsmail Müştak 124
Maziden Atiye 129
Mehmet Akif Hayatı Eserleri 407
Mehmet Akif'in Mektupları 11
Mehmet Akif Şairin Zatı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikat 185, 195, 207, 225, 251, 259, 285
Mehmet Akif ve İstiklal Marşı 405
Mehmet Aki Şairin Zatı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikat 201
Mehmet Cavit 89
Mehmet Fahrettin 186
Mehmet İhsan 183
Mehmet Nazım 183
Mehmet Rauf 123, 161, 163
Mehmet Sadı 65, 69, 75
Mektep 72, 324
Memduh Şevket Paşa 30
Meşrutiyet 11, 13, 14, 15, 18, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 31, 91, 92, 93, 295, 309, 350
Mevlâna 12, 188
Millî Tettebbular Mecmuası 124
Mimar Sinan 219, 229
Mirsat 341
Muallim 107, 117, 121, 179, 226, 256, 282, 288, 317, 318, 321, 335, 343
Muallim Naci 226, 256, 282, 288, 317, 318, 321, 335, 343
Muhammed Abduh 15
Muhyiddin Mekki 182
Musa Kâzım Efendi 14, 17, 129
Müftüoğlu, Ahmet Hikmet 14, 16

Müslüman Kadını 15

Mütareke 13, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 89, 117, 123, 161, 279, 285, 317, 353, 385

N

Nabi 195, 256
Namık Kemal 9, 10, 134, 186, 193, 195, 222, 223, 241, 255, 256
Nişancı Mehmet Paşa 196
Nümune-i Edebiyat 198

O-II

Orhon, Orhan Seyfi 183, 305
Ortaç, Yusuf Ziya 124, 183, 305, 307
Ottomanischer Lloyd 91
Ozanoğlu, Yahya Saim 183
Ozansoy, Faik Ali 123, 182, 356
Ozansoy, Halit Fahri 266, 302, 304, 307
Ömer Abdülkadir 405
Ömer Rauf 182
Ömer Seyfettin 123, 161, 181, 186, 279, 301, 305
Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler) 123, 161, 181, 279, 301, 305
Özalp, N. Ahmet 243, 265, 271, 293, 309, 327, 347, 353
Öztürkçü, İbrahim 65, 69, 75

P

Peri Kızıyla Çoban Hikâyesi 307
Peyam-ı Edebi 36, 221, 271, 293, 309, 347, 353
Peyam-ı Sabah 243, 265
Pierre Loti 305
Polat, Nâzım Hikmet 123, 161, 181, 279, 301, 305

R

Recaizade Mahmut Ekrem 192
Reel, Ahmet Hidayet 183

- Refik İsmail 405
Resimli Gazete 14, 343
 Rızaeddin Fahrettin 16
 Rıza Nur 31, 379, 381, 382
 Rifat Celal 244, 247, 357
 Rumeli 2, 3
Rübab'ın Cevabı 232
Rübab-ı Şikeste 166, 226, 232, 237, 244, 275, 314, 319, 321, 336, 348, 349
 Rübab-ı Şikeste 196, 230
- S-□**
- Sabah* 243, 265
Sada-yı Millet 30
Sadî-i Şirâzi 198
Safahat 2, 9, 11, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 36, 110, 113, 115, 165, 169, 185, 188, 192, 198, 203, 205, 207, 211, 221, 222, 226, 243, 244, 247, 251, 252, 257, 262, 263, 265, 267, 268, 269, 271, 274, 276, 287, 288, 289, 293, 298, 302, 309, 311, 314, 320, 321, 327, 328, 329, 337, 340, 342, 343, 344, 347, 353, 355, 356, 357, 359, 366
 Safa, Peyami 13
 Sait Halim Paşa 15, 30, 33, 43, 46, 49
 Salih Kadri 183
 Sami Paşazade Sezai 197
Sebilürreşat 11, 29, 32, 33, 34, 36, 41, 43, 49, 53, 55, 57, 61, 65, 81, 83, 100, 117, 129, 133, 137, 138, 140, 154, 157, 165, 170, 173, 179, 186, 249, 285, 387, 389, 390, 399, 401, 407, 408
 Sedat Salim 183
Serab-ı Ömrüm 87
Serbesti 143, 270
Sergüzeşt 197
Serveti Fünun 20, 23, 35, 36, 91, 92, 124, 185, 186, 195, 201, 207, 225, 240, 243, 244, 249, 251, 259, 265, 285, 301, 309, 310, 317, 321, 323, 335, 336, 341, 343, 344, 348, 359, 361, 365, 371
 Ses 175, 387
Sıratı Müstakim 5, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 25, 26, 27, 29, 33, 81, 100, 129
 Sokrat 206, 295
 Sully-Prudhomme 228, 229, 233, 234, 239
 Süleyman Çelebi 12
 Süleyman Nazif 10, 35, 36, 94, 123, 124, 133, 182, 185, 186, 195, 201, 207, 225, 243, 251, 259, 265, 271, 281, 282, 283, 285, 293, 309, 311, 327, 342, 347, 353
 Şahabettin Süleyman 182, 246, 270
Şam 3
Şebâb 137, 261
 Şehbender-zade Filibeli Hilmi 14
Şehname 189
 Şeyh Bedrettin 129
 Şeyh Galip 223
 Şeyh Salih Efendi 46, 65, 66, 69
 Şeyh Şerif Salih 61, 65, 69
 Şeyh Şerif Salih Efendi 61, 69
- T**
- Tahsin Nahit 182
Talim-i Edebiyat 195, 245
Tanin 19, 20, 21, 28, 89, 91, 124, 348
Tanzimat 27, 181
 Tarhan, Abdülhak Hamit 89, 124, 193, 195, 197, 220, 222, 223, 234, 235, 245, 252, 255, 287, 288, 289, 301, 317, 318
Tasviri Efkâr 240
 Tek, Müfide Ferit 183
Tercüman-ı Hakikat 181
 Tevfik Fikret 14, 31, 32, 33, 34, 35, 63, 85, 87, 89, 90, 107, 117, 121, 133, 134, 137, 138, 165, 179, 180, 186, 201, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 236,

237, 239, 240, 241, 244, 247,
249, 252, 271, 275, 276, 288,
293, 302, 306, 309, 317, 322,
324, 327, 335, 341, 347, 348,
350, 352

Tevfik Fikret'e Dair 137

Tokgöz, Ahmet İhsan 89, 240

Toplumsal Tarih 63

Turan 65, 85, 223, 252, 305

Turinay, Necmettin 127

Türk Dünyası 17, 99

Türk Edebiyatı 97

Türk Yurdu 32, 87, 89, 91, 99, 100,
124, 137, 241

U-B

Uçman, Abdullah 87, 165, 389

Uşaklıgil, Halit Ziya 23, 93, 103, 104,
105, 123, 182, 356

Uzun, Mustafa İsmet 221

Ülkücü Bir Yazarın Romanı 123

Ünaydın, Ruşen Eşref 18, 161, 183,
231, 348

Üsküdar 407

V

Vakit 36, 50, 71, 72, 73, 94, 99, 123,
140, 141, 143, 177, 188, 198,
205, 228, 240, 253, 302, 306,
324, 342, 349, 392

Y

Yalçın, Hüseyin Cahit 14, 20, 21, 28,
89, 91, 123

Yalman, Ahmet Emin 133, 135

Yazıcı, Nesimi 175

Yazıksız, Necip Asım 16, 103

Yenişehirli Avni 197

Yöntem, Ali Canip 183, 302

Yunus Emre 12

Yurdakul, Mehmet Emin 64, 107,
183, 186, 221, 222, 313, 340

Yusuf Akçura 16

Z

Ziya Gökalp 107, 183, 307

Ziya Paşa 167, 306, 318

100*

İSTİKLAL MARSİ'NİN
KABULÜNÜN YÜZÜNCÜ YILI